IACOBI LODOICI Strebæi Rhemenſis, de ELECTIONE ET ORATORIA Collocatione verborum Libri duo, ad Iohannem Venatorem Cardinalem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,
Apud Michaëlem Vaſcoſanum.
M. D. XL.

Cum priuilegio.

Capuccinorum Romæ.

IACOBI LODOICI STREBAEI RHEmenſis de electione & oratoria collocatione verborum libri duo, ad Iohannem Venatorem Cardinalem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ERANT in manibus noſtris, ſanctiſſime Cardinalis, commentaria quædam in rhetorica Ciceronis ad Q. Fratrem, quum tuo imperio Lutetiam Pariſiorum relinquere, Condetum domum tuam petere iuſſi ſumus. Quum procul ab vrbe propinquos tuos oratorias artes philoſophiamq; doceremus, nec ſatis multa librorũ copia ad operis incepti confectionem ſuppeteret, commentariis intermiſſis, ne nihil ageremus interea, hunc libellum de delectu & oratoria collocatione verborum, ſucciſiuis horis effecimus. Hãc autem materiam potiſſimùm legimus è multis, quòd in arte dicendi iam propoſita nobis ad illuſtrãdum, nihil eſſe videbamus vtilius hominibus noſtris, quàm rationes & virtutes eloquendi. Illud vnum pulcherrimum, & ſummopere petẽdum, ſtudioſis artium bonarum deeſſe maximè, & iam multis ætatibus defuiſſe. Quid enim aliud non in orandi facultate modò, ſed etiam in aliis artibus deſideratur? Floret Gallia ſcientia rerum maximarum. Qui poëtarum verſus dilucidè exponãt, qui pulchrè narrent hiſtorias, qui diſſerant acutè, qui ad naturæ cauſſas penetrent ſubtiliter, qui tutò medeantur corporibus, qui mathematicas demõſtrationes ſciãt, qui bene tradant præcepta morum, qui reſpondeant de iure ciuili atq; pontificio, & cauſſas agant, qui diuina oracula doctè, ſanctè, pieq; interpretentur, non modò in ſingulis Franciæ populis, ſed etiam magnis in ciuitatibus propè innumera-

biles inuenias. Qui verò purè, vſitatè, propriè, ornatè eloquantur, admodũ paucos. Sic in omnes diſciplinas inuaſit fœda ac ſpurca barbaries, ſic egit in præceps linguæ Romanæ puritatẽ & ordinẽ, vt vix milleſimus quiſque eorum qui inter doctos haberi volunt, rectè, dilucidè, compoſitè, dicat. Nam & ex iis paucis qui emendatè loquũtur, altera pars adeò affectat inſolens & obſcurũ genus, adeò impropria & inuſitata verba permiſcet, vt quid agat verbis, quid ſibi velit, non intelligant eruditi. Vitium grande quidem, tam commune gẽtium bonũ, ſermonẽ tam latè patẽtem, linguam tot rerum naturæ, tot ſcientiarum interpretẽ, miſeris modis violauiſſe. Sed hoc malũ, temporis, non huius ætatis omnino fuit. Quáobrẽ neminẽ arguo, qui ſe tueatur illa conſuetudine aut potius abuſu loquẽdi. nec illos docere volo, quos vel ſenes, vel aliis rebus occupatos diſcere latinè ſerum eſt. Nec iſtud quidem ſi facere velim, ſatis cõmodè poſſim. Sed vt renaſcentibus literis bonis, iuuentus etiam nobis monentibus, aſſueſcat optimo ſermoni, cuiuſmodi verba legat, qua ratione ſtylum formet, qua arte materiã veſtiat oratione, quos ex omnibus imitetur, perſpicuè (ni fallor) ac breuiter oſtendi. Verborum differẽtias omneis, quas neque Cicero, neq; Quintilianus, neq; poſteriorum quiſquã apertè diſtinxerat, in ordines ſuos digeſſi: quodq; ad docendũ plurimum confert, vſus ſum frequentibus exemplis. De natura & coagmentatione ſyllabarum diſputaui copioſè, & (verè dicam) multo copioſius, quàm eorum qui vulgo legũtur, rhetorũ quiſquã. De numeroſa cõcinnitate, de pedibus rhythmicis, de modis aptæ dictionis, de generibus eloquendi egi equidem, ſi nõ grauius aut verius (nec enim mihi quicquã arrogo) explicatius tamen & apertè magis: id quod facilè iudicabũt ii qui noſtra etiã

legere

legere ipſi, vel ſuis prælegere volēt. Hoc quicquid eſt elucubrationis, an ampliſſimo tuo nomini conſecrarem, diu multumq; dubius apud me cogitaui. Diſſuadebant rationes validæ multæ, & in illis tres maximè: dignitatis tuæ ſuſpicienda maieſtas, extrema tenuitas noſtri libelli, deinde eæ quæ vix te reſpirare ſinūt occupationes. Quid hoc erit, dicebam, ad virum primaria nobilitate cōſpicuum, perfugium diuitum & egenorum, amiciſſimū primoribus, intimum Chriſtianiſſimo regi, charū ciuibus atq; peregrinis, clarum præfectura Lexouiæ ciuitatis, plurium ſodalitatū præfectum, pontificē longæuum, ſummè verendū Cardinalem, hominem vigilantia, pietate, innocētia, liberalitate, virtute præſtabilem, quid erit hoc ad virū tantum? At etiā parua recipit ille vir ſumma præditus humanitate. Quo pacto? cui non eſt ocium non dico legendi, aut tenēdi, aut ſaltem audiendi quid ſit, ſed ne recipiendi quidem. adeò magna multaq; laborioſum principē diſtrahunt huc illuc negocia. In ſingulos dies precibus & ſacris operam dare, Regi nō deeſſe, ſexcētas audire poſtulationes, legere multas literas, ſcribere non paucas, regere rem familiarem, tam magnam ſuſtinere domū, excipere viros honeſtos, tractare notos & ignotos, opem ferre amicis, res pauperum & inopum curare, iter ſubinde facere, plus decē magiſtratus adminiſtrare, in ſingulis obire officia diuerſa, hæc omnia paucā ne tibi negocia videntur, niſi rebus tuis premas aliunde nimis ac nimis oneratum? Hæc mihi veniebant in mentem ampliſſime Cardinalis, & aliquid tibi offerre cupientē remorabantur. Sed enim hic liber domi tuæ natus erat. Condeti venerat in lucē, paulū ſuſcitatus amœnitate loci, quo tibi perpetua maceries præter caſtellū & irriguam foſſam, nec procul duas ædes eleganteis, ambit ſyluam molli colle

circuniectam, In media valle prata peramœna, duobus piſculẽtis fluminibus intercepta, ducẽtis & pluribus depaſta ceruis: cui loco celebrata carminibus Tempe cõparari nõ ægrè ferant. Illic igitur ſatus apud te, tuus quodámodo factus erat. Quòd ſi fortè ad alium, non ad te migraſſet, iure videretur eſſe fugitiuus. Et cui potius ſtudiorum fructum mitterem, q̃ ei qui propter ſtudia literarũ me legit, in ſuos recepit, humaniſſimè tractauit, mercede ſuſtinuit, ſpe fortunæ melioris erexit? Si tui omnes, apud quos ago, in vnũ te coniiciunt oculos ac mentes, & omniũ rerũ ſuarũ faciũt te potentem, nõ & idem me facere oportet? At res oblata nihil eſt ad illam dignitatẽ. Certè: at eiuſmodi munuſcula ex officina Muſarum petita, nũquam aſpernati ſunt honeſtiſſimi viri, etiã illiterati, nõ eximii principes, nõ reges, nõ imperatores, non ſummi põtifices, nõ dii deæq; immortales. An illud eſt paruũ & tenue, quod à deo profectũ, homini cõceſſum, perficit ne omnia cõſumat tempus edax? An vile precium literarum, quod vnũ memoriã veterũ ſeruat, & omnes omnium res & artes continet? Verùm eſto paruum ſiquid eſt meum: non illud ego tuę maieſtati cõparo, ſed tuo deſtinatũ patrocinio cõmitto. Non id augebit tuas curas nimium multas. Nec enim ſum vſqueadeo rerũ inſcius, vt quæ documẽta iuuenibus in vnum coegi, petam vt cognoſcantur à te, vel legantur. Non id quidem peto: ſed illa tibi trado quaſi in cliẽtelam, aut certè in adoptationem, vt ſplendore ſancti nominis illuſtrata, ſuis lectoribus ampliora videantur. Nihil eſt cur pœniteat vos Eccleſiæ Chriſtianæ principes huiuſmodi adoptaſſe filios, qui poſt hæc vos & ſcientiæ & virtutis amatores fuiſſe teſtentur. Sed iam tuis auſpiciis noſtram de electione & oratoria collocatione verborum ſententiam explicemus.

Cur pauci verba deligere & contexere ſciant. Caput.1. folio.1.
Quanti ſit oratio lectis verbis & ordine digeſtis conſtituta. Caput.2. 2.
Qui fugiendi magiſtri. Caput.3. 5.
Qui fugiendi ſcriptores elegantiarum. Cap. 4. 8.
Qui magiſtri, quique ſcriptores deligendi. Cap.5. 10.
Vtri priores legendi, poëtæ, an oratores. Cap.6. 13.
Sæpe diligentérque ſcribendum. Cap.7. 15.
Rudimenta componendi. Cap.8. 16.
Quæ pars Rhetoricæ prima diſcenda, quæ partitio verborum, quæ'que ex illis aut legenda, aut repudianda. Caput.9. 21.
De verbis ſordidis. Cap.10. 24.
De verbis inuſitatis. Cap.11. 25.
De verbis barbaris. Cap.12. 27.
De verbis agreſtibus. Caput.13. 28.
De verbis humilibus. Caput.14. 31.
De verbis ſublimibus. Caput.15. 33.
De grauibus verbis, & leuibus. Caput.16. 35.
De propriis & aſſumptis, & quæ aliena dicuntur. Caput.17. 39.
De verbis veteribus, & nouis. Caput.18. 43.
De verbis ſonantibus, & exilibus. Caput.19. 46.
De verbis grandibus, & paruis. Caput.20. 51.
De verbis volubilibus, & tardis. Caput.21. 53
De verbis lenibus, & aſperis. Caput.22. 55.
De verbis integris, & corruptis. Caput.23. 57.

Præfatio. Fo.59.
Oratio alia ſoluta, alia vincta. Cap.1. 61.
De oratione vincta, & ordine verborum. Cap.2. 65.
De vocalium concurſione in coagmẽtatione. Cap.3. 68.
De coagmentatione conſonantium literarum. Ca.4. 73.
De coagmentatione vocalium & conſonantium. Caput.5. 82.
Quæ figuræ coagmentationi ſubſeruiant. Cap.6. 83.
De concinnitate numeroſa, & ſimiliter deſinentibus. Caput.7. 85.
Vt ſit oratio numeroſa ex ſimiliter cadentibus. Caput.8. folio 87.
De paribus membris, & eorum numero. Cap.9. 89.
Quæ ſint contraria numeroſa. Cap.10. 90.
Quid numerus à concinnitate numeroſa & à metro differat. Cap.11. 92.
Qui pedes orationis, & quid à numero differãt. Ca.12. 94
Qui ſit ordo pedum in extruendo numero. Cap.13. 95.
Quæ vitioſa numeri textura. Caput.14. 104.
Quæ de numero quæri expediat. Cap.15. 106.
De ambitu. Caput.16. 108.
Tria genera eloquendi, qui characteres dicuntur. Caput. 17. 112.
De humili ſtylo. Cap.18. 113.
De elocutione tenui. Cap.19. 116.
De media figura. Cap.20. 121.
De ſummo genere dicendi. Cap.21. 126.
Quæ genera locis, temporibus, artibus, ingeniis, conditionibus mutata ſint. Caput.22. 132.

CVR PAVCI VERBA DELIGERE, ET CONTEXERE SCIANT.

CAP. I.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVVM multa iuuentus hoc tempore, rhetorum præceptis, & oratoria inſtitutione formetur, multiq; homines ingenio ſummo, ſtylum dicendi magiſtrum, & nunc in primis orandi partibus expetendum, diligenter exerceant: quærendum mihi videtur, cur paucis admodum ſit electio verborum, rectáque componēdi ratio. Treis præcipuè cauſas reperio, cur tam paucis ea res fauſtè fœliciterq; ſuccedat. Vnam ſtatuo inſcitiam & audaciam eorum, quorum docendi munus eſt: alteram, diſcentium prauum in imitando ſtudium: aliam, artis eius qua verba deliguntur & collocātur, ignorationem. Nam quū ſine duce magiſtro nemo eloquendi vias rationésque tenere poſſit, molientibus iter primus eſt error, quanuis arrogans, tamen incertus ignarúsque viarum magiſter, qui relictis vltro veterum oratorum veſtigiis, regionum ignaros per anfractus & ambages atque ſalebras orationis reuocante natura trahit, recta declinat, praua temere perſequitur. Si quibus autē reperitur dux optimus, quales etſi paucos, tamen & fuiſſe & eſſe certum eſt, ex compluribus tamen vix vnus aut alter rectà peruenit ad ſummam. Ductorem ſequi piget, ſua quiſque trahitur voluptate. Digrediuntur alii ad amœnitates orationis eius quam floridam & ſuauem eſſe falsò opinantur. Apuleios, & Baptiſtas Pios, quàm Cæſares atque Cicerones affectari & colere malunt. Alii nullo certo fine, nulláque meta

propoſita,quò pes ducit, etiam per inuia ac deſerta rapiuntur:& ſine modo paſſim aberrare, hinc & illinc voculas & inuſitatas loquédi formulas excipere ſatius eſſe ducunt, quàm affluentem omnium rerum verborumq; copiam de medio ſumere. Alii poëtarũ more, quibus grandius aliquid & ſonantius arridet,nituntur velut in præruptas rupes, & in arduos montes : & quaſi ſublimes facti, tragicum neſcio quid & cõfragoſum perſonant. Hæc & ſimilia vitia non ſemper eorum ſunt qui docent, ſed eorum quoque qui veræ diſciplinæ impatientes,effrenata libidine feruntur. Non deſunt autem,nec defuerũt vnquam magiſtri & diſcipuli probi,qui ad optima contenderent: ſed nemo adhuc ſatis familiaris fuit,qui compendiũ quærentibus,digitum ad fontes intenderet. Quanquam enim Cicero multa,Quintilianus haud pauca de collocatione verborum ſcripta reliquerunt, eò tamen vterque prouectus eſt,quò non facilè debiliores, ſi nemo porrigat ma-
„ num,peruenire poſſint. Eſt enim (vt ait Cicero) locus la-
„ tè patens de natura vſuq; verborum. De quo neuter amplè & copioſè diſputat. Res eſt obſcura compoſitio,ſi nõ illuſtratur exemplis. Alter autem idonea apud latinos nõ reperit,alter Ciceroniana ſæpe fugit vt moleſta. Si quid in hac re poſſumus (minimum autem, vel nihil eſt quod poſſumus) at ſi quid poſſumus,ſtudioſis orationum conſultum volumus. Illos amatores ſui tam ſuperbè glorioſos, quandoquidem id maximè volunt, labi,errare,falli, ſinamus. Non audient hos monitus, nec iſta præcepta ſuſpicient,qui Apuleium per florida ſecuti,deſeruere Ciceronem. Legant putidos flores, Habeant congeſtam inſo-

lentium

lentium verborum ſupellectilem. Notatos teneant communes locos. Circunferant enchiridia quædam, vnde magnam vim locutionum promant. Nos veterum prudētia, conſilio, authoritate nitamur, qui cēſent eos ſtultos & inſanos fuiſſe, qui literis mādarunt cogitationes ſuas, nullam facultatem orationis habuerunt.

Quanti ſit oratio lectis verbis & ordine digeſtis conſtituta. Cap. 2.

DE grauitate ſententiarum, de figuris & ſchematis ingēti voluminum magnitudine comprehenſis, in præſentia non ago. Nunc hoc propono, quod eſt huius inſtituti, bonitate verborum, & corū digeſta compoſitione nihil eſſe in oratione laudabilius, nihil in quo magis neruos omnes intendere debeamus. Ab hac virtute, eloquentia, non ab inuentione aut à rerum diſpoſitione nomen accepit. Eloquentia ab elocutione dicta eſt, & ab eadem orator, & oratio: quæ non aliud eſt, quàm oratoris elocutio. Nec is cui dicendi facultas ineſſet, aut inuentor, aut diſpoſitor, ſed eloquens appellatus eſt, propterea quòd inuentio & diſpoſitio multorum communis, non tam artis eſſe, quàm prudentiæ cuiuſdam videtur. Elocutio oratoris eſt propria, & arte obſeruationéque ferè tota conſtat: res adeo rara, adeóque difficilis, vt M. Antonius in libello
" quodam ſcripſerit, diſertos ſe vidiſſe multos, eloquentem
" omnino neminē. Optimū dicēdi genus aut nullis adhuc, aut perpaucis contigiſſe argumēto eſt, quòd in arte collocādi Brutus & Caluus auſi ſunt reprehēdere Ciceronē, cu

ius dictionem nemini mortalium imitabilem hodie complures exiſtimant. Sed illud perfectum ſummumq́;,ſi ſupra nos eſt, nihil quidem ad nos. Quod poſſumus,id aſſequamur, & elocutionem quanuis tenuem & minutam, modò probam rectámque, præclarum quiddam eſſe profiteamur. Compoſitionē (Quintiliani verbis vtar) erudi-
» tiſſimo cuique perſuaſum eſt valere quamplurimum, nō
» ad delectationem modò, ſed ad motum quoque animo-
» rum. Primùm,quia nihil intrare poteſt in affectum, quod
» in aure velut quodam veſtibulo ſtatim offendit. Deinde
» quòd natura ducimur ad modos. Neque enim aliter eue-
» niret, vt illi quoque organorum ſoni, quanquam ver-
» ba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus du-
» cerent auditorem. Quòd ſi numeris & modis ineſt quæ-
» dam tacita vis,in oratione eſt vehemētiſſima. Quantumq́;
» intereſt,ſenſus idem quibus verbis efferatur,tantum verba
» eadem qua compoſitione vel in exitu iungātur,vel in fine
» claudantur. Hactenus Fabius. Cicero in Bruto. Nec res
» vlla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus
» orationis valet. Idem in Oratore. Quanuis ſuaues gra-
» ueſq́; ſententiæ,tamen ſi inconditis verbis efferētur,offen-
» dent aures,quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. Mutila, hiulca,redundantia,confragoſa,quæ interſiſtunt,quæ malè connectuntur, quæ claudicant, quæ diſſentanea ſunt, aurium ſenſum moleſtè feriunt, animum offendunt, vim orationis interturbant, nec quenquam diu retinere poſſunt,niſi fortè Midas illos, & aſinos ad lyram,qui ſe quærere ſententias, verba modulata repudiare gloriantur. Ingenia liberaliter inſtituta, quæ naturæ bona non corrupta,ſed

pta,ſed aucta voluerunt, ſpecie orationis & decore capiuntur,modulandi iucunditate recreantur, & illã qua ſermones hominum,qua libri commendantur,qua ſuauis eſt eloquentia,non aſpernantur voluptatem.In compoſitione verborum,vt in muro lapidum , decor eſt & pulchritudo,qua non aliter oblectantur aures,atque figuris optimis oculi. Placet elegantia verborum bene digeſtorum, ſicut partium corporis inter ſe competentium. Quumq; perinde atque flumen alueo prono, compoſitè fluit oratio,demulcet audiẽtem,& ſine vllo tædio quaſi iucundo nauigio per ſentẽtiarum fluuium perducit ad finẽ.Aptaueris pedes eius , aptè decentérque ſicuti bellator equus in curriculo feretur.Compoſueris numeros , vt certator in palæſtra,ſic pulchrè fortitérque pugnabit. Modulatus fueris ambitus & concluſiones , ſymphoniacorum mo-
„ dos omni ſuauitate ſuperabit. Quis (inquit Cicero)can-
„ tus,moderatæ orationis pronunciatione dulcior inueniri
„ poteſt? Quod carmen artificioſa verborum concluſione
„ aptius? Quis actor in imitanda,quàm orator in ſuſcipien-
„ da veritate iucundior ? Quòd ſiquis adeò ſeuerus & immanis eſt , vt nulla voluptate capiatur , poterítne contemnere dicendi perſpicuitatẽ ? Nihili faciet vires & impetus orationis? Oratio quanto compoſitior, tanto perſpicua magis atque dilucida. Nam quemadmodum ſenſum confundit indigeſta verborum perturbatio,quod hyperbaton vocatur,ita claritatem fert ordine compoſita collocatio. Cur Cicero tam facilis intellectu videtur , etiam quando ſublimis eſt?Scit nimirum quo quodq; loco verbum ſtatuendum ſit.Cuique ſuum aſſignat ordinem.Cur

pleræque indoctiſſimorum ſententiæ non capiuntur animo? Omnis eorum dictio contorta eſt. Si igitur ſumma virtus orationis eſt claritas, & ea vehementer collocatione ſplēdeſcit, ad ſummas orandi virtutes accedat proximè collocatio, neceſſe eſt. Eadē vires addit orationi. Vt enim amentis haſta, & neruis ſagitta, ſic cōpoſitione ſententia concitatur. Quòd autē ſunt varia dicendi genera, nunc celeritate dicendi rapiuntur animi, nunc tarditate torpeſcunt, nunc grauitate componuntur, nunc leuitate vaneſcunt, aut læti ſunt, aut triſtes, aut quieti, pro orationis habitu, formâque dicendi. Itaque damnandi ſunt qui horridum & incultum ſermonem, quàm cultū nitidúmque magis virilem eſſe cōtēdunt. Ex quibus alii de induſtria nolunt id quod nō peſſime (ſi volūt) facere poſſunt: alii neque poſſunt, neque volunt. Non poſſe ſe negant, nolle gloriantur. Iudicio falluntur illi, hi laborant ignorantia. Neutri mea ſententia probādi, qui pulcherrimam eloquentiæ virtutem in ſermone Romano aut negligūt, aut vituperant, quam in communi lingua, & in ſermone populari tantopere concupiſcunt. Si pulchrum laudabiléque eſt cōponere linguam Gallicam, aliámve quæ non ita verborum mutatione gaudet, cur turpe & fœdum eſt Latinam tanto meliorem, quanto communiorem, in ordinem aptum digerere, quæ ſine trāſpoſitione vocū nullam penitus habet venuſtatem? Quærenda ſuauitas oratori.
" Neque enim refert (inquit Cicero) videre quid dicēdū ſit, niſi id queas ſolutè & ſuauiter dicere. In artificioſa
" conſtructione non modò iucunditas, perſpicuitas, & vis maior eſt, quæ omnia per ſe maxima ſunt, ſed etiā ſtupor

& admi-

& admiratio,quæ dicentem non hominē videri,ſed deum
quędam inter homines efficit. de quo Cicero tertio libro
» de Oratore,Nemo,inquit,vnquam eſt oratorem,quòd la-
» tinè loqueretur,admiratus. Si eſt aliter, irrident, neq; eum
» oratorem tantummodo,ſed hominem non putāt. Nemo
» extulit eum verbis,qui ita dixiſſet,vt qui adeſſent, intelli-
» gerent quid diceret, ſed contempſit eum qui minus id fa-
» cere potuiſſet.In quo igitur homines exhorreſcunt?quem
» ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem
» deum(vt ita dicam)inter homines putāt? Qui diſtinctè,qui
» explicatè,qui abundanter,qui illuminatè & rebus & ver-
» bis dicunt,& in ipſa oratione quaſi quendam numerum
» verſumque conficiunt,id eſt quod dico ornatè, qui idem
» ita moderantur,vt rerum,vt perſonarum dignitates ferūt,
» ii ſunt in eo genere laudis,quod ego aptum & congruens
» nominem. Qui ita dicerent, eos negauit adhuc ſe vidiſſe
» Antonius,& iis hoc nomen dixit eloquentię ſolis eſſe tri-
» buendū. Eam vult inſtrui collocationē,quæ quaſi quen-
dam numerum verſumq; cōficiat.Non amat ſcopas diſſo-
lutas,& inordinatū dicēdi genus,quod vt arte,ſic & omni
decore caret.Artem ſemper comitatur decor.Ars inuenit
in arboribus quincūcem,in vitibus limites,& paria inter-
ualla, in oleribus areas,in vrbibus inſularū deſcriptiones,
in ædibus cellas,& inſtrumēta ſepoſita,in ciuibus ordines,
in exercitibus inſtructiones,in diſciplinis generum forma-
rumq; ſeriē,in poëmate contextū,in rebus oratoris diſpo-
ſitionē,in verbis collocationem,quæ ſpecioſa veluti qua-
dratū corpus,& robuſta ſicut acies eſſet:quā qui deſpicit,
quodāmodo ordines cælorū, ſiderū,erronū,elemētorum,

corporum,& artificialium omnium quæ naturam proximè imitantur,temerè & ſtultè deſpicit. Vbi ſunt tot philoſophorum libri, quorum nullus non ſententioſus erat? Vbi tot opera poetarum generis heroici? Vbi tam multa cæterorum? Vbi annales & hiſtoriæ? Vbi tot diſertorum orationes? Vbi infinitæ doctorũ conſcriptiones? Vbi ſexcenta proximis ſeculis magno ſudore conſcripta, editaq́; volumina? Vbi prudentium quidem, ſed incultè loquentium,id eſt infantium vigiliæ & labores? Fuerunt,inquies. Cur etiam nõ ſunt? Rogas? Non placuit indigeſtũ chaos, non inſulſæ veterum glandes,non horridæ caſæ, nõ indocta barbaries,non agreſtia tegumẽta, non in montibus & ſyluis ferina vita,non quicquid arte expoliri, & in melius aptari formariq́; poſſet. Ornamus prophanas ædes auro & argento:hortos,agros, prædia decoramus. Imponimus equis phaleras.Corpora noſtra ſplendidè veſtimus,menſas magnificè apparamus. Theatra ad voluptatem conſtruimus,ſacras ædes vaſis aureis,gemmis,ſtragula veſte, ſignis, tabulis,& id genus ornamentis facimus auguſtiores: Cur ſermonem, quo nihil homini melius datum eſt, excolere non licet? Quid Liuius adiecit antiquis annalium ſcriptoribus? Quid Virgilius poetis? Quid Columella rei ruſticæ authoribus? Quid æquales plurimi,quid recentiores noui pepererunt? Exterſerunt illam veterum rubiginem, & res eorum nitore verborum ſplendidas effecerunt. Quemadmodum viro magnifica veſtis, & ornata domus nonnullam affert dignitatem, ita quoque verborum ſplendor & ordo quadam maieſtate donat orationem. Si conditor ille rerum deus immortalis,nõ omnia varietate & pulchritudine

tudine exornauit, illius exemplo cõtemnamus ornatum. Si rebus in omnibus cõiunxit vtilitati decorem, cur illum ſummum opificem, ſummæ vbiq; pulchritudinis effectorem veremur imitari? Incidimus tamen in ſtultiſſimũ barbarorum genus, qui laudãt equi bouiſq; ſpeciem, qui probant hominis bonam formam, qui ſtupidi contemplantur ornamenta regum, qui tollũt ad cælum ſplendidum conuiuium, qui lauta ſupellectile capiuntur, qui (vt breuiter finiam) nihil non pulchrũ magnifaciunt, niſi quod circũdatum eſt orationi. Quid eſt cauſæ cur illud vnũ probare non poſſunt? Quod habere debent & non habent, ne turpe ſit quòd non habent, hoc iniuria vituperant. Aliis ingenium, aliis defuit labor. Stylus eſt magni laboris (quẽ pleriq; fugimus) ſed optimus & pręſtantiſſimus dicẽdi effector ac magiſter. Vt quod res velit, eloquare: ingenio, ſtudio, arte, exercitatione, imitatione opus eſt. Hoc maximè docetur, (inquit Fabius) hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt, huc ſtudium adhibendum, hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas cõſumitur, hoc maximè orator oratore præſtantior, hoc genera ipſa dicẽdi aliis alia potiora. Sed ſi in tenui labore honeſto non parua eſt gloria, in hoc certè omnium honeſtiſſimo debebit eſſe vel maxima. Hanc quiſquis adipiſci volet (omnes autem velle debent) optimo ſtatim præceptore, ſi licebit, vtetur: alioqui natiuum illum ingenii candorem fœdiſſimo loquendi colore vitiabit, & aurium iudicium illiberali ſono, & ſermonum prauitate corrumpet.

Qui fugiendi magiſtri. Cap. 3.

QVVM innumerabiles in omni gente magiſtri linguam pueritiæ informare velint, pauciſſimi de rebus propriè, ornatè, compoſitè diſſerere poſſunt. Hæc tamen virtus in grammatico ſi non eſt, officium explere ſuum non poteſt. Id Quintilianus de
» re grammaticorum loquens affirmat, his verbis, Eloquen-
» tia quoque non mediocri eſt opus, vt de vnaquaque ea-
» rum quas demonſtrauimus rerum, doceat propriè & co-
» pioſè. Nunc irrũpunt αὐτοδίδακτοι, genus hominum temerarium, confidens, & audax. Nullá vel mediocriter ſciunt, & omnem profitentur artem. Omnia peruadunt, omnia ſuis prælegunt. Omnia inculcant. Omnia dictant. Omnia contaminant. Prima rudimenta, ſyntaxim verborum, Officia, Paradoxa, libros de Inuẽtione, de Senectute, Quæſtiones Tuſculanas, poëtas, hiſtoricos, oratores, philoſophos, vno eodemq́ die, ſine modo, ſine lege, ſine ratione, obtrudunt infantiæ balbutienti, & circa elementa prima hæſitanti. Vt omittam cætera, nullum habent verborum delectum, nullam artificioſam collocationem, nullum certum dicẽdi genus. Omnia locis omnibus promiſcuè & cõfuſè, nõ ſine ſui iactatione, garriũt: nec tã humana voce loqui, quàm inter cornices ineptè cornicari videntur. Volubilis illa garrulitas, & incondita linguæ profuſio, per mille ſpecies rerum non aliter quàm ſomniantis animus momento rapitur: non inſiſtit, non imprimit veſtigium, non habet quod certò loquatur, etiam ſi nihil non vult loqui.

Quòd

Quòd ſiquãdo loquacitati finem impoſuit, nec ipſe qui talia profudit, nec audientiũ quiſquam ſcire poteſt quidnam ſibi velit. Virtus eſt orationis(ſi diis placet) nulla in re commorari,huc & illuc diſſilire, omnia commiſcere: ſic agere,vt tuam nemo capiat mentem: onerare auditorem putidis verbis, & inamœna locutione, & contorto genere dicendi aures animúmque cõtundere. Quid hinc iudicii referet auditor?quid diſciplinæ liberalioris? quid ſententiarum?quid verborum?quid puri rectíque ſermonis?quid potiſſimum ſequetur?Pendebit ab ore non dico loquentis,ſed inſaniẽtis. Alieno ſe iudicio committet, atque in diuerſa rapietur,vti puluis qui venti procella corripitur:& vt os nutricis infans, ſic ille magiſtri linguã exprimere conabitur. Materia ſcribendi propoſita, præceptorem imitatus euagabitur. verba noua cum obſoletis, grandia cum paruis,dura cum mollibus,latina cum barbaris miſcens, nullum eorum aptè & ordine collocabit. Laudabit hæc ignarus veri magiſter. exprimet illum tandem diſcipulus infœlix,& ex officina mala prodibit haud bonus.Et quoniam quæ praua ſunt,hæret tenacius, nunquam poterit elui impura fœdaq; linguæ proluuies.Nam

» Quo ſemel eſt imbuta recens,ſeruabit odorem
» Teſta diu—

» Et vera nimis eſt Quintiliani ſentẽtia,Frãgas citius quàm
» corrigas quæ in prauum induruerunt. Quàm multos flectere volui?quàm multos aliter inſtituere?quàm vani fuere mei labores?Ingenii vis illa naturalis penè mortua, nõ ita reſtitui poterat,vt aliquid rectũ & æquale & naturæ ſimile gignerent. Arte quadam, vt verius dicam, nebu-

la fumóque nitebantur,& quaſi per aërem vagi,& multa quærẽtes,nihil omnino reperiebant,niſi inane quiddam,à naturæ firmitate nimis alienũ.Abſit igitur hæc peſtis ab eo qui ſuas aures modulatione erudire, verborũ diſcrimina diſcernere,ſuo quæque ordine collocare velit. Abſit hoc monſtrum horrendum,informe,ingens,cui lumen ademptum.Sed permulti ſunt id genus Cyclopes. contrà pauci reperiuntur qui encyclopædian abſoluerunt.Eſt aliud hominum genus minus arrogans ac inſolens,æquè tamen incultum & indoctũ. Ex authoribus, qui potiſſimum legendi ſint quoniam iudicare non poſſunt, & conſcii virium ſuarum,principes linguæ latinæ interpretandi cauſa aggredi non audent,optima quæque tanquã ſacra Cereris diu non ineunt.Vilia quædam poëmata, & inſulſos dialogos,& leues epiſtolas,& apologos, & fabulas inutiles,& leuiculos authores,quos impropria paraphraſi grauiter onerent,legunt.Singulis verbis,nunc ſingula, nunc bina,nunc terna quaternáve reddunt: & ſpinoſa verborũ copia locos omneis & paginas implent: túmque præclarè doctoris officium obire ſe putant, quũ térque quatérque repetendo cantitant, Eſt, id eſt exiſtit. Què pro &. Quoque,id eſt etiam.At,id eſt ſed. Enim pro quia. Docemus,hoc eſt inſtruimus,oſtendimus,monſtramus. Scribo,id eſt deſcribo,cõpono.Phagi,illius arboris. Hibiſco, illa herba.Cãtharus,illud vas.Sagitta,id eſt pharetra.Carbaſus,induſiũ delicatũ. Timet,hoc eſt metuit,pauet,horreſcit,formidat,veretur.Præclara ſanè verborũ copia,pulchra loquẽdi proprietas,bellũ pueritiæ formãdę prĩcipiũ. Quid agis?Soli demens lumen infers,tenebras nõ aufers.

Dilucidi

Dilucidi & obſcuri nullum ſtatuis diſcrimen. Verborum proprietatem & ſuauitatem, qua nihil in oratione gratius eſt, ſic abiicis, vt ſi aliena ſummoueas, tua non intelligantur, & incredibiliter exhorreſcant. Quid? Mirabere iſtorũ ſtultitiam. Ne ſit obſcurior illa (quam diximus) interpretatio ridicula, puerum iubent adſcribere putidam quandam paraphraſim, quam ſententiam vocant, & eam diligenter ediſcere. Hinc accidit in authoribus primæ dignitatis (quos iſti aliquãdo tandẽ ſuſcipiunt) vt ea verba quæ maximè cuiuſque rei propria, quæq; ſunt ornatiſſima atq; optima, puer relinquat, minus idoneis vti conſueſcat. Quæ, malum, eſt hæc inſania? vt contortam barbariem, quàm rectam loquendi rationem memoriæ tradi, in imitationem vſúmque trahi malis? In ediſcendis optimi cuiuſque ſcriptis, audita modorum ſuauitate formaret aures, verbis abundaret vel optimis, & tandem animi impetu ferente, eadem propè contexendi ratione vteretur. Nunc tecum derudere miſer aſſueſcit. Totus ſcatet malis verbis; Præpoſtera compoſitione deprauat orationem. Quod autem materiæ genus proponis ad ſcribendum? quæ tibi exercendi ratio eſt? Ponis aliquid ocioſum, neque inuentione acutum, neque ſententiis vtile, neque partibus inter ſe cohærentibus elegans & cõſentaneum. Ex colluuie gloſſematum tuorum, & annotationum ſterquilinio, ſpurca quædam verba diligenter eximunt pueri, quibus non rem præſcriptam, ſed aliud neſcio quid finitimum complectuntur: Hæc male conſuta proferunt. Admoues aurem, tua agnoſcis, egregios imitatores exoſcularis. Nam parenti ſimia pulcherrima eſt. Si quis eſt aut barbariſmus, aut

ſolœciſmus occultior,aut vox horridior,aut vitiũ in conſecutione,aut perturbatus ordo, non animaduertis, propterea quòd audis aptum tuis auribus,quanuis inemendatum,durum, & inamabile dicendi genus.Sed dimittamus iſtos,ne forte laceſſiti grauiter excandeſcant. Cauendum eſt enim ne quam ferant opem Guido Iuuenalis,aut alius eodẽ modo facilis ac obuius interpres. Hoc præſidio freti ſe parant ad certamen,& de imperio ſummáque rerum contendunt. Quid alios referam multos,qui ſtimulant iuuencos,terram non arant?

" πολλοὶ βουκένται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες.

Alii totum diem vociferantur in ludo. Iuuentutem obruunt multitudine verborum impuriſſimorum, nec illam diſputationibus agitant, nec exercitationibus roborant,nec excitant languentem, nec petulantem coërcent imperio,& magiſterii dignitate. Alunt improbum quoddam hominum genus,quod ignorans ſuas vires,omnia ſe poſſe credit,omnia præ ſe contemnit ac deſpicit. Vt tyro ferox veteranos aſpernatus, multa & egregia de ſe pollicetur: collata manu, & impreſſione facta, ſtare loco neſcit, cedit, fugæ ſe mandat, & tum demum imbecillitatis ſuæ certior factus,non reuertitur in prælium: ſic & iſti animorum pleni,eruditos & exercitatos faſtidiunt. nihil ſibi non arrogant inſolẽtes.vbi in certamen literarum pugnámque ventum eſt, haud magno momento ſuperati deſerunt,& deteſtati literas & magiſtrum,& doctis omnibus infenſi, ad aliud vitæ genus confugiunt. Sunt qui ſedulò materias à ſuis exigũt hora præſtituta. Redditas perlegunt ipſi:ſed quoniam arbitrãtur hoc vnũ ſuum munus eſſe,

eſſe,expurgare vitiū barbariſmi atq; ſolœciſmi, non progrediūtur vltrà. Puerum non admonent eorum quæ durè & horridè,quæ inuſitatè,quæ contortè, quæ obſcurè, quę exiliter,quę affectatè tumideq; dicta ſunt. Pro ſermone latino & emendato vaſta & agreſti lingua abutuntur: nec inter Latinos iure numerari,nec inter doctos haberi, nec munera præceptoris obire poſſunt. Iam quotus quiſque nouit verſum arte modulari? aut orationē verbis & propriis & vſitatis atq; cōpoſitis exprimere? Expectamus aquā è pumice? Quî rudes illi docebūt cæteros id quod ipſi non modò nō facere,ſed ne intelligere quidem poſſunt? Quonam pacto iuſti erunt exiſtimatores eorum quæ candida atráne ſint, cæci: bona an mala, improbi: culta an inculta, impoliti non vident? Qua formabunt arte iuuentutem? Quibus ornamentis excolent? Ex eiuſmodi officina mirum ni prodeat incultus informíſque diſcipulus. Hic (inquiunt) præſtantior eſt puer, multo plura ſcripſit: victus ille,edidit enim pauciora. Huius omnia verba trita ſunt, illius inuſitatiora, & eo nomine meliora. Habes hominum iudicium. Non ſcripti genere, ſed quantitate: nō proprietate,ſed inſolentia cenſent orationem. Multos alio quodam morbi genere vitioſos numerare poſſum, quorum contagionem fugere debet is qui ſtudio componendi, & orationis collocatæ gloria ducitur. Multos ipſe cognoui,qui omnem orationis elegantiā eſſe ſtatuebāt in adagiis,apophthegmatis,verbis antiquatis,nouis quibuſdam nitelis,& ridiculis ornamentis: vt ſi cōfectores ſtragulæ veſtis pauca effingāt in ea ſigna, vniuerſum contextum negligant: vt ſi olitor treis quatuórve

ſtirpes herbarum ſpecie lucidas,fructu inutiles colat,reliquas terræ partes incultas eſſe patiatur.Illos omneis fugi-
» endos eſſe ſciet qui hæc verba Ciceronis audierit' Magni
» intereſt quos quiſque audiat cottidie domi,quibúſcũ lo-
» quatur à puero,quemadmodum patres,pędagògi,matres
» etiã loquantur.Legimus epiſtolas Corneliæ matris Grac-
» chorum.apparet filios nõ tam in gremio educatos,quàm
» in ſermone matris. Auditus eſt nobis Lęlię C.filię ſermo.
» Ergo illam patris elegantia tinctam vidimus,& filias eius
» Mutias ambas,quarum ſermo mihi fuit notus: & neptes
» Licinias,quas nos quidem ambas,hãc verò Scipionis etiã
» tu Brute credo aliquando audiſti loquentem.

Qui fugiendi ſcriptores elegantiarum. Cap. 4.

NOn defuerunt & qui memoriæ literarũ componendi leges,& collocandi præcepta mandarét. In illis principatum obtinuit Auguſtinus ille Datthus,& quidam Petrus Niger,ornamentis orationis(vt ſibi videbatur)admodum cãdidus. Horum venuſtatem nitorémque poſteriores vehementer admirati,ſcripſerunt alii progymnaſmata, alii enchiridia, alii loquendi formulas,alii inelegantes elegãtias,alii quaſdam ſuas obſeruationes,quas tum teneræ ætati, tum mèdiocriter eruditis perutiles eſſe rebantur. Finis erat eiuſmodi ſcriptionum,vt qui venuſtus & elegans veluti gratiis afflatus eſſe vellet,hæc verba,nullus,nemo, nihil,nunquam,nuſquã,neutiquã,nequaquam,in clauſula collocaret:vt verbo ſæpius quàm nomine aut participio claude-

ret ora-

ret orationem:vt geminaret copulandi coniunctionem: vt in exitu voce trium quatuórve ſyllabarum ſuſtineret ambitum:vt obliquum caſum ſtatueret initio:vt pronominibus,qui quæ quod,ea quæ natura præponi debeant, arte poſtponeret: vt in eius ordine rei nomen duarũ ſyllabarum antecederet,adiectio ſequeretur,ſi modò totidẽ pluribúsve conſtaret ſyllabis: vt, pater meus,frater optimus. Deniq; vt ſi idem vel epiſtolam vel orationem ſcribere & exornare vellet, inſignibus formulis quaſi aureis emblematis vteretur. Adiiciebant pauca verba raræ cuiuſdam pulchritudinis,quibus tanquã gemmis diſtinguerent & illuſtrarent opus.In hiſce rebus, & paucis generis eiuſdem,omnem omnium oratorum elegãtiam poſitam eſſe exiſtimabant. Quo quid ineptius,magisq; ridiculum eſſe poteſt?In oratione nulla verbo propria ſedes eſt,nullus certus & immutabilis locus, nullus vnquã fuit ſic deſtinatus ordo,vt eius mutatio deformis & inelegans eſſet. Loca verborum communia ſunt: nec in extrema clauſula magis quàm in principio, nec initio potius quàm in oratione media ponuntur. Neminem vnquam vidi pulchriorem,compoſitè dixeris. Pulchriorem vidi vnquam neminem,incompoſitè. Inter oratores neminem ſummũ perfectumq; reperies,rectè dicitur.Inter oratores ſummũ perfectúmque reperies neminem,prauè & affectatè. Vbi igitur aptè collocaueris hoc verbi neminem? Sempérne in extrema ſententia?nequaquam.Cur ita?non id vbique patietur ratio componendi.quamobrem?Obſeruantur in clauſula,id eſt in oratione poſtrema,duo trésve pedes,qui compoſitè & decenter incedant, & ſuauiter cadant in

aurem. Si dactylus hic, neminem, in cõcluſione ponatur, niſi pes vnus & alter molliter antecedat, offendet aurem, & illius eum loci quodammodo pœnitebit. Quum dico; Ferendum grauiter in hominibus ſapientem inueniri neminem, nõ lœduntur aures, quia coagmentatio cohæret, & ſine verſu molliter ad finẽ currũt pedes. Quum dico; Prendere auidè cupiunt neminem, nulla voluptate ſenſus oblectatur, propterea quòd ſic exiliunt & attolluntur anapæſti, vt nõ inclinentur ad dactyli poſitionem. Ad hoc compoſitio iuncturaq; hiat, & aſperè duo poſtrema verba concurrũt. Mutandus eſt igitur ordo verborum, & auribus eruditis inſtruendi ratio committenda. Quid ſi reiecta in extremum particula quæ primas habere cupiebat, tranſuorſum trudentur omnia? vt, Mihi placui minus nunquã. Rectiúsne Craſſus iſtuc, Nunquam mihi minus placui? Quemadmodum in extructione murorum vidẽt oculi quo loco quodq; ſaxum rude melius aptetur, ſic & in oratione digerenda iudicant aures qui cuique verborum ſit aſſignandus ordo. Quid igitur opus eſt quaſi de certo loco præcipere? Quid incerta pro certis habentur? Pro ſignificatione, figura, coagmentatione, numero, loca ſingulis aſſignantur. Nec ſi verbum propriè dictum ſæpe claudit eam quam perficit orationem, idcirco dixero, Patrem amaui. reclamat enim aurium iudicium. Amaui patrem, vel natura monente dicendum eſſe iudicabo. Qui verba de loco in locum transfert ornandi gratia, nõ enumerat eorum ſyllabas, vt inde ſciat vtrum anteponendũ ſit, epithetón ne, an rei nomen, ſed iunctura & interuallo pedum, loca metitur; prima media vltima: quò inter ſe conſentiant,

conſentiant, attemperat. Iam quid iuuabunt locutiones ex enchiridio, ſi imparibus aſſuentur? Vt erit æquabilis, ſuiq; ſimilis oratio, ſi duæ trésve ab optimo ſcriptore ſententiæ longè cæteris emineant, & quàm ſint humiles reliquæ, ſua amplitudine demonſtrent? Cur a caſu obliquo pulchrius quàm à recto ducimus initium? Quis vnquam veterum tulit has leges? Multa de rhetorica tradidit Ariſtoteles, multa Theodectes, multa Theophraſtus, Hermagoras haud pauca, plurima Cicero, non pauciora multo Quintilianus: quid? horum nemo vidit quod Datthus? quod Niger? quod Progymnaſtes? quod formularii, & eiuſmodi inueſtigatores elegantiarum? Neſciebant credo, & tam ſuaues delicias nunquam guſtauerant. Cur iſti igitur admirantur eorum dicta? cur habent pro lege formulaq; loquendi, quicquid notatum ſcriptumq; reliquerunt? Quo pacto ex illis eruunt exempla, quibus ſua præcepta confirmare conantur? Sciebant, inquiunt, ſed tam parua ſcribere grauabantur. Itáne veró? Diligenter omnia perſequebantur oratoris ornamenta, & vobis tam ſuaues tamq; molles orandi voluptates præteribant? Non ita eſt. Nullum eorum qui libellos iſtos ediderunt, artes oratorias aut intellexiſſe, aut ſaltem legiſſe contendo. Si fortè legiſſent, nunquam certè quidem commiſiſſent, vt hoc nouum & inſolens & inauditum legum genus conderent. At præclarè nonnulla ſcripſerunt. Quis negare poteſt? „ Nullus eſt tam malus liber, in quo non ſit aliquid boni: ſed magno conſtitit quicquid illud fuit. Innumerabiles tum pueros tum viros bene collocandæ dictionis percupidos, nomine facilitatis & nitoris illuſerunt. Paſſim le-

gebantur, vulgò circumferebantur, in ſcribendis epiſtolis
& conficiendis orationibus leges eorum haud aliter ob-
ſeruabantur,quàm myſteria,atq; cæremonię deorum. Ale-
bant inanem ſpem: vnam aut alteram ad ornandum par-
ticulam,non integram veſtem induebant: tandẽ ſuos cul-
tores partim nudos,partim ridiculè veſtitos ad hominum
doctorum ludibria mittebant. Quum vita celeri curſu fu-
giat,& ſtudiorum tempus admodum breue ſit,in tanta li-
brorum optimorum copia cur malumus in peſſimis qui-
buſdam quàm in optimis bonas horas collocare? Quæra-
mus alios dicendi magiſtros, qui planè ſciant qua ratione
pro tempore,loco,& perſonis, acies verborũ ſit inſtruen-
da. Ne de pauca ſupellectile, ſed de vniuerſa diſpoſitione
» verborum dimicemus. Quæ maiores agit prædas, illa iu-
» cundior eſt victoria.

Qui magiſtri,quiq; ſcriptores deligendi. Cap. 5.

QVOS ludi magiſtros, & quæ præcepta vita-
ret homo ſtudioſus elocutionis, breuiter at-
tigimus. Nunc quem potiſſimum doctorem
& dicendi magiſtrum ſequatur, vt quò ma-
ximè velit,eò breui compendio viarum perueniat, ſi pla-
cet, explicemus. Non erit alienum ab inſtituto, quærere
ducem, ſine quo ad propoſitum finem rectà venire non
poſſit. Non agam de virtute præceptoris, quæ in primis
eſt à diſcentibus expetenda, propterea quòd pueri vt eius
artes, ſic & mores, & malos quàm bonos ſæpius imi-
tantur. Nihil dicam de cognitione & ſcientia rerum ma-
ximarum,

ximarum,quã ſi non habet,docet alios indoctus,&,quod dementis eſt,verba ſine re profundit. Quàm ſeueram debeat habere diſciplinam, quàm ſanctam, quàm virilem, quàm aſſiduam,nõ eſt hic diſputandi locus. Hoc ad rem pertinet, quo ſit ingenio,quáque natura præditus. Nam quemadmodum poëtæ,ſic (mea ſententia) quodammodo naſcuntur oratores. Nec enim poëtæ,ſi naturæ parentis igniculi deſint,alta & ardua excogitare,delectum verborum habere,numeros aptare queant. Nec oratores aduerſante Genio mira quædam inuenire, propriè, copioſè, venuſtè, floridè diſſerere poſſint. Eſt in oratione,ſicut in verſu, numerus, & obſcura modulatio, quam teretes & rotundæ ſentiunt aures. Quædam verba ſic amica ſunt, & penè germana, vt inter ſe concordia ſumma copulentur: quædam (vt ita dicam) inimica atque diſſona:quæ ſi coniunxeris,perpetuò rixabuntur, & aſperè ferient illam ſentiendi facultatem. Quis hac de re iudicabit? Auris. An omnis? Haudquaquam verò. Quæ ſic,& quæ non?Senſus ille,ſicut omnia, adiuuatur arte & exercitatione. Fateor, Alioquin iſta non traderem: ſed niſi vis illa naturalis, acuta, ſagax, acris habiliſque ſit,niſi ſonorum differentias & modorum ſponte ſua diiudicet, niſi in ambitu,& partibus illius,temperata, curta, redundantia,in verbis aut ſingulis aut compoſitis lenia,aſpera,mollia,dura ſentiat:ars & vſus,res duæ maximæ,non efficient vt inſtructa venuſtáque ſit oratio. Noui plurimos ſtudio & amore literarum eximio,qui cognitis atque perſpectis rhetoricæ præceptis, ſumma cum diligentia multa ſcripſerunt,nec ſecus ac poetæ ſolent, in collocanda dictio-

ne, & quærenda venuſtate diu multúmque laborarunt: ſedenim conatus infœlices fuerunt, & malè propitiæ Muſæ. Non ſuberat vera vis & indoles, non fluebat illa vena atque natiua fœcunditas, nec ſenſum natura duriorem mouebat aſpera ſonorum cõcurſio. Itaque ſuccumbebat ars & animus ſilente conſilio naturæ, nec vllum percipiebat dignum ſuo labore fructum. Sic erat, vt colẽdi peritus agricola, qui ſterile ſolum omni arte & induſtria ſubigit, eóque coniicit ſemen. hinc fortè naſcetur aliquid quod tandem metat: ſed raræ & graciles ariſtæ
» fallunt hominum boúmque ſudores. Non omnis fert o-
» mnia tellus, inquit poëta. Nec ars ſola poteſt, quod ipſa concurrente natura. Quid? quòd ſub vno eodemq; præceptore videas pueros eadem informari diſciplina, & intendi pari diligentia, qui tamen in oratione exædificanda non ſunt inter ſe pares? Quid eſt cauſſæ? quid? Illorum paria non ſunt ingenia Quum ſit vna rhetorica, totidem ferè ſunt genera dicendi, quot oratores: nec vnquam duo per omnia conſimiles reperti. Hanc formarum varietatem non aliter in ordine, quàm in hominum ore natura fecit. Quòd ſi quis aliò quàm quò natus eſt, tendit, Gigãtum more naturæ deoq; repugnabit, & ſuæ ſtultitiæ tandem precium feret. Labor improbus res arduas expugnat, ſed funditus euellere naturæ fundamenta non poteſt. Verum eſt illud Horatianum,

» Naturam expellas furca: tamen vſque recurret.

Sint igitur eloquendi magiſtro celeres animi motus, & inſita prudentia. Inſit vbertas, & quædam muſica vis ingenii: & innatus venuſtatis amor alliciat animum eius ad

verborum

verborum ſuauitatem,vt numeroſæ conſtructionis ordinem perſequatur. Sic expetat ornandæ dictionis artem, vt tamen à naturali & illaborato fluxu longè ne recedat. Nam tanto deterior erit,quanto longius à natura ducetur oratio. Non excidit mihi quod authore Quintiliano dixeram,elocutionem omnem arte conſiſtere. Natura ſine arte in inueniendo & collocando multum ſanè poteſt,in eloquendo nihil omnino. Sed ars ſine natura in his omnibus debilis eſt. Cui natura modulationis huius indidit amorem, verſatus ſit in optimis tum proprietatis tum collocationis authoribus. Teneat quæ de ſingulis verbis,de compoſitis, de coagmentatione, de concinnitate, de numero, de compoſitione Cicero præcepit. Horum omnium vim rationéſque notas habeat. Ne quid ignoret quod Quintilianus de natura verborum ſimplicium, de ornatu,de compoſitione ſcripſit. Ab his enim duobus viris penè res omnis eſt abſoluta, vt hic Græcis authoribus nihil egeamus. Nec opus erat his præceptionibus noſtris,niſi agere pingui Minerua, & rem obſcuram exemplis illuſtrare voluiſſemus. Et quoniam aures hic plurimum poſſunt, erudierit ſenſum, primùm in carminibus poëtarum,Terentii & Virgilii maximè, altero nemo Latinorum purior venuſtiórque, altero nemo compoſitior, deinde in oratione non minus propria & latina,quàm inſtructa atque modulata, qualis eſt Cæſaris atque Ciceronis. Eſt in Cæſare ſumma proprietas, compoſitio tenuis quidē,ſed perquam ſuauis. In Cicerone cum proprietate omne eloquendi genus,omniſq; figura dicendi. Hos quatuor,ſi non ad omnem & inuentionem & elocutionem,

tamen ad id quod volumus, ſatis eſſe dicimus. Quanquam non repudiandus eſt educator, qui varias, ſi modò ſanas, dapes apponit: non tamen maiorem quærimus verborum puritatem, neq; flagitamus delectum exquiſitiorem, neque extructiorem petimus collocationem. Horũ ſcripta cantitauerit magiſter, & crebra pronunciatione quodãmodo limauerit ſuas aures. Hęc proponat pueris ediſcenda. Hęc clara voce ac virili prælegat, interpretetur, quid virtutis habeant, ſedulò demonſtret. Quod ſi facere non poſſit, eum ſatis idoneum nõ habebo. Nec diu virtus aut vitium latebit. Animaduertentem difficile nõ eſt iudicare (ſi modò propius inſpicitur) qui valeat ingenio profeſſor, qui phraſim redoleat elegantem, qui ſermonem habeat purum, diſpoſitum, & ornatum, qui vitet illud opimum & adipale dictionis genus, in quo ridẽtur Aſiani: qui nec hæſitet turpiter, nec interſiſtat, nec langueſcat, nec mutila iactet, nec conciſè, impropriè, barbarè loquatur. Eſt vna de ſummis eius virtutibus, ſermo expeditus, venuſtus, & incorruptus. Aſſiduè cadit in aurem pueri, ſenſumq; dulci voluptate demulcet. Hinc fit, vt non modò libentius audiat eloquentem, ſed etiam vt ſic caſtiget & informet aures, vt horridam & incultam perferre linguam poſtea non poſſit. Nolo hominem diſſolutum, qui ſubinde pueritiæ verba faciens, propria impropria, pura impura, latina gallica, grandia parua, compoſita incompoſita commiſceat. Volo virum qui excitet animum, atq; ratione moderetur: vt quæ cogitauerit, verbis lectis, & ſubita facultate digeſtis exprimat. Animi celeritas admirabilis, ſi curã adhibebit ac diligẽtiam, in multa ſe munera partietur, & optima

inueniet,

inueniet, & inuenta diſponet, & eodem propè tempore collocata veſtiet honore verborum. Volo qui rationem mentis vrgeat: cui ſit ſtudium & eximius ardor literarum: qui artium liberalium maieſtatem veritus, non omnia ad quæſtum & auaritiam, more multorū, ſed ad bene dicendi laudem, & ad veræ gloriæ fructum referat. qui pertulerit illum ſcribendi laborem: quem ſi non hauſerit pueritiæ formator, quî de ſcriptis alienis rectum iudicium feret? Quis omnium de verſu verè iudicare poteſt? Poëta. Quis autem de oratione? Orator. Quis eſt aut orator aut poëta, aut ſaltem finitimus illis? Qui carmina permulta diligenter condidit, multas epiſtolas & orationes arte confecit. Exercitatus ille præceptor, & ſtyli minimè rudis, facili negocio ſcripta diſcentis emendabit, improba & ocioſa expunget, proba & grauia ponet, pro inſuauibus dulcia, pro fortuitis lecta, pro confuſis compoſita promptè ſuggeret. Si quid alumnus inemendatum aut durum locutus erit, expeditè corriget, & molliet immutato genere loquendi: cuius limam ſolicitè metuens diſcipulus, vigilabit, & intendet animum, ne quid proferat nimis ſqualidum & impolitum: qui haud dubiè ſecurus eſſet, ſi artificem imperitum ſcriptis æquaret, aut vinceret. Meus hic diſciplinæ princeps, pauca, ſed præclara dicat. Commoretur in locis difficilioribus, ne quantum, ſed q̃ bene ſerat, curet. Commiſſa auditoris fidei, repetat aſſiduè: materiam ſcribendi ſentētioſam, rectoq; quaſi filo ductam, & primis adumbratam lineis proponat, propoſitā die ſtatuto exigat, ne ceſſatores efficiantur, quorum periculo inutiles tranſmittuntur horæ. Omnia vitia ne vellicet, ſed tantum

notabilia, quoniam ſcriptor tam ſæpe reprehēſus, animum deſpōdet, & infauſtum execratur laborē. Iſta nequaquam ſcribo profeſſoribus artium humanarū, quos docere iam, non doceri par eſt, ſed prouectis vltra prima rudimenta, qui vel Romanę linguę magiſtris doctioribus operā dare, vel alios eandem linguam docere volunt.

Vtri priores legendi, poëtæ, an oratores. Cap. 6.

QVI legi maximè debeant, tum magiſtri, tum ſcriptores Latini, vt inde verborum delectus habeatur, & pulchrè concinnéque extruatur oratio, paucis expoſuimus. vtri priores legendi, poëtæ, an oratores, breuiter explicemus. Lectioné poëtarum priorem ire oportere, maximæ cauſſæ rationéſque confirmant. Nam carmen ornatius eſt atque iucundius, vt res ad voluptatem comparata. Quòd numerus eius certus, & eodem modo conſcriptus, artificioſo & compoſito pede cum voluptate fertur, primùm oblectat aures mollioris ætatis, deinde in animū procliuius illabitur, inq; diuturnum tempus memoriæ ſe figit. Itaq; cecinit Horatius,

" Os tenerum pueri balbumq; poëta figurat.

Doctiſſimi nimirum ſunt boni poëtæ, & diuino quodam numinis afflatu concitati, immortale quiddam ac cæleſte ſpirant, ſententiarum concinnitate mirabiles, lumine verborum conſpicui, modulatione numerorum ſuauiſſimi. Optimos quoſq; natura ſic ad carminum modos effinxit, ſic ad argutum genus orationis inclinauit, vt ſi cum ipſis arte certare velis, neque dictione lectius quicquam, neque

ſono

ſono temperatum magis, neque compoſitione modulatius inuenire poſſis. Quid enim putamus ingenium ſummum agitante deo ſuccenſum, multis magníſque artibus eruditum, vſu multo peritum, alta atq; longa cogitatione, crebra & ſeuera caſtigatione efficere potuiſſe? Quicquid eſt graue, ſonorum, rotundum, elegans, iucundum, dulce, ſuaue, gratũ, venuſtum, adſciuerunt in carmen, heroicum præſertim: Leue, exile, aſperum, deforme, triſte, amarum, inſuaue, inſulſum, repudiauerunt, niſi ſiquando fortè de induſtria duriorum rerum naturam ſono orationis imitari, quàm leniter & æquabiliter profluere maluerunt. Horum verſus occinet puer, eóſque theſauro memoriæ committet, ornamentum poſtea ſermonibus & ſcriptis futurum. In his ſpacia & tempora ſyllabarum, quæ longæ, quæ breues, quæ'que ſunt ancipites, ſine magno labore diſcet, rem adeò neceſſariam, vt ſi deſit, neque numeros orationi inſerere, neque pedes intelligere, neque verſum moliri, neq; verba accentu variare, aut bene proferre poſſit. Cognoſcet illud poëticum μέτρον, & quid ab oratorum rhythmo differat, expendet. Sciet qui ſint in verſu pedes, & eoſdem poëticos, eoſdem oratorios eſſe: nec re ipſa, ſed collocationis ordine differre perſpiciet. Animaduertet illud dicendi genus à ſermone & à lingua cottidiana diſtare. Nimium tritam loquendi viam, lutúmque triuialium deſeret, ſublimius atque purius iter inibit. Formabit aurium iudicium. Eximio ſplẽdore verborum illuſtrabit animum: & ornatu mirabili captus, eadem præcellere magnificentia volet. Accendet animum, acuet animi iudicium, multa facilè comprehendet, multa

paulatim trahet iñ vſum, & hinc figuram dicẽdi colo-
rabit.Ergo poëtarum interpretatio præuertat orationem.
Nam & grammaticorum officio, non rhetorum com-
miſſa eſt. Imbuatur hoc quaſi liquore recens animus, vt
ſemper in oratione iucundũ illum retineat ſaporem, qui
ſi vehementer haud tangit palatum,ſentitur tamen quaſi
quoddam parcius condimentum.Miror his annis extitiſ-
ſe complures,qui poëtas abiicerent, vni rhetoricæ naua-
rent operã,quaſi eloquentia poëmate non egeret.Longè
» ſecus Ciceroni viſum eſt.Legendi,inquit,ſunt poëtæ. Nã
» etiam poëtæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud
» quo ipſi differrent ab oratoribus.Numero maximè antea
» videbantur & verſu,nunc apud oratores iam ipſe nume-
» rus increbuit. & paulo pòſt, Quorundam grandis & or-
» nata vox eſt poëtarum.& in eodem loco, Inter eos ſimi-
» le eſt iudicium, electióq; verborum. Senſit idem Theo-
phraſtus teſte Quintiliano,cuius hæc verba ſunt in deci-
» mo libro. Plurimum dicit oratori conferre Theophra-
» ſtus lectionem poëtarum:multiq; eius iudicium ſequun-
» tur, neque immeritò. Nanque ab iis & in rebus ſpiritus,
» & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, &
» in perſonis decor petitur. Præcipuéque velut attrita cot-
» tidiano actu forenſi ingenia, optimè rerum talium blan-
» ditia reparantur.Ideóque in hac lectione Cicero requie-
» ſcendum putat. Plura de poëtis addidiſſem, ſi de omni-
bus illorum bonis,quæ innumerabilia ſunt, agere voluiſ-
ſem:quoniam modò de electione & extructione verbo-
rum mentionem facio,ſatis multa credo de carmine præ-
legendo locutus ſum.

Sæpe diligenterq; ſcribendum. Cap. 7.

MATERIAS ad cogitandum ſcribendumq;
ſubinde proponi oportere,& ſentẽtioſas atq;
cõſentaneas eſſe debere iam diximus. Stylus
enim optimus eſt & præſtantiſſimus dicendi
» effector & magiſter,inquit orator.Idem,Nulla res tantum
» ad dicendum proficit, quantum ſcriptio. Operæprecium
eſt diligenter animaduertere quæ de ſcribendo Craſſus
» apud Ciceronem diſſerit. Caput autem eſt,inquit, quod
» (vt verè dicam)minimè facimus, eſt enim magni laboris
» (quem plerique fugimus) quamplurimum ſcribere. Sty-
» lus optimus & præſtantiſſimus dicendi effector ac magi-
» ſter:neq; iniuria.Nam ſi ſubitam & fortuitam orationem
» commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipſam pro-
» fectò aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim
» ſiue artis ſunt loci,ſiue ingenii cuiuſdam atque prudentię,
» qui modò inſunt in ea re de qua ſcribimus,inquirentibus
» nobis, omníque acie ingenii contemplantibus oſtendunt
» ſe,& occurrunt: omneſq; ſententiæ, verbaq; omnia, quæ
» ſunt cuiuſque generis,maximeq; illuſtria,ſub acumen ſtyli
» ſubeant & ſuccedant neceſſe eſt.tum ipſa collocatio con-
» formatioq; verborum perficitur in ſcribendo, non poë-
» tico, ſed oratorio quodam numerò & modo. Hæc ſunt
» quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus effi-
» ciunt, neque ea quiſquam, niſi diu multúmque ſcriptita-
» rit, etiam ſi vehementiſſimè ſe in his ſubitis dictionibus
» exercuerit,conſequetur.Et qui à ſcribendi conſuetudine
» ad dicendum venit,hanc affert facultatem,vt etiam ſubitò

„ ſi dicat, tamen illa quæ dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe
„ videantur: atque etiam ſiquando in dicendo ſcriptum at-
„ tulerit aliquid, quum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis ora-
„ tio conſequetur. Hæc ille. Si ſtylus eſt dicendi magiſter, ſi cætera exercitationum genera facilè vincit, ſi locos peragrat omnes, & ex illis ſententias optimas excipit, ſi verba maximè illuſtria deligit, & ita collocat & conformat, vt oratorium numerum efficiant, ſi conſequitur admirationes, & dat impetum dicenti: ſine dubitatione ſemper in manibus eſt habendus, ac omni cura, ſtudio, diligentia exercendus. Nunquam probaui remiſſum pigrúmque auditorum genus, quod multos annos in ſchola ſedens profeſſores ſubaudit, nihil vnquam neque relegit, neque reponit. Aures habent quidem pigri, nec eas ſatis attentas. ore manuq́, in quibus duobus ſummus eſt literarum fructus, haud vtuntur. Linguæ Romanæ ſtudẽt vt loqui poſſint: quando emendatè loquentur? Scribere latinè volunt epiſtolas, epigrammata, literas, orationes, libellos: quando ſcribendi facultatem adipiſcẽtur? Quis optimus miles arma non tractauit? Quis idoneus gubernator non tenuit clauum? Quis architectus amuſſim & regulam non appoſuit? Quis arator induſtrius non coluit agrum? Quid audiſſe prodeſt, ſi quum docti loquuntur, tacendum tibi ſit? ſi neque tuas cogitationes mandare literis, neq; cottidianę linguæ committere audeas? ſiq; de tuis ſtudiis non exiſtimationis & gloriæ fructum, ſed ignominiam dedecúſque percipias? Turpe quidem eſt atque dedecoroſum, in ſtudio literarum te longum tempus abſumpſiſſe, ſine frequẽti vitio loqui ſcriberéve non poſſe. Stylus vires ingenii

experitur,

experitur, vagos animi motus continet, mentis aciem exacuit, eorum quæ legeris, quæ audieris, memoriam excitat, iudicium format, illuſtrat obſcura præcepta, linguam expedit & manum, eſtq; ſtudiorum cuſtos, cogitationum interpres, mandatorum nuncius, monumentum ſcientiarum, dulcis in ocio negotióque comes & monitor. Scribendum igitur quamplurimum: nec fugiendus eſt labor, qui ſicut magnis in rebus eſt multus, ita quum vincit, non paruam conſequitur laudem.

Rudimenta componendi. Cap. 5.

PRincipio ne ponderi ſuccumbat debilis & infirmus, perpauca ſcribantur. Quemadmodum paulatim robur corporis, ita vires animi creſcunt. Et vt molle corpus iniquo pondere grauatum, ad iuſtam magnitudinem peruenire non poteſt: ſic animus immaturo onere preſſus, ad altas cogitationes vix vnquam poſtea erigitur. Libertatem ſuapte natura cupit, & ægrè vim ac imperium patitur. Quo magis amanda ſunt puero ſtudia literarum, & vltro magna voluntate capeſſenda, ne à doctoribus aut flagris aut minis vrgeatur. Proponantur ergo materiæ frequentes potius quàm immodicæ. Artes enim haud aliter in animum inſtillantur, quàm liquores in anguſtiora vaſa: & vt labor diſtributus in partes, agêtem minus fatigat: ſic etiam duæ trésve breuiſſimæ ſcriptiones minus animũ laſſant, quàm ſi congerantur in vnum laborem. Quod autem præſcribitur, aptum conſentaneumq; ſit: eius membra cohæreant

inter ſe,& recto quaſi filo ductus omnis ſententiarum dirigatur. Contortum illud rerum genus & confuſum, non difficultatem modò parit imitanti, ſed etiam turbat illum ſenſum communem, & natiuum iudicium, ſine quo vana eſt hæc omnis de ſcribendo præceptio. Etenim recta facilius quàm praua ſequitur artium rudis & ignarus. Minus aberrat à naturæ prudentia, minúſque fatigatur hac via tum recta, tum compendioſa, quàm ſi per ambages, & ſalebroſos regionũ anfractus circunducatur. Adde quòd ad dirigendam mentis aciem, & informandum iudicium, incurua loquendi regula inutilis eſt. Detorquet in prauũ quod procerum & habile natura procreauit. Naturam verò vt ducem optimã ſequi debemus. Quia cauſſæ antecedunt, ſequuntur effectus, & negociis gerendis ſuum tempus eſt ordine conſtitutum, ſeruemus hanc in dicendo collocationem, niſi ratio fortior aliò nos impulerit. Video quoſdam ſententias quas pueris aut latinis verbis efferendas, aut copioſius tractandas ſuggerunt, ſic immiſcere & interturbare, vt ne ipſi quidem quid ſibi velint omnino ſatis intelligant. Deeſt illis aut ingenium, aut diligentia, aut artis cognitio, aut duo ex illis, aut certè vniuerſa. Hinc indigeſta rerum ſylua rudibus animis tractanda ſubiicitur, quam ego quidem ineptam & pernicioſam eſſe exiſtimo. Nolo ſenſus & continuationes verborum longiores, quas & in narratione, & vbicunque faciles eſſe volumus, eò vitamus, quòd vocum multitudo, & numeroſa partium congeries nonnullam parit obſcuritatem. Quanto paucioribus verbis ſenſum vnum cõplectimur, tanto celerius illud animo concipimus. Itaque contracta

& minuta

& minuta primùm,deinde circũducta laudabo. Contracta & minuta dicimus ea quæ à ſimilitudine partium corporis membra nominantur: circunducta autem,periodo comprehẽſa. Non erit arduum atque difficile,quum fuerit vſu firmata ſcribẽdi ratio,quæ diſſipata ſunt atque diuulſa,colligere,& vno longiore ambitu cõcludere. Mollius & pronius hoc erit inchoanti, Voluptas debilitat vires,inimica eſt virtutibus,rationem mentis eludit, totum demum corrumpit hominem.hoc igitur mõſtrùm fugere debemus.Membra quinque ſunt hìc parua ac minuta, qualia rudiores haud magno negocio formare poſſint. Paria fingant initio,& antè ſimulacri particulas,quàm totum opus conflare diſcant.Longius atque volubilius excurrit periodus,quàm vel inciſa,vel membra.Antè igitur breui curriculo firment articulos, quàm Herculano ſtadio ſe committant. Quum celeritas ab exercitatione feretur incitatius,ſententiam eandem vno impetu percurrãt, & concludant in orbem. Eſt enim quando longa comprehẽſione curta illa & quaſi mutila ſuſtinere debemus: tum multa redigimus in vnum corpus,hoc modo· Quũ voluptas debilitet vires,& inimica ſit virtutibus, quumq; rationem mentis eludat, & demum totum corrũpat hominem,hoc lætale monſtrũ fugere debemus. Hanc continuationẽ ſi puer aut quiuis rudis initio moliatur,& medio curſu perturbatus hærebit,& oblitus vnde profectus ſit,& quò tendat iter,trahetur in errorem. Metiatur potius interualla breuiora,vbi principium finémque eodem penè obtutu facilè conſpiciat. Ad hæc mẽbra ſingula ſingulis punctis interiectis, ſingulíſque literis grandiuſcu-

lis diſtinguenda,vt exploranti tum magiſtro, tum diſcipulo clarius appareant,& notas legenti, vbi vocem ponat,ſententiámque perficiat,oſtendant.Ignorantia puerilis ſæpe minutiſſimis literis vtitur, anguſtiſſima inter verſiculos ſpacia relinquit, verba verbis nullo interuallo ſic alligat,vt ſinguli verſus ſingulas tantum voces habere videantur:nulla moræ reſpirationíſque ſigna figit: nullum ponit elementum maius: perpetuo contextu ſine diſcrimine ducit orationem. Qua de cauſa neque ſcriptor,neque arbiter ſcripta perſpicere, neque hic aut ille ſpaciis excluſus iniquis adiicere quicquam, neq; à verſu verſum, neque à verbis verba ſeparare poteſt. Hoc nimirum ſcribendi genus officit emendationi, mentis oculos hebetat, omnémque miſcet & obruit intelligentiam. Parua in re ſæpe grande momentum. Quid enim minus operoſum eſt, quàm pingere obtuſiore calamo, & literas efficere grãdes,vt oculis ſubiici,facilè cognoſci, legíque poſſint? Quid facilius eſt, quàm ſulcos & ordines longe diducere,vt ſi fuerit opus,aliquid interſeratur? Quid minoris eſt operæ,quàm principia ducere à litera magna, exitus autem interpuncta nota quaſi termino finire: vt quo loco ſiſtendum ſit atque reſpirãdũ,nouerit & author, & caſtigator? Quid?quòd diſtincta & expreſſa ſcriptura relegẽti iucũdior eſt?Nihílne eſt in iſto commodi?Hac voluptate capti ſæpius antedicta recognoſcimus, priora poſterioribus aptamus,& ad nouũ curſum impetum maiorẽ concitamus. Ne autem præſcripta res ſit inutilis & ocioſa: quanq̃ apologos & fabulas quidam (quorũ eſt Aphthonius) inter exercitationes enumerant. Non omnes apologi,

logi, nec omnes fabulæ vanæ ſunt. ſæpe enim continent grauiſſimam aut ad bene dicendum, aut ad bene viuendum ſententiam, cuiuſmodi ſcribentem deligere oportere exiſtimo. Etenim quum omnis oratio conſtet rebus & verbis, & res ſint animi inſtar in corpore: inſanit ille, qui verba ſine re, id eſt orationem ſine animo contexit. de quo
" Cicero præclarè, Compoſitè, inquit, & aptè ſine ſenten-
" tiis dicere, inſania eſt: ſententioſè autem ſine verborum or-
" dine & modo, infantia. In leuitate rerum quid meditator aſſequitur præter nugas, & inanem verborum congeriem? Nonne ſatius eſt grauiora verſare, quæ ſemel oratione tractata, vix excidunt animo, & ad ſimilia reperienda parant mentem? Si optimis quibuſque debemus aſſueſcere (debemus autem) optima eſt oratio quæ grauitate ſententiarum dignitatem, proprietate & ornatu verborũ pulchritudinem conſecuta eſt. Tot ſunt hiſtoriæ præclaræ, tot exempla rerum geſtarum, tot decreta philoſophorum, tot adagia, & argutè dicta, quæ græci ἀποφθέγματα vocant, tot ſimilitudines & comparationes acutæ, tot ſententioſa carmina poëtarum, tam multa nobis ſuppeditant hominum ſermones, tot támque varias ſuggerunt res lectiones cottidianæ: nihílne graue ex tam multis excipere poſſumus, quod verbis exprimamus, & veſtiamus oratione? Id quidem ſicuti facile eſt, ita honeſtum & vtile, & ad excellentem diſciplinam neceſſarium. Obtinuit autem conſuetudo, aut potius abuſus, vt tyrones literarum antè verba de loco in locum traiicerent, & illum naturalem ordinẽ permiſcerẽt, q̃ cur & quomodo illud faciundum eſſet, intelligerent. Improba certè quidẽ & inſana ratio componendi,

quæ naturæ ſermonem, etſi interdum durum & incultum, tamen facilem & rectum, & priſcis illis ſcriptoribus amicum deſpicit: perplexum, implicatũ, permixtum, contortum, ſpinoſum, exhorrentem, prodigioſum anteponit. Via publica (vt opinor) ſemitam ignoranti tutior eſt. Certa ſunt incertis præſtantiora. Vox geſtúſque naturalis decentior eſt, quàm flexus arte mala confuſus, & diſſonans. Nihil omnino tam ridiculum eſt, quàm quod anxiè & ſolicitè eam cuius eſt expers, imitatur artem. An verò ſaltator ignorans numeros, palæſtrites inſcius cautionum & petitionum, gladiator imperitus armorũ, dux rudis ordinum ridetur vt artifex ἄτεχνος, & ſimius imitator: non ridetur indoctus & ineptus verborum compoſitor, qui quæ ſit ratio ordinis conſtruendi, neſcit, nihilo minus more ſimiarum, ſine aure, ſine mente, ſine iudicio, ſine arte temperare vult orationem? Quum verbum de ſuo loco tranſtuleris, vbi quæſo collocabis? Melius, inquies, alibi ſonat. Quî ſcis? Aurium iudicio opus eſt, & arte, vt hoc quale ſit, certò iudicare poſſis: nec quod optimè ſonat, id ſemper optimum cenſetur. Poteſt illud ἔρρυθμον, & carmen, quod vitium eſt orationis, efficere. Fieri poteſt vt aliquid tibi ſonorum iucundúmque ſit, aliis omnibus ſtridulum & odioſum. Cur de conglutinatione ſyllabarum, quæ iunctura dicitur, præcepta tradita ſunt? cur de pedibus, de numeris, de membris, de continuationibus, de imitatione tam multa ſcripſerunt veteres, ſi omnia ſuo loco ſtatuere noſti ſine præceptis & arte? Non eſt ita, ſed omnis elocutio arte conſtat, & vſu longo perficitur. Expectemus ergo tempus, vtamur conſilio diſertorum,

torum, ne quid inconſultò & temere loco donemus.
» Nam ſubeunda ratio collocandi (inquit Fabius Quinti-
» lianus) verſandíque omni modo numeri: non vt quod-
» que ſe proferet verbum, locum occupet. Sonantia exi-
lia, grandia parua, volubilia tarda, numeroſa diſſoluta,
perfecta mutila, diſcernat neceſſe eſt, qui ſuum cuiq; ver-
bo locum aſſignat in oratione. Natura primùm ſponte
naſcentes fructus, & tegumenta rudia, & antea natiua de-
dit, deinde ars mitiorem victum, ſplendidiorem ornatum,
& illuſtriores domos fecit. Sua quædam rebus eſt infan-
tia, quæ quanto meliores ſunt, tanto lentioribus augen-
tur incrementis. Sunt & orationi ſua incunabula. quam-
obrem alenda primùm eſt quaſi lacte naturæ parẽtis, do-
nec lautiores apparatus arte ſibi inſtruere poſſit. Quo tẽ-
pore citra rhetoricas artes puer emendatè magis & lati-
nè, quàm ornatè loqui contendit, quúmque certam non
habet rationem locorum quibus aptè verba conſtituat,
vtatur ordine naturali: qui ſi pulcher eſt (vt frequenter
accidit) ne ab artifice quidem eſt immutandus. Si quam
interdum trahit ſecum deformitatẽ, tum ſecuritate com-
penſatur. Hoc tam ſeuerè támque religioſè teneri no-
lo, vt ne vnam quidem particulam traducere audeat.
Dandum aliquid naturæ, & inſtitutioni primæ, quæ non-
nulla fœliciter in alia ſede, ſi non certiſſimo, tamen ali-
quo iudicio locat. Sed in plurimis ſeruetur hic ordo,
quem ſummi oratores aliquando ſeruant: vt in his & in
» aliis multis Cicero. Obrepſiſti ad honores errore homi-
» num, commendatione fumoſarum imaginum, quarum
» ſimile habes nihil præter colorem. Sed quæſtiones vr-

» gent Milonem quæ ſunt habitæ in atrio Libertatis. Inte-
» rim paululum immutat: vt, Si quis iudices forte nunc ad-
» ſit ignarus legum, iudiciorum, conſuetudinis veſtræ, mi-
» retur profecto, quæ ſit tāta atrocitas huiuſce cauſæ, quòd
» diebus feſtis, ludiſque publicis, omnibúſque negociis fo-
» renſibus intermiſſis, vnum hoc iudiciū exerceatur. Quid quòd poëtæ ſtudioſiſſimi componendi, ſæpe à natura nō recedunt?

» Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt.

» Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

» Mens immota manet: lachrymæ voluuntur inanes.

» Regia Solis erat ſublimibus alta columnis.

Non pœniteat me compoſitionis huius, Fortitudo eſt magnitudo quædam animi in rebus aduerſis, quam qui habet, non metuit periculum, non expaueſcit mortem, non perhorreſcit ludibria fortunæ. Hic ſi quicquam forte miſcebis, & à natura & ab arte diſcedes. Natura autem vocandi caſum, quoniam vim habet excitandi, primum ſtatuit:

» Tityre coge pecus.—

Quia aut nomine aut vocabulo ſignatur ea res de qua loquimur, ſine qua nullum in oratione fundamētum eſt, nominandi caſus verbo anteponitur, illi verbum ſubiicitur ad explendum animi ſenſum: vt,

» Nox erat—

» Altera lux aderat—

Nominibus & appellationibus epitheta, verbis aduerbia, regentibus ſubiecta coniunguntur: vt in hac oratione: Virtus optima præceptoris, amare ſanctè diſcipulos, &

los, & continere bonos honore, malos ſeueritate diſciplinæ. In his eſt ordo naturalis, de quo in præſentia mentionem facimus, & quem ab imperito ſcribendi tantiſper obſeruari volumus, donec rationes & præcepta collocandi norit. In proferendis exemplis vtrum natura præferatur, nomén ne rei, an epitheton, non magnopere laboro. Res quidem accidentibus prior eſt, ſed oratio quæ expeditè fluere debet, ad hos ſcrupulos tam moleſtos deducenda non eſt. Adhibenda ſit diligentia: tamen hic magis offendit nimium, quàm parum. Hoc ſit mihi naturale; quod à ratione naturæ aut nihil aut parum diſcedit. Sit potius incorrupta latini ſermonis integritas & cura. Nunc obiectionibus quorundam occurrendum mihi videtur. Quid? inquient, è lectionibus cottidianis nihílne tranſcribet imitator in rem ſuam? Non aſſumet cuiuſque pulcherrimæ locutionis elegantiam? Ad quid aliud optimi libri prælegunturur? Diximus à poëtis ſumendum eſſe diſcendi principium. Aliam poëtis, aliam verò oratoribus eloquendi ſpeciem, de qua Neoptolemus iſte iudicare non poteſt, eſſe conſtat. Nihil hic agi temerè volumus. Quid fieri iubes? An'ne totos verſus, aut hemiſtichia pro oratione ſoluta haberi? An poëticum & inuſitatum dicendi genus in vſum trahi? Hoc quidem neque decet, neque ſalubre eſt, neque Rhetorum quiſquam ſuaſit genera permiſcere, atque dediſcenda magno labore conquirere. A poëtis igitur verba propria & tranſlata nonnulla ſumat. Loquendi formulas in tempus aliud omittat: vt infans quum pendet ab ore nutricis, non imitatur orationem primorum ciuitatis & regum, etiam ſi loquentes

ſæpiſſime audit. Ita ab ore præceptoris pendeat alumnus, ſermonem eius exprimere nitatur, ad ſublimitatem poëtarum ne teneras manus extendat. Non enim ſemel poëtæ leguntur. Non omnes eorum virtutes ſimul capeſſuntur. Aliis rebus & ſuum tempus erit, quum paulatim adoleuerit diſciplina. Interea audiat à magiſtris poëtas interpretantibus quæ cuiuſque verbi natura ſit: multùm propriis vtatur, alienis & figuratis parcè & verecundè. Sentisne permultos in oratione ſonare quiddam poëticum, grandiloquum, & abhorrens à ratione dicendi? Tardius ſe contulerunt ad oratores: poëtas aliter quàm bonum fuit, imitati ſunt. Fabulæ Terentianæ ſermoni proximæ, verborum proprietatem ſuppeditabunt, & fragmenta locutionum. At ſi inde tranſcripſeris integras ſententias, eiſque pro tuis vtêris, verſum interpones in oratione vitandum, & in ſuſpicionem furti venies, ac prouectus eruditione audies illud:

" O imitatores ſeruum pecus, vt mihi ſæpe
" Riſum, ſæpe iocum veſtri mouere tumultus?

Futurus orator mittebatur ad hiſtrionem, longè tamen aliter voce & geſtu corporis vtebatur, atque hiſtrio. Sic vtendum rebus poëtarum. Quid ego de poëtis antè dixerim, memini: nihil diſcordant ab iſtis. Nunc enim de ſcribendi rudimentis ago, quæ neque poëtica, neque naturæ diſſona eſſe volo, donec ars & ratio collocationis acceſſerit. Quid ſi familiares epiſtolas vnà cum poëmatis pueri diſcant, & illud ſponte fuſum dicendi genus vſurpent? Patiar quidem. Nemo tamen arbitretur eam de qua loquor imbecillitatem virtutes hominum do-

ctorum

ctorum intelligere poſſe, & quod quidem neceſſarium eſt bene imitari volenti, iudicium firmum habere. Sunt qui à pueris vno aut altero menſe leuiter inſtitutis plus exigant,quàm ipſi totos annos decem informati præſtare poſſint. Quod habent, effundunt ante maturitatem: ingenia fœlicia deterrent à ſtudio literarum, nihilo ſapientiores iis matribus,quę pro lacte vinum liberis infundunt, & eorũ molles neruos adurunt,ac viſcera. Seuocant pueritiam ad formulas quaſdam legéſque magna cum religione ſeruandas, quibus nemo vnquam factus eſt doctus. In legendis optimis quibuſque ſcriptoribus verba paulatim diſcenda ſunt, vſus obſeruandus,non anxiè verò complexus illorum tranſferendus. Multa exercitationum genera Cicero tradit, multa Quintilianus ex Aphthonio,ſed neuter illorum verbum fecit de locutionum formulis, de officinis, de epithetis, de Calepinis adauctis:neuter enumerauit copiam verborum,& ea quę feligeret imitator; quæ ſunt propè infinita. Satis erat lectorem monuiſſe paucis, vt virtutes eius quem vellet imitari, cognoſceret: ex eo verborum copiam, ſententiarûmque bonitatem, quantum decorum pateretur, exciperet. Miſſa igitur faciant iſta tyrones: de proprietate verborum laborent:hanc è bonis authoribus aliud agentes,non ex enchiridiis petant: alioqui prodigioſam ex diſſimilitudine formarum component orationem: reſiſtent vbique, & formula deſtituti, quod ad præſcriptum loquantur, non habebunt. Ne quis obſtrepat hic mihi, de locutionum genere fuſiore loquor. Si quis duo triáve tantum verba coniuncta decerpit ab alio ſic occupata,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EM.

vt tam bona reperire non poſſit, nón reprehendo.

Quæ pars Rhetoricæ prima diſcenda, quæ partitio verborum, quæq; ex illis aut legenda, aut repudianda.
Cap. 9.

IN eo genere quod ſponte funditur, verſetur puer (eſt & ſenex puer) donec propriè, incorruptè, & integrè, ſi nó omnia, ſaltem vulgatiora loqui, & condere verſiculos poſſit. Ne properè feſtinet ad ornatum is qui per eruditionis ætatem iacêre debet in cunis. Suum cuique rei tempus eſt, à nobis prudenter expectandum. Quum ex emendata Grammaticæ diſciplina, & è poëtarum lectione prodierit ad hiſtoricos & oratores, tum & cœpta conficiat, & comptiorem meditetur orationem. Elaboret diligentius in elocutione & partibus illius, quàm in rerum inuentione & diſpoſitione: propterea quòd inuenire & collocare ſententias, proprium magis eſt prudentiæ & ingenii, quàm artis: deinde quòd inuentam materiam ſuppeditat magiſter. Elocutio contrà magis eſt artis, quàm prudentiæ, nec à docente cum rebus ipſis ſubminiſtratur. Adde quòd hæc in enumerandis literis & ſyllabis, in dimetiendis pedibus & interuallis, puerile quiddam habet, ætate prima deuorandum: de quo Cicero in Oratore: De verbis enim componendis, & de ſyllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur, quæ etiam ſi ſunt, ſicuti mihi videntur, neceſſaria, tamen fiunt magnifi-

» magnificentius, quàm docentur. Eſt id omnino verum,
» ſed propriè in hoc dicitur. Nam omnis magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtirpésque non item. Sed eſſe illa ſine his non poteſt.

Hæc ille. Facile non eſt hominem altius elatum ad eiuſmodi radices ſtirpésque reuocare. Plerique contemnunt hanc rerum humilitatem. Plerique eandem fruſtra cupiunt: quoniam illis ſic indurruerunt aures, vt ſonorum modorúmque diſcrimen internoſcere non poſſint. Præterea ſi in ſcriptitandis orationibus prauum characterem ipſi ſibi proprium fecerint, ſtylúmque diuturna exercitatione firmarint, nequaquam tandem quæ ſit rectè componendi ratio, docebuntur. His ego cauſis adductus, quæ ſcripta ſunt de elocutione præcepta, etſi naturæ ordine tertia ſunt, primùm tamen exponenda pueris exiſtimo. Non eſt idem ordo ſcribendi, qui docendi. Quòd naturæ primum eſt inuenire quæ dicas, alterum inuenta collocare, tertium verbis exprimere: ſcriptores artis hunc ordinem ſecuti ſunt. Quoniam autem ſine magnarum rerum ſcientia inuentio ieiuna eſt, aliúdque tempus deſiderat, & præceptor diſcipulis debet partiri materias, aut aſſignare locos vnde res excipiant, aut eos ad communem ſenſum remittere: ars eloquendi, ſine qua temere locantur omnia, in docendo prima ſit. Inuentio vnà cum prudentia iudicióque creſcet, audiendo, legendo, conferendo, diſputando, diligenter & aſſiduè ſcribendo. Si quid in hac re qui docetur, errabit, in viam facilè reducetur. Artificioſa conſtructio verborum, vix vnquam cui-

quam erit in manu, niſi ſtatim nouerit quæ ſyllabarum ſit quantitas, quæ differentia verborum, quæ coagmentatio, qui pedes orationis, qui modus in eorum collocatione, quæ periodi numeroſa circunſcriptio. Nec iſta nouiſſe ſatis eſt: in calamum & vſum vocanda ſunt. Alioquin erunt quaſi theſaurus abſconditus. Qui rerum cognitionem antè didicerunt, ad orationem poſtea reuoluti, ſcient id eſſe verum quod loquimur. Quàm vellēt eloqui poſſe quod mente concipiunt? quàm cuperent ſuas cogitationes monumento literarum committere? Tempus obſtat, præteriit opportunitas, labor infœlix territat, aliò mētem trahunt negocia grauiora: quapropter ſtudiorū fructum percipere non poſſunt. Huc igitur incumbāt pueri, huc neruos intendant, hanc moleſtiam ſubeant, vt poſtea liberius glorioſiúsque cætera diſcere & tractare poſſint. Hoc Cicero præcipit: Sit is qui dicet aut ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione doctrinaq; puerili. Quum ſit autem verborum ornatus duplex, vnus ſimplicium, alter collocatorum: ſimplicem primū conſiderent, & imitentur architectos & artifices, qui partes antè probant, quàm coniungant in vnum. Sciant quàm varia ſit natura verborum. Sunt enim pudica obſcœna, nitida ſordida, vſitata inuſitata, latina barbara, vrbana agreſtia, ſublimia humilia, grauia leuia, propria aſſumpta, vetera noua, ſonantia exilia, grandia parua, tarda volubilia, lenia aſpera, integra corrupta. Eſt & quiddam medium interiectum, vt inter priſcum & nouum, inter ſonorū & tenue, inter grande & paruum, inter tardum & volubile, inter lene & aſperū. Ex his obſcœna relinquātur poëtis epigrāmaticis,

lyricis,

lyricis, mimorum & elegorum ſcriptoribus, ſatyricis, impudicis, vt Catullis, Horatiis, Ouidiis, Martialibus, Iuuenalibus, Apuleiis, ſpurcis & fœdis hominibus, qui metuunt ne ſui libelli caſtrati eſſe videantur. Habeant iſti pudenda virilia atque muliebria; perfricent frontem, abiiciant pudorem: ſtupra, adulteria, probra, libidines venereas etiam prodigioſas ſuis verbis efferant. Nihilo verecundius agant quàm leno, quàm meretrix, quàm cynœdus, quàm flagitioſiſſimus homo & impudentiſſimus. Inquinent Muſas caſtiſſimas nefaria turpitudine verborum, ſcortatorum quàm ſcriptorum ſimiliores: dicant hæc more improborum, Verba non putent. Reiiciant honeſtorum conſuetudinem, ſentiant cum impura colluuione ſtupratorum, & putida verba tandem cum ſubolenti flagitio dicant. Quintiliani ſententiam de verbis, reuereantur honeſtiores. Sed ne inornata ſunt quidem, inquit, nisi cum ſunt infra rei de qua loquendum eſt, dignitatem, excepto, ſi obſcœna nudis nominibus enuncientur. Quod viderint, qui non putant eſſe vitanda, quia nec ſit vox vlla natura turpis, & ſiqua eſt rei deformitas, alia quoque appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilo minus perueniat. Ego Romani pudoris more contentus, vt iam reſpondi talibus, verecundiam ſilentio vindicabo. Quintilianus hæc ſanctiſſimè. Subobſcœna non modò non collocabit in oratione verecundus & ingenuus puer, ſed ne leget quidem ſcriptores impudicos, quoniam morum ſanctitas hac meretricia diſciplina præſtantior eſt. Leget iſta poſtea vir factus, doctrináque ſeueriore confirmatus: quanquam & illis tum omnino carere poteſt, in

tanta honeſtiſſimorum copia. Quid ſi turpia aliquando venient in cauſſam? Vtetur ea arte, qua Cicero tertia in
» Verrem: Itaque primum illum actum iſtius vitæ turpiſſi-
» mum & flagitioſiſſimum prætermittam. Nil à me de pue-
» ritiæ ſuæ flagitiis peccatíſque audiet, nihil ex illa impura
» adoleſcentia ſua, quæ qualis fuerit, aut meminiſtis, aut ex
» eo quem ſui ſimillimum produxit, recognoſcere pote-
» ſtis. Omnia prætereibo quæ mihi turpia dictu videbuntur:
» neq; ſolum quid iſtum audire, verumetiam quid me de-
» ceat dicere, conſiderabo. Vos quæſo date hoc & conce-
» dite pudori meo, vt aliquam partem de iſtius impuden-
» tia reticere poſſim. Omne illud tempus quod fuit ante-
» quam iſte ad magiſtratus Rémque publicam acceſſit, ha-
» beat per me ſolutum ac liberum: ſileatur de nocturnis eius
» bacchationibus ac vigiliis. Lenonum, aleatorum, perdu-
» ctorum nulla mentio fiat. Damna, dedecora, quæ res pa-
» tris eius, ætas ipſius pertulit, prætereantur. Lucretur indi-
» cia veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua me hanc tan-
» tam iacturam criminum facere. Vidésne quid ſignificet? ſentis quid hoc ſchemate aſſequatur? Decorum ſeruat in perſona ſua, aduerſarium grauius lœdit, q̃ ſi rem omnem detegeret. Similem quoque pudorem retinent heroici poëtæ, vt Virgilius in octauo,

» —Ea verba locutus,
» Optatos dedit amplexus, placidúmque petiuit
» Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem.

Quinetiam idem verecundus eſt in venere beſtiarum, quum dicit hæc tertio γεοργικῶν·

» Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus

» Sit genitali aruo,& ſulcos oblimet inertes,
» Sed rapiat ſitiens venerem,interiúſque recondat.

Quintiliano ſimilis pudentia non defuit, vt in iſtis,Iam ſi
» minor in eligendis cuſtodum & præceptorum moribus
» fuit cura, pudet dicere in quæ probra nefandi homines
» iſto cædendi iure abutantur,quam det aliis quoque non-
» nunquam occaſionem hic miſerorum metus. Non mo-
» rabor in parte hac. nimium eſt quod intelligitur. Pueri liberaliter educati, & penè infantes puellæ hunc ruboris colorem ſeruant in loquendo : Quid faciet natu maior diſciplinis liberalibus excultus, quem potiſſimum commendat grauitas & verecundia? Ad turpia contegenda ſeruit tranſlatio,quam græci μεταφορὰν vocant, vt aruum genitale pro vulua.& ἀποσιώπησις,hoc eſt reticentia, vt,Nimium eſt quod intelligitur.& ſuppreſſio verbi, quæ dicitur ἔλλειψις·

» Nouimus & qui te—

& συνεκδοχὴ,vt,

» — Rapiat ſitiens venerem.

& ἀλληγορία,id eſt alia oratio,& continua tranſlatio,vt,

» —Sulcos oblimet inertes.

& κατάχρησις,quod eſt abuſio,vt in hoc Perſiano,

» Patriciæ immeiat vuluæ.

abutitur verbo immeiat, quia nullum rei de qua agitur, proprium eſt : ſatyricam tamen non effugit obſcœnitatem.

De verbis ſordidis. Cap. 10.

SOrdida ſicut obſcœna recipiunt ii qui vilem & abiectam materiam tractant, vt Martialis,

» Si memini, fuerāt tibi quattuor Aelia dētes,
» Expuit vna duos tuſſis, & vna duos.
» Ventris onus poſito (nec te pudet) excipis auro,
» Baſſe bibis vitro, carius ergo cacas. Perſius·
» —Hic, inquis, veto quiſquam faxit oletum.
» Pinge duos angues. Pueri, ſacer eſt locus, extra
» Meiite —
» At ſi vnctus ceſſes, & figas in cute ſolem,
» Eſt prope te ignotus, cubito qui tangat, & acre
» Deſpuat in mores, penémque arcanáque lumbi
» Runcantem, populo marcentes pandere vuluas.
» Tu quum maxillis balanatum gauſape pectas,
» Inguinibus quare detonſus gurgulio extat?
» Quinque palæſtritæ licet hæc plantaria vellant,
» Elixáſque nates labefactent forcipe adunca,
» Non tamen iſta filix vllo manſueſcit aratro.

Fœda ſunt, Expuit, Cacas, Oletum, Meiite, Arcana lumbi, Runcantem penem, Vellant plantaria pilorum, Nates. Tranſlata ſunt quidem, Arcana lumbi, Runcantem penem, Vellant plātaria: ſed & aliquādo metaphora ſordet, vt, Iuppiter niue conſpuit Alpes. Caſtrata morte Aphricani Reſp. Stercus curiæ Glaucia. Perſecuiſti Reip. vomicas. Emunxi pecunia ſenes. Inter ſordentia numerabo (licet enim docenti) latrinas, matelliones, culum, podicē, ſterquilinium, ſcaphia, fimum, lotiū, merdam, ructū, eructare, vomere, pedere, aluum, aqualiculum, veſicam, pus, pediculum,

pediculũ,pulicem, cimicẽ,putere,cauponari,lutũ. Quintilianus inter ſordida ponit Sarracũ, Puſionẽ, Ruſcionẽ: quæ humilia,nõ ſordida appellabo. Statuendũ enim diſcrimen eſt inter obſcœna, ſordida & humilia, nequa ſit in docendo cõfuſio & ambiguitas. In carmine Perſiano Marcẽtes vuluæ,verbum dicatur obſcœnũ: Nates, ſordidum: Gauſape pro barba, humile & abiectum. Obſcœnum,ſordidum eſt: non quicquid ſordidum, ſemper eſt obſcœnum. Iſta confunduntur interdum,ſcio,ſed docẽti finiendum eſt quo quicq́ue vocabulo propriè ſignificet. Ex iis quæ fœda lutulentaq́ ſunt, neſcio quomodo, aliis alia ſunt acceptiora,vt vomere quàm cacare, vrina quàm meiere,ructare quàm pedere,lutũ quàm putere. Quanto ad vniuerſum genus propius accedũt, tanto mihi videntur vſitatiora. Sordidis vtuntur medici adducti quadam neceſſitate, Item rei ruſticæ explanatores, vt quid velint, propriis nominibus exponant, Bucolici poëtæ rarò,Lyrici nonnunquam, Satyrici & epigrammatici plus ſatis. Heroici & oratores non eò deiiciunt maieſtatem ac dignitatem orationis, vt opus honeſtum & nitidum inquinent fœditate malè olentium verborũ. Quam mihi ſeruabit honeſtatem, qui bene componendi gloria ductus, verecunda & nitida leget. Nihil eſt omnino quod magis orationẽ abiiciat, quàm ſordes & obſcœnitas. hinc illud
" Quintiliani: Nec ſordidis vnquam in oratione erudita lo-
" cus. Cæleſte quiddam ac diuinum eſt oratio bene cõſtituta, quam ſpurcitia & verborum proluuione contaminare nefariũ duco. Indulgeant ſibi qui praua licentia geſtiunt, & impuris hominum moribus deſtinant ſuos la-

bores. In oratione iuuenili, ſicut in ætâte, verecũdiam, pudorem, honeſtatem, & illud ἠθικὸν ad naturam & ad mores & ad omnem vitæ conſuetudinem accommodatum, ſeruari oportere iudico. In habendo verborum delectu, ſicut militum, non eſt omnis ætas, aut lingua, aut cõditio, aut natura conſcribenda. Nec enim miles ætate fractus, nec obſcœnus, nec barbarus, nec lutulentus inter honeſtos ciues bene audit.

De verbis inuſitatis. Cap. 11.

PRæterea inuſitata verba & inſolentia eſſe fu-
» gienda monſtrauit ignominia Siſennæ. C.
» Ruſcius accuſabat Chirtilium, Siſenna de-
» fendens dixit quædã eius ſputatilica crimina.
» Tum C. Ruſcius, Circunuenior, inquit, iudices, niſi ſub-
» ueniris. Siſenna, quid dicas, neſcio: metuo inſidias. ſputati-
» lica, quid eſt hoc? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. Maximi
» riſus. ſed ille tamen rectè loqui putabat eſſe inuſitatè loqui. Hæc Cicero in Bruto. qui nõ ſemel præcipit, vt verbis vſitatis illuſtremus orationem, propterea quòd inuſitata ſunt obſcura, obſcuritas autem eſt (vt ait) in oratione ciuili vitium vel maximum. Quid enim attinet dicere, ſi nolis intelligi? Ad quid eſt oratio? Ad obiiciẽdas tenebras, an ad explicanda ſenſa mentis? Vt autem animi conceptus explanabit id quod ipſum lumine interpretationis eget? Si ſumma virtus orationis eſt claritas, vt eſt, ſummum profectò vitium erit σκοτίζειν. Et ſi oratoris officium eſt docere & explicare controuerſiam, huic rei cõ-

traria

traria ſunt verba inuſitata & inaudita:& ſi denique quāto quis eloquentior, tanto dilucidior eſt: certè quanto quis indoctior, tanto obſcurior. Præferamus igitur lucem tenebris, diem nocti, ſerenitatem nubilo cælo, & vt priſcorum glandes repertis frugibus, ſic & eorum verba, melioribus inuentis, miſſa faciamus. Cæſari credamus ingenii
" acerrimi viro, verbum inſolens & antiquatum tanquam
" ſcopulum eſſe fugiendum. Imitemur eloquii parentem M. Tullium, cuius oratio verbis vſitatiſſimis expreſſa, quî Romanè loqui debeamus, oſtendit. Egregiam verò & eximiam laudem refert, qui obliterata multiſq; ſeculis oblita refert in vſum, & cum præſentibus quaſi cū matre Euandri loquitur, fortè quòd pauci imperitiores dictitant illud, Tanto melior, ne ego quidem intellexi. Aliter viſum eſt Ciceroni in hac re iudici vel optimo, qui in oratione pro Cluentio Cepaſium ridet, quòd ex tam multis auditoribus nemo quid ille ſibi vellet, intelligeret. Hoc vitium ſolet iis accidere, qui verba in medio poſita reſpuunt, trita & vſitata aſpernantur, communia & omnibus aperta pro vitioſis habent, venantur abſtruſa, laudant inſueta, optima cenſent quæ paucis aut nemini ſunt cognita. Relictis omnibus orationis inſignibus, duo ſumma flagitia committunt, in quibus eloquentiæ fructum ignari rerum eſſe putant: verba priſca locāt, temerè permiſcent omnem loquendi conſuetudinem. Hoc autem prodigioſum dicendi genus adſciſcunt in vmbra ac in ocio, quum ad ingeniorum oſtentationem ignotiſſima quæq; proferunt in medium, vt plura legiſſe, plura didiciſſe videantur. Vulgi ſequuntur opinionem, cui ignota & incomprehenſa ad-

d ii

mirationi, nota & concluſa contemptui ſunt. Lectitant Ennii verſiculos apud Ciceronem, apud Aulum Gellium, & Nonium Marcellum. Paſſim colligunt quæ venoſus Accius, & verrucoſus Pacuuius antiquè dixit. Plautina & Lucretiana referunt in enchiridium, vt cum ſit vſus, expromant. Perlegunt ſcriptores ineptiſſimos, qui Chaldæa Hebræa, Perſica Macedonica, Græca Latina, barbara peregrina, nota ignota, pura & impura confundunt, tametſi nullius omnino linguæ docti peritiq; ſunt. Ex illis eliciunt aſperam (cum Perſio dicam) loquendi ſartaginem. Plurimi enim ridiculè docti extiterunt hoc ſeculo proximo, quorum laus omnis orto lumine bonarum literarum adumbrata eſt. Horum periculo ſapiant intacti, & dum exercentur apud magiſtros, nunquam inuſitatè loquantur. Non omnibus omnia licét. Pueros vſitatis aſſueſcere, priſca notare volo. Quum aberit ignorantiæ ſuſpicio, cōcedam vt priſca & inuſitata liberius vſurpent, quibus loco poſitis grandior atque antiquior videtur oratio.
» De quo ſic Tullius de oratore libro tertio· Inuſitata ſunt
» priſca ferè ac vetuſta, & ab vſu cottidiani ſermonis iamdiu
» intermiſſa, quæ ſunt poëtarum licentiæ liberiora, quàm
» noſtra, ſed tamen rarò habet etiam in oratione poëticum
» aliquod verbum dignitatem. Neque enim illud fugerim
» dicere vt Cælius, Qua tempeſtate Pœnus in Italiam venit.
» Nec prolem, aut ſobolem, aut effari, aut nuncupari, aut,
» vt tu ſoles Catule, non rebar, aut opinabar, & alia multa,
» quibus loco poſitis, grandior atque antiquior oratio ſæpe
» videri ſolet. Ad quod alludens Quintilianus hæc, Verba
» à vetuſtate repetita, non ſolum magnos aſſertores habent,
ſed

» ſed etiam afferunt orationi maieſtatem aliquam,non ſine
» delectatione. Nam & authoritatẽ antiquitatis habent,&
» quia intermiſſa ſunt,gratiam nouitati ſimilem parant.Sed
» opus eſt modo,vt neque crebra ſint hæc, neque manife-
» ſta:quia nihil eſt odioſius affectatione:nec vtique ab vlti-
» mis & iam obliteratis repetita temporibus, qualia ſunt
» toper & antigerio,& exantlare,& proſapia. Pauca aſper-
ſit operi Virgilius.

» Cælicolæ magni,quianam ſententia vobis
» Verſa retro—
» Igneus eſt olli vigor,& cæleſtis origo.
» Tros Rutulúsve fuat—
» Vnam ex virginibus ſociis ſacráque caterua
» Compellabat—
» Hæc effatus,equum in medios moriturus & ipſe
» Concitat—
» Vt rebare,Venus(nec te ſententia fallit)
» Troianas ſuſtentat opes —
» —Pulchra faciat te prole parentem.

Priſca ſunt,quianam,olli,fuat,compellabat,effatus, rebare,prole:quibus & ſimilibus antiquius fit & grandius heroicum poëma. Talia quædam vir impenſe doctus in re graui,ſeuera, triſti,non indecorè (ſi modò rarò) ponet. Nec enim omnes,nec in omnibus locis, nec ſemper, nec omnia decent:& hoc noſtrum ſeculũ faſtidit omnia quæ Ciceronis authoritate defendi nequeunt, quem antiquitatis huius admodum parcum fuiſſe conſtat. Iam quis ferret hæc?Opuliſcere pro diteſcere?Pauperauit pro paupe-

rem fecit? Paucies pro raro? Latibulet pro lateat? Ignauit pro ignauum fecit? Occepſo pro cœpero? Obſtrigilare pro obſtare? Porcet pro eo quod eſt prohibet? Redoſtit pro rediit? Ruſpari pro ſcrutari? Redurare pro aperire? Grandibo pro extendam? Conſcribellaui pro conſcripſi? Ebriulare pro ebrium facere? & ſexcenta alia quæ poſteriores non receperunt, propterea quòd eſſent aut agreſtia, aut aſpera, aut vrbaniorum conſuetudine deſtituta. Vt breui finiam, vſitatis tutius vtemur.

De verbis barbaris. Cap. 12.

BARBARA quoque locum non habent in oratione pura ac latina, niſi forte vt homines externi, ſic illa donata ſint Romana ciuitate. Recepta ſunt à multis gentibus nonnulla, vt à Gallis carrus, rheda, petoritum, carruca, alauda, geſum, gallicæ pro ſoleis, à Britannis couinus, à Germanis eſſedum, ab Hiſpanis lancea, à Sardis maſtruga (ſcribitur & maſtruca) à Pœnis mappa, à Perſis gaza, à Macedonibus phalanx, ab accolis Padi ploxenum, à cæteris Italiæ populis multa, quæ nunc pro latinis ac domeſticis habētur: à græcis plurima, quòd inter barbaros ſola Græcia non eſſet. Ex his alia integra manſerunt, vt lego, fero, propino, lampas, eclipſis, periſtroma. Alia ſunt inflexa, vt domus, ager, poēma, fama, bos, muſa, anima. His & eiuſmodi multis licet puer vtatur. Quinetiam Græca quędā Latinis immiſcere, & ſuis literis notare interdum licet, ſi quid

quid occultare volumus, aut ſi noſtris venuſtiora ſunt hellenica, aut ſicuius hominis græci verba memoramus, aut ſi noſtra deſunt, quod frequenter accidit in nominandis arboribus, piſcibus, auibus, herbis, radicibus, inſtrumentis, medicamentis, partibus corporis humani, ſupellectile, gemmis, lapillis. Diſcant vtranque linguam neceſſe eſt ii qui latina à græcis, græca à latinis ſegregare volent. Quod quum fecerint, eſt enim cumprimis neceſſarium, latinè quàm græcè loqui pulchrius & decentius, credo, exiſtimabũt. Turpe quidem eſt, & inutile, morem ciuium ſuorum, vſus cottidianos, proprium ſermonem, linguam patriæ deſerere, deſciſcere ad alienos, & externa malle tractare, quàm domeſtica atque familiaria. Nam ſi propter latina græcis operam damus, quid ita græca latinis anteponimus? Quid peregrina fruſtra ſequimur, noſtra damnamus? cur ſumus hoſpites in patria? Quin audimus
„ M. Tullium dicẽtem, nolle ſe magis vti græcis in oratione
„ latina, quàm Græci latinis vtantur in græca? Ridiculus eſt qui græcè nugatur, neſciens latinè, quique in medio poſita non attingit, longinqua & fugitantia fruſtra perſequitur. Prima ſit cura puero, vt latinè loquatur, græca ſine cauſſa valida ne admiſceat: barbaram vocem vt contagionem vitet. Omnis autem vox barbara cenſetur, quam indecorè fuderunt imperiti, non admiſere docti, vt leuca, paſſagium, treuga, aucha, manutenẽtia, capellania, locumtenens, capellanus, bannum, guerra, pitãtia, biretum. Quid moror? Sunt alia propè infinita, quæ vulgus imperitorum facit imitatione ſermonis eius quem didicit à nutricibus,

prater illa quorum vi, natura, genere, declinatione abutitur, vt tenetur pro debet, furauit pro furatus eſt, domauit pro domuit. Quæ niſi exhorreat rudior ætas perinde atq; ſerpentem, niſi timidè & religioſè obſeruet vſu doctorum probata, nunquam purè, ſyncerè, terſè loquetur. Sermonis, vt morum, verecundia mihi placet, diſplicet licentia, quam indulgent ii qui verentur ne puer, ſi eius conatus infœlices reprimas, parum ſit copioſus. Probat agricola luxuriantem ſegetem, quæ depaſcenda ſit in herba: ſpinas & carduos nunquam probat. Hic etiam corrigendus eſt error illorum, qui quicquid in receptæ dignitatis ſcriptoribus reperiunt, verum, probum, idoneum arbitrantur. Quot ſunt apud Catonem, Plautum, Terentium, Lucretium, Varronem, quibus iam vt obliteratis nō vtimur? Quot apud recentiores nominis ampliſſimi ſubolent barbarum quiddam, & offendunt aures eruditas? Probati ſunt authores, ſed temporis & pręſentis vſus habenda eſt ratio. Ergo in eligendo opus eſt prudentia, & illorū imitatione, qui tempore Ciceroniano, & paulò pòſt literis & doctrina floruerunt. Tum multo elegantiſſima fuit Romana lingua, & longo interuallo ſuperauit antiquorum vaſtitatem. Ex verbis priſcis multa antiquauít, multa neglexit, multa reſeruauit aut ad neceſſitatem, aut ad ſeueritatē. Itaque valeat in his quod aiunt, Nec paſſim, nec ab omnibus. Nullus eſt enim delectus, ſi omnibus vtimur promiſcuè.

De verbis agreſtibus. Cap. 13.

EST

EST præter hæc verborum quoddam genus vaſtum,inſuaue, ruſticanum, agreſte, inamabile,abſonum, & abſurdum, quod vix vnquam apud principes linguæ latinæ reperias.Rationem quæris?Non video, niſi quòd inuenuſtum ingratúmque eſt auribus eruditis: vt hominum quidam natura ſunt inepti, deformes, illiberales, inhumani, duri & aſperi,qui quidem inter aptos & habiles nullum vnquam dignitatis inueniunt locum. Hanc verborum acerbitatem & offenſionem ſæpenumero parit inflexio, vt cælicolæ, amandæ, inſaniæ. archipiratæ non diſplicent: at cælicolarum,amandarum,inſaniarum, archipiratarum, neſcio quomodo iniucundus eſt ſonus, & ingrata quædam magnitudinis moles, qua grauiter offenſi excultiores viri συγκοπὴν quæ talia minus odioſa faceret, inuenerũt. Decurtarunt aliqua venuſtè, & cælicolûm pro cælicolarum dixerunt. at multa ne hoc quidem modo quaſi dolare potuerunt.Fœdius eſt inſaniûm quàm inſaniarum,& archipiratûm quàm archipiratarum. Nec auris expurgatæ vir lubenter audire poterit hos caſus, contemplandorum,duorumuirorum,triumuirorum,ſeſtertiorum, nummorum, quadringentorum annorum, facum à face, nucum à nuce, picum à pice, noſtratium, veſtratium, ſobolum, amarorum ab amarore, cornuum, genuum, luctuum, ſpecierum, progenierum. Nec multo libentius exaudiet alius in patrio caſu,peculii,Virgilii,Laurẽtii,Didonis,Caliſtonis,poëmatibus,manui, guſtui,ſpeciei,progeniei,ſpeciebus,& infinita generis eiuſdem. Quæ (malum)

iſta eſt ſuperſtitio ? neſcio. In omnibus rebus pulchri voluptas in precio eſt, vilis autem deformitas. Eraſmus in Ciceroniano ridet hanc religionem. Ego verò non rideo, ſi modũ ſeruat. Viſum eſt optimo cuique ſic loqui, non modò latinè, ſed etiam græcè, gallicè, germanicè, britannicè. Agit in eos qui vnum mirantur Ciceronem ſuum, qui vigilanter obſeruant quos ille probarit caſus, eóſque, quaſi reliquos omnes improbaturi, referunt in ingentem librũ. Hos ex parte ridiculos, ex parte tolerabiles eſſe puto. Quòd in lectione verborum laborent, vehemẽter probo. Quòd numerum conficiunt eorum quæ elegantia, quæq; vaſta ſunt & inamœna, non interrogantes aurium ſenſum, probare non poſſum. Non eſt hoc neque numeri, neque authoritatis, ſed ingenii, magniq; iudicii. Sentit ingenioſus & exercitatus quid vrbanè, quid ruſticè ſonet, & illiberaliter: numerum certum non habet. In eo ipſo peccant & quidam grammatici, qui innumerabilem vocabulorum turbam referunt in heteroclita, quòd illis numerus aut ſingulariter, aut pluraliter, aut caſus vnus pluréſve deſint: quaſi numero comprehendi poſſint omnia declinationum coniugationûmque membra quibus ornatiores viri non vtuntur. Quis liberaliter eruditus, præter Mancinellos, dicat, dementiam, concordiam, vigilantiam, alborem, dulcedinem, carere numero plurali ? Tamen in dementiis, inſaniis, concordiis, dulcedinibus, alboribus, nullus eſt gratiæ decor. Non omnino deſunt eis alterius numeri caſus, ſed pauci venuſti iucundíque ſuppetunt, in quibus numerandis operam perdere quid eſt neceſſe?

At du-

At durum & inuenuſtum habeo pro nullo. Ego quoque habeo in re molli & decora, non eodem modo in dura & inſuaui. Rarus eſt vſus iſtorũ, non tamen omnino nullus. Quid hic agam? Muta figuram. Res eadem pluribus modis efferri poteſt. Eadem eſt ratio in coniugatione verbi, quæ in declinatione nominis. Amabitis, amaueratis, amaremini, amaminor, amaremur, formidabar, verecundabar, cuperemur, legiminor, audirere, audiremini, & alia rationis eiuſdẽ, quæ pares aut plures habent ſyllabas, adeò vaſta ſunt, & auditu triſtia, vt perrarò intromittantur in orationem elegãtem & excultam. Nec illud eſt modò in caſibus partium orationis. Vt horridulum ſonum fugerent veteres quanuis graues & ſeueri, dixerunt pro duello bellum, pro duis bis, pro duellio bellium, pro axilla alam, pro vexillo velum, pro taxillo talum, pro paxillo palum, pro ſi audes ſodes, pro ſi vis ſis, pro aiſne ain', pro non quire nequire, pro magis velle malle, pro nõ velle nolle, pro nõ ſcire neſcire, pro poſtmeridiano pomeridianum, pro medidie meridiem, aufugit nõ abfugit, aufer non abfer, amouit non abmouit, abſtulit non abtulit. Plura numerat M. Tullius in Oratore, quibus refutãtur horridi & vaſtè hiantes homines barbari, qui de verbis laborandum eſſe negant. Cur dicimus amaſti amaſtis, amaſſem amaſſemus amaſſetis amaſſe, ſteti non ſtaui, dedi non daui, perii, præterieram, audierunt, venierunt? Cur vera & integra mutamus? Cur hæc magno conſenſu doctiſſimorum hominum citra omnem carminis neceſſitatem recepta ſunt? Proh deûm hominumq; fidem, præfectus fabrûm, duum-

uirûm,triumuirûm , liberûm pro filiis & filiabus , ſeſtertiûm,nummûm , ſeptingentûm,metu pro metui , vt hic,

„ Parce metu Cytheræa.— Die pro diei,

„ Libra die noctiſque pares vbi fecerit horas.

Cur inducta ſyncope,apocope,ſynæreſis, πάθη τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ? Cur vincla ſæpe Liuius,ſecla Cicero dixit ? caldam & ſoldū tota Latinorum ciuitas ? hócne poëticum? nequaquam. Quale igitur?ingenuum & vrbanū loquendi genus : quod qui deſpicit , matris ſuæ linguam balbutiat infantiſſimus. Ne communem tot gentium linguam, qua ciuitates,populi,nationes, regna , imperia habent inter ſe cõmercium,qua poëmata , annales, hiſtoriæ, leges, iura,ſacra , profana , artes & ſcientiæ omnes explicantur; ne tam celebrem linguam turpiter & fœdè polluant atq; corrumpant. Ex hoc numero verborum abſonorum alia per interciſionem aptiora fiunt,vt præterierã , ſeſtertiûm. Alia per apocopen , & extremæ ſyllabæ decurtationem, vt exin,dein,ain',noſtin',metu,tribunal, nam integrū fuit tribunale. Alia per ſynæreſin,qua duæ ſyllabæ in vnã conflantur,vt peculii ſcribimus, ac ſi eſſet quatuor ſyllabarū, duas tamen poſtremas literas in vnã collidimus. Alia per mutationẽ,vt aufero,ſuſtuli. alia per additionẽ , vt redeo, ambio. Plura manſerunt rudia & impolita,quibus nemo niſi malus architectus ædificat orationem. Quum reieceris & obſcœna & ſordida,& inuſitata , & barbara, & ruſticana,cæteris vtare licet,non temere quidem & promiſcuè,ſed vt natura rerum & decorum poſtulabit. Quod quale ſit,ſuo loco dicemus.

De verbis

De verbis humilibus. Cap. 14.

HVMILIA nullam penitus habent dignitatis authoritatem. Sunt enim quaſi humi deiecta, & ad extremam honeſtorum conditionem redacta. Quapropter ſicut in oratione gracili & humili collocantur, ita in ornata, ampla, graui, ſublimi, locum non habent. Exempla ſuppeditat haud pauca Virgilius in Bucolicis, cuiuſmodi ſunt, capella, viburna, caſeus, arbuſta, caſa, tugurium, hibiſcus, mulctra, mulget, lyciſca, vitula, myricæ, corylus, ſaliunca, paliurus, & quatuor hæc loco fiſtulæ, cicuta, auena, arundo, calamus: ruminat, ſinum lactis, vaccæ, bucula, opilio, bubulcus, fiſcella. Suppeditant etiam multa Satyrici, in quibus ſunt ſaliua, occare, runcare, artocrea, ſynciput, ſyngultire, trama, omentum, offa, olla, cornicari, ſclopus, cuminum, pappare, lallare, canthus, agaſo, farrago, vappa, ſambuca, gluto, ſaperda, ſtuppæ, obba, feſtuca, pannucius, pannoſus, ſeriola, tucetum, pituita, puppa, caballus, ſumen, corbis, porcus, verruca, ſcopæ, ſartago. Finis non erit ſi cuncta perſequi velim quæ poſuerũt ſatyrici, medici, philoſophi naturales, epigrammatici, mythici, quiq; de re ruſtica libros confecerunt. Coguntur enim vilia quædam vſurpare verba, nota atq; trita vulgò, dignitatibus aut ignota, aut certè niſi quando ſe demittunt, indecora. Non enim deceat reges & principes & grauiter agentes abiectiſſima nominare artium inſtrumenta, aut animalia ignobilia, aut morborum medicamentorumq; minutas ſpecies. Si quis tamen aut apud M. Tullium, aut Virgilium in Aenea, aut Liuiũ,

talia quædam reperiat, ne clamitet indignum facinus. Eloquentiſſimi viri in eodem opere non ſemper vtuntur eodem genere dicendi, ſubinde mutant ſtylum, pro varietate rerum de quibus agunt, nunc graues & ornati, nunc ſuaues & temperati, nunc ſubtiles atque demiſſi. hinc πίδηλα apud Homerum, Pero apud Virgilium, Puſio apud Tullium. Communia quàm propria minus vileſcunt, vt bos quàm vacca, ſus quàm porcus, beſtia quàm mus, paſtor quàm bubulcus, opifex quàm coriarius, inſtrumētum quàm pala, nux quàm caſtanea, obſonium quàm lucanica, veſtis quàm bardocucullus, vas quàm trulleum, pomū quàm ſorbum, piſcis quàm gobio, verriculū quàm ſcopæ: quæ ſunt vſitatiora, quoniam in omniū ore verſantur, vt homines plebeii qui in media luce Reip. viuunt. ſic illa ab humilitate veniunt in aliquam dignitatem. Erit quod hic mireris: Omnes ſententiæ in quibus humilia ſunt verba, non habendæ ſunt humiles, vt hæc: In ſordido panno ſæpe latet alta ſapientia. Nec etiam contrà: vt,

" Fronde ſuper viridi ſunt nobis mitia poma,
" Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.

Quid? quòd heroici poëtæ ducunt ſimilitudines ab apibus & formicis, quæ res humillimæ videntur? Eſt in illis ſolertia, atque labor honeſtus, qui ſuum meruit honorem. Gemmæ & vniones res paruæ quidem, ſed precio ingentes, inter humilia non debent haberi. Turbo ille quo pueri ludunt, res eſt admodum vilis, ſed tamen vſu notus eſt. Nec abiecta verba ſemper metiemur vilitate rerum quas ſignificant, ſed aliquando hominum exiſtimatione. Quid eſt noctua vilius? ſed illam celebrarunt auguria, celebrauit prodigioſa

prodigioſa natura. Qui nouit humilium verborum differentias,deiectiſſima, ſi volet, collocabit in iocoſa ſcriptione, vt ſiquando ludat βατραχομυομαχίαν, culicem, caluitium, pulicem, teſtamentum porcelli, leues apologos, fabulas aniles,diſcordiam partium corporis humani,ridiculas epiſtolas; morias, colloquia hominum poſtremorũ,mimos, ſatyras, laſciuas odas,ſyluas,epigrammata minutiora,aſinos aureos,iocos amoris,comœdias Attellanas & tabernarias, & ſiqua ſunt ſimilia. At in laudatione, in panegyrico, in genere epidictico, in hiſtoria, in epiſtola graui, in ſuaſione,in cauſa forenſi ad declamandum poſita, ne conſtituat humillima, niſi fortè quum hominem aut rem maximè deprimere & attenuare volet. Aliud eſt tenue dicendi genus & acutum, aliud humile & abiectũ, in quo ilocaliter quod volumus effundimus. Si quid habebit iudicii ſtudioſus artis, monitus videbit quatenus progredi liceat, & Ciceronem optimum ducem lectitabit,illumq; imitari iam occipiet. Nonne vides vt pueri liberaliter educati,ſiquando gallicè loquantur apud honeſtos viros, humilitaté fugiant,quam iocantes apud æquales cupidè ſectantur? Eadem eſt ratio latinè loquentis, & temporibus ac perſonis accommodantis orationem. Diſcenda ſunt omnia, non temere & fortuitò iacienda. De
» quo non pigebit audiiſſe Quintiliani ſententiá. Obſcœ-
» na,inquit,vitabimus,& ſordida & humilia. Sunt auté hu-
» milia infra dignitatem rerum,aut ordinis. In quo vitio ca-
» uendo non mediocriter quidam errare ſolent,qui omnia
» quæ ſunt in vſu, etiam ſi cauſæ neceſſitas poſtulet, refor-
» midant: vt ille qui in actione ibericas herbas, ſe ſolo ne-

» quicquam intelligente dicebat, niſi irridens hanc vanita-
» tem Caſſius Seuerus,ſpartum eum dicere velle indicaſſet.
» Nec video quare clarus orator duratos muria piſces ni-
» tidius eſſe crediderit,quàm ipſum id quod vitabat. Hæc
ille. Virgilius humilem putat eſſe panem . dicit igitur,
» — Cererémque caniſtris Expediunt.—
» — Onerantq́; caniſtris Dona laboratæ Cereris.—
» Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
» Conſumptis hic fortè aliis,vt vertere morſus
» Exiguam in Cererem,penuria adegit edendi,
» Et violare manu malíſque audacibus orbem
» Fatalis cruſti,patulis nec parcere quadris,
» Heus etiam menſas conſumimus,inquit Iulus.

Per cererem,per cereale ſolum,per exiguam cererem,per quadras,per fatale cruſtum , per menſas quid accipimus? quoties proprium mutat alieno , vt copia & dignitate
» creſcat res tenuis? Littore ahena locant alii. — Proprium vaſis nomen(ollam æream intelligo)parum nitidũ exiſtimabat.Idem,Frangere ſaxo,pro mola aut mortario.
» Dant manibus famuli lymphas.—
pro eo quod eſt,dant aquas.
» Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis. pro calceis.
» —Famuláſque ad lumina longo
» Exercet penſo. — pro eo quod eſt,nere iubet.

Multa alioquin humilia ſplendidè dixit. Grammatici tamen notant apud eum ταπείνωσιν,id eſt humilitatis vitium, In gurgite vaſto.præſenſit,& magnitudinis epitheton adiecit. Semper humilitas in eo retinet decorem , vt in his,

Cui

" Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
" Excuſſi manibus radii.—

Colus & radius non amplæ ſunt dignitatis, at honore circunueſtita non dedecēt. In tenui genere verſanti ſumenda ſunt de medio verba, & in oratione liberius quàm in heroico opere, verecundius quàm in abiecto collocanda.

De verbis ſublimibus. Cap. 15.

DE verbis ſublimibus pauca, ſi bonum videtur, adiungamus. Nam de pudicis, de nitidis, de vſitatis, de latinis, de vrbanè ſonantibus nihil hic eſſe dicendum exiſtimo, propterea quòd expoſitis contrariis, hæc omnia clarè ſatis elucent. Etenim quicquid in hac lingua obſcœnum, ſordidum, inuſitatum, barbarum, agreſte non eſt: caſtum, purum, vulgatum, latinum ſit neceſſe eſt. hæc oppoſitio verborum nihil habet intermedium, de quo in habendo delectu quærēdum eſſe videatur. Caſtis caſtiora, puris puriora, venuſtis venuſtiora inuenire poſſis, itemq; obſcœniora obſcœnis, ſordidiora ſordidis: ſed erit hoc comparantis, non opponentis ex aduerſo contraria. Non ita res eſt in humilibus & ſublimibus. Non enim quicquid humile non eſt, ſublime dici debet: nec quicquid ſublimitatem non habet, humile putādum. Eſt aliquid interiectum quod neutrius eſt particeps. Sublimia & ardua ſunt, quæ dignitate & amplitudine ſplendeſcunt: vt nomina deorū & ſacrorū cum propria, tum communia: vt deus, conditor, pater, moderator, regnator, genitor, numen, rex omni-

potens.& apud veteres, Iuno, Minerua, Diana, Apollo, Mercurius,Hercules,Neptunus, Thetis,Amphitrite, Penates,Pluto, Proſerpina, & id genus multa, ſine quibus aiunt etiamnum Chriſtiani ſua poëmata iacêre,ideoq́; ad carminum maieſtatem ſuis libris inſerunt Cererem pro pane,Bacchum pro vino,Pomonam pro pomis, Neptunum pro mari,Iunonem pro ambitione, Mineruam pro arte,Martem pro bello,Enyo pro bellico furore,Mercurium & Suadam pro eloquentia,Tellurem pro terra,Palem pro paſcuis, Dianam pro venatione, Hymenæũ prò nuptiis,Parcas pro fato, Plutonem pro diuitiis, & cacodæmoniorum principe. An autem magniloquentia,an'ne conſuetudo obtinuit, vt hæc ampliſſima viderētur ornamenta, non iudico: certè,neſcio quomodo, poſita loco, grandius & antiquius efficiunt poëma. Adde nomina virorum illuſtrium,gentium,populorum,regnorum,montium,fluminum,vrbium,de inſignibus loquor, cuius generis hæc ſunt,Menelaus,Achilles,Vlyſſes,Aiax, Diomedes,Priamus,Aeneas,Hector, Paris, Cadmus, Amphiaraus,Lycurgus,Solon,Darius,Philippus,Alexãder, Curius, Fabritius,Sylla,Pompeius,Iulius Cæſar,Perſæ,Babylonii, Thraces,Lacedæmones,Attici,Thebani, Pœni, Romani, Auſones,Galli,Britãni,Europa,Aſia,Africa, Heſperia,India,Aegyptus,Germania, Pelium,Olympus,Iſmarus,Caucaſus,Apẽninus,Alpes,Pyrenei,Atlas,Abila, Calpe,Ganges, Nilus, Hiſter, Eridanus, Rhodanus,Iberus, Tagus, Rhenus,Athenæ, Thebæ,Sparta,Rhodus,Carthago,Roma,Toloſa,Lugdunum,Lutetia. Sunt alia innumerabilia, quæ certatim colligũt heroici poëtæ, & quaſi ſtellas affigunt

gũt operi ſuo. Adiice nomina virtutum,& effectuum qui ſequuntur eas,vt prudentia,iuſtitia,religio,victoria,triumphus,gloria:Scientiarum,cuiuſmodi ſunt ars magica,iuris prudentia, ratio grammatica,dicendi facultas,architectura, doctrina, diſciplina, ſapientia,contemplatio : Partium hominis inſignium,animus,corpus,cor, cerebrum, caput, pectus, lacerti:Splendidi veſtitus,pallium, toga, prætexta, trabea,paludamentum,torquis,armillæ:Colorum,vt purpura,murex,coccum,fuluum,rubrum: Armorum, lorica, galea,thorax,haſta,lancea,enſis:Nauium,biremis,triremis: Aedificiorum, domus, templum,ædes,curia, capitolium, theatrum:Magiſtratuum, dictator, conſul, imperator,rex, tribunus, poteſtas: Animalium nobilium, tygris,leo,vrſa, elephantus, equus,aquila, philomela, cete, delphinus. Vt breuiter finiam,rerum maximarum vel quãtitate, vel precio,cælum,ſol,luna,aſtra,lumen,ignis,aër,mare,terra,ventus,fulmen,pluuia,tempeſtas,aurum, argentum,æs, crater, patera,gemmæ,marmora,ſimulachra,ſtatuæ. Non immorabor vltrà. Ex his enim cætera animo concipere minimè operoſum arduumq; eſt: nec difficile puto de verbo propriè dicto iudicare atque deprehendere quę vis eius ſplendeat,quæ've ſit obſcura. Regere,moderari,gubernare,orare,iudicare,cõtemplari,ſacrificare,pugnare,vincere, ſapere,florere,cohortari,docere,& alia infinita quæ ſignificant facere aut pati id quod aut natura,aut hominum iudicio præclarum eſt,ſublimia & excelſa meo iudicio debent haberi. Dicet aliquis·Sint'ne ſublimia quæ refers, tu quidem videris : Sat ſcio à paſtoribus, ruſticis, mulierculis, pueris infantibus hæc frequenter vſurpari ſolere. Quidni?

quanto ſublimiora, tanto magis cōſpicua ſunt, & in omni ſermone frequentiora. Res arduas ferè vulgus admiratur, & ab infantia nominare diſcit. ſubinde loquitur deos, ſacrificia, ritus, mores, nationes, vrbes, præfecturas, bella, prælia, fœdera, pacē, iura, leges, vaſa, veſtes, animalia, loca, tempora, & omnia ferè quæ rerum natura ingentia procreauit. Ergo vulgus eſt grandiloquum? Malè colligis. Non æſtimamus leonem ab vnguibus. Non vnum verbū ſublime & amplum magnificam orationem efficit. Quid igitur? Humilium fuga, ſublimium frequentia, ſententiarum grauitas, & apta compoſitio. Vulgus indoctum ſi ſe attollere conatur, nec humilia effugit, nec ſublimia frequentat, nec in ſententiarum grauitate perſiſtit, nec aptè res & verba componit. Eſt & aliquid lautum in parſimonia ruſticorum, & plebeia mulier aurum fert atq; margaritas: nec tamen hic conuiuium magnificum, aut inſignem fœminæ mundum dixeris. At propemodum quę numeras, propria rerum vocabula ſunt, ab omnibus neceſſariò dicenda. Sublimes igitur quadam neceſſitate ſumus. Quemadmodum materia in ſyluis alta ſponte creuit, ſic ex hominum inſtituto verba magnifica nata ſunt: ſed non eſt cuiuſque deligere. Præterea nec arbor vna præclara ſplendidam regiam, nec vnius aut alterius verbi ſplendor excelſam efficit extructionem. Aliena tamen atque modificata ſæpe magnificentiora videntur, quàm propria, credo, quòd rariora ſunt, & paucioribus vſitata. Aſſunſuntur aut trāſlatione, vt ſcopulus pro periculo, naufragium pro exitio à Cicerone dictum eſt in oratione pro Rabirio perduellionis reo. aut ſynecdoche, vt tectum pro domo, ferrum pro

rum pro gladio. aut metonymia, v Roma pro Romanis, cælum pro diis. aut antonomaſia, vt Pœnus pro Annibale. aut periphraſi figura amica poëtis, vt diuûm pater, atque hominum rex. orandi facultas, ſcientia diſſerendi. aut catachreſi, vt, equum diuina Palladis arte ædificant. equificant, vt ædificant, dicere latinè non poſſumus. aut hyperbole, vt tonabat pro vehemēter orabat. quibus annumeranda ſunt antiqua, vt rebamur, clarigatio. Propriis
» (vt Quintilianus ait) dignitatem dat antiquitas. Quo dicto probari poteſt in quibuſdam propriis eſſe dignitatē. At Quintilianus in octauo de propriis loquēs hæc dicit.
» In hac autē proprietatis ſpecie, quæ nominibus ipſis cu-
» iuſque rei vtitur, nulla virtus eſt. Si propria nullā per ſe virtutem habēt, quî poſſunt ſublimia cenſeri? Quintilianus virtutem poſuit pro vi ac gratia quam præſtant figuræ: quæ quidem eò repertæ ſunt, vt efficiant orationē aut grauiorem, aut elegantiorem. Nequaquam autem ſecluſit à propriis omnem virtutem. Nam continuò ſubiicit.
» Contrarium eſt vitiū id quod apud nos impropriū, ἄκυρον
» apud græcos vocatur. Si improprium, vitiū eſt, cur proprium non eſt virtus? Idem ibidem mētionem de humilibus facit, quorum multa propria ſunt. Si propria quædam, quia res ſignificāt humiles, humilia agnoſcimus: cur ea propria quæ deſignant res precioſas & altas, ſublimia nō putamus? Idem ex ſynonymis alia eſſe ſublimiora pu-
» tat, quod propriis accidere neceſſe eſt. Omne verbum (in-
» quit idem) niſi in oratione poſitum, virtute caret. Nam
» & ſublime in humili re tumeſcit. Fateor eſſe quamplurima quæ ab oratione vim capiant, & verbis ſublimibus

nos abuti poſſe: ſed id non efficit, vt ſimplicia verba qualia ſint natura, cōſiderare non poſſimus. Lapis natiuus citra compoſitionem diſcrimen habet, magnus paruus, durus mollis, longus breuis, vſitatus inuſitatus, nitidus impurus, magnificus humilis, integer fractus dicitur. Non eadē quoque ratio verborum eſt? Verba (inquit Cicero de am-
» plificatione) ponenda ſunt quæ vim habeant illuſtrandi,
» nec ab vſu ſint abhorrentia, grauia, plena, ſonātia, iuncta,
» facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, in primísque
» trāſlata. Quorſum hæc? Si de verbis ſimplicibus nullum eſt certum iudiciū, cur ſimplicia, id eſt incontexta, à collocatis iunctíſque dirimit? Si verbum ſublime tumeſcit in oratione tenui, id fit propter inæqualitatem. Inæqualitas aliud quidem reſpicit, non ſemper coniunctionem deſiderat. Mens enim res ſeparatas atque diſiunctas conficere poteſt. Sunt intermedia quædam, nec humilia natura, nec ſublimia, quibus vtimur in omni genere dicēdi, vt in nominibus homo, fœmina, cura, res, nemo, nullus. In pronominibus, hic, meus, noſter. In verbis, eſt, ſtat, mouetur. In aduerbiis, heri, cras, forte. Ex cōiunctionibus & præpoſitionibus nullā excipio. Nihil ipſæ per ſe eminent: in collocatis & in cōcinnitate & in ſchemate eminere poſſunt.

De grauibus verbis & leuibus. Cap. 16.

VERBA grauia à rerum graui pondere, & ab intellectu ſignificantiore dicūtur: leuia contrá. Grauitas atque leuitas in oratione maximè cognoſcitur, ſed & extra cōtextum examinari

minari poteſt. Inceſtum, flagitium, ſcelus, peculatus, ſacrilegium, perduellio, proditio, parricidium, amentia, furor, inſania, prædo, pirata, carnifex, necare, ſatagere, deperire, formidare, exhorreſcere, per ſe grauia ſunt. In ſynonymis differentia grauium & leuium apertius depreheditur. Grauior eſt charitas quàm amor, vnda quàm aqua, procella quàm ventus, ſaxum quàm lapis, anguſtus quàm breuis, rapidus quàm celer, grandæuus quàm ſenex, cultum quàm aruum, dapes quàm cibaria, religio quàm obſeruatio, promeritus quàm meritus, moles quàm magnitudo, ruina quàm caſus, ingens quàm magnus, inacceſſus quàm inuius, direptus quàm captus, ſuperbus quàm magnificus, rapina quàm furtum, latro quàm fur, fraus quàm dolus, ſatur quàm plenus, formido quàm metus, imber quàm pluuia, luxus quàm apparatus, inſomnis quàm vigil, ſtridor quàm ſonitus, ruunt quàm eunt, obſtupuit quàm miratus eſt, torqueo quàm iacio, efflagito quàm peto, quatio quàm moueo. Ex hac comparatione corrigendi materia ſumitur, & à leuiore ad grauius amplificanti fit gradus. Vereor ne in hac enumeratione exemplorum nuda ſim moleſtus. vix enim capit ornatum atque voluptatem res tot partibus conciſa, & interrupta. Sed profeſſus ſum me omnia apertè traditurum, quæ ad delectum verborum, & eorum collocationem pertinent. Quare permittāt mihi ſtudioſi compoſitionis, rem omnem illuſtrare exemplorum frequentia, & cogitent aliud eſſe docentem in gracili rerum tenuitate verſari, aliud in ampla materia atque ardua ſpaciari eloquentem. Virtus eſt in docente ſermo breuis ac dilucidus. Siqua ab illo dicendi voluptas adiungitur,

eò tendit, vt præceptorum duritia molliatur. Illa tamen non eſt tum expetenda, quum res ipſa per ſe vtilitate capit legentium mentes. In gradibus apertum diſcrimen eſt. In his enim quæ gradatim creſcunt, comparatio & ſuperlatio primum gradum quantitate & grauitate vincit, acerbior acerbiſſimus, acrior acerrimus, grauior grauiſſimus, crudelior crudeliſſimus, ſceleratior ſceleratiſſimus: & id genus infinita. Quin epitheta quædam ſine vlla comparatione pondus habent & incrementum, vt quum dicimus mirum artificium, grande crimen, vaſtum gurgitem, lectum adoleſcentem, hominem teterrimum, nefariam libidinem, nequitiam ſingularem, ſummam vim, innumerabilem multitudinem, inſignem virum, immania pocula, graues iniurias. Nam quum graue quiddam quærimus, & illud in rerum vocabulis inuenire non poſſumus, tum vt animi conceptus expleatur, ad epitheta cōfugimus. Quòd ſi propria aut per ſe, aut epithetis adiuta, grauitati rerum non ſatiſfaciunt, ſubſidio ſunt figuræ, tranſlatio, hypallage, ſynecdoche, αὔξησις, allegoria, periphraſis, antonomaſia. Hic de tropis, non de reliquis luminibus ſententiarum atque verborum loquor, propterea quòd illa non ſunt in ſingulis verbis de quibus agitur in pręſentia, ſed in oratione contexta prominent. Grauiora ſunt interdum tranſlata quàm propria, vt ardor pro cupiditate, ignis & vulnus pro amore, nudus pro inopi, germanus pro ſimili, cæcus pro ignaro, coruſcat pro verbo vibrat, extunderet artes pro inueniret, ardere pro amare, inueſtigauit pro quæſiit, contendo pro eo, euolare pro abire, acerbitas pro malo, acre pro vehementi, inflammatus pro commoto, ſobrius

pro

pro conſulto,proripere pro eo quod eſt producere,teter-
rimus pro crudeliſſimo . Hypallage eſt metonymia qua
pro inuentore inuentum,pro continente contentum,pro
efficiente effectum , pro poſſeſſo poſſeſſorem , aut contrà
capimus.In hac conformatione dicimus, Martem fatigāt,
Sus Mineruam , Raptus Helenæ Græciam Aſiamq; com-
mouit, Africam exciuit tumultus, Periit Marſus, Lacerat
Muſas,Nutu Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reporta-
tus humeris Italiæ.Leuius dixeris, bellum poſcunt, ſus ar-
tificem docet,Raptus Helenę Gręcos atq; Troianos com-
mouit,Afros exciuit tumultus,Periit Marſi liber Amazo-
nis,Abutitur diſciplinis, Voluntate Iunonis eunt res, Ci-
cero ab exilio reportatus eſt ab Italis . Synecdoche dici-
tur quum à parte totum,vel à toto pars,vel numerus à nu-
mero intelligitur.Hac forma grauiter vſus eſt Cicero cum
» alibi, tum in ſexta actione in Verrem·Nego in Sicilia to-
» ta,tam locuplete,tam vetere prouincia,tot oppidis,tot fa-
» miliis tam copioſis vllum argenteum vas , vllum Corin-
» thium aut Deliacum fuiſſe, nego vllā gemmam aut mar-
» garitam fuiſſe , aut quicquam ex auro aut ebore factum,
» ſignum vllum æneum,marmoreum, eburneum, nego vl-
» lam picturam neque in tabulis,neque textilem fuiſſe,quin
» quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit abſtulerit. Par-
tem iſtorum quæſierat & abſtulerat Verres, at totū genus
amplificādi gratia accuſator inculcauit.diſſimulat tamen.
» Quum dico,inquit,nihil iſtū eiuſmodi rerum in tota pro-
» uincia reliquiſſe, latinè me ſcitote,non accuſatoriè loqui.
Idem orbem terrarum pro imperio Romano , omnem
ciuitatem pro paucis ciuibus vſurpat . Terentius numero

mutato grauius dicit, Iſtarum meretricum contumelias. & Cicero, Curios, Fabritios, Quintos maximos. Et Virgilius·

" Talia coniugia, & tales celebrent hymenæos,
" Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus.

Allegoria eſt vox illa Catilinæ, Incendium meum ruina reſtinguam, pro eo quod eſt, inimicos meos interimam. Et illud Virgilianum,

" Sed nos immenſum ſpaciis confecimus æquor.

Vtrunque autem auctius eſt quàm proprium. & illud de Tyberio, Lutum ſanguine maceratum, validius eſt quàm ſi Rhodius magiſter dixiſſet, & ſordidus es, & crudelis. Periphraſis interim grauis eſt, non modò ſublimis, vt orãdi facultas pro Rhetorica, memoria rerum geſtarum pro hiſtoria, diuûm pater atque hominum rex pro Ioue. Cæli qui ſidera torquet, pro eodem. Vera Iouis proles, pro Hercule. Romanæ conditor arcis pro Romulo. Philoſophorum princeps pro Platone. Medicorũ deus pro Hippocrate. Imperator populi Romani pro Rupilio dicitur in tertia accuſatione Verris, quum augetur illius authoritas. Hæc & ſimilia pondus afferre ſubiectis rebus videntur. Argumẽto ſit, quòd quum rem vehemẽter exprimere conamur, pro vno verbo hãc libẽter amplectimur verborũ pluralitatẽ. Finitima eſt antonomaſia, quæ pro nomine
" nomen vſurpat. Virgilius. —Thalamo quæ fixa reliquit
" Impius— Leue fuiſſet, Aeneas. Vigilásne deûm gens? maioris eſt momenti, quàm, Vigilásne Aenea? Cicero pro Cluentio· Nubit genero ſocrus. accuſat filium mater. leuius iſtuc, Nubit Melino Saſſia, eadem Cluentium accuſat. Stetit ſoleatus prætor muliercula nixus in littore. mi-

nus

nus erat graue & accuſatoriũ, Stetit ſoleatus Verres muliercula nixus in littore. Parcè victitat ſenex, ſignificãtius eſt q̃ hoc, parcè victitat Chremes. Nec eadẽ libra penſitẽ hæc duo, fœdifragus Annibal, & fœdifragus Pœnus. In alieno vis eſt argumẽti, quæ nõ eſt in proprio. Proprium tantum valet ad docendũ: alienum & ad docendũ, & ad probãdum. Addamus etiã αὔξησιν, id eſt amplificationẽ, ſed eã quæ in ſolo verbo poſita eſt. Perii, nullus ſum, occidi, actũ eſt, exanimatus ſum pro turbato, cæſus prò læſo, latro pro improbo, ſolitudo pro paucitate, gladiator pro audaci, parricida pro ſicario, ſcelus pro homine malo, fera pro crudeli, peſtis portentũ monſtrũ pro nocente, veterator pro callido, beſtia pro ſtolido, pirata pro fure, perditus pro vitioſo, innumerabilis pro multo, mille pro multis. Multa ſunt genera grauitatis in ſentẽtiis & collocatione verborũ. Nunc autẽ de verbis ſimplicibus loquimur, ex quibus grauia ſunt illa quæ ſignificatione robuſtiora vehementioraq́; ſunt. Differt autẽ grauitas à ſublimitate. Grauitas eſt põderis, ſublimitas dignitatis. Grauia plus vehementiusq́; ſignificãt, ſublimia magnificẽtius ac lautius. Idem verbum tamen & graue & ſublime dici poteſt, vt ſi eloquentiã diuinam eſſe dicemus, illã & ſignificandi pondere, & dignitatis amplitudine adaugebimus. Cælos autẽ, cæli vertices: aſtra, diuos: heroas, magnanimos principes, & multa dignitatis honore cõſpicua, ſublimia, nõ grauia dicimus. Non enim validiora ſunt in gradibus augẽdi, ſed dignitate præſtantiora. Adde quòd ſublimia nõ turpitudinem, ſed eximium ſplendorem habent. At nefariũ ſcelus, ſicut æquitatem ſingularem, inter grauia numeramus.

Non ignoro hoc verbum, graue, multos habere ſenſus, & aliter dici grauem terram, aliter graues iras, aliter grauem Catonem, aliter rationes graues. Hic graue (vt idem ſæpius repetam) dico acre, vrgens, inſtans, ſignificatione & pondere cumulatum. Ponitur autem in omni parte orationis. Nullum enim verbum (ſi Ciceroni credimus) niſi aut elegans aut graue mittere debet orator. Sed in amplificatione vt in propria ſede dominatur, propterea quòd ſua mole dilatat id quod augere laboramus. Quæret aliquis, an ſi qui pulſauit, attigiſſe: qui vulnerauit, lœſiſſe dicatur, verba grauia ſunt attigiſſe atq; lœſiſſe? Ego quidem leuia eſſe puto. Subleuant enim reum, & de culpæ grauitate partem detrahunt. quod non eſt grauium proprium. Contraria ſunt hæc, amplificare, & imminuere. Amplificantis eſt grauia collocare, minuentis autem leuia atq; inualida præferre. Ex iis quæ diximus, difficile non eſt iudicare quæ verba leuia ſint, quíque in dicendo ſit vſus illorum. Deprehẽduntur aut facta correctione: vt, Non tam didicit literas, quàm deguſtauit. Aut cõparatione: vt, Marius ſeptem conſulatus, vnum modò Cicero geſſit. Pompeius Aſianos imbelles, Cæſar fortes Italos ſubegit. Vnus cum ſeptem, imbelles cum fortibus comparátur. Aut frigida affirmatione, vt, homo non indoctus, non malus author, non omnium poſtremus. Aut diminutione, vt, ducere choros, non modò ſcelus, ſed ne vitium quidem eſt. Aut ſua ſponte: vt facile, iocoſum, ridiculum. Aut quãtitate; vt exigua domus, parua ciuitas. Aut precio, trioboli, treſſis, dupõdius. Aut opinione, vt Lygur, Iudæus. Aut attenuatione quæ fit per deriuationẽ, libellus, opuſculum.

Aut

Aut immutatione, Non orator,ſed arator. Aut ironia,vt, O lepidum caput, de homine agreſti & inurbano. Sunt quæ ſola pronunciatione videantur eſſe leuia.

—Méque timoris

Argue tu Drance —

Quid moror? Totidem leuíum genera ſunt, quot grauium verborum. Sed locum notaſſe ſatis eſt. Dicet quiſpiam,Iam mihi videris non de verbo, ſed de oratione loqui,& longè aberrare à propoſito. Quæ in oratione conſtitui,in verbum recidunt omnia.Et epitheton, ac rei nomen cui adiungitur, tanquam vnum ſimpléxque eſſe videri poteſt.Sunt & media,quæ nec grauia per ſe,nec leuia dicuntur:vt haſta,fons,veſter,noſter,lego,dico,forte,deorſum,atque,autem,apud,aduerſum.Quædam media natura vim capiunt ab oratione,& rem aut grauant, aut ſubleuant. Homo impudens mentiebatur palàm, deierabat in templo,vomebat poſtridie. Hic palàm,templo, poſtridie, rem ingrauant.Contrà,Licenter agebat Saturnalibus, domi,apud ſodales,in conuiuio:leuiter factum videtur.At in re ſunt iſta,non in verbis.In re ſanè.quum verba grauia ac leuia Cicero dicit, non aut literas aut ſyllabas, aut ex illis iunctas voces intuetur: reſpicit eam rem, cuius ſigna notæq; verba ſunt.Vis illa rei eſt tãquam animi inſtar in corpore,ad quam obſcœna, ſordida, humilia, grauia reducimus,quæ ad ipſas voces per ſe referre nec poſſumus, nec debemus.

De propriis & aſſumptis, & quæ aliena dicuntur. Cap.17.

VERBA, quemadmodum rerum poſſeſſiones, aut propria, aut aliena dicuntur. Aliena ſunt, quæ à propria ſignificatione in aliam cum virtute mutantur. Tropos cum græcis ab intellectus immutatione appellamus. Ariſtoteles in Rhetoricis, & in libello de arte poëtica, metaphoras, id eſt tranſlationes vocat: & hoc nominis extendit & ad ea quæ per ſimilitudinem tranſferuntur, vt quum dicimus concionum procellas: & ſynecdochen, hypallagen, antonomaſian, metalepſin, catachreſin, hyperbolen, periphraſin, allegorian. Sunt hæ troporum ſpecies in quibus propriorum loco ſtatuuntur aliena. Cętera omnia rerum vocabula propria nominamus, quæ ſunt hominũ inſtituto rebus ſignificandis vſurpata primùm, non aliunde quaſi mutuò facta, cuiuſmodi ſunt hæc in generibus rerũ diuerſis, phagus, vlmus, fraxinus, braſſica, beta, thymus, vitis, palmes, pampinus, nitrum, ſulphur, bitumen, aurum, electrum, ferrum, ceruus, dama, lepus, bos, equus, aſinus, congrus, ſcarus, delphinus, coturnix, alauda, pſittacus, homo, animus, corpus, virtus, vitium, fortitudo, ignauia, ſcientia, inertia, motus, quies, fundamentum, paries, tectum, ſupellex, vas, veſtis, menſa, cibus, potus, terra, mare, aër, ignis, ſtella, deus. Rebus eſt ferè ſua cuique appellatio. Nec enim aliter de omnibus propriè loqui poſſemus. Vnde planum fit propria quadam neceſſitate reperta eſſe, aliena verò propter vim & elegantiam in eorum locum traducta. Propriis abundare debet is qui multis de rebus agere planè, dilucidè & vſitatè contendit. Nec in proprietate tenuis eſt gloria, ac orationis commẽdatio, propterea quòd breuiter &

apertè

apertè res exprimit,non circunducit audientem ambagibus inanium verborum,nō infert obſcuritatem, quā plerunq; pariūt figuræ.Non traducit omnia ſine virtute,non triuialia & barbara & inuſitata inculcat,quæ vitia frequēter accidunt iis qui pauca admodū verba nouerūt.Nunc enim turpiter circunloquuntur id quod vno dici verbo optimè poteſt: vt hoc modo quidam· Vidi magnā illam auem quæ nunq̄ volat, & cuius plumas viri nobiles ferūt in galea. Quāto breuius ac melius,Vidi Struthiocamelū? Nūc ſunt obſcuri tenebris audaciū figurarum , vt in epiſtola quidam ſua opinione doctus· Nō dedignatus es me cōcrepare laude nectarea, & buccinare me lingua melliflua.Nunc communibus vtūtur atq; triuialibus, vt quum dicunt hominem totū armatū pro cataphracto , & regiſtrum pro tabulis. Nunc componunt inſolita cōponi,vt ſi dicendū ſit, Milites expoſuit è naui,ſic loquuntur,Milites de naui emiſit in terrā.Rogatus ſum aliquoties à philoſophiæ ſtudioſis,qui contempta ſermonum barbarie in philoſophia plurima,puriores literas expetebant, ſatíſne eſſet biennium ad emendatè, propriè, ornatéque dicendum . Quibus dicere ſolitus ſum, non poſſe me adduci vt crederem totum decennium ad id ſatis eſſe, quod ſibi falſò pollicerentur . Quando enim, inquam , barbariem putidam dediſcemus ? Quando vas imbutum male,non ſapiet primū liquorem ? Quando vulneris alti veſtigia non reſtabunt? Quando omnem omnium proprietatem non modò memoria tenebimus, ſed etiam expeditè tum ſcripto tum ſermone exprimemus ? Videte quàm pauci veteres hanc laudem ſint aſſecuti : non lo-

quor de ſublimioribus, quibus eſt vſus verborũ liberior, ſed de comicis,hiſtoricis,& oratoribus. Ex quibus ſi Terétium,Cæſarem,Ciceroné exceperis, qui propriè & vſitatè ſit locutus, vix vllum inuenies. Nam propriè loqui, diuturni laboris eſt,& aſſiduæ exercitationis,ſed in primis animi cupientis veritatem,id eſt verum natiuumq; ſermonem:quem vt abiectum quum multi fugiunt,incidunt in peregrinam quandá & inſolentem ac penè prodigioſam linguæ impuritatem. quod ſi turpe eſt,verbum proprium maximè curæ ſit, nec vnquá mutetur niſi aut ſignificantius aut elegantius ſuccedat alienum. Sermo proprius ſi non ſemper fortior,verior eſt tamen, ac vſitatior, &,quæ prima virtus eſt orationis, rem dilucidè magis ac naturaliter exponit. Ad hanc virtutem conſequendam diſcenda cuiuſque rei propria communiáque vocabula, & ea maximè verba quibus propriè animi modi declarãtur: vt doceo,doce,docerem,doceam,docere. Tum ſi eſt vnius rei vna appellatio,nullus eſt delectus: ideóque niſi ſchemata velis,parendũ erit neceſſitati. ſi plures,deligenda quæ magis propria ſunt. Panis,pyri,pruni,frumentatoris,vna propria eſt nominatio:eiuſdémque rei ſunt peſtis & peſtilentia,mors & obitus,lapis & petra,amare & diligere. In hoc genere quæ ſunt vſitatiora,aut quæ melius rem pingunt, habenda potiora. Malim dicere veſtem quàm indumentum,herbam quàm gramen, auem quàm alitem, progeniem quàm ſobolem,ſubtegmen quàm trámã, diſtribuit quàm diſpeſcit,pugnauit quàm conflixit,cõfirmat quàm roborat. In propriis eſt verbis (inquit Cicero) illa laus oratoris, vt abiecta atque obſoleta fugiat, lectis atque illu-

ſtribus

„ ſtribus vtatur, in quibus plenum quiddam & ſonans eſſe „ videatur. In collocatis obſeruanda maximè proprietas, quam miſeris modis lacerāt indocti. Dictitant enim, Vigilant in monte, non ſpeculantur è monte. Tentat frāgere aciem, non conatur aciem perrūpere. Dimiſit ſuos milites, non dimiſit copias. Impediuit commeatum, non intercluſit. Victu carebat Cæſar, non re frumentaria. Duxit vineas, non egit. Primi in conſilio, non conſilii principes. Reportarunt prædas, non egerunt. Milites monuit, nō cohortatus eſt. Signum fecit, nō dedit. Renouauit prælium, non redintegrauit aut reſtituit. Aciem ordinauit, non inſtruxit. Longius iuit, non prodiit. Redierunt milites, non receperunt ſe. Miſſi equites ſine ſarcinis, nō equites expediti. Fecit prælium, non commiſit. Dedit ſe vt ſeruiret, non tradidit ſe in ſeruitutem. Dedit illis ducem legatum, non præfecit legatum. Miſit ad ſuccurrendum, non miſit ſubſidio. Fecerunt vim, non impetum. Magnis viis cōtendit, non magnis itineribus contendit. Oppidum egreſſi ſunt contra hoſtem, non eruptionem fecerunt. Ad faciendum pontem lignum ſecabat, non materiam. Reportauit quæ acceperat in legatione, non renunciauit legationē. Tempus aſſignatum, non conſtitutum. Facere amicitiam, non inire gratiam. Perdidit opportunitatem, non amiſit occaſionem. Quid moror? Sunt qui non tam latinè loqui mihi videntur, quàm barbarica phraſi omnem inuertere latinitatem. Vnde hoc mali? Propoſuerūt ſibi & magiſtros & libros infantiſſimos, putaruntq́; ſatis eſſe, nihil committere cōtra ea præcepta grāmaticæ quæ ſunt de caſibus & conſtructione verborum: quaſi non ſit grammatici poë-

tas & hiſtoricos interpretari, & inde loquendi rationem morêmque cognoſcere. Quid hoc omnino peccat in artem declinandi vel conſtruendi, Turno mandata perfer, vt veniat in locum meum ad pugnandũ? At quid eſt ineptius? quid ingratius? quid putidũ magis? Virgilius aliter, Turno mandata perfer, ſuccedat pugnæ. Non defuerunt qui huic mederi morbo cuperent, legerent'que ex multis authoribus locutiones omneis, vnde grande volumẽ cõficerent. vellem ſuo morbo potius & inſaniæ medelam adhibuiſſent. Quid eſt ſtultius, quàm omnia verba propria impropria, poëtica oratoria, vſitata inuſitata, priſca noua, honeſta turpia, bona mala, recta praua, promiſcuè congregare, & referre in codicem? Quis leget hæc? & ſi quis leget, vt memoria tenebit? & ſi tenebit, vt à bonis mala ſeparabit? Nemo de lingua optimè iudicare poteſt, qui non eam didicit. Nemo didicit, niſi loquendi cõſuetudinem obſeruauit. Nullus obſeruauit apud iſtos formularios. Nónne ridiculũ eſt ea te tradere ſtudioſis, quæ nunquam noueras quum manũ calamo admouiſti? quæ oblitus es antequam perſcripſiſti? quæ neſcis ipſe? quæ non tenes? quæ iã dubites an ſcripſeris? quæ nolis ipſe perdiſcere? quæ ſi velis, haud poſſis? ſi poſſis, non expediat? Nã qui ſapit, longa authorum bonorum lectione & obſeruatione ſapit. Multa ſumis à Plauto, à Terentio nonnulla quæ iam exoleuerunt, multa à Gellio, multa ab Apuleio quæ dicta ſunt audacius, multa à Suetonio, Plinio, à recentioribus, quæ ſubolent neſcio quid peregrinum & inſuaue. Quis erit delectus, quæ proprietas, quæ venuſtas, ſi omnia miſcebimus? ſi contorta, rara, abſurda, nouè di-

cta in

cta in delicias ac elegantias referemus? Si quicquid inuſitatum eſt ac tritum, vile eſſe & humile putabimus: contrà quicquid abhorret a loquendi more, precioſum & arduum? At iuuant, inquiunt. Plus obeſſe quàm prodeſſe, ſit argumento, quòd non modò quæ verba ſcriptores boni iunxerint, tenendum eſt, ſed in quem ſenſum dixerint, cui perſonæ, cui tempori, cui rerum conditioni accommodauerint, vt prioribus & poſteriori-bus inſeruerint. quorum nihil vident qui excerpta legunt exempla, vnam aut alteram particulam ineptè aſſuunt orationi, & ornare cupientes, deformem & ridiculam ſuffarcinant orationem. Miſeri, qui tantum ex hoc vno commentario ſapiunt. Multo citius poëmata, hiſtorias, orationéſque perlegiſſent, vſum non modò verborum, ſed etiam rerum ab ipſo fonte purè & ſalubriter hauſiſſent, quod tandem facere coguntur ii qui bene ſcribendi dicendíve ſcientiam quærunt. Ediſcenda ſunt plurima, permulta ſcriptitanda. Relegendi ſunt optimi ſcriptores, vt paulatim veniat in vſum proprietas. Formulæ iſtæ ſuis authoribus amatoribúſque relinquendæ. Qui linguæ Gallicanæ ſtudent, vt puritate ſuperent vulgus, elegantiores loquendi formulas non referunt in libellum, ſed animaduertunt quomodo quiſque doctiorum loquatur. quod audierunt, memoriæ affigunt, ac perſæpe referunt. ad hæc legunt eorum ſcripta, qui Gallici ſermonis principes extiterunt. Sic & latina capeſſenti faciendum exiſtimo, ne fruſtra in collectaneis infantium conſeneſcat. Sic autem proprietatem amet, vt intelligat non ſemper vtendum propriis: non

dico quando verbum proprium deeſt, vt quum dicimus, equitat in arũdine,ſaxa iaculatur,lapidat glebis:ſed quum vitamus humilia,ſordida & obſcœna,& ad tranſlationem confugimus,quumq; figurarum aut elegantiam aut virtutem quærimus. Quintilianus octauo libro multa facit propriorum genera:vnum, quod iam multis expoſuimus: alterum,quum dicitur proprium inter plura quæ ſunt eiuſdem nominis, id vnde cætera ducta ſunt, vt vertex aquarum, à quo ſumma pars capitis, & quod eſt in montibus eminentiſſimum,vertices dicuntur. Aliud,quum res communis pluribus,in vno aliquo habet nomen eximium: vt quum vrbis nomine Romam accipimus. Quartum,quum ponitur illud quo nihil ſignificantius inueniri poſſit, vt, Cæſar ad euertendam Remp.ſobrius acceſſit Hoc tranſlatum,non proprium dixero. Quintũ ex appoſitis,quæ epitheta dicuntur:vt dulce muſtum,cum dentibus albis. Sextum,cum verbum bene tranſlatũ eſt. Quod ego non probo, propterea quòd à propriis diſtinguenda ſunt tranſlata. Septimum,quum quæ ſunt in quoq; præcipua, proprii locum accipiunt:vt Fabius cunctator. Sunt in his,quatuor genera maximè propria, ſecundum, tertium, quintum,& ſeptimum. Primum fuſius & latius patet, ac cætera comprehendit. Hoc valet ad dilucidè aperteq; dicendum, illa etiam ad ornandum. In alienis prima ſunt tranſlata,quibus vtimur aut neceſſariò, vt quum dicimus gemmam in vitibus:aut ornandi gratia,vt lumen orationis:aut ad incrementum,vt ferreum cor,pectus adamantinum: aut ad vitandam turpitudinem, vt mulier venere lutulenta. Si nihil horum præſtent, proprietate ſtandum eſt. aptius enim dicetur,

dicetur,ſuauis concordia,quàm ſymphonia melliflua, atque nectarea. Aſſumitur & Synecdoche: vt, Pro capite dimicandum. Romanus prælio victor: pro eo quod eſt, Romani prælio victores. Diximus pro dixi. Item Metonymia: vt,vario Marte pugnatum eſt.& Antonomaſia,vt euerſor Carthaginis pro Scipione. & Metalepſis: vt, ſpeluncis abdidit atris,id eſt profundis.& Catachreſis:vt,minutus animus,pro paruo.& Periphraſis, vt diuûm pater, atque hominum rex.& Allegoria,vt,Oleum incendio ne adiicias,id eſt,ne iratum excites. & Hyperbole: vt,volabat Camilla. Pauca de alienis hic eſſe dicenda iudicaui, quoniam figuræ per quas in locum propriorũ trãſferuntur,& antè dictæ fuerunt, & à grammaticis ac rhetoribus peti poſſunt. Cicero in Oratore inter aliena ponit trãſlatum, & factum aliunde vt mutuò, & factum ab ipſo, & nouum,& priſcum, & inuſitatũ: in Partitionibus ea quæ tranſferuntur,quæ immutantur,ea quibus tanquam abutimur,quæ obſcuramus,quæ incredibiliter tollimus,quæque mirabilius quàm ſermonis conſuetudo patitur, ornamus. Noua, priſca, inuſitata,propria ſunt, niſi quòd ſunt rara,& vſu paucorum recepta: quæ Ciceroni cauſa fuit cur illa referret in aliena. Tranſlatũ,ſiue quod tranſfertur, eſt μεταφορικὸν. factum aliunde vt mutuò,& id quo tãquam abutimur,καταχρηστικὸν, immutatur hypallage. obſcurantur ænigmatica, & allegorica. Incredibiliter tollimus hyperbolica.Præter ſermonis conſuetudinem ornamus periphraſtica.In his omnibus tropis eſt quod in proprii locum ſufficitur alienum.

De verbis veteribus,& nouis. Cap. 18.

VERBA priſca de quibus diximus,ſæpe vetera appellantur.Hic autem docendi gratia inter vetera ac priſca differẽtiam atque diſcrimen eſſe ſtatuẽdum iudico. Vt enim omnia priſca ſunt vetera , non tamen contrà omnia vetera ſunt priſca: & vt priſcis , & antiquatis , & inſolentibus perrarò vtimur : ita ferè ſemper nouis reiectis , veterum verbis loquimur . Nam quemadmodum noua aliquando conſeneſcent,& vetera dicentur:ſic & ea quibus vtebatur ſeculum illud Ciceronianum,cæteris in loquendo fœlicius conſenuerunt quodammodo:quæ tametſi nunc quaſi viridi ſenectute florent,omniúmque multo optima putantur,tamẽ vetera & antiqua nobis poſſunt videri.Ab vrbe condita ad tempora L.Craſſi & M. Antonii nihil erat in lingua Romana expolitum & excultũ. Subolebant priſcum quiddam Lucius Andronicus,Cæcilius,Accius,Pacuuius,Ennius,Plautus, & in hiſtoria Cato, Pictor, Piſo, & in oratione permulti quos Cicero cõnumerat in Bruto.Iſti igitur erant Ciceroni veteres , nobis autem debent eſſe priſci,& propè antiquati. A temporibus Syllæ dictatoris ad imperium Domitiani ſermo latinus in integritate mãſit,niſi quòd poſteriores iam propiores erãt vitio q̃ ſanitati. Qui tũ ſcriptores floruerunt,eos & veteres & imitandos eſſe cenſemus.Iuniores omnes habemus inter nouos,& impurius eſſe locutos arbitramur.Vt igitur tẽpore Ciceronis qui probari volebãt,maiorum ſquallorẽ aſperitatemq; fugiebant , ex omnibus eorum verbis nitidiora ſuauioraq; ſeligebãt:ſic & nos contrà iuniorũ effrenatam audaciam

audaciam licentiamq; fugitare, ex iis pauca neceſſaria aſſumere, cæterùm veterum modulationem & puritatem in loquendo ſequi debemus. Quæ Terentius, Cæſar, Cicero, Salluſtius, Liuius, Virgilius, Horatius, Ouidius, Cornelius Celſus, Perſius, Quintilianus, Iuuenalis, Martialis admiſerunt, omnia, prẹter pauca iam obliterata, & quaſi vetuſtate collapſa, qualia ſunt fuat, ſiet, iudicaſſit, proſapia, ſine vlla dubitatione recipiuntur in ſermonẽ. Antiquioribus & iunioribus temerè ne cõfidas. Nõ ſum tamen in ea opinione, in qua recentiorum quidã ridiculè ſuperſtitioſi & ſunt & fuerunt: Nullum omnino verbum vſurpãdum eſſe putant, niſi quod apud Ciceronem inuenitur. Quos & ipſe Cicero, cui tantum deferunt honorem, duabus ſententiis damnat. Noua enim verba aut ſimilitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborũ fieri poſſe iudicat: & is permulta fecit. In Academicis cenſet rebus nouis noua nomina imponẽda. Horum neutrum iſti ſinunt. Adde quòd de omnibus rebus & diſciplinis non eſt locutus, nec habuit cur diceret quẹ Varro in agricultura, Cornelius Celſus in arte medendi, quæ Vitruuius in architectura, quæ Plinius in hiſtoria naturali. Quid? quòd eius opera multa deſiderãtur? & plura ſcripturus erat, niſi mors immatura præueniſſet? In Craſſo, in Antonio, in Hortẽſio nullum verbum vt inſolens & putidũ notat, quos certum eſt ſuis vſos eſſe verbis. Pauca reprehendit in M. Antonio, & ea quidem magis accuſatoriè q̃ verè: qui ſi poſteriorum quos antè nominaui, ſcripta legiſſet, credo non reprehendiſſet. Ne igitur noſtra culpa langueſcamus inopia, veterum quos doctiſſimi quiq; magno conſenſu probauerunt,

authoritate nitamur. Eorum verba, quum licebit, præferamus nouis. Si non erunt idonea, tum recentiora animo & aurium iudicio ponderemus, & audeamus aliquid doctis viris authoribus. Noua traxerunt in vſum Chriſtiani, cuius generis ſunt hæc, Chriſtus, fides, baptiſmus, ſacramentum, euchariſtia, ſpiritus ſanctus, eccleſia catholica, euangelium, apoſtolus, euangeliſta, euangelizare, baptiſta, baptizare, paradiſus, purgatorium, excommunicatio. Sunt alia vſu omnium iam recepta, quibus me iudice vtare licet, & maximè ſi magis idonea reperire non poſſis. Non dico tamen deitatem pro diuinitate, pietatem pro miſericordia, humilitatem pro modeſtia, exaltationem pro ſuperbia, confortauit pro firmauit, & alia ſexcenta, quæ barbaries & ignorantia ſine vlla neceſſitate inuexit in linguam latinam. Quæ qui peruicaciter tuentur, ſumma iniuria arguunt Hebræos & Græcos omnes qui philoſophiam ſanctiſſimam hac linguæ fœditate conſpurcare noluerunt: niſi fortè deus optimus maximus Latinos à vero ſermone deuiare, reliquos omnes emendatè rectéque loqui velit. Quod qui ſuſpicatur, ſibi ſomnium fingit. Religio, credo, in barbarie poſita non eſt. In hac nouitate verborum, quæ tolerari poſſint, optimè iudicabit is, qui neceſſitati & decori parendum eſſe norit. Dicamus eccleſiam, quia neceſſe eſt: nullum enim aliud eſt eius rei verbum: nec magis inter latina indecorum eſt eccleſiæ quàm philoſophiæ vocabulum. Quando ſimilis ratio ſuberit, in noua cum aliis audeamus. Intulerunt etiam noua Dialectici, vt ſubiectum, prædicatum, prædicatur, prædicabile, prædicamentum, categoricum,

ricum, hypotheticum, æquiuocum, vniuocum, ſubſtantiam, paſſionem, terminum : quorum pleraque vt neceſſaria videantur, non decent tamen, & aſſenſum doctorum vix ſibi conciliare poſſunt. Auſim dicere terminum vt ὅρον græci, ſubiectum, ſubſtantiam, categoricum, hypotheticum, indiuiduum, vt ἄτομον. Cæterum dico pro prædicato enunciatum, pro maiore & minore primam & ſecundam partem aſſumptionis, pro prædicabilibus quinque voces, pro prædicamentis categorias, aut elementa decem, aut genera verborum, pro æquiuoco homonymum, pro vniuoco ſynonymum. Nam quid græcis vti vetat, quibus vſi ſunt grammatici? Pro verbo prædicatur, dicitur aut pronunciatur : pro affirmatiua & negatiua propoſitione, pronunciatum affirmans aut negans, aiens aut inficians: pro differentibus in eo quod quid eſt, aut quale quid eſt, differentia ſpecie, aut numero: in explicanda ſubſtantia, aut ſubſtantiæ qualitate deſignanda, pro riſibili, riſus potentem : pro generaliſſimo, ſummum genus: pro ſpecie ſpecialiſſima, ſpeciem infimam: pro ente, id quod eſt, aut ſubſiſtens : pro inſecabili & indiuiſibili, indiuiduum, vt ſit epithetum : pro alterato, diſpar aut diſſimile: pro principaliter, maximè : pro à ſe inuicem, inter ſe : pro incomplexis ſimplicia Cicero, pro complexis collocata dicit. Reclamet qui volet, malo impropriè loqui quàm barbarè. Alia ſunt in dialectica multa quibus non omnino mala verba accommodari poſſunt: ſed non eſt hoc præſentis inſtituti. Nam & incidimus in moleſtum hominum genus, qui nefarium ſcelus exiſtimant, ſpinoſam balbutiem & prodigioſum ſermonem relinque-

re:quam opinionem ſi deponerent, continuò latinè dialectica loqueretur. ſed hærent obſtinati & pertinaces. Quàm multa dixere phyſici, ethici, mathematici, grammatici, iuris prudentes, quæ inducere non audeas in emendatam orationem? quàm multa fecerunt immania & aſpera, quibus vtêris inuitus? Voces iſtæ, ſubſtantiua, adiectiua, relatiua, indicatiua, imperatiua, frequentatiua, fœminina, adeò vaſtè dureq; ſonant, vt teretes aureis grauiſſimè lœdant. Item ſenſibile, viſibile, poſſibile, rotunditas, triangulare, quadrangulare, bicubitum, tricubitum, repreſſalia. Næ fruſtra laborarem, ſi innumerabilia recentiorum noua verba numerare contenderem: nulli vnquam fuere audaciores, nulli effrenatiores, nulli minus ſtudioſi ſermonis emendati. Iſtóſne ſequi placet, qui gloriantur perinde atque magnum ſit barbaro & inculto genere ſermonis neſcio quid de magnis artibus oblatrare? Sequamur eos potius, qui neceſſitate ducti, verba noua feliciter crearunt, quíque citra neceſſitatem verbis aptè nouatis locupletarunt orationem. Primùm vetera capeſſamus, deinde vbi cum arte iudiciũ accreuerit, de nouis ea quæ vetuſta ſunt eligamus, & maximè neceſſaria, vt hæc, Cardinalis, Epiſcopus, Archidiaconus, Abbas, monachus, Comes, Bombarda, Caligæ. Ex hoc genere ſi quid erit horridius ac durius, præfatione molliendum erit, hoc modo, Monachorum paſtor eſt, qui vocatur abbas. Pontifex, aut (vt vulgò loquimur) epiſcopus. Fulminat tormẽtum belli, cui bombardæ nomen eſt. Non erant Romanis tegumẽta crurum & femorum, quæ caligæ appellantur. Quædam periphraſi deſcribimus, vt, eſt machina belli, cui à colubro nomen

eſt,& alia cui à ſerpente fecere nomen. Erecta machina, à grue nomen habet,ingentia attollit ſaxa. Vt breuiter abſoluam,nouis vetera præſtāt: nouorum optima ſunt maximè vetera, & ea quibus aut neceſſitas aut gratia locum inuenit.ſi quid deeſt,explent illud verborum figuræ.Noua etiam dicūtur quæ quiſq; hodie ſibi excogitat,vt quidam monachum tenebricolam, & molinariam beſtiam, & caſearium dixit.

De verbis ſonantibus,& exilibus. Cap. 19.

HACTENVS verborum naturas quæ à ſubiectis rebus oriuntur,explicauimus. Alter eſt locus de vocum differentiis, quæ verba ſint ſonantia exilia, grandia parua, volubilia tarda, lenia aſpera : vnde oratio dicitur iucunda triſtis,plena tenuis,grandis minuta,lenta volubilis, ſuauis horrida. Sonantiora ſunt verba aut literarum vocalium aut conſonantium pleniore ſono, aut certè ſpatio & tēpore ſyllabarum. Ex quinq; elementis quæ purè ſonant, primum & quartum,ā,ō,magna ac vaſta ſunt:tertium & quintum ī,ū,tenuia & exilia:ſecundum ē intermediū. Hanc ſonorum varietatem deprehendes in iis qui venalia magnis in ciuitatibus proclamitāt:aut certè referes ad aures, quæ de ſonis omnibus ſua ſpōte vel optimè iudicāt.ā litera quoniam ſpiritu longiore profertur ab arteria, reliquas omneis immanitate ſoni præſtat:ideóque frequentant eam qui grande aliquid & plenum reſonant. Tragici Græci libenter mutant η in a, vt ſit hiantior pronunciatio. φήμη, φάμα. Diffundit ea quæ vna modò ſyllaba conſtant, vt

ars, aut, ad, cras, dat, fraus, glans, haud, iam, lanx, mars, pars, ſtat, qua, quam, thrax, vah, vas, mas, at, aſt. Hæc & paria (quanquam monoſyllaba ſæpe ſunt cauſa tenuitatis) non attenuant orationem. Argumento ſit vel cornix, de qua Virgilius.

" Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Pleniora ſunt verba duarum ſyllabarum, quas implet hæc litera, vt arca, arcas, altam, chara, grata, amant, ſanant, para, quadrans, frangat, mala, atra, flamma, vaſtat, ſaltat, aura. Hanc quoque recipiũt triſyllaba, atque grauiter inſonant, vt amabam, ſanabãt, arcana, affata, lampada, pallada, barbara, tartara, amara, parabant, captarat. Reperitur & in quatuor ſyllabis cõtinuis, vt, acclamabat, adamabat, amãdabant, apparabant. Raro peruenit ad quinque, vt in hoc fictitio nomine taratantara. Nihil horum non vehementer ſonat, & implet aurium ſenſum: tamẽ in auctiore numero ſyllabarum auctior eſt ac plenior ſonus. Robuſtius autem ferit quum recipit duas aut treis literas conſonantes, aut etiam diphthõgum, quod eſt omnium commune: vt trabs, ſtragula, brachium, fragor, ſtatura, augeo, claudo, muſæ, ſi modò rectè pronunciaueris, vt quum dicitur gallice pax, & ſed, & factum. Quin vegeta ſunt quæ vocibus aliis quidẽ conſtant, ſed & hanc interſerunt aut principio, aut medio, aut extremo loco, vt fragmẽtũ, ſonare, ceperamus, ſubtilitatem, interea, formoſam. His vegetiora, quæ ſi non in omnibus locis, eã tamen in multis collocant, vt aſparagus, amaracus, calcitrare, reſonabãt, Aeneas, ſagitta, iactauit, arena, calcatur. Huius itaq; " ſoni magnitudine ſonora fit oratio, vt hæc, Iſte quod argenti

» genti placuit,inuaſit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina
» cæteráque quæ in Aſia facillimè comparantur,quæ ille re-
» liquerat,aſportauit:reliqua vendidit:pecuniam exegit.
» — At nunc horrentia Martis
» Arma,virumq; cano—
» At regina graui iamdudum ſaucia cura.
» — Omniaq; arma
» Aduocat,& ramis vaſtisq; molaribus inſtat.

Proprium eſt omnium vocum clarius audiri aſpiratione, accentu, productione, diphthongo. Clarior eſt in hamo quàm in amento,in dato quàm in circundato,in palma q̄ in palude, in fraude quàm in fraxino. At diſcrimen hoc vix audiet qui aſpiratione nō vtitur,& breues perinde atque longas moratur,aut has & illas pari interuallo præcipitat.Fama quoniam priorem producit, efferatur ac ſi geminet vocem,hoc modo,faama.ſic enim veteres ſcribebāt, & ad longitudinum breuitatumq; dimenſiones (ſine quibus vocum differentias intelligere non poſſumus) plurimum valet.ō profertur ore diducto & rotūdo,litera ampla quidem, ſed quàm prima vox & anguſtior & obſcurior.Hoc nimirum Virgilius ſenſit,qui quum planè ſciret in ſanciendis fœderibus non porcam,ſed porcum mactari ſolitum,dixit,

» — Et cæſa iungebant fœdera porca.

Obſcurius & ingratius erat,

» — Cæſo iungebant fœdera porco.

Maluit igitur ſono quàm veritati conſulere, ſicut Horatius,

» — Luctata canis.

Sunt qui putarunt in fœminino ſexu plus eſſe cuiuſdam gratiæ: ego ad ſonitum,non ad rem inclinaſſe poëtas exiſtimo. In monoſyllabis productis ō ſi excipitur ea litera quæ prima eſt in ſanitate, & natura, & roſa, non eſt vacua & inanis,vt in his,vos,nos,hos,ros,mos,flos, cos, bos, tros, quos,non,cor. Vocalior eſt ſi duo elementa conſona ſubſequantur,vt nox,mors,ſors,fors,frons, ſons, mons, pons, fons. In fine ſurdius auditur, eo, ſto, flo, pro, pronomen hoc, ſecluſa aſpiratione, quia litera muta clauditur,& ob, & os breue,nihil omnino ſuperat. In his quæ ſunt plurium ſyllabarum, valida eſt, niſi quum o in verbis ſedet extrema. Senties in his vocibus, flores, mores, hordeum, horreo, noſtra, nobis, monſtrum, formoſus, doloſus, colores, honorem, odor, ſapor, orator, corpora, doctoribus, conformationes. Nec omnino iacet in fine, quod verſus oſtendit,

» Arma virũmque cano—
» Irim de cælo miſit Saturnia Iuno.
» — Saxo occultabat opaco.
» — In gurgite vaſto.

Sonantius videtur aliis in ſedibus.

» Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
» Luctantes ventos,tempeſtatéſque ſonoras.

In verbo horreo inflatur hæc vox aſpiratione, & litera canina, & accentu, & quantitate, propterea vehemens eſt, & canorum. In monſtris autem poſitione multarum conſonantium, & tono perſonat. Operæprecium eſt iſta contemplari, ſi cauſſam fortè cognoſcere velis,

re velis, cur idem aliis & aliis locis vocalius eſſe videatur. Anceps eſt o apud nos. à græcis nomine & figura diſtinguitur. longum dicitur ὦ μέγα, breue ὂ μικρὸν, vtrunque apud eos frequentiſſimum, ſed alterum altero, beneficio quantitatis largius eſt, ideóque præ ſe fert geminam alterius figuram. Ideo documento nobis eſſe debet, eandem literam nunc clariorem productione, nunc obſcuriorem eſſe breuitate. In diphthongis o producitur, fœlix, pœna, amœnus, obſcœnus, mœnia, mœreo, pœnitet. Nunc vitio pronunciationis auditur e ſolum. Quod ſi efferamus œ, quemadmodum gallice regem dicimus, nihil minuetur illius amplitudo. Habes ſonum duarum literarum, quæ ſiquando frequenter concurrunt, plenam efficiunt orationem: vt,

» Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
» Anna vides toto properari littore circum.
» Sola viri molles aditus,& tempora noras.
» I ſoror,atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum.

» Neminem veſtrum ignorare arbitror, Iudices, hunc per
» hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem po-
» puli Romani fuiſſe, Caium Verrem altera actione
» reſponſurum non eſſe, neque ad iudicium affuturum.

E, quòd profertur ore parcius diducto, minor eſt vtraque, contrà duabus reliquis I & V maior. Iacet in ſyllaba ſola, præſertim breui. Exilia ſunt enim, es, &, ſed, ter, det, ſtet, vel, per, & ſimilia. Paulo vocaliora ſunt longa, rex, lex, des, ſtes, res, ſex, ex, flens. Argutiores diphthongi, æs, præs,fæx,hæc. In coniunctis breui-

bus,effluit,leget,reget,tepet,releget,tereret,petere, tegere. quod non ſentiunt qui breuem male producūt,ac ſi ſcriberetur leeget,reeget. Accelera,vt in hoc verſu,

" Pacatumq; reget patriis virtutibus orbem.

Confirmatur productione,vt fecerunt,excedo, telum, credo,iactetur,luctātes,Teucer, Orpheus. Itē adiectis cōſonantibus,tempeſtates,ardentes, ingens, defeſſi, infeſtus, euerſa,exemplum,expleuiſſe,dextra,deſcēdere. Hanc vocem dilatant imperiti, & non tempus pronunciant, ſed tampus:non exemplum,ſed examplum: & latantam prolatente dicunt. Hoc vitium Galliæ noſtræ,Luſitaniæ contrarium. ē frequens in oratione ſummiſſior fertur: vt,

" Cuncti ad me publicè ſæpe venerunt,vt ſuarum fortuna-
" rum omnium cauſam defenſionémque ſuſciperē: me ſæ-
" pe eſſe pollicitum,ſæpe oſtendiſſe dicebant, ſi quod tem-
" pus accidiſſet,quo tēpore aliquid à me requirerent,com-
" modis eorum me non defuturum. Hæc ſi modulatè pronunciabis,audies earum de quibus agimus literarum differentiam: & hæc verba, Ad me publicè ſæpe venerunt, Me ſæpe eſſe pollicitum,defenſionémque ſuſciperē,ſummiſſiora dices:illa verò elatiora, Suarum fortunarum omnium cauſam. Quod ſi ā & ō & ē in oratione dominantur,iucunda varietate conſonant,neq; ſunt vaſtè agreſtia,neque exiliter effœminata, neque pronūciatione diſ-
" ficilia. Sit hoc exemplum Ciceronianum, Tam autē eras
" excors, vt tota in oratione tecum ipſe pugnares: vt non
" modò non cohærentia inter ſe diceres, ſed maximè diſ-
" iuncta atque contraria:vt non tanta mecum, quanta tecū
" tibi eſſet contentio. Breuius hoc,

Mecumq;

" —Mecúmque fouebit
" Romanos rerum dominos,gentémque togatam.

I litera quæ molliter ore diducto ad dentes penè coëuntes enunciatur,per ſe exilis eſt, ac tenuis, vt in his verbis, bis,cis,is,id,lis,nix,in,pix,quis,ſis,it,vis, vir, cinis, digni,finis,gignit,hinnit, linit, mitis,niſi,pili,hirci,quiuis,riſi,ſibi, tibi,viri,virilis,vitiis,imbibit, illinit, immittit, mirifici,inimici.Ex his alia ſyllabis ſingulis cōſtant,alia binis,alia ternis,alia quaternis : alia ſunt breuia, alia longa:alia aſpirationem habent,alia nō habent.In aliis ea quæ dicitur vocalis, excipitur vocali,in aliis vna aut altera conſonante. Hæc quanquam(vt antè dixi)variant ſonos,omnia tamen ſi ad a & o & e ſpectes, ſunt tenui & gracili voce.Miſcetur aliis hæc litera,& earum vocem imminuit, aut plus ſi multa eſt, aut minus ſi rara. Quapropter antiqui poëtæ dixerūt olli pro eo quod eſt illi. Caſus hic dominos,plenioris eſt toni,quàm dominus,& domino quàm dominis: & bibat ac bibet,quàm bibit,vitia quàm vitiis, licia quàm liciis. Tenuitatem huiuſce vocis demonſtrat hoc exem-
" plum·Sæpe enim venit ad aures, te idem iſtud nimis cre-
" brò dicere,ſatis te tibi vixiſſe.credo. ſed tum id audirem,
" ſi tibi ſoli viueres,aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes.
" Credimus?an qui amant,ipſi ſibi ſomnia fingunt?
" Frigidus,ò pueri,fugite hinc,latet anguis in herba.
" Dic quibus in terris inſcripti nomina regum?

In his quæ plena modulatione ſonare debent, huius elementi frequentia vitanda eſt. Nec opimius ὑψιλὸν, quod y græcum dicimus.Nomen ipſum tenuitatis oſtendit,& vt nunc pronunciatio eſt, ſonat idem quod iota, vt hybla,

hyperion, Phryges, ſyllaba. Coëunt in diphthongon r & v, vt harpyia. quæ eò dicitur impropria, quòd vna modò litera auditur. Iungitur aliis vocibus, vimque conſonantis habet, vt ianua, iecur, iocus, Iuno. Nihil horum ex ore mittitur exiliter, ſed I cauſa non eſt. Inſidit & ſibiipſi, vt quum dicimus coniicio, reiicio. Interim duarum conſonantiū vim obtinet, vt maior, peior, Maia, maieſtas. Quocunque modo ſe habebit, acutum & minutum audietur. Ex quinq; puris literis V ordine poſtrema eſt. Labris exporrectis paulumq; diductis enunciatur. Sonus eius exiguus eſt, & effluens. oſtendit illud Virgilianum perſæpe laudatum, —Exiguus mus

" Sub terris poſuitq; domos, atque horrea fecit.

quod laudabiliter imitatus eſt Horatius,

" Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

Quid habent argutum & canorum, mus, ſus, plus, thus, fumus, mulus, mutus, ludus, dumus, tuus, ſuus, bubulcus, ſubulcus, cucullus, cumulus, tumulus, lutulentus, ſummiſſus, exiguus? Pleriq; populi pro litera v, quarta voce, id eſt o, ante literas quæ primæ ſunt in motu & in nato, abutūtur. dicunt enim ſont, pro ſunt, tondo pro tundo, mondū pro mundo, onguētū pro vnguento, ſommiſſus pro ſummiſſo, rompo pro rumpo. Melius Hiſpani. ſic enim dicunt vnguentum, vt nos vnum gallice, per eas treis literas quæ primæ ſunt in vnguento. Quod ſi facies, tum manifeſtam differentiā cognoſces inter o & v vocales, & preſſius hāc quàm illam proferes, nec errabis in ſonorum iudicio. Profer vna, deinde ſupprime literam nouiſſimam, & retine vn, ſcies hoc modo aliter vn, aliter on proferri oportere.

oportere.Sunt qui non gallico more dicũt cumulum,ſed coumouloum, vt Hiſpani, Itali, qui in ſyllaba breui diphthongum facere videntur.quod ego nulla ratione probare poſſum.Manauit hoc vitium,credo,ab iis qui quum viderent μοῦσαν latinè dici muſam, putarunt v & υ eodem modo proferendum. In hac re laudo Gallorum pronunciationem : quanquam ab ea deſciſcunt aliquot ciues eorum,patriæ contemptores,vt peregrinum quiddam ſapere videantur. A gallis non fatuus,ſed fatuus,non foutourous, ſed futurus dicitur. Sic quoque veteres Romanos dixiſſe, non ita literarum ſonos confudiſſe puto. Quid erat opus μοῦσαν in muſam vertere, ſi manebat idem in vtroque ſonus ? Cur Virgilius pro opilione vpilionẽ dixit in Bucolicis? Si quum tundo & fugio dicendum eſt principio tenui,dicemus tondo & fougio:tum v plenæ non exilis eſſe vocis falſò putabitur. Aliquando falluntur aures alieno ſono, vt quum R, aut duæ trésve mutæ aut ſemiuocales vocem per ſe tenuem gracilémque roborant. Hæc enim firma ſunt & ſonora,rus,rubrum,ruſcus,truncat,murmurat,multum,ſubter, buxum, ſtructura, cuſtodia. Extrema vocalis igitur ſuapte natura tenuis eſt, vt illud ὑψιλὸν apud græcos, cuius officium interdum gerit, vt ὗς ſus eſt dictus. ſed aliunde nonnunquam dilatatur illius exilitas,vt hic,

" — Arma,virúmque cano.

Idem iudicium eſt quum vocalibus adiungitur, vt vanus, venus,vinum,volo, vultus. in his enim aliunde firmatur, quoniam ex literis duabus vna componitur vox, quæ ad principẽ maiore ex parte referri debet. Interim adeò patitur attenuationem, vt omnino reticeri videatur, vt aqua,

lingua,ſuauis. Nuſquam ſonantior eſt quàm in fine verbi,vt cornu, manu, metu, tumultu, veru, tonitru. In hac ſede multo plenior eſt, quàm quæ finis eſt his verbis,ſibi, tibi,virili.

Pauca de quinque literarum principibus diximus:de iis quæ ſymphona Græci vocant,addamus & pauca.

Ex mutis ſurdumq́; ſpirantibus elementis, B D G vehementius aurem feriunt, propterea quòd ſunt mediæ inter tenues & craſſas, B inter P & ph, D inter T & th, G inter C & ch. figuras notáſque proprias quæ reſpondeant his φ, θ, χ, non habemus. F noſtrum à φ græco non multum diſſidet, illíque ſæpe ſucceſſit, vt φημί fama, μορφή forma, Phryges fruges ab Ennio dicti. B fortior quàm P,D quàm T, G quàm C. abdo quàm apto, addere quàm attere, ager quàm acer. De K & Q idem quod de C iudicare debemus. Nam pro tribus vna eſt apud Græcos κάππα nomine. quamobrem ſuperuacuas duas nonnulli putarunt. Ex mutis igitur quinque ſunt exiliores, tres expreſſiores, vna penè craſſa.Comparet aliquis has voces, ab, ac, ad, at, af in affine, ag in aggreſſu, ἀχ in ἀχυρίῳ, ap in Appio, aq vt ac ſingulatim.non enim exemplum reperies in quo q ſyllabam componat cum voce præpoſita .in aqua duæ ſyllabæ ſunt,a,qua.poſterioris eſt q,non prioris.Deinde conferat ba in baculo, ca in caco, da per ſe, fa in Fabio, ga in gabinio, ka in kalendis, pa in patre, qua per ſe, ta in tabula:comparet inquam voces,non magno negocio cognoſcet literarum ſonum.Ex nouem tres recipiunt aſpirationem, & craſſius proferuntur, vt Charites, Phalaris, Thalamus,quæ vulgus ac ſi nó habeant aſpirationem,tenuiter exprimit,

exprimit,ideoq; vim ſonandi ſentire nõ poteſt. Turba valent conſonantes,ſicuti cantores debili voce. Interſiſtunt enim & quaſi colluctantur aggregatæ, & ſi non dulciorem ſonitum,maiorem tamen cient. Experiri licet in his verbis,abbreuio,abluo,abduco,abrado, abſiſto, abſtraho, Accius,accreſco,aduerſus,adduco, admoueo, affatur,apparet,attritus:in quibus frequenter peccant ii qui adõ nõ addo,aluo non alluo,abas non abbas efferunt. Elementa ſemiuocalia, id eſt ἡμίφωνα,L,M,N,R,S,X,Z, vt ſunt mutis ſonantiora, ita paulo clarius in aurem cadunt. collocantur autem nunc in fine verborum,vt animal, amabam,titan,diſpar,facilitas,rapax. Nunc in principio,vt mane,nauis,ratus,ſatur,Xanthus,Zancle. Sæpe geminantur,vt fallo,flamma,ſanna,farratus. Sæpe cum ſociis iunguntur, vt calx,lanx,puls,hyems,Tiburs. Ex illis R quãuis aſperum, tamen validum & acre. M firmum,vt quod labris occluſis exprimitur. L molle. N ſiccum & tinniẽs. S humidum. X ſtridulum. Z ſuaue. Semiuocalia omnia præter M male frequentantur. Si referes hæc ad aurium iudicium, Mauult loquaculus male loqui quàm ſilere, ſenties quod reſpuat ſenſus. & hæc, Noſtra nauis plena tandẽ inanis enatauit. & hæc, Rara arbor raros fert fructus. & hæc, Xerxes Xanthum traiicit. Iſtud in aliis quoq; fœdum eſt & iniucundum, ſed in vocalioribus grauius offendit. Hactenus de literis, quarum differentiam cognoſcere neceſſe eſt, ſi de vocum omnium varietate ſanè iudicare,& ad aurium voluptatem accõmodare dictionem velimus. omnes autem velle debemus, ne ſua ſpe fraudatus auditor, noſtræ fructũ detrahat orationi. In ſynonymis natura præſtat id

quod eſt ſonantius. Nam quum verba ſint notæ rerum quibus ad audientem noſtras cogitationes perferimus, & pleniora iucundius vehementiusq; moueant ſenſum, illa ſi non ſemper vſu, natura tamen iure dicũtur eſſe melio-
» ra. Cicero in oratore, Simplex probatur in propriis vſita-
» tisq; verbis, quod aut optimè ſonat, aut rem maximè ex-
» planat. Plenius eſt donat quàm dat, memora quàm dic, obruo quàm tego, habitare q̃ colere, informare quàm inſtituere, vociferantur quàm clamant, inflammatus quàm incenſus, tempeſtas quàm tempus, gubernator quàm rector, formoſus quàm pulcher, regnator Olympi quàm rex cæli, terra quàm humus. Sunt innumerabilia verba generis huius, tum maximè deligenda, quum orationi quæritur amplitudo. Eſt exilibus & ſuus locus in re tenui, & gracili genere ſermonis. Quid? Omnia quidem loco ſunt vtilia ac laudabilia, ſonantiora tamen natura ſunt præſtantiora ac iucundiora.

De verbis grandibus & paruis. Cap. 10.

GRANDIA à ſonantibus diſcrepãt. illa enim ſunt quantitatis, hæc vero qualitatis. illa auribus ſolis accidunt, hæc & auribus & oculis. illa ſono literarũ, hæc interuallo numeróque conſtant. Horatius quum dicit,

» Proiicit ampullas, & ſeſquipedalia verba,

quantitatem magnitudinémque verborum grandium reſpicit. Eſt enim ſeſquipedale dimẽſionis & menſuræ, quæ ſi non propriè ac mathematicè, tamen ex tranſlatione ſer-

monis in verba cadit: Quantitas alia cõtinua, alia diſcreta atque numerata. In verbis continua quantitas eſt interuallum ſpaciumq; temporis, ac mora qua breuis longáve ſyllaba profertur: diſcreta verò numerus & multitudo ſyllabarum. Tempus autem quanquam aliquando numeratur, res eſt continua. Itaq; grandia ſunt verba aut tẽporum lõgitudine, aut partium multitudine: ac vt in corporibus, ſic & in verbis magnum paruûmque refertur ad aliquid. Nam quod magnum videtur paruo comparatum, idem paruum videbitur maximo collatum. Quapropter magnorum paruorúmq; differentia ſic accipi debet, vt intelligamus, ex duobus verbis illud eſſe maius, aut quod alterum temporum interuallo, non ſyllabarum numero ſuperat, aut quod plures habet numero ſyllabas. Mater igitur verbum grandius eſt temporibus q̃ pater. priorem enim producit, triumq; temporum eſt. Quamobrem pater pronunciatur expeditè, mater lentè, nõ ſecus ac ſi maater ſcriberetur: quod quidem omnibus natura longis accidit. Eadem ratione maius eſt nāre quàm măre, fātum quàm ſătum, prātum quàm ſtătum, nōras quàm fŏras, lōra quàm mŏra, vītis quàm ſĭtis, ſēdes quàm pĕdes, mūrus quàm nŭrus, nātura quàm ſătura, legērunt quàm regĕrunt à gero, delenīte quàm definĭte, rūpturus q̃ fŭturus. In aliis comparandis eadem analogia ſeruanda eſt. Quod ſi diphthongi longiores ſunt quàm ſimpliciter longæ, ſine vlla dubitatione debent haberi grandiores: quod etiam de producta vocali quam ſequuntur duæ pluréſve conſonæ, dicendum eſt. Tum enim longis longiores ſunt atque productiores. Maius eſt igitur fraus quàm fas, claudes q̃ clades,

pœnam quàm ponam, Anchiſæ quàm Anchiſe, ars quàm as, aſt quàm at, aſtra quàm ara. Ex iis quæ diximus, colligere facile eſt idem & ſonorum & grande eſſe poſſe, vt, iactatus Albanus, moroſa fortuna. Nec ſemper eſt magnũ temporibus, quod argutum eſt, ac voce plenum. Clarè ſonant ab, ad, at, & paria: nec ea iure magna dixeris, vtpote quæ ſingula ſingulis temporibus conſtent. Contrà, quædam ſunt exilia, ſed numero ſyllabarum grandia, vt inimicitiæ, vitiligines. Eſt in verbis quibuſdã proceritas, ac multa literarum comprehenſio, quæ tametſi interdum magnitudo, propriè tamẽ multitudo vocatur. Nam magnitudo quantitas eſt cõtinua, multitudo ſeparata. Multa ſunt hæc atque procera, celebritas, formatur, archipiratæ, balneatores, confirmauerunt, colloquebantur, innumerabilis, irremeabilis, amplificationes, cõduplicationes, deliberationibus, interrogationibus. Hæc verborum longitudo ſæpius orationi tarditatem atque languorem, aut vaſtitatem & inurbanum ſonum, quàm dignitatem authoritatemq́ grauitatis affert. Grandia interuallo firmãt orationem. Grandia proceritate aliquando firmant, aliquando grauia ſunt, ſæpe reliquis imparia & inæqualia. Quamobrem videndum quo loco vtare, quibus immiſceas verbis, quibúſque perſonis attribuas. Si temporum ſpacio longa erunt, quodammodo torpeſcent, vt infirmabant, truncabãtur, dictatores, confirmauerunt. Eiuſmodi verborum continuatio fugienda. Si breuia, rapientur & euaneſcẽt, vt relegere, potuerimus, voluerimus, cinericius, patefaciet, repetierimus, recubuerimus. Si partim longa, partim breuia, multo minore periculo admittẽtur. Sunt enim grandium & paruorum

rum tres ſpecies, alia grandia ſpatio temporum tantum, alia numero ſyllabarum, alia vtroque. Parua quoque breuitate, vt legitur, fragilis: aut paucitate, vt res, eſt: aut breuitate & paucitate, vir, ſit, deus, grauis. Parua ferè extenuant
» orationem, vt hanc, Sed quid tu es triſtis? Egóne? Neſcis
» quo in metu, & quanto in periculo ſim. Quid iſtuc eſt?
» Scies. In me omnis ſpes eſt mihi. Satin ſic eſt? Non. quid ſi
» ſic? propemodum. quid ſi ſic? ſat eſt. hem, iſtuc ſerua. Hæc ex Phormione Terentiano. In verbis, vt in aliis rebus, ſeruandus eſt modus, ne multa continuentur aut grandiora, aut minutiora. Cæterùm parua in ſermone tenui, grandia in oratione grandi frequentius collocanda.

De verbis volubilibus, & tardis. Cap. II.

TARDITAS in verbis treis habet cauſſas. aut enim productione, aut proceritate, aut hianti compoſitione generatur. Productio eſt longi temporis, proceritas polyſyllaborum, compoſitio iuncturæ partium. Spondeum tardum vocamus, qui eſt ex longis duabus, vt moles, aræ, tauri, duræ, fœlix: Item moloſſum, qui eſt ex tribus longis, vt primates, confirmant, maturant. Item diſpondeum, qui ſpondeis duobus conſtat, vt Regnatores, contabeſcunt. Pyrrhichiū, trochæum, proceleumaticum, citos ac celeres eſſe dicimus. Tardam quoque dicimus orationem, quæ longis omnibus aut certè permultis firmatur: vt illā Craſſi, Cur clan-
» deſtinis conſiliis nos oppugnant? & illā Virgilii,
» — Hos tota armenta ſequuntur.

» A tergo,& longum per valles paſcitur agmen.
» Durate,& voſmet rebus ſeruate ſecundis.
» Triginta magnos voluendis menſibus orbes
» Imperio explebit— Ex contrario volubiliter fluit oratio,quæ breuitate partium leuis eſt.
» Conſtitit hic,arcúmque manu,celeréſque ſagittas
» Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
» Panditur interea domus omnipotentis olympi.

Currit oratio celeritate pedum, lentè & ſenſim mouetur eorundem tarditate.vnde planum fit,eſſe in tempore ſyllabarum aut volubilitatem,aut tarditatem. Tarda quidem ſunt verba procera ac polyſyllaba,niſi quum tota aut penè tota corripiuntur:ſed tum (quod antè dixi) rapi videntur & euaneſcere.Sed & in correptis quædam tarditas eſt, vt in colubro fugiente longitudo corporis. Quòd vno ſpiritu proferuntur,vnoq; conatu, celeriter admodum ferũtur, citiuſq; multo quàm diuiſa currunt. Expeditius pronunciaueris hoc verbi voluerimus,quàm opera mea, propterea quòd hic ſunt duo conatus, & totidem accentus, ſed in ſimplici atque integro plus elaborat anima,& ſpiritus in longum protractus tametſi minus ſubſtitit, plus tamen ſubſtitiſſe audienti putatur: vt labor diuiſus minor eſt,integer autem maior.Hinc fit vt eiuſmodi voces aptius in clauſula ponantur,quàm totidem pares ſyllabæ in pluribus. Minus enim ſubſultant, vt qui iunctis manibus firmãt gradũ. Aptior eſt hæc oratio, Qualis quiſque futurus ſit,patefaciet initium quàm hæc ex totidem breuibus, Qui fert omnia patienter,leue gerit onus humeris. Hoc quî fit? Quieta minus eſt ſecunda. Tardiora ſunt polyſyllaba producta,

ducta:& quantum accedit ad tempus ſyllabarum,tantum accreſcit tarditati.His duplex innectitur mora:vna à productione,altera à proceritate quæ ſpiritum continuat infractum,de quo proponamus exempla.

» Cornua velatarum obuertimus antemnarum.

» Immittebantur illi cõtinuò Cybiratici canes,qui inueſti-
» gabant & perſcrutabantur omnia. Quid?inquies:inter ea quæ ſeparata ſunt,aliquid eſt medii tẽporis, quod in ſimplicibus non eſt:vt quũ dicimus,Seruari debent,vnó pronunciato paululum interſpiramus,antequam proferamus alterũ.Illud igitur inueſtigabant,q̃,ſeruari deberẽt,paulo celerius eſt & volubilius.Sic quidem res eſt in temporum mora,ſed quia in vno verbo accẽtus eſt vnus, in pluribus plures,mobiliora minusq; tranquilla videntur eſſe plura, vnica cõtrà pigriora, vtpote quæ lõgè trahũtur ſine modulandi varietate.Ad hæc grandia ſunt,& mole ſua laborant:quamobrem in verſibus hæc, quum res graues ponderãtur,aut languor exprimitur, lubenter vſurpãt poëtæ,

» Chara deûm ſoboles,magnum Iouis incrementum.

» Conſtitit,atque oculis Phrygia agmina circunſpexit.

Verſus eſt hic Horatianus,

» Diuiſit medium fortiſſima Tyndaridarum.

immuta paulum,vt ſit,

» Diuiſit medium fortiſſima Tyndaris aurum.

ſentisne vtrum iſtorum ſit vaſtius ac immobilius? hanc certè reperies cauſam cur tantam verborum proceritatẽ fugiant poëtæ. Tertium genus eſt ex hiulca & aſpera coagmentatione,non ea quæ in duobus eſt verbis, ſed quæ inter ſyllabas vnius inuenitur, quũ vocaliũ concurſio eſt,

aut certè conſonantiũ aſperitas & multitudo. Tum enim ſpiritus interſiſtit in conatu, ac veluti quibuſdam ſalebris interclusus eluctando immoratur impetũ, & antè nõnullum tempus abſumit, q̃ de ſyllaba in ſyllabã feratur. propterea frequenter accidit vt vocales loco priores neceſſariò producãtur: vt in his, Machaon, Aonius, Amphiaraus, Menelaus, Laomedon, Melibœus, diei: diphthongus, cõſtantia, direxti, arctauit, abſtruſus, inextricabilis. Cõfer aras & arctas, noras & noſtras, verũ & veſtrum, attulit & abſtulit, motum & monſtrũ, bacillum & paxillum, eluſit & excluſit: Confer inquam atq; perpẽde, vt iudices alterum altero quanto volubilius & expeditius, eò quòd pronuncianti nullo ſunt impedimento multæ conſonantes. Ergo ſpacium & interuallum temporis, & ſyllabarum moles, & earum aſpera concurſio, retardat pronunciationem. Contrà correptæ vocales, & verba temperatæ dimenſionis, & preſſa coagmentatio, volubile genus & quodammodo rotundũ faciunt. Aliud aliis locis eſt vtile, vt poſtea dicetur. Quæ ſunt vnius aut alterius ſyllabæ, ſi continuantur, ſubſiliunt, nec ſatis volubiliter more fluminis alueo prono decurrẽtis feruntur. In illis igitur potius eſt leuitatis inconſtantia, quàm volubilitas æquabilis. Non ignoro tardum & volubile eorum eſſe quæ referuntur ad aliud. hoc modo & cõparatè dici, ſyllaba producta quàm correpta tardior eſt: verbum proceri corporis lentius eſt quàm breuis: vox cui hiant iuncturæ partium, pigrior eſt ea quæ molliter & facilè cohæret. ſed nihil vetat quo minus hic vtamur apertiori genere dicendi, & rhetorũ more de re diſputemus.

De verbis

De verbis lenibus & aſperis. Cap. 22.

EX verbis alia ſunt lenia, & quaſi ſuauia, alia dura & aſpera. Hæc triſtia ſunt, illa verò iucunda. Ex illis ſuaue dicendi genus, ex his horridum ac ſeuerum conficitur. Vocales omnes ſuapte natura molles ſunt & ſuaues. Non enim horridè ſonant, niſi quum iunguntur aſperis conſonantibus, aut facta concurſione exaſperantur. Id quoniam ad aurium iudicium refertur, interroga tuas aures, ſint'ne ſuauia quæ proponemus, maſſa, ſæpes, iſis, homo, ſumus. Si in his vniuerſis vocalis eſt omnis, nec vlla non dulcis, facile eſt credo iudicare, ſi quæ eſt aſperæ vocis, non è vocali, ſed aliunde concitari. Aliter hoc ſcire potes experiundo quid vnaquæque ſola puráque ſonet in his verbis; amor, emit, idem, onus, vrens. Horum primæ ſyllabæ conſtāt literis ſingulis nihil inſuaue & iniucundum ſonātibus: quæ res oſtendit quid de vocalium ſono pronunciare debeamus. Nec in omni concurſione vocales ſunt aſperæ & hiulcæ, etiam ſi aliis & aliis partibus oris exprimuntur. Signum eſt, quòd præterieram docti, quàm præteriueram dicere maluerunt. Sæpe molliter amicéque concurrunt, vt meus, mei, meo, mea. Durius & agreſtius eſt meæ, quo Virgilius vtitur in verſu Bucolico·

" Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.

ſuus ſuo ſuæ ſua, prona ſunt. manui metui luctui, nonnihil offendunt aurem, vt ſuprà demonſtrauimus. Item pius pia pio piæ, non ſunt abſona, at pii ſubruſticanum eſt, niſi fiat quaſi ſynæreſis. propterea dii & ii μονοσυλλάβως proferimus, & iſdem Ennius pro iiſdem probauit. E & I ſibi malè

inſidunt, cæterum E & I & V vocalibus antepoſitę non admodum aſperè diſſonant. Dura ſunt aa, ae, ai, ao. Argumento ſunt κρέαα, κρέαε, κρέαϊ, κρέαος, quæ græci propter abſurdum hiatum contrahere & aptare ſynæreſi ſolent, hoc modo, κρέα, & iota ſubſcripto, κρέᾳ, κρέως. Iniucunda quoq; ſunt οα, οε, οι, οοι, οῦ. quamobrem Attici βοῶ pro βοάω, χρυσοῦντον pro χρυσόοντον, χρυσοῖμι pro χρυσόοιμι, χρυσοῦμεν pro χρυσόομεν, λητοῦς, λητοῖ, λητῶ, pro caſibus λητόος λητόοι, λητόα contrahunt, & δημοσθένεες & δημοσθένεας in δημοσθένεις, & ὄφεϊ in ὄφει, ὄφεες & ὄφεας in ὄφεις. Aaron igitur, Phaëthon, aulaï triſyllabū. Machaon, Oaxes, Amphiaraüs, Pholoë, Oïleus, Laocoō, coüs, Neęra, & ſimilia rictum diducunt, & inurbanum quiddam ſubolent. Dicet aliquis, at Græci contrahunt ει, & ιο, & ια, quæ mollia dicis eſſe. Quid tum? Omnis concurſio vocalium efficit hiatum, ſed non eodem modo. Parum dura habeo pro mollibus. Senſerunt hanc aſperitatem veteres Latini, & in multis contractione ſunt vſi, cuiuſmodi ſunt hęc, huic, cui, dii, diis, dein, proin, deeſt, ſemianimis, prehendere, peculi. Ex quibus priora ſeptem monoſyllaba, tetraſyllabum octauum, triſyllabum nonum, ac decimum. Quòd autem nec conciſa omnia decerent, nec hanc vbiq; ſeruare religionem poſſent, admiſere quædam more Græcorum, maximè poëtarum, quibus amica difficultas, & ſonora magnitudo. Et hic certè negligentia quædam diligens non erit ingrata. Habet, inquit Cicero, ille tanquam hiatus è concurſu vocalium molle quiddam; & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de verbis laborātis. Quod de compoſitione dictum quidem, ſed & huc accōmodari poteſt. Vaſtè ſonare iam

diximus

diximus diei,ſpeciei,materiei,& quæ tot vocalium diuiſo concurſu laborãt,vt cieo,vieo, coëo. hinc redeo factum, ne reeo diceretur. fio fiebam,doceo,doceam, videam,videantur,& alia quædam iam mollita ſunt vſu. Omnino in hac re Latini quàm Græci, etſi Græcis dedit ore rotundo Muſa loqui,multo minus frequentes & intemperati. Duplicatio conſonantium in finitimis ſyllabis ferè ſubaſpera eſt,atq; inſuauis,vt barbara,bibebat, cucullus, Cacus,Dodona,dedideratfurfur,fefellit,Gargara,gurges, ieiunium, lallare, vlulat, Nanetes,Niniuitæ, papilla, quinquaginta, rara,turtur, intertexta,Xerxes. M & S vt minus duras excipere licet,mãma,memor, memoria, mimus,Mamurius, ſeſamum,ſuſurro,Siſyphus,zizania. S literæ ſibilum odere græci,nec eam repetiuerũt in præteritis, & ἴσμεν pro σίσμεν dixerũt. Quæ litera prima eſt in rapaci, omnes citra cõ-
» trouerſiam aſperitate & triſtitia vincit,vt,Frugifera & fer-
» ta arua Aſias tenet. De quo verſiculo Cicero, Proximus
» inquinatus inſuauiſſima litera infinitus. In principio verbi & in fine ſonat acerbius,in medio paulo dulcius,vt rapax,amor,vrit. Geminata vero caninũ ſtridet, vt horreo, farra, Pyrrhus : quod molliũt aſpiratione græci πύῤῥος, θαῤῥίω. Iratis,& ex ſtomacho ringentibus,aut bellicum canẽtibus,mirum in modum congrua eſt. Et in ſuaui genere non diſplicet modicè & temperatè collocata, vt, Ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. In verſu ideo ſæpe ſtatuenda,quòd modulationi carminis addit robur,vt,

» —Faclis deſcenſus Auerni,
» Sed reuocare gradum,ſuperaſq; euadere ad oras,
» Hoc opus,hic labor eſt.—

Iungitur cum multis in eadem ſyllaba, vt brachium, craſtinus, dromo, fragor, graius, Praxiteles, tragula. Præmittitur eiſdem in diuerſa, arbor, arcus, ardor, perfectus, arguo, arpinas, artus. Præponitur & ſemiuocalibus, vt perluſtro, arma, carnis, torret, arſurus, ars, Ariobarzanes. In his omnibus aſperior eſt quàm cum ſolis vocalibus. Nam quantũ conſonantes augentur, tantum creſcit aſperitas: quod de cæteris quoque dictum puta, vt carbaſus, ſtratum, Thrax, mors, ſors, ſtirps, vltrix, dextrorſum, ſiniſtrorſum. X quoq; durum, & auribus ingratum eſſe demonſtrant hæc audita verba, pax, fax, rex, lex, mox, faxit, luxit, fluxus, anxius, coxendices, fraxinus, appendix. Reliquæ per ſe in principio & in medio non offendunt audientem, vt videns, cælum, dies, fama, gubernat, Iupiter, lima, minus, nolo, paulus, quatuor, ſanus, talus, vinũ, zea. Suauiſſimæ ſunt L, M, P, S, Z, & V conſonans. Indicant hæ voces, fuit, lauo, mutuum, patiens, ſino, Zacynthus, validus. Iam quæ cũ quibus aſperè audiantur, oſtendit ratio iungendi. Veteres enim dixere comburo, committo, compono, imbuo: non conburo, conmitto, conpono, inbuo: propterea quòd N ante literas quæ labris exprimũtur, abſona eſſet. M contrà perquam ſuauis, vt ambulo, ambio, compoſitus, cõplicatus, commercium, imber. Colligo pro conlego, colluceo pro conluceo, corrado pro conrado, cooperio pro conoperio dixerũt, quòd alioqui ſoni diſcordes eſſe viderentur. Dixerunt item aufer non abſer, accedo non adcedo, affer non adfer, alluo non adluo, annuo non adnuo, appono non adpono, acquiro non adquiro, aſſigno non adſigno, aſſcribo non adſcribo, attulit nõ adtulit, & propè infinita

generis

generis eiuſdē. Sunt tamen Panes Arcadici, & Midæ ſubauriti, qui tam variè literam vnam mutare nolunt. adfero dicunt, & adpono, & adſigno, & adſcribo: & temere duritiam affectant, propterea quòd tale quiddam reperiunt apud veterrimos. Inlino viſum eſt agreſte, dictúmque illino, & eodem modo illepidus, ignotus, ignauus, irriguus, irritus: amouit non abmouit, abegit non abſegit, abſtulit non abtulit, erigit non exrigit, abſceſſit non abceſſit, eluo non exluo, tranat non tranſnat, traducit non tranſducit, tranſfert non trafert, dirumpit non diſrumpit. Item differo non differo, diſiungo non diiungo, diſpono non dipono, diduco non diſduco, diripio non diſripio. Côtemplator hanc mutationum varietatem, vt quæ quibus conſentanea aut diſſentanea ſint, ex antiquorum iudicio verè pronũciare poſſis. N ante C, D, Q, S, T, non inſuauiter auditur, vt ancilla concilium, tundo cōdo, anquiro nunquis, mons inſons, ſunt amāt. In fine tinnit, vt nomen, titā, delphin, ſolon. Et latini multa per o definiunt quæ græci per ων, vt Plato, leo, draco. Nec molliter ſibi adiicitur, cāna, ſanna. C, P, T, quia tenues ſunt, & quodāmodo ſiccæ, interdum recipiunt aſpirationem, vt pulcher, ſimulachrum, triumphus, trophæum, thus, Cethegus: quod qui non intelligunt, triumpum dicunt, & tropæum. C ante L claſſicum ſonat, vt clangor, claudo, clades. Nec magnam habet affinitatē cū ſiccis literis, vt N & R, ideoq; Gneum pro Cneo, amurgā pro amurca, & ad eam ſimilitudinem Gaium pro Caio dicimus. Nā ſicca non aliter aures quàm dentes obſtupefaciūt. Aures autem de lenibus & aſperis iudicant, nec aſperitatibus corradi, nec ſuauiſſima molli-

tiæ delenitæ quaſi languere & dormire volunt. Illis de ſono verborum iudicium relinquamus.

De verbis integris, & corruptis. Cap. 23.

MODERANTVR aures & integris, & conciſis. Integra dico, quibus nihil eſt neque detractum, neque additum, neq; mutatũ. Nam perinde loqui poſſumus de verbis, atque de corporibus humanis, quæ ſi quid detrahas, vt vnum de quinque digitis: aut addas, vt gibbum dorſo: aut mutes, vt pedem in tranſuorſum: integra manere non videntur. Integris ſemper vtendum, niſi aliud ſuadent aures, & vſus. Erit enim barbariſmus, niſi ſenſus excuſet, & doctorũ cõſuetudo. Barbariſmum fieri quatuor modis vel grammatici docẽt, additionẽ, detractione, immutatione, tranſmutatione. Duas poſteriores formas mutandi nomine comprehendo, quoniam aut eſt mutatio loci, aut certè literæ vel ſyllabæ. In hoc genere liberius agunt poëtæ. Addunt, vt, Induperator, alituum. Detrahunt, vt, Cum genere extinxem, Acceſtis ſcopulos, Repoſtum, dixti, peculi. Mutant, vt olli, vpilio. Tranſmutãt, vt quum Tarſumenũ dicunt pro Traſumeno. Tempus adiiciunt, vt,

» Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Tempus auferunt, vt,

» Totúmque inſtructo Marte videres Feruĕre Leucáten.

Admittunt ſynæreſin, vt,

» Orphĕi Calliopea, Lino formoſus Apollo.

» Seu lento fuerint aluearia vimine texta.

Iam

Iam contrariam recipiunt diæreſin, vt quum dixit Horatius ſyluæ per tres ſyllabas. Oratoribus vſus iſtorũ multo parcior eſt, propterea quòd numeris ſolutioribus vtũtur, & ad communem loquendi morem propius accedũt. Non vbique tamen integra & incorrupta probant. Dicũt enim noſſe, iudicaſſe, audiſſet, liguríerat, & ſimilia. Hoſce, huiuſce, ſuapte, & pluraliter deûm, liberûm, fabrûm, procûm, nũmûm, ſeſtertiûm, talentûm, quingentûm, duumuirûm, triumuirûm, ſcripſere, dixere, nequeo; vincla, ſecla, ſoldum, caldum, ſis pro ſi vis, & apageſis, pro apage ſi vis, & id genus pauca. Hic præceptum non habeo, authoritate nitor. Cur enim potius liberûm dicunt quum filios filiáſque ſignificant, quàm quum libertate præditos? cur fabrûm non librûm? cur talentûm non veſtimẽtûm? caldam non valdam? valdè non caldè? vincla non tabernacla? ſoldum non ſtoldum? ſæcla non ſicla pro ſiculis? Hæc ad vſum credo, non ad rationem præceptúmque referuntur. Ergo receptis vtere, noua & inuſitata ne temerè vſurpa: vbi licebit vtrunque, integrum & corruptum, refer ad aurium iudicium, & aptius tum numero tum ſono delige. Hactenus de verborum ſimplicium varietate. Tranſeamus ad collocata. Sed eſt qui me reuocet, Heus tu, nihil agis de verbis elegãtibus & inelegãtibus, de venuſtis & inuenuſtis, de pulchris & fœdis, de iucundis & triſtibus, de bonis & malis, de poëticis & oratoriis, de lectis & inelectis, de triuialibus & abſurdis, de natiuis & factis, de indiuiduis & iũctis, de dilucidis & obſcuris? Bene mones. Hæc penè prętereieram. Elegãtia, venuſta, pulchra, iucũda, bona, lecta, nomine magis q̃ re differunt. Ea ſunt quæ vel ſignificatione

vel ſono demulcent animum, vti grauia, ſublimia, dulcia, ſonantia, commodè aſſumpta, & quæ maximè propriè dicuntur. In barbaris, aut inuſitatis, aut ruſticanis triuialia & abſurda numerantur. Natiuum, factum, indiuiduum, iunctum, dilucidum, obſcurum, commune eſt omnium verborum. Nullum enim genus eſt in quo non ſint alia nata penè cum rebus ipſis, alia poſtea facta: alia ſimplicia, alia compoſita: alia dilucida, alia obſcura. Poëtica eadem ſunt quæ & oratoria, niſi quòd factis, & tranſlatis, & tropis liberius vtuntur poëtæ. Aſſumunt & ea quæ patronymica vocantur, oratoribus inimica, & vagis epithetis carmen explent, quæ (niſi quis liberè vagatur) orator vt in epidictico genere non admittit.

LIBER SECVNDVS.

PRAEFATIO.

POSTEA quàm verborum quibus omnis extruitur oratio, naturas atque differentias explicauimus, ſupereſt vt qua arte in oratione collocari debeant, & quæ quibus dicendi generibus ſint aptiora, breuiter exponamus. In exædificatione autem plus eſt artis & exercitationis,quàm in apparatu quaſi materiæ, atque partium delectu: quemadmodum maioris eſt ingenii ac longioris vſus aptè conſtruere domum,quàm rudia ſaxa, & arborum molem indigeſtam comportare in vnum: & minus operoſum particulas auri & quaſi ramenta colligere,quàm aurum lectum ſolidare,& expolire ſolidatum. Sed,vt antè diximus, difficultati non erit impar gloria,ſi nō apud iſtos linguæ latinæ carnifices, qui tametſi neque res neq; verba tenēt,non de verbis tamen,ſed de rebus laborare ſe gloriantur, ſaltem apud æquos bonosq; rerum æſtimatores, qui malunt vtrunq; ſtudium & intelligendi & eloquendi,quàm vel alterum,vel neutrū. Sentire præclarè,laudabile eſt. eloqui compoſitè,pulchrum. vtrunq; coniungere,longè pulcherrimum. Sed (vt antè diximus) ab hac gloriæ præſtantia ſummouemur aut ingenii ſterilitate,aut inerti deſidia,aut inopia magiſtrorum, aut opinionum prauitate. Nemo niſi fœlici natura præditus,cōſentanea inter ſe cōponet,& rebus aptabit genera dicēdi. Eſt enim venæ ditioris,verborum copiam ferre:& iudicii naturalis vnà cū arte iudicare quæ quibus optimè cohæ-

reant. Nec eſt quòd mirari debeamus ſi plerique ſtudioſi componendi,fruſtra laborarunt, quippe qui animi celeri motu,& naturæ muneribus eſſent deſtituti. Non defuit ingenium multis,ſed quod natura contulerat, inertia atque torpore demerſerunt. Viderunt ſtylum diligentem eſſe magni laboris,quem perferre nequit ignauia. His igitur odium literarum , illis falſa de ſe fuit opinio. Nec vis illa natiua,atque literarum ſtudium profuit,vt multis iam diximus initio libri ſuperioris. Non erat qui agrum fertilem, & cultus appetẽtem excoleret, præceptionúmque ſeminibus ornare ſciret:aut certè ſiquis erat, artem animi colendi neſciebat. Hos ego nihil accuſo, miſeros , quibus non voluntas,ſed fortuna defuit. Accuſandi ſunt nimium remiſſi , quíque naturæ bona prauis opinionibus corruperunt. Ex quibus honoris & quæſtus auidi,ad earum artium faſtigia prouolant , quarum quæſtuoſa eſt negociatio:ſcribendi artem & cæteras omneis elato ſupercilio faſtidiunt : quaſi verò cacumina ſine radicibus ſtirpibúſque ſtare poſſint. Quid opus eſt,inquiunt, elegantia verborum ? ad quid ille ſermo tam cultus ? cur verba ſeligimus?cur in coagmentatione ſyllabarum, & in dimetiendis breuibus & longis conſeneſcimus ? Quid mendicamus in re tenui ? Verba negligamus, & quadratá orationem : ſcientiam rerum magnarum comparemus. Demus operam Reipub. neceſſarios adiutemus , & amicos. Hæc & alia ſtultè,& arroganter. Quoniam ex barbarie tua, & impura colluuione verborum,quandam pecuniam conficis,bonas artes paruó contentas inſolens aſpernaris. Nõ tenes neque ſcientiam morum , neque naturæ partes, &

earum

earum cauſſas, neque rationem diſſerendi, neque vllam philoſophiæ particulam, neque eloquentiam, neque prima rudimenta literarum, neque vllam omnino diſciplinam. Noſti fortè, nec probè noſti, treis aut quatuor legum titulos, aut quædam principia medicinæ, aut aliquot quæſtiones diuinæ ſcientiæ, & falſa ductus opinione, de cognitione rerum gloriaris. Omnia (quanquam pro nihilo tua ſunt omnia) refers ad vanæ gloriæ ventos, & ad fortunæ ludibria. Quúmque diſcantur artes ad animi cultum, nullum iudicas eſſe fructum earum, niſi qui ambitioſè & auarè percipitur. Quid ſi coriarius cerdo te ditior eſt? quid ſi Reipublicæ vtilior? quid ſi populo conſpicuus magis? Fallis, decipis, eludis, circumuolitas, corradis vndique rem: quantum potes, tantum in vſus tuos conuertis: totum diem inhias prædæ, & re ſæpe, animo ſemper, inops es, ac mendicus. Quod facis, mille viri in ſingulis ciuitatibus idem facere poſſunt, aut certè faciunt. Ambis primos honores in conuiuio, in theatro, in ſermone, in conſilio, in templo, in omni loco: ſed quoniam rudis es & ineptus, te docti execrantur, te prudentes in ſtultis numerant, te primores grauiter ferunt, niſi qui ſunt tui perſimiles. Te plebecula vellicat abſentem, præſenti ſimulatos exhibet honores. Quid affers boni ciuitati? quid honoris imperio? quid non potius dedecoris? Nonne fœdiſſimum eſt videre ingentem multitudinem eorum, qui nomine literarum primi volunt haberi, quum literatorum modò veſtitum, literas habeant nullas? Non omnium turpiſſimum, vitam dedicaſſe liberalibus ſtudiis, poſtea ab illis

deſciuiſſe ad auaritiam, & inanes ordinum titulos? artes omnes improbaſſe? corpori quàm animo bene eſſe maluiſſe? Quin deponis habitum? Quin te profiteris inimicum artium optimarum? Quin deſinis maledictis inſectari literatos, ac eos qui te meliores ſunt, & ciuibus ſuis nec tam indecores, nec tam perfugæ? Pares cum paribus facilè congregantur, miles cum milite, dux cum duce, ſenator cum ſenatore, iudex cum iudice: tu cum imparibus, id eſt cum indoctiſſimis eſſe mauis, & omnibus doctis inferre nefarium bellum. Erro. Pares tibi ſunt indoctiſſimi quique, ineptiarum amantiſſimi, diſciplinæ cultioris oſores acerrimi. Sed bene res habet. Rides eruditos, te rident eruditi. Contemnis illorum præclara ſtudia, contemnunt ignorātiam & ſermonem tuum barbarum ac putidum. Deprimis eos, habent te infra mortales omneis, & proditorem ſcientiarum atque deſertorem eſſe iudicant. Quos deſpicis, ſuſcipiunt exteræ gentes. quos vituperas, ſapientes laudibus in cælum ferunt. Quos abolere contendis, nomine & gloria perpetuùm viuent. Quos abiectos eſſe vis vt ignobiles atque plebeios, in ore populi verſantur. Tu lates in tenebris, ſemper inglorius futurus, niſi tua te ſcelera fecerint inſignem. Deſine deſine tandem lacerare communem multarum gentium linguam, tibíque nimium placere. Quanti ſit oratio compoſita, antea demōſtrauimus, vt calumnias improborum amoliremur. Quòd eſſet pulcherrima, & homine libero digniſſima, ac Reipu. perutilis, in ſummis ciuitatibus fuit in ſummo loco ſupra duo annorum millia: quumq́; ſemper inimicos haberet, & rabulas πραγματικοὺς, & contentioſos ſophiſtas, & ψευδοσόφους,

& homines

& homines ingenii mortui, qui ſapere ſe credunt, ſi quantum vulgus indoctum, tantum poſt ſtudia longa ſapiunt: quum iſtos inquam & alios haberet inimicos, nunquam ceſſit inuidiæ, nunquam conticuit in celebri conuentu, nunquam ceſſauit obire legationes, interpretari iura gentium, res geſtas mandare memoriæ, res viuorum mortuorúmque teſtificari, refutare improbos, confirmare probos, optimi cuiuſque rationes & inuenta explicare, alios defendere, alios commendare, alios ſolari, doctiſſimorum labores immortalitati dare, artes omneis ad poſteriorũ monumenta complecti. Dum artes ingenuæ florebunt, oratio flexanima, ac regina præſtantiſſima, longè latéque regnabit, ac inter virtutes maximas excellet. Breui ſepelientur eius inimici. Illa ſemper magno cum honore circumferetur, paſſim legetur, vulgò inſtituet animos amatorum ſuorum, & ſuo ſplendore excæcabit oculos barbaræ dictionis. Si cui paupertatis videtur eſſe comes, is nihil ſapit. Non metuit pauperiem, qui ex arte dicendi nomen ampliſſimum ſibi comparauit. Cui fama bona eſt, mihi ſanè diues eſt. Cui tantum fortunæ diuitiæ, pauper. Qui dicit eleganter & compoſitè, ratione & ſermone fruitur vt ſummus vir. Qui inemendatè fœdéque balbutit, ſemper eſt infans, tantúmque ab humanitate diſtat, quantum à puro ſermone (qui proprius eſt hominis) recedit. Quæ quum ita ſint, operam demus orationi, ſine qua neque ſtudia noſtra proferre, neque cogitationes mandare ſcriptis poſſumus.

Oratio alia ſoluta, alia vincta. Cap. II.

OMNIS oratio vel eſt ſoluta, vel colligata. Solutam dicimus,, quæ numerorum vinculis & compoſitione verborum caret. Qui fundit eam, non elaborat vt omnia verba inter ſe conſonent, atque ſine hiante iunctura copulentur: non obſeruat quos ordine ſtatuat pedes, & quomodo clauſulam finémque deponat. Curam adhibet vt latina ſit,& emendata. Quantum verò modulatione delectet aures, quantum mulceat animos, aut quia neſcit hanc artem, aut quia non ſemper adhibendam putat,non animaduertit. Hoc genere ſermonis vtuntur omnes qui componendi leges, & eloquendi præcepta neſciunt, vt plerique muſici,arithmetici, geometræ, aſtrologi, quíque nihil aliud ſunt quàm grammatici, qui morales, qui phyſicas artes atque dialecticas aut ſcriptitant,aut interpretantur. Quibus adde multos magnarum artium profeſſores, quibus eſt vna cura rem ſuam cognoſcere, terminis (vt aiunt) ſuis vti, conceptus animi ſermone inornato & incondito comprehendere. Ornamenta dicendi, & flores orationis (vt dictitant) aſpernantur: vt veritas habet, ignorant. Adhiberent, ſi poſſent, ii qui ſubinde ponunt vnum aut alterum neſcio quod ornamentum,ſi quod fortè audiendo legendóve ceperũt: vt pauper ille qui quum vellet haberi lautus, argenteum vas, nec ipſum ſatis elegans,apponebat ad omnes vſus, & erat pro lauto ridiculus. Quòd neſciant ornatè dicere, ego quidem iſtuc venia dignum cenſeo. Non omnia poſſumus omnes,inquit poëta. Et maximas artes verſantibus, concedendum videtur,vt ſuo quodam genere loquẽdi potius vtantur, quàm

vt rerum

vt rerum cura depoſita, verborum ſectentur ornatũ,neutrum tandem perficiant. Quòd eloquentiam maledictis perſequantur,inhumanum & flagitioſum & intolerãdum eſſe iudico. Diuinam ſapientiam tollunt,quæ nonnunquã in hominis ore luceſcit. Non agã tam grauiter. Plato philoſophorum omniũ princeps, in omnibus ſuis libris vſus eſt eloquẽtiæ viribus: vſus eſt Ariſtoteles, quem vti deum venerantur iſti contẽptores eloquẽtiæ. Ab ea Theophraſtus nomen inuenit. Nam quũ Tyrtamus antè nominaretur, Ariſtoteles præceptor eius à diuinitate dictionis Theophraſtũ authore Diogene Laertio cognominauit. Ab eadẽ Chryſoſtomus nomen accepit, cuius eſt ſumma vis in explicando & exhortãdo. Lactãtius theologus ab ornatu dictus eſt Cicero Chriſtianus. Galenus copioſè & cõpoſitè tractauit artẽ medẽdi, Iulius Firmicus aſtrologiam, Columella rem ruſticã. Iuriſconſulti Pandectas nomine eloquẽtiæ laudant, q̃ verè, non dicã hoc loco. In illis ſermo proprius eſt ac latinus, nec omnino ſolutus. Magnã vim hominũ diſertorũ in omni diſciplina numerare poſſum, quos habẽt magiſtros iſti vituperatores orationis, quos vehemẽter admirãtur, quos pares cæleſtibus animis exiſtimãt. Quæ ratio flexit eorũ mẽtes, vt exturbare conẽtur quod ſummi quiq; viri nõ modò probarint, ſed magna volũtate ſint amplexi? vt vitio dẽt illud quo optimi ſcriptores etiãnũ maximè laudãtur? vt barbarũ q̃ latinũ, vt horridũ quàm cultũ, vt diſſipatũ q̃ compoſitũ, vt fœdũ q̃ honeſtũ genus orationis ſequi malint? Ambitio & dominandi cupiditas alios ducit in errorẽ, alios inteſtinæ ſimultates, alios auaritia, alios inanes tituli doctrinæ, omnes veritatis ignorãtia.

Nulla eſt ars nulláque diſciplina tam ſpinoſa, tam horrida & inculta, cui non poſſit adhiberi decor; cuíque non aliquando ſit additus nitor & cultus orationis. Hac tempeſtate reperias in ſingulis artibus eruditos, qui non modò purè & latinè; ſed etiam ornátè & compoſitè dicant. At hæc rara auis eſt. Maior pars eorum quos antè numeraui, ſolutè loquitur & diſſipatè, niſi ſiquãdo fortuitò imprudentibus aliquid numeroſè cadit. Idem omnibus frequenter accidere videmus. Nec multis verbis agendum eſt de ſcriptoribus qui barbariſmis ſcatent atque ſolœciſmis. Non enim inter eruditos, ſed inter βαχίτας habentur. Qui incorruptè tantummodo & emendatè loquuntur, & imagine quadam elocutionis oratoriæ fallunt imperitos, dicimus eos vti ſermone diſſipato. Ne compoſitos eſſe iudicato, quòd de loco in locum verba mutent (id faciunt & pueri infantes, & indoctiſſimi quique) ſed quòd neque aptè verba connectere, neque pedes obſeruare, neque modulari comprehenſionem ſciunt, incompoſitos eſſe dicito. Proponamus orationem dialectici cuiuſdam, vt ſibi videtur, admodum compoſiti, atque purè loquentis. Vox eſt, inquit, vt a nonnullis definitur philoſophis, ex ictu aëris elicita qualitas auribus accidens. A recentioribus autem, & iis quidem qui ſuperioribus aliquot annis circa hanc artem verſati ſunt, magis conueniẽter accommodateq; ad hunc locũ hoc pacto definitur, Vox eſt ſonus qui ab ore animalis proficiſcitur, certis quibuſdã naturæ inſtrumẽtis formatus. Dicet aliquis è rudibus, Quid eſt hic vitii? Quid? In dactylos duos, non aliter atque in Aſclepiadeis carminibus, prima cadit oratio. Duæ poſteriores

riores ſpondeis longiſq; ſyllabis in fine torpeſcunt. Rhythmicis vtrunque vitioſum. verba verbis non cohærent, vt hæc, à nonnullis definitur philoſophis. & hæc, circa hanc artem verſati. & hęc, accommodatéque ad hunc locum. & hæc, quibuſdam naturæ inſtrumentis formatus. Ad hæc nullus eſt motus volubilis, nullúſque curſus orationis ex ea pedum collocatione quam deſiderant ambitus, atque numeroſæ concluſiones. De cæteris eodem modo iudicãdum. Immutemus paulùm, ſi placet, & minus affectatè loquamur, vt intelligant imperiti hic non eſſe quærendam verborum traiectionem, niſi quò ſuauius atque modulatius audiantur. Vox (vti definitur à quibuſdam philoſophis) qualitas eſt aëris ictu nata, quam percipiant aures. A recentioribus autem, qui paucis his annis in hac arte verſati ſunt, explicatur alia definitione, quæ videtur eſſe loco præſenti magis accommodata. Vox eſt ſonus qui naturæ formatus inſtrumẽtis, ex animalis ore procedit. Quid agis bone vir? vin' tu philoſophorum ſermonem magnis rebus occupatum, compoſitionibus ac numeris alligare? Minimè verò. Oſtendo quæ ſit oratio ſoluta, quíque minimo negocio vinciatur, vt ſit & captu facilior, & ſuauitate iucundior. Verba miſces, atq; naturę vertis ordinem, vt agas oratorem. Quid ita quæſo, ſi philoſophi repudiant ornatum? Vtere ſermone cottidiano pro libidine tua: quanquam ſubitò dicere purè & ornatè, pulcherrimum eſt. Libros ſi non optimè, ſaltem mediocriter exorna, non modò vt ne repudientur ab optimo quoque, ſed etiam ne des infantiſſimis hanc ineptè ſcribendi licentiam. Si in philoſophia ſcribenda Ciceronem non dico orantem ſed phi-

loſophantẽ imitari nõ potes, imitare Cornelium Celſum, aut Senecã, aut Plinium, aut Lactãtium, aut Hermolaum, aut aliũ qui ſit vſus oratione ẽmẽdata, & aliquo quaſi vin culo deuincta. Quòd ſi ne id quidẽ potes, ſatius eſſe puto quieſcere, q̃ ad ignominiã & æternũ dedecus tantopere laborare. Ego certè qui nihil poſſum, cõquieuiſſem, niſi tam multos ineptiſſimè ſcriptitare vidiſſem. Illorũ ſit infamia, qui fecerũt vt cũ multis aliquid auderẽ. Sed redeamus ad rem. Soluti ſunt omnes qui cõponẽdi vias ignorãt. Quòd ſi feruntur aliquãdo præclarè, caſu fit illud, & ingenii viribus. Quid tum acciderit, neſciũt, & ipſi de ſe iudicare non poſſunt. Ab vna aut altera numeroſa cõprehenſione ſi de toto genere ſentẽtiam feres, errabis, vt ii qui à parte totum colligere conãtur. Soluti ſunt & ii qui negligũt vltrò cõpoſitionẽ, quã ſi velint ſeruare, commodè poſſint. Horum duo ſunt genera. Alii quòd audiãt Iſocratem in ſenectute fuiſſe minus elegantẽ, & eandem in ſe cauſſam recidere videant, hoc ſibi propter ætatem concedi volũt. Quod illis quidem facilè concedo, ſi modò non omnem compagem reſoluant. Alia ſunt ornamẽta iuuenilia, alia ſenilia. Aliter orationem pro Roſcio Cicero iuuenis, aliter Philippicas idem ſenex compoſuit. Vbertas & elegantia iuuenem, ſeuera breuitas & grauis ornatus ſenem decet. Nec multo ſecus eſt in corporis ac in orationis ornamento. vtriuſque decorum verſa mutat ætas. Alii negligẽter effundunt orationem, aut quia tractant eam materiam quæ nullo ſit ornatu veſtienda, cuiuſmodi ſunt epiſtolæ familiares leuioris argumenti, & enarrationes interpretantiũ, & parua momenta quæſtionum atq; cauſſarum. aut quia res ipſa per ſe

grauis

grauis,ad ſcientiã nõ ad aurium voluptatem comparata, ſermone inculto verſatur à doctis, vt theologia, philoſophia,medicina, iuris & legũ ſcientia. Hos, vti ſuperiores, haud probabo,ſi quũ poſſint expeditè partē componere vel maximá,omnē tamen elocutionē diſſoluerint. Quid eſt quod quũ melius poſſis ſine vllo tuo vel auditoris incõmodo,malis tamē facere peius?Si te nõ decet eleganter ornata cõpoſitio,potes vti medioeri. Si rebus operã das, & elocutio te moratur, liberius incõptiusq́; dicẽdi genus adhibere potes,q̃ ſiquid velles exornare dicendo. Floruit tẽporibus noſtris vir in Attica tenuitate gracilíq; filo ſermonis alter penè Lyſias:qui quũ eloquẽtia ſubtili iuuenis excelluiſſet,& barbariē incultáq; linguã libris ad hoc cõpoſitis inſectatus eſſet,tãdē ſenior effectus, & barbaras voces admittere,& incõptam locutionē effundere bonũ duxit,quòd ſibi perſuaſiſſet,vt ſcribit in epiſtola quadã,officere Chriſtianæ religioni purũ aptumq; ſermonē. An diſſimulet callidus,an quod ſentit dicat,neſcio. Quòd ſi antea fuiſſet arduus & ſublimis, deinde ſtylum demiſiſſet ad enucleatũ genus, & penè cottidianũ, certè factũ probaſſent eloquẽtes. Sed quũ character eius admodũ tenuis eſſet,nihil erat quod detraheret illi gracilitati,niſi vellet neruos & oſſa denudare. Id neq; Plato ſenex,neq; Demoſthenes,neq; Iſocrates,neq; Lyſias,neq; Craſſus,neque Cicero, neq; Quintilianus, neq; Chriſtianus aliquis cui laudabilis eloquentia fuiſſet, id fecit vnq̃,vt in ſenectute vitiũ vltrò committeret, & de induſtria funditus abiiceret orationem, quam magno ſtudio totam compoſuiſſet in iuuentute. Eſt ex illis,qui curam diligenter ornandi remiſit: ſed

qui penitus abiecerit,& vltro barbarè ſit locutus,haud vllum reperies. Quin reiicis de templis pulcherrimos hymnos,& aptiſſimè cōpoſitos? Quin tollis multas elegantiſſimas preces,ſi Chriſtianæ pietati nocet elegans oratio? Quin fateris te non antè Chriſtianū fuiſſe, quàm cœpiſti barbarè & incultè loqui? Nō ita viſum eſt ſanctiſſimis viris,qui quum ſcirent à ſummo deo omnē manare doctrinam,quod habuerūt,hoc quiſq; pro ſe ſine vlla impietate obtulerunt,alius heroicum poëma, alius hendecaſyllaba; alius iābica,alius trochaica, alius rhythmos, alius orationem numeris aptam,qualis in ſacrādis funalibus cum pia animorum delectatione canitur.Hæc omnia magna cum religione ſapientes viri ſubinde modulantur in omnibus templis:quod non facerēt,ſi(vt ais)officerent pietati Chriſtianæ.Sed de his plus ſatis.A re digredior inuitus ad refellēdos orationis inimicos. Summa propoſiti fuit,alios eſſe qui inſcitia diſſoluāt orationem,alios qui non inſcitia,ſed praua opinione ducti negligāt, alios eſſe qui cōſilio relaxent,vel ætate vel materia ſuadente,quorū dictionem nō omnino diſſipatam atq; vagam,ſed aliquanto liberiorem „ eſſe intelligimus.Solutū quiddā ſit(inquit Cicero)nec va„ gū tamen:vt ingredi liberè, nō vt licēter videatur errare. „ Ad hæc Quintilianus, Eſt, inquit, ante omnia oratio alia „ vincta atq; contexta,ſoluta alia, qualis in ſermone & epi„ ſtolis,niſi quū aliquid ſupra ſuam naturā tractāt,vt de phi„ loſophia,de rep.ſimilibusq;. Quod nō eò dico,quia non „ illud quoque ſolutum habeat ſuos quoſdam & forſitan „ difficiliores pedes, (neque enim aut hiare ſemper voca„ libus, aut deſtitui temporibus volunt ſermo & epiſtola)

ſed non

» ſed non fluunt,nec cohærent,nec verba de verbis trahũt,
» vt laxiora potius in his vincula,quàm nulla ſint. Nõnun-
» quam in cauſis quoq; minoribus decet eadem ſimplicitas,
» quæ non illis, ſed aliis vtitur numeris, diſſimulatq; eos,&
» tantum communit occultius. Habes quid ille vir de phi-
loſophiæ, de ſermonis & epiſtolæ, minorumq; cauſarum
figura ſentiat,quid præterea ſolutũ dicat, præter id quod
omni arte componentis eſt deſtitutum. Eodem propè
modo ſolutum dicitur quicquid poëtico numero vacat,
etiam ſi arctiſſimè ligatum eſt. Nã qui certos in verſu pe- »
des,in oratione liberum curſum, nec ſui vbique ſimilem »
eſſe viderunt,ſolutum dixerunt id quod non erat carmẽ, »
propterea quòd quamuis eſſet iuncturis & numeris ad- »
ſtrictum,plures tamen ac liberiores haberet pedes.

De oratione vincta,& ordine verborum. Cap. 2.

NON eſt artis huius oratio diſſoluta. Quæ ta-
men illa diceretur,oſtendimus, vt ex ordine
ad vinctam cõpoſitamq; veniremus. Colli-
gatur oratio(ſi Ciceroni credimus) coagmẽ-
tatione,concinnitate,numero. Coagmentatio eſt eorum
ſtructura verborum, quæ molliter in iunctura cohærent:
» vt horum, Quæ res in ciuitate duæ plurimum poſſunt,
» hæ cõtra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gra-
» tia,& eloquẽtia. Iſta ſic innexa ſunt,vt inter extremas an-
tecedentium verborum ſyllabas, & ſequentium primas,
nulla quaſi rima pateat. Dicam apertius. Suaues molleſq;
ſunt hæ voces,nec os aſperè,& oris inſtrumenta diducũt,

Res in, in ci, te du, æ plu, mum poſ, & cæteræ deinceps, præter hanc, gratia & , vocalium concurſu dehiſcentem. Hæc & coagmentatio à rerum coniunctione, vt in muro lapidum, vocatur, & iunctura, & ſtructura, & cõpoſitio, & conſtructio. Concinnitas eſt oratio cadens aptè, beneficio figurarum, quæ paria paribus referunt, quæ antitheta cõponunt, quæ ſimiliter cadunt, aut quæ eodem modo definiunt extrema. Hæc enim quatuor ſchemata per ſe perficiunt orbem, atq; delectant aurium ſenſum. Exemplum eſt in Miloniana. Eſt enim iudices hæc non ſcripta, „ ſed nata lex, quã non didicimus, accepimus, legimus, verũ „ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quã „ non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus. Hæc enim talia ſunt, inquit author, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæſitũ eſſe numerum, ſed ſecutum. Numerus eſt orationis modus ex apta pedũ collocatione. Paucis explicaui quid eſſet coagmentatio, concinnitas, & numerus, vt partiũ breui deſcriptione planum fieret quid eſſet oratio compoſita & alligata. Plura de ſingulis ſuo loco dicam. Nunc quærendũ mihi videtur, cur ordinẽ Cicero præteriit, quem ſtatuit Quintilianus in componendi partibus? Sic eſt huius partitio. „ In omni porrò compoſitione tria ſunt neceſſaria, ordo, „ iunctura, numerus. Concinnitatem (vt arbitror) numero comprehendit. De re dicam quod ſentio. Diſpoſitio rerũ eſt, compoſitio verborum. Quintilianus hæc confundit. Nam quũ furi ſacrilegus, petulanti latro, lateribus totum corpus, fœmina viro, tenebræ luci, bellum paci, mors vitæ, occidens orienti, malum bono, vitium virtuti, igno-

rantiæ

rantia ſcientiæ poſtponitur in oratione,hoc eſt quum maius accedit minori, & quum dignius præfertur indigniori, non ratio verborum,ſed vis naturaq; rerum inſpicitur. Propterea ſeruata ratione componendi, mutantur interdum:vt ſi dicas,Non modò non erat ſacrilegus,ſed ne fur quidem.Nox ſuſtulit dië. Noctes diéſque apud Ciceronë reperies. Amplificantis eſt,aut minuentis, aut rerum perſonarúmque dignitatem obſeruantis,hæc videre,non eius qui voces & illarum concordiam diſcordiámve quærit, vt amica iungat,inimica ſeponat. Quid vetat quo minus dicam,Vxori vir imperat?ſacrilegum fur arguit? Luna reuoluitur ab occidente ad orientem? Principio fœmina virq; peccarunt? Cauẽdum eſt,inquit,ne decreſcat oratio, & fortiori ſubiungatur aliquid infirmius. Imò verò oratio ſæpe decreſcit, & à fortiore deuenitur ad infirmius. Teſtatur ipſe cap.de amplificatione,hoc modo, Totidem ſunt aſcendentibus, quot deſcendentibus gradus. Non is igitur certus eſt ordo verborum,quem mutat imminutio, quem negociorum tempora, quem loquendi varietas. Iam ſi rerũ collocatio ordine conſtituit partes argumentationis, illius eſt & partes amplificationis, quæ firma eſt argumentatio,collocare. Eſt & eiuſdem,momenta rerum, dignitatéſque perſonarum,quo maximè deceant loco ponere. Præterea compoſitionem (vt idem fatetur octaui libri principio) nullus niſi arte aſſequi poteſt. Hanc autem rerum collocationem,qua dies nocti, bonum malo, moleſto carnifex præponitur, norunt imperitæ mulieres admonitæ vel tempore, vel rerum dignitate, vel ſtomacho, qui dictis grauiora quærit. Quòd ſi res eſt ignotior vulgo,

eam liberalis educatio patefacit. ſi ne hæc quidem, certè monſtrat ſcientia intelligendi, hoc eſt philoſophia, & artificium diſponendi citra compoſitionis artem. Dicet aliquis At iſta ſunt in verbo. Quid tum? Compoſitio verba digerit in ordinem, fateor: ſed eius eſt, non res, & intellectus eorum, at voces ſonóſque ſpectare. Nam & ille verborum ſignificationes diſtinxit in octauo libro, præcepta componendi tradidit in nono. Vidéſne vt poëtæ frequenter vno verbo perficiant exordium? vt, O pater. nemo tamen refert ad elocutionem. Sæpe argumenta verbo deſignantur vno, vt, Fallet improbus: argumentum eſt, improbus. Quis iſtud ad compoſitionem pertinere dicit? At tute ipſe de compoſitione dicturus, verborum ſignificationes & differentias expendis, quoniam pro dignitate ſua capiunt in oratione locum. Ego certè materiam orationis inſpicio, hoc eſt, naturas rationéſque verborum, ſed non eis aſſigno in hoc ædificio certum locum. Aliud eſt explorare materiam ſyluæ, aliud ſingulas arbores in ædificio collocare. Aliud eſt oſtendere qua quæque genera tectorum materia fiant, aliud ordinem præſcribere, & quid anteeat, & quid ſubſequatur. At interdum deligimus & arbores & lapides certos, quibus vtamur deſtinato loco. Sic eſt, ſed illud eſt conſilii noſtri, non vllius præceptionis. Hic autem nullam relinquit mihi mutandi loci poteſtatem, etiam ſi verbis (vt antè dixi) nulla certa ſedes eſt in oratione, propterea quòd oratio mollis, vt cera, in mille ſpecies formari poteſt. Pergit, Quæ-
» dam, inquit, ordine permutato fiunt ſuperuacua, vt, fra-
» tres gemini. Nam ſi præceſſerint gemini, fratres addere

non eſt

non eſt neceſſe. Eſt hic πλεονασμὸς, ſi ſuperuacuis verbis o- «
neratur oratio, non eſt vitium compoſitionis. Expoſiti
ſunt in Albulæ ripa gemini fratres, aptius & robuſtius di-
citur, quàm, Expoſiti ſunt in Albulæ ripa fratres gemini:
quoniam pes moloſſus ſtabilior eſt in fine, quàm vel iam-
bus vel anapæſtus, & incitatius itur à vocali ad conſo-
nantem, hoc modo, gemini fratres, quàm à conſonante
in cõſonantem, hoc modò, fratres gemini. Quæ ratio va-
let in aliis ſedibus orationis. Quamobrem ſi dices fratres
geminos, compoſitio cedet interpretationi, quæ natura
ſubſequitur. Cur ergo refert ad compoſitionem id quod
ſæpe perturbat eam? Quoniam compoſitioni multa ce-
dunt, Liuius dixit geminos fratres initio libri primi, nec
eſt veritus admittere quod hic iniuria damnat. Forte &
» Numitori, quum in cuſtodia Remum haberet, audiſſetq;
» geminos eſſe fratres, cõparando eorum ætatem, & ipſam
» minime ſeruilem indolem, tetigerat animũ memoria ne-
» potum. Idem, Forte in duobus tum exercitibus erant ter-
» gemini fratres, nec ætate nec viribus diſpares. Cicero in
oratione pro Archia poëta hoc ſcriptum reliquit, Saxa
» atque ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes
» cantu flectuntur atque conſiſtunt. De quo ſic Quintilia-
» nus in nono, Magis id inſurgebat ſi verteretur. Nam etſi
» plus eſt ſaxa quàm beſtias commoueri, ineſt tamen com-
» poſitioni decor. Hæc ille. Si propter compoſitionis de-
corem Cicero poſtpoſuit infirmius, quomodo compo-
ſitio exigit vt anteponatur? An eadem ratio idem & an-
teponi & poſthaberi iubet? Laudat idem Fabius Cice-
» ronis hanc orationem in Antonium: Vt tibi neceſſe eſſet

» in conſpectu populi Romani vomere poſtridie. quia aduerbium poſtridie in clauſula poſitum, aſſignatur auditori, & infigitur. Quod quid faciat ad rem præſenté, non video. Creticus in fine pes eſt laudabilis, vt hic poſtridie. Nullus eſt in hoc toto contextu præſtantior. Quid igitur aliud collocaſſet orator? An ita dixiſſet, Vt tibi neceſſe eſſet poſtridie in conſpectu populi Romani vomere? Pes eſt inſtabilis, vomere. An turpius eſt vomere poſtridie, quàm in conſpectu populi Romani? Nequaquam. Sed, vt dixi, nullum erat in hac oratione verbum quod in ea ſede poſitum tam pulchrè ſederet. Illud eſt igitur numeri, non eius ordinis de quo diſputatio conſtituta eſt. Quare ne mirere ſi Marcus Tullius in componendi partibus non habuit ordinem iſtum, qui neque perpetuus eſt, neque tam verba quàm res inſtruit. Hæc à me ſcripta ſunt, non vt arguerem Quintilianum, virum perdoctum, & mihi perutilem, ſed vt oſtenderem cauſam nullam fuiſſe cur hic aut temporis, aut dignitatis, aut incrementi, aut interpretationis ordinem perſequerer, quem eſſe rerum, non verborum, Cicero in Partitionibus, verbis agens de exornandi collocatione, ſignificat. Sed iam de componendi partibus agamus. Quòd ſi quis ordo verborum eſt, illum conſtituit aut coagmentatio, aut concinnitas, aut numerus, aut hæc vniuerſa. Propter hæc enim voces de loco naturali traiiciuntur in alium, quo ſedeant aptiſſimè. Itaque ſi totius eſt compoſitionis ordo, aut ſi omnis hæc compoſitio nihil aliud eſt quàm ordo quidam ratione diſtributus, fieri non poteſt vt ordo ſit pars compoſitionis.

De vocalium

De vocalium concurſione in coagnentatione. Caput.3.

IN omni coagmentatione verborum neceſſe eſt aut vocales concurrere, vt Rem anxiè adipiſci, atque adepta egere, auari animi eſt. Aut conſonantes,vt,Conſulum dignitas tumultum ciuitatis repreſſit. Aut vocalem & conſonantem, vt, Ex eius ore melle dulcior effluebat oratio. Sæpius hæc in oratione miſcentur: vt, Venio nunc ad iſtius,quemadmodum ipſe appellat,ſtudium: vt amici eius,morbum & inſaniam:vt Siculi, latrocinium : ego quo nomine appellem, neſcio. Rem vobis proponam, vos eam ſuo nominis pondere penditote. Pauca de ſingulis horum,& principio de vocalium concurſione dicemus. Vocalium concurſum magna ex parte fugiendum cenſuit Iſocrates ille ſuauitatis numeriq; mollioris inuentor, cuius orationes melle dulciores oſtēdunt quantopere vitarit illum quem dicimus hiatum literarum. Hunc optimum dicēdi magiſtrum Theopompus imitatus,eas literas adeò fugit, vt eam ob rem inciderit in hominum reprehenſionem. Fuerunt in eadem ſententia poëtæ maximè latini,qui ne hiare cogerētur,vocum ſynalœpham colliſionémque repererunt,vt

— Mult' ill' et terris iactatus & alto.
Albaniq; patres,atqu' altæ mœnia Romæ.

Hæc autem colliſio facit,vt vna litera pro duabus audiatur,vt ill' et, atqu' altæ,Erg' agite. Qui ſcribimus aut proferimus aliter, meo iudicio peccamus. Segregamus enim id quod, vt hiatum fugerent, miſcuerunt optimi poëtæ. Nec animaduertimus oratores græcos aliquando miſce-

re voces,& in vnum confundere, ne quid ab agreſti ſono lœdatur auris, vt hic Demoſthenem, τοῦ βελτίστου δὲ καὶ τοῦ δικαιοτάτου πάνθ' ἕνεκα ἐξητασμένα. πάνθ' ἕνεκα dixit quaſi vnum verbum,non πάντα ἕνεκα ſeparatè: vt Ariſtoteles, διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τ' ἀγαθὸν οὗ πάντα ἐφίεται. Infinita ſunt talia apud eundem, apud Iſocratem,apud optimum intelligendi dicendiq; magiſtrum Platonem, apud alios omnes ſummos viros: quibus planum fit, vocalium concurſum vitari vnius aut alterius eliſione,atque duo verba vt vnum tum ſcribi, tum pronunciari. Sed indoctum quoddam genus hominum non modò libros & orthographiam, ſed etiam pronunciationem omnem corrupit,adeò vt extra verſum neſciamus quas illi veteres in oratione eliſerint vocales,quas integras protulerint, propterea quòd abſtulerũt ἀπόστροφον ſignum vocalis auerſæ. *Sic* enim Terentium ſcripſiſſe, & ipſum & Comœdos ita pronunciaſſe puto.

» Vos iſtæc intr' aufert' abite.

Quod abſurdum fortè quibuſdam ob deſuetudinem videbitur, ſed quærentibus veritatem neque ratio deerit, neque authoritas. Hiant interdum poëtæ,Latini raró,Græci frequenter, vt Homerus. Ex quo etiam licet intelligere, veteres Latinos ſuauitatis ſtudioſos fuiſſe, quanquam ſentiebant quanto latina græcis eſſent inſuauiora. De quo
» Cicero in Oratore, Quanuis,inquit,ſuaues grauéſque ſen-
» tentiæ,tamen ſi inconditis verbis efferuntur,offendent au-
» res,quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. Quod quidem
» latina lingua ſic obſeruat, nemo vt tam ruſticus ſit, quin
» vocaleis nolit coniungere. Et paulò pòſt In oratione Pla-
» tonis eſt crebra iſta vocum concurſio,quã magna ex parte

vt vi-

vt vitioſam fugit Demoſthenes. Sed, vt diximus, hiabant interdum poëtæ, Ennius ſemel authore Cicerone, ſæpe Terentius, ſæpe Virgilius, vt hic,

» Et ſuccus pecori, ét lac ſubducitur agnis.
» Amphion Dircæus in Actæó áracyntho.
» Aſtant Iuniperi, ét caſtaneæ hirſutæ.
» Nereidum matri, ét Neptuno ægeo.

» Hoc idem, inquit Cicero, ſæpius noſtri non tuliſſent, » quod græci laudare etiam ſolent. Cur ita non tuliſſent? quia verſus eſt exquiſiti ſoni, & vrbanæ ſuauitatis, cui ſit inimica vaſtitas illa duarum quæ luctantur inter ſe vocalium: quæ quum accidit, hiat & interſiſtit, & quaſi laborat oratio. Fugiamus igitur hoc vitium, ſi dictionem com poſitè, leniter, & tranquillè fluere volemus. Vocales alias ſonantiores eſſe, alias exiliores, exemplis atque rationibus antè patefecimus. Obſcurius eſt in his vitium, apertius in illis. Prima cum quarta propter ſoni magnitudinem fœ» dè hiat ac inurbanè, vt, Videntur ea eſſe refutanda, quæ » in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe iactata ſunt, » & in concione etiam paulò antè ab accuſatoribus. Atqui » ſi res, ſi vir, ſi tempus vllum dignum fuit, certè hæc in illa » cauſſa ſumma omnia fuerunt, præſertim quum tot eſſent » circa haſtam illam, qui alia omnia auderent. Vaſtior eſt longarum ſonitus, quoniam voce productiori ſuſtinen» tur, vt, Cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi » magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum » puerorúmque comitatu, Milonem occiſum eſſe etiam » ex ipſo Clodio audirent. Hæc ex Cicerone ſunt omnia. Plurima apud eundem huiuſce rei ſunt exempla. Dicet

hic aliquis· Hoc ſi vitium eſſet, eloquentiæ latinæ parens tam ſæpe non admitteret. Primùm, vocaléſne iſtas colliſerit, incertum facit vſus præſens: deinde diſtinguenda ſunt genera dicendi, & habenda ratio partium quæ tractantur ab oratore. Narrationes eius rei de qua controuerſia eſt apud iudices, & ſubtiles argumentationes, & cauſſæ tenues ac paruæ, & epiſtolę ſummiſſioris argumenti, & definitiones, partitiones, diſtinctiones, facetiæ, colloquia perſonarum, relaxant vincula compoſitionis, & more ſermonis paulo ſecurius ac liberius euagantur. In his toleranda ſunt alioqui vitia quæ cottidiana lingua tam frequenter vſurpat, vt in oratione tenui fallant audientem. Scit orator quid deceat: & vbi rebus magis eſt afferenda claritas, quàm magnificus ornatus, tum cottidiana veſte contentus, non circundat illis ornamenta pompæ & apparatus feriarum ſolennium. At in exornatione laudis, in locis communibus, in narratione quæ ſpaciatur extra cauſſam, in genere ſuaui, in omni ſplendido cultu, perrarò cõmittendum eſt vt hæc parua quidem, ſed tamen aliqua deformitas appareat. hoc vitium deprecatur in oratore. Sed
" græci viderint (inquit de vocalibus agens) nobis, ne ſi cu-
" piamus quidem, diſtrahere voces conceditur. Indicãt ora-
" tiones illæ ipſæ horridulæ Catonis, indicant omnes poëtæ.
Si non vbique cõceditur, vtamur interdum vt neceſſariò. Si vitium eſt, fugiamus quoad licet. Quum vocalis eadem finis eſt verbi prioris, & principium ſequentis, quoniam pronunciatur eodem oris habitu, nec plus vna longa auribus percipitur, nullam parit omnino fœditatẽ. Sexcenta Ciceronis exempla reperies, ego paucis ero contentus.

Neq;

» Neq; enim poſſet aut Hala ille Seruilius,aut P.Naſica,aut aa
» L.Opimius, aut C.Marius, aut me conſule ſenatus non
» nefarius haberi &c.Non hominis occidendi cauſa habuiſ-
» ſe telum iudicaretur. Quoties enim eſt illa cauſa à nobis
» acta in ſenatu? Vt ignoratione tua ad hominis miſeri ſa-
» lutem abuterer.Propter officioſos labores meos nonnul-
» la apud bonos gratia.Iudicum culpa atq; dedecore etiam
» Cenſorium nomen, quod aſperius antea populo videri
» ſolebat,id nunc poſcitur. Subiiciamus exempla de cæte-
» ris vocalibus.Negant intueri lucem fas eſſe ei,qui à ſe ho- ee
» minem occiſum fateatur.Tu hodie egeres,nos liberi eſſe-
» mus.Dolebam P.C. rempublicã veſtris quondam meiſq;
» conſiliis conſeruatam,breuĩ tempore eſſe perituram.Ma-
» gnifice enim Seruius Sulpitiùs maiorum continentiam
» diligebat.Fateor enim me,quum ea quæ acciderunt,pro-
» uiderẽ futura,tanta in mœſtitia fuiſſe,quanta cæteri opti-
» mi ciues ſi idem prouidiſſent, fuiſſent. Sed quî iſtuc tibi ii
» venit in mentẽ?O dii immortales, quàm multi qui quum
» à te nemini ignoſci vellent,impedirent clemẽtiam tuam.
» Vini exhalandi, non acuendi ingenii cauſa declamitas.
» Hæc tu quũ per me acta meminiſſes, niſi illis quos vide-
» mus gladiis confideres, maledictis me prouocare auſus
» eſſes? Quum te vltro mihi idem illud deferente nunquam
» ſum dehortatus. Obſecrabo obteſtabórque vos iudices. oo
» Lex eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat.Magna
» laus,meóque iudicio omnium maxima. Tu vnus adole- uu
» ſcens vniuerſum ordinem de ſalute reipub. prohibuiſti.
» Erat ei viuendum latronum ritu,vt tãtum haberet,quan-
» tum rapere potuiſſet. Hoc concurrendi genus frequen-

ter vſurpari ſolere annotauit Aulus Gellius, id quod &
aures & exempla doctiſſimorum probant. Alia Quinti-
liani ſententia videtur, quam complexus eſt his verbis,
„ Peſſimè longæ, quæ eaſdem inter ſe literas committunt,
„ ſonabunt. Si per eaſdẽ literas intelligit duas vocales eiuſ-
dem nominis, ab illo diſſentio. ſi vult hunc intellectum
capi, Peſſimè longæ vocales ſonabũt; quæ committunt
eaſdem inter ſe literas, id eſt vocales illas de quibus agi-
tur, iungunt, obſcurus eſt ſermo, & odioſè prolixus. Bre-
uiter atque dilucidè, nec minus ornatè dici potuit· Peſſi-
„ mè longæ ſonabũt. Nam proximè dixerat hæc, Tum vo-
„ calium concurſus, qui quum accidit, hiat & interſiſtit, &
„ quaſi laborat oratio. Ex quibus ſupplere quiſque poſſet
quæ locutus eſt ambiguè. Sic enim habet res. Vocalium
cõcurſus imperitis eſt notabilis. E vocalibus peſſimè lon-
gæ ſonabunt. A & E quiddam ruſticanum ſonant, pro-
pterea colliduntur à Græcis: id quod priore iam libro di-
„ ximus. has igitur non ita ſæpe Cicero coniunxit. Et ſociis
„ gratiſſima eſſet eius integritas & fides. Ipſe in eadẽ Africa
„ eſſe voluit, in qua erat rex potentiſſimus inimicus huic
„ cauſæ. De ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiã
„ ſuam incluſam eſſe videbat. E & A, vt minus diſſona, ita
„ ſæpius finitima ſunt: vt, Voluntate ad ea arma profectus
„ ſum. Eorum ipſorum ad crudelitatẽ te acuet oratio. Nam
„ ſi vidiſſem, quouis profectò quàm iſto modo à te agi ma-
„ luiſſem. Qui opem à me atque auxilium petiſſent. A & I
hiulcam & agreſtem efficiunt vocẽ, vt in ſimplicibus, au-
lai, materiai, ſyluai, frondoſai, quæ quũ veteres poëtæ fre-
quẽter vſurpaſſent, poſteriores vt nimiũ vaſta repudiarũt.

Committit

Committit eas Cicero nonnunquam,vt pro Ligario, Di-
» ligentia inimici inueſtigatum eſt quod latebat. Qua in le-
» gatione & ſociis & ciuibus ſe probauit. In prouincia pa-
» catiſſima ita ſe geſſit,vt ei pacem eſſe expediret. I & A ſi-
cuti ſuauius audiuntur, ita multo ſæpius conferuntur, vt,
» Quod nos domi petimus proſtrati ad pedes. Non com-
» memorarem,niſi à te cognouiſſem. An ſperandi Ligario
» cauſſa non ſit,quum mihi apud te locus ſit etiã pro altero
deprecandi?. O & E minus in occurſu hiant, ſed tamen
» inſuauia ſunt,& ingrata:vt, Hic æquo animo eſſe potuit.
» Laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum
» aliquem fructum redundare. Quid vociferabare decem
» millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? E & O concur-
» runt vrbanius, vt, Quare omnium rerum vna reprehen-
» ſio eſt, quòd regnum intrarit. Itaque obiicias licet quàm
» voles ſæpe,palliatum fuiſſe. Aderat vis, quæ ſummas fran-
» git infirmátque opes. O & I ſi diphthõgum faciunt,nul-
lam in pronunciando faciunt deformitatem,vt οἶκος. at in
iunctura,quum ſeparantur,abſona ſunt, & maximè ſi vo-
calis O producitur. Hinc fit vt O longo,quod ω μέγα vo-
cant,cedat iota atq; ſubſcribatur, vt in quarta declinatió-
ne recto caſu numeri ſecundi μελίτλῳ,pro eo quod eſt μελι-
λάοι, & in verbis βοᾷς pro βοάεις dicitur. Minus eſt vitii in
eadem litera breui. Fluit enim,nec in ore cauo tandiu im-
murmurat. Vtrunq; reperies apud M. Tulliũ,vt pro Rabi-
» rio Poſthumo,Rapietur homines in hæc iudicia ex omni
» non modò inuidia,ſed ſermone maleuolorũ, niſi cauetis.
» Nec verò id homini tum quiſquam,ſed tempori aſſignan-
» dũ putauit. I & O contrà nihil diſſonant,vt, Qui tandem

» conuenit, aut tam graui onere tributorum ad tantam pe-
» cuniam cogendam, mille talentûm acceſſionem eſſe fa-
» ctam? aut in tanta mercede hominis (vt vis) auariſſimi, mil-
» le talentûm deceſſionem eſſe conceſſam? Neque ego cui
» omnium ciuium libertas chariſſima fuiſſet, meam proie-
» ciſſem. A & V iunxerunt latini, vt fraus, laus, audio, ſupplaudo. non in vno verbo ſeparauere, niſi quum peregrina aſciuerũt in Latium, cuiuſmodi ſunt hæc, Archelaüs, Amphiaraüs, Oenomaüs. Senſerunt opinor hinc effici vocem vaſtè patẽtem & inuiſam. Quod ſi eſt, & in compoſitione vitium committunt, vt, ſylua vritur, humida vligo, muſa vna, ſcelerata vſura, & id genus alia, quæ quiſque vir auris eruditæ ſentit eſſe patula atque ſubagreſtia. Coniunxit
» Tullius, Si vniuerſa (vt dixi) prouincia loqui poſſet, hac
» voce vteretur. At ſi commutaueris, & V A dixeris, congredientur amicè & vrbanè. Cicero in Verrem, Ipſe in op-
» pidum accedere noluit, quòd erat difficili aſcenſu atque
» arduo. Idem ferè iudicium eſt de vocalibus quæ primæ ſunt in onere & vſu. Hiant adiunctæ, quemadmodum & in ſimplicibus, cous, ſardous, eous. Adiungit tamen Cice-
» ro, Quouſque abutêre Catilina patientia noſtra? Similia ſunt hæc, In loco vberi, in labello vdo, colligo vuas, amputo vlmos, à tergo vrgetur: ex quibus nulla ſoni concordia delectat aures. Poſtrema cum quarta non grauius offendit in collocatione, quàm in his ſingulis, tuo, ſuo, diluo, ruo, ſtatuo. Cæteræ voces non admodum torquent os, atque pronunciantis inſtrumenta: quamobrem ſæpius multo committuntur in ordine verborum. Dico ſecundam cũ tertia & quinta, tertiam cũ quarta, contrà tertiam

& quintam cum ſecunda, quintam cum tertia. Refer ad aurium iudicium quæ proponemus Ciceronis exempla, cognoſces. » Quamobrẽ ſi mihi vnus eſt accuſandus, pro- » pemodum manere in inſtituto meo videor. Queruntur » accuſatores ſe idoneos non habere. Id mihi erat aduerſa- » rium maximè. In hac cauſa iudices tametſi vtrunque eſſe » arbitror perſpicuum, tamen de vtroque dicam. Hoc ſi tu » inimicus eius factum negabis, eodem tempore in eadem » prouincia tu ipſe feciſti. Neminem mihi eſſe præponen- » dum actorem putabit. Sentis audiendo quàm molliter cõfluant hæ ſoni tenuis & remiſſi literæ. Fugienda vocalium etiam tenuium multitudo, propter quam ſpeciei, progeniei, mollitiei, & eiuſmodi caſus odioſæ vaſtitatis vix apud bonos authores reperiũtur. Breues interim pla- » cent, vt apud Ouidium, Huc coëamus, ait—

Terentius hanc moleſtiam vitat eliſione & contractione.

» Cuius tu fidem in pecunia perſpexeris,
» Verêre verba ei credere?
» Nam quæ inſcitia eſt,
» Aduorſum ſtimulum calces?
» Poſtridie ad anum rectà pergit.
» Illos ducere eadem hæc lex iubet.
» O Phædria, incredibile eſt, quãto herũ anteeo ſapiẽtia.
» Abi Phædria, eum require, atque adduce huc.

Verb'ei, duabus ſyllabis: Inſciti'eſt, quatuor: Poſtridi'ad, totidem: ducer'eadem, quinque: anteêo, tribus: Phædr'ûm, duabus exprimitur. Eſt quum vocalis natura longa fluit atq; corripitur in concurſu, vt minus audiatur. Virgilius,

» Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.

„ Stipitibus duris agitur,ſudibúsve præuſtis.
Imitatus eſt Homerum, qui perſæpe recipit hanc figurá, vt Odyſſeæ verſiculo primo·
„ ἄνδρά μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον.

Hinc planũ fit quod ſuprà diximus,eſſe minoré in correptis offenſioné,quoniá celerius & expeditius exigũtur: maiorem in longis & aſpiratis,& accentu concitatis,vt in loco arduo,in haſta ornata,in tribunali edito, in adunco hamo, in viridi herba.Expoſita noſtra de principum literarum concurſione ſententia, ne quis exiſtimet eſſe vitiũ grande cõmittere duas generis huius literas,Ciceronis & Quintiliani iudicium totidem verbis huc transferemus.
„ Habet,inquit Tullius,ille tanq̃ hiatus è concurſu vocaliũ
„ molle quiddam,& quod indicet non ingratá negligentiá
„ de re hominis magis q̃ de verbis laborátis. Audiamus al-
„ terum, Non tamen id vt crimen ingens expaueſcendum
„ eſt:ac neſcio an negligétia in hoc,an ſolicitudo ſit peior.
„ Inhibeat enim neceſſe eſt hic metus impetum dicendi, &
„ à potioribus auertat. Quare vt negligentiæ eſt hoc pati,
„ ita humilitatis vbiq; perhorreſcere : nimiosq; non imme-
„ ritò in hac cura putant omnes Iſocratem ſecutos, præci-
„ pueq; Theopompum.At Demoſthenes & Cicero modi-
„ cè reſpexerunt in hanc partem. Nam & coëuntes literæ
„ (quæ συναλοιφὴ dicitur)etiam leniorem faciunt orationem,
„ quàm ſi omnia verba ſuo fine claudantur:& nonnunquá
„ hiulca etiam decent, faciunt'que ampliora quædam.Hactenus Fabius. Sit hæc libertas aliis ætatibus, aliis exercitationibus : ego puerum optimis aſſueſcere bonum duco, maximè quum ſtylo dat operam in ocio literarum.

De coagmen-

De coagmentatione conſonantium literarum. Cap. 4.

POSTEA quàm de literarũ principibus, quæ in concurſione voces efficiant aut ſuaues aut hiulcas, ſatis multa diximus, ex ordine de ſtructura cõſonantiũ quæ aut molliter aut aſperè inter ſe coëant, breuiter exponendum videtur. Ex his optimè cohærent, quæ labris coëuntibus efferuntur, vt M & B, M & P, & eadem litera repetita quum finis eſt extremi verbi, & principium ſequẽtis: quibus adde M, & V conſonantem, & eam quæ prima eſt in furente, propterea quòd altera penè labra admouet, altera labrum dente premit. Exempla ſunt apud Virgilium·

» Errantes hederas paſſim cum baccare tellus Fundet—
» —Manet alta mente repoſtum
» Iudicium Paridis—
» Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.
» Nimborum in patriam loca fœta furentibus auſtris
» Aeoliam venit—
» Italiam fato profugus Lauinaq; venit Littora—

Permulta reperies eiuſmodi apud oratorum principem, » quod genus ſunt hæc Domo eſt egreſſus non modò nul» lum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem » belli. Omnium Marcellorum meum pectus memoria ef» fodit. Ne iſtius quidẽ laudis ita ſum cupidus, vt aliis eam » præreptam velim. Victoriam fortuna tuam eſſe totam & » propriam fatetur. Quum verbũ capit initium ab iis cõſonantibus quæ ſine adiumento labrorum poſt dentium ſeptum pronunciãtur, cuiuſmodi ſunt, C, D, G, L, N, Q, R,

S,T,X,Z. Nō acerbè quidē, ſed aliquanto aſperius iungitur cū priore verbo, quod M poſtremo concluditur. Hoc quale ſit, cognoſce ex his orationibus in quibus literæ poſt
» M ex ordine ponuntur. Nunquam enim ad cōſilium ca-
» ſus admittitur. Amplificauit eius priſtinam dignitatē. For-
» tuna in iſtius ſe ſocietatem gloriæ non offert. Bellicæ tuæ
» laudes celebrātur omnium gentium literis atque linguis.
» Vereor vt hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu
» poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. Quo quidem in bel-
» lo ſemper de pace agendum audiendúmque eſſe putaui.
» Neque enim ego illa, nec vlla vnquam ſecutus ſum arma
» ciuilia. Nunc venio ad grauiſſimam querelam, & atrociſ-
» ſimam ſuſpicionem tuam. Quid ego commemorem Xe-
» nophontis illam iucunditatem inaffectatam?
» Quinq; tenent cælum zonæ.

In hac omni ſtructura quòd M elementum ſuauiſſimum eſt, parum quidem offendit aſperitas, nonnulla tamen eſt: quod indicaſſe videntur illi conditores linguæ latinæ, qui in ſimplicibus verbis vt hanc fugerunt literam, ita quoq; N magis familiarem collocauerunt, vt ancilla, induit, angit, Manlius, cāna, vnquam, enſis, antrum, anxius. Hinc ſuffragante auriū iudicio cognoſcitur N ab iis omnibus cōſonātibus in ſtructura minus diſſentire. N ante L quidem & R, vox inſuauior eſt: quamobrem illino non inlino, irruo non inruo dicitur. Quum repetitur, vt in canna, ſiccitate quadam radit aures: ſed ne ſic quidem eſt magnopere fugienda. Quod vt intelligatur, ex Cicerone proferemus
» exempla, & ordinem literarum perſequemur. An nō ca-
» dunt hæc in Antoniū? Quid enim in eum non cadit? Re-

liquum

» liquum eſt igitur crimen de veneno. Et id quidem nemini
» græcorum video adhuc cõtigiſſe, vt idem vtroq; in genere
» laboraret. Illæ verò non loquuntur ſolum, verùm etiam
» perſonant. In negocio quod actum dicitur, nullum veſti-
» gium. Quia nó poſſet negare ab illis pecuniam datam, non
» quæſiuit procul aliunde. Non cauſſa, nõ locus, non facul-
» tas, non cóſcius, non perficiendi, non occultandi maleficii
» ſpes, non ratio vlla, non veſtigium maximi facinoris repe-
» rietur. Quãuis bonas leges vitioſè per vimq; tulerit, tamen
» hæ leges non ſunt habendæ. Iam in tanta iſtius impudẽtia
» remittendum aliquid videtur. X & Z quum proximè ſe-
quuntur N, ſic habẽt. X durior eſt, Z mollior. N ante B, M,
P, paulo durior eſt: propterea dicitur imbuit, non inbuit,
impurus non inpurus, immenſus non inmenſus. Sed & his
» aliquando præponitur. Noſtri ſenſus vt in pace ſemper, ſic
» tum etiam in bello congruebant. Spem attulit non modò
» ſalutis cóſeruandæ, verùm etiam dignitatis priſtinæ recu-
» perandæ. An poteſt cognatio vlla propior eſſe, q̃ patriæ?
In ſumma dicam, M quinque conſonantibus optimè præ-
ponitur, reliquis haud peſſimè: N verò cõtrà quinque eaſ-
dem non amat, reliquas omnes non grauiter odit. Quò fe-
runtur hæc, inquies? vt de tua cõpoſitione iudicare poſſis,
& vt amica perſæpe iungas, inimica raró. Vtraq; (dico M
& N) ſed aptius ſecunda q̃ prima connectitur I conſonãti.
» — *Sæuæ memorem Iunonis ob iram.*
» — *Et quiſquam numen Iunonis adoret* Præterea?—
Statuuntur interdum principio verborum, vt, in mari,
& in Neptuno. Quamobrem videndum eſt quibus aptius
adhæreſcant. Vt inſideant ſibi, iam diximus: vt cæteris oc-

currant,vocibus,teſtimoniis agemus. Nonnihil diſſentiunt ab his elementis,C,D,T.

» Lac mihi non æſtate nouum,nec frigore deſit.
» Nunc naues cõtra prædones penè inanes Cleomenes du-
» cit. Dictitat ſe tantum rapuiſſe, vt id multis ſatis eſſe poſ-
» ſit. Dictitat nihil eſſe tam ſanctum, quod non violari pe-
» cunia poſſit. Videt multos equites Romanos. Pecunias
» nõ petunt,relinquunt,& negligũt. Poſt B,L,R,& S,paulo melius collocantur.

» —Troiæ ſub mœnibus altis.
» Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
» Magno in dolore ſum,P.C.vel mœrore potius. Nanque
» canebat Silenus, vt ipſe tener mundi concreuerit orbis.
» —Et pura per noctem in luce refulſit Alma parens.—
» Apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit.
» Neque tantum me expectatio accuſationis meæ commo-
» uet,quãtum iſtius inſidiæ nefariæ. Conſule tuas aures,nihil horum tenerum ſenties, niſi fortè quod L & S emolliunt. Quamobrem artificis eſt, vbi vult ſuauis eſſe, nihil eiuſmodi frequens inſtruere. His enim ſtructuris vti non vetamur,ſed adhibere modum iubemur. B in paucis verbis extrema pars eſt,vt in his,ab,ob,ſub. Nec eſt vlli ſequẽtium in oratione planè familiaris, niſi vni quæ prima ſedet in Ioue,& in Iunone.

» Ab Ioue principium muſæ.—

Liuius omnibus tum mutis tum vocalibus anteponit. Nam vltro durius quiddam,vt grandius atq; robuſtius affectat, & Virgilius interdum,

» —Tyrrhena ab ſede profectum.

Et teneram

» Et teneram ab radice ferens Syluane cupreſſum.
Aliter populo Romano doctisq́; ſcriptoribus viſum eſt, qui detraxerunt hanc literã, & a, non ab, ante conſonan-
» tes reliquerũt: vt, Suos neceſſarios à faucibus macelli cor-
» rogat. Poſtulat à Burrieno prætore Næuius, vt ex edicto
» bona poſſidere liceat. A quibus quum eſt certũ auxilium
» petitum, ita tamen diſceditur, vt idibus Septẽb. P. Quin-
» tiũ ſiſti Sex. Alphenus promitteret. A Cn. Dolabella de-
» niq; poſtulat, vt ſibi Quintius iudicatum ſolui ſatiſdet. A
» me, qui neq; excogitare, neq; pronunciare multa poſſum,
» breuitas poſtulatur. Oſtendam primũ cauſam non fuiſſe
» cur à Prætore poſtulares vt bona Publii Quintii poſſide-
res. Cur maluerunt veteres abſcedit, aufert, amouit, abſtu-
lit, q̃ abcedit, abfert, abmouit, abtulit, niſi quòd B ante cõ-
ſonãtes durũ videbatur? at nõ vbiq; potuerũt eã pro volũ
tate mollire, vt in his, abdit, abducit, abnuit, abrupit, quæ verba principio dura, nũc emollita ſunt vſu. A præpoſitio conſonantibus, ab autem vocalibus & I conſonanti bene præponitur. Abs penè reiectum eſt ad antiquata verba &
» inuſitata. Cicero in Oratore, Vna præpoſitio eſt abs, eaq́;
» nũc tantũ in accepti tabulis manet, nec his quidẽ omniũ:
» in reliquo ſermone mutata eſt. Idem tamẽ in diuinatione dixit abs te. Sunt qui dictũ probent, Abs quolibet: at Cicero à quibus, non abs quibus, dicit pro Quintio. Vt autem B ſubiecta conſonantibus obluctatur, ſic & eiſdẽ appoſita nõnihil reſiſtit, niſi quum ſuccedit ei quæ princeps eſt in more atq; moroſo. Morũ bonitas, ſuauis eſt oratio. Lac bibitur, venitur ad Bibulũ, exul Brutus, Numen Bacchi, vir bonus, Tyrannus Buſyris, Redintegrauit bellũm,

Thrax bellicoſus,Subaſpera eſt hæc & leuiter abrupta cō-
» poſitio,qua tamē vſus eſt Cicero,Nec in miſera vita quic-
» quam eſt prædicabile aut gloriandum,nec in ea quæ nec
» miſera ſit, nec beata.Præſidii ad beatè viuendum,in virtu-
» te ſatis eſt:Nonne tanto miſerior,quanto ſibi videtur bea-
» tior? Semper ſapiens beatus eſt. Hæc etiam in equuleum
» coniiciuntur,quò vita non aſpirat beata.Virgilius,
» —Quid bella Tyro ſurgentia dicam?
Sunt aures delicatæ nimis , quæ lubenter audiunt ſet pro
ſed,optinet pro obtinet,& eiuſmodi quædam. Litera ſe-
cunda in ordine conſonantium rarò verbum latinū clau-
dit,multo rarius græcum. Græci dicunt ἐκ ante conſonā-
tem loco præpoſitionis ἐξ, nos ac,lac, halec,hic,hæc, hoc,
iſtic,illic,iſtuc,illuc,ſic,nec,& eiuſmodi pauca , quæ facilè
cohærent in his literis quæ primæ ſunt in Cicerone & in
Quintio.Sumātur in argumentum verba ſingula,ſuccen-
dat,accedit,accitur, acquirit, acquieſcit, & id genus mul-
ta,in quibus eſt quædam literarum familiaritas , quam in
» compoſitis inuenire licet:vt,Video adhuc cōſtare omnia
» Iudices.Suſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronū
» occultator & receptator locus . Omnes hanc quæſtionē
» te prætore manifeſtis maleficiis,cottidianoq; ſanguine de-
» miſſius ſperāt futuram. Eadem litera C, præpoſita cæte-
ris conſonātibus,vt tenuis eſt atq; muta,ſic etiam ſubobſ-
cura eſt: vnde fit vt in compoſitione obſcurius quoddam
vitiū cōmittat.Stridet aliquantulū,quod anſeres indicāt,
& ranæ loquaces:nec in vocibus eſt primæ ſuauitatis.Clo
» dii furores hoc ferro & hac dextra à ceruicibus repuli.
» Haud ſecus ac iuſſi faciunt—

Hanc

" Hanc gloriam ſuſtulit. De cuius laude nec hic locus eſt vt
" multa dicantur. Chryſogonus à vobis hoc poſtulat. Dura
" mihi mediuſſidius fortuna Po. Romani & crudelis vide-
" batur, quæ tot annos illum in hanc Remp. inſultare vide-
" ret, & pateretur. Lac præceperit æſtus. Video hunc nullius
" rei mutaſſe conſilium. Quæ tot ac tales viros impediat.
" Dum hic viueret, locū relinquere noluit. In his eſt aliquid
occulti diſcriminis. Nam mollius excipitur à quibuſdam,
vt ab S, & T. ſed in re tam parua nolumus immorari. Apponitur hæc litera, ſequiturq́; multo frequentius, propterea quòd plura verba ducunt ab ea principium, in eãdem finiūtur pauciora. In hoc ordine coire propius & annecti mihi videtur, id quod auribus & exemplorum frequentia
" exiſtimari poteſt. —Nec cura peculi.
" Necdum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
" Et ſol creſcentes decedens duplicat vmbras.
" — Rapidum Cretæ veniemus Oaxem.
" Ah Corydon Corydon— —Pan curat oues.—
" Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes.
" — Frigus captabis opacum. —Herbas contundit olentes.
" Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.
Nihil eſt hic quod aures grauiter offendat, nihil etiã quod magnopere delectet. Itaq; C propior eſt virtuti quàm vitio, maximè quum literis occurrit L, N, R, S, & T, quæ in eodem propè habitu oris efferuntur. Idem eſt iudicium de Q litera cognata. Nam C, K, Q, pro K græco latini fecerunt. Ex quibus alterum non eſt huiuſce contemplationis. Q non claudit, ſed inchoat vocem.
" — Non auſim quicquam deponere tecum.

» Audiat hæc tantum vel qui venit—

» — Amauit nos quoque Daphnis.

Conſonantium literarum tertia mollitur in C,vt accedit, acquirit.in F, vt affinis.in G,vt aggreditur.in L,vt alluit.in M,vt ammiratum,non admiratum plerique dixere. in N, vt annectit.in P,vt apparet.in R,vt arripit.in S,vt aſſuit.in T,vt atterit.Hæc,credo,mutatio non eſſet, ſi perquam familiariter elementis illis adhæſiſſet. Eadem repetita nihil offendit.Quid dicam?haud dubiè.ad delubra. Sed & aliis iungitur non ſine offenſione·

» Huic aliud mercedis erit—

» An deus immenſi venias maris.— —Quid,qui

» Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba?

» — Victum Dodona negaret.

» — Duplici aptantur dentalia dorſo.

» Tempore non alio dicunt regionibus illis.

» Quæſitas ad ſacra boues Iunonis—

» Illa ſeges demum votis reſpondet auari Agricolæ—

» In quaſcunque voces artes,haud tarda ſequentur.

» Tondent dumeta iuuenci.

» Vt aliquis metus adiunctus ſit ad gratiam, Ciceronis eſt in diuinatione.Si literæ quæ proferuntur eodem penè oris habitu,minus exaſperant vocem,certè D cum L, N, S,T, quæ pronunciantur ad dētes,haud multum diſſentiet.Sed hic non ſolùm ratio, verùm etiam conſulitur auris:quæ ſi fuerit exercitata,de ſonis optimè iudicabit.Ne quid tamē ſenſus erret, obſeruanda ſunt quæ eloquentiſſimi quique viri frequenter vſurparunt.F in verbo Romano litera poſtrema nō eſt,quamobrem in iuncturæ commiſſione ſemper

per

per apponitur: præcedit M ſuauiſſimè, id quod iam ſuprà
dixímus.

» Neſcia mens hominum fati ſortiſq; futuræ. S amicè:vt,
» — Noctem flammis funalia vincunt.
» Quinquaginta intus famulæ— T non multo aſperius.
» Et torrere parant flammis,& frangere ſaxo.
» Dāt famuli manibus lymphas.Cęterę minus familiariter.
» — Sed famam extendere factis,
» Hoc virtutis opus.— Sic fatur lachrymans—
» Hi ſummo in fluctu pendent.—

G nulli verbo latino finis eſt. Paulo craſſius ac robuſtius
auditur q̃ C,cui propinquum eſt affinitate ſoni, quapro-
pter minus venuſtatis habuit in fine. Principiū multis eſt,
vt his,gaudium,gero,gibbus, gobio, guſtus, gratia, gleba,
glires,gloria,deglubo.Quid aliis iuncta ſonet,in his ſimi-
» libuſq; perpende.Miles fuit ſub Gabinio.Hoc grauiter tu-
» lit. Metus adiunctus ad gratiam. Conſul gaudio plenus.
» Pupilli curam gerit tutor.Crimen grāde commiſit. Que-
» ritur grauiter Cæſar. Obſcurus genere Octauius ſibi ma-
» gnam peperit gloriam. Si me roges an ſit hac in commiſ-
ſura vitium,dicam paulo apertius eſſe, q̃ in ea quæ C iun-
git, à qua ſolùm fortiore ſono differt:ſed ne hoc quidem
magnopere fugiendum,niſi ſic loqui turpe ſit·Huius glo-
» riæ C. Cæſar quam es paulò antè adeptus, ſocium habes
» neminem.Fortuna in iſtius ſe ſocietatē gloriæ non offert.
» Omni copiarum genere abundantes. Quo ſtudio incen-
» dimur non modò in geſtis rebus,ſed etiam in fictis.Nunc
» venio ad grauiſſimam querelam, & atrociſſimam ſuſpi-
» cionē tuam. Inuitus audiui ſatis te diu vel naturæ vixiſſe,

» vel gloriæ. Satis,ſi ita vis,naturæ fortaſſe:adeò etiam,ſi pla
» cet, gloriæ. Quum vox initium ducit ab ea litera quæ in Iulio prima eſt,non aſperat ſonum prioris, niſi quum vehementius effertur:& inter I & G nullum diſcrimen ſit in pronunciando.

» Iunonem interea compellat Iuppiter vltro.
» Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt.
» — Et mi genus ab Ioue ſummo.
» — Rex Iuppiter omnibus idem.
» — Non clauſa tegunt iam mœnia Teucros?
» — Vbi hic Iuno?demiſſave nubibus Iris?
» Talibus orabat Iuno—
» — Nunc ſera querelis
» Haud iuſtis aſſurgis.—
» — Iam quærit ſydera opacæ
» Noctis iter,iam quæ paſſus terraq; mariq;.
» — Medias illis opponere turmas
» Ne caſtris iungant,certa eſt ſententia Turno.
» Horridus in iaculis.—

L in compoſitione interdum præcedit, interdum ſubſequitur, litera per ſe mollis & tenera, non tamen omnibus eodem modo facilis & obuia. Hoc quale ſit, intelliges ex his,alluſit,illexit,pellexit,colluſtrauit, elegit.Si dixeris adluſit,inlexit,perlexit,conluſtrauit,exlegit, abſonum quiddam ſenties,quale non eſt in his,albus,alnus, aluus, ſulfur,
» algor,alpes,celſus,altus.Vtamur exemplis. Nihílne te no-
» cturnum præſidium palatii?nihil vrbis vigiliæ?nihil timor
» populi?nihil conſenſus bonorum omnium?&c.

» Nil ſuper imperio moueor—

Nihil

» —Nihil mea carmina curas.
» Sol tibi ſigna dabit.—
» Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras.
» Nil validæ iuuere manus —

Hæc volubilia. At Cóſul Romanus, & vigil Xerxes, aſpera ſunt. Succedit eadem litera.

» —Num lumina flexit?
» Num lachrymas victus dedit?—
» —Læneum libat honorem.
» —Ipſe deum manifeſto in lumine vidi.
» —Ac totum ſub leges mitteret orbem.
» Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur ahenis
» Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.
» —Nec littora longè
» Fida reor fraterna Erycis.—
» Eminet, ac læua tacitis ſubremigat vndis.
» Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras.
» —Mactant lectas de more bidentes.
» —Hæret lateri letalis arundo.
» Ille dies primus læti, primusq́ malorum
» Cauſa fuit.—
» Scilicet is ſuperis labor eſt—
» Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
» Odere, infenſi Tyrii—

Omnino melius antecedit, poſtpoſita minus aliquanto cohæret. Sed ne ſic quidem habenda eſt inter eas quæ perſæpe fugiuntur. P quum præmittitur M, ſuauiſſimæ vocis eſt. quum præferuntur cæteræ, non grauiter offendit.

» Nec pluteum cædit—

» Ad populum phaleras. Rapitur ad tribunal prætoris.
» Ius ſuum obtinere non potuit.
» —Labatur pectore vultus.
» Nos patriam fugimus — —Sat prata biberunt.

R inſuauis eſt & iniucunda litera.caninam vocat Perſius. Nunq̃ frequentabit eam qui ſuauitati conſultũ volet. At qui rem durã & aſperam tractabit oratione,hanc ſæpe col locabit,non in mediis vocibus modò, ſed in coagmentatione.hinc robur,hinc affectus grauis, hinc ira , hinc grauitas & indignatio,hinc bellicus furor. Sed hic ſonũ literarum,non vſum,de quo poſtea futurus eſt ſermo,quærimus,nec omnem ſonum,ſed quẽ maximè ſpectet orator. Minus eſt horrida ante mutas, & ante I & V conſonãtes. Hic acerba tamen & immitis:vt,

» Vir bonus & prudens totum ſe explorat ad vnguem.
» —Ter cælo clarus ab alto Intonuit.—
» Contemptor diuûm Mezentius—
» —Inſignem palma per gramina currum,
» Victoresq́; oſtentat equos.—
» —Sumpſiſſe merentis Laudabor pœnas—
» —Fruitúrque deorum Colloquio—
» —Ingratis offer te irriſe periclis.
» His accenſa ſuper,iactatos æquore toto
» Troas relliquias Danaûm,atque immitis Achillis
» Arcebat longè Latio—
» Tendit iter velis.—

Nec multo grauius ante M,N,& S,exhorreſcit.

» —Pedibus per mutua nexis
» Examen ſubitum ramo frondente pependit.

Meſapus

—Meſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Curuatis fertur ſpaciis —
Ante L aſperior eſt.
» Proxima Circeæ raduntur littora terræ.
Durè ſibi occurrit,
» — Maior rerum mihi naſcitur ordo.
Appoſita ſicut apertius auditur (tunc enim eſt in arſi, non in theſi) ita quoque videtur immanior. Ab radice.—
» Hæc reſponſa patris Fauni—
» Ergo iter ad regem indicit—
» Arma velit, poſcátque ſimul, rapiátque iuuentus.
» — Externúſque in regnum quæritur hæres.
» In dubiis reſponſa petunt—
» Centum lanigeras mactabat rite bidentes.
S à fine verbi quale eſt optimus, detrahebant veteres, niſi vocalis inſequebatur: Teſtis eſt in Oratore Cicero.
» Quinetiam, inquit, quod iam ſubruſticanũ videtur, olim
» autem politius, eorum verborum quorum eædem erant
» poſtremæ duæ literæ, quæ ſunt in optimus, poſtremam li-
» teram detrahebant, niſi vocalis inſequebatur. Ita non erat
» ea offenſio in verſibus, quam nunc fugiunt poëtæ noui. Ita
» enim loquebantur, Qui eſt omnibu' princeps, &, vita illa
» dignu', locoq́, non dignus. Non comprobat hanc loquẽdi conſuetudinem, quæ ſubruſticana iam videbatur, ſed oſtendit veteres illos ſuauitatis artifices fuiſſe, & interdum huius offenſionem literæ vitaſſe. Non offendit quum T ſubſequitur, cui proximè cohæret: vt, In manibus tabulas habebamus. Cæteris quoque vocibus committitur, vt, Ce-
» do cui Siculo, quum is reus fieret, ciuis Romanus cogni-

» tor factus vnquam ſit? Non immorabor in exemplis, quæ ſunt propè infinita. S nihil habet durum in coagmétatione. Quod ſi videor aliter iudicare quum mentionem de cæteris conſonantibus facio, ne quis inſtet moleſtus. Hoc dico, in ſe nihil habet aſperum in coagmétatione. Si quid aſperitatis eſt, in hac litera nó eſt. Ne tamen in eadem parte crebra ſit, ac nimium multa. Sibilat enim, ac quaſi flatus euaneſcit. T quàm D, tenuis magis eſt, propterea per ſe ipſa minus offendit. Exempla ſubiiceré, ſi non eſſet in manibus illorum copia. V conſonans nó diſſilit in iunctura, niſi aſperior illi committitur: vt,

» — Volitans ſub verbere turbo.
» — Diuóſque in vota vocauit.
» — Rutulóſque exercent vomere colles.
» Per varios ſternit caſus.—
» Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
» Accepit venientem—

X aſperæ concurſionis eſt: vt, Plus voluptatis ex recor-
» datione illius orationis, quàm non modò ex mea, ſed ex
» cuiuſquã oratione capere poſſitis. Vt pia & æterna pax ſit.
» Audax præcipuè fuiſſe videtur in conuocandis homini-
» bus & armandis. Hoc aiunt conſtitutum eſſe cum ſeruis,
» vt ad balneas Xenias venirent.

» At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
» Fatidici genitoris adit—
» — Ex alto vox reddita luco eſt.
» Quinctiam veterum effigies ex ordine auorum.
» Antiqua ex cedro—
» Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Ob hanc

Ob hanc aſperitatem præpoſitio ex, in e mollitur: vt,

» Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Z ſuauiſſima mihi videtur,

» —Nec zephyros audis ſpirare ſecundos. —Vela ſecũdi

» Intẽdũt zephyri— Et zephyro putris ſe gleba reſoluit.

In componendo fugienda literæ eiuſdem crebra repetitio. Hoc fit interdum quum plura verba continua ab eadem litera ducunt initium, vt,

» —Cauum conuerſa cuſpide montem Impulit—

» —Terras turbine perflant. —Sedeant ſpectentq; Latini.

» —Laxis laterum compagibus omnes

» Accipiunt inimicum imbrem—

» —Inq; ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.

» —Illic fas regna reſurgere Troiæ.

» —Veniet luſtris labentibus ætas.—

» Vidiſtis hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine

» fortunis. Ciceronis eſt hoc pro Cœlio, in quo mora quædam & interſpiratio vitioſam minus efficit compoſitionem. verba ſunt eiuſdem. Eo maleficio tamen erant implicati, vt ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. Itaq; hæc cauſa ad teſtes tota traducta eſt. Si manebat tanta illa cõſuetudo Cœlii cum Clodia, quid ſuſpicionis eſſet &c. In qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia atque flagitia verſentur. Sacroſanctum nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebem've ſancitum eſt. Virtus digna ſummo imperatore, ſpes pro periculis præmiorum. Cuius tres triumphi teſtes eſſent, totum orbem terrarum noſtro imperio teneri. Hæc apud ſummos oratores, qui minimis rebus occupati videri nolunt,

haberi vitia non debent: Nec ſunt omnino cuiquam, ſed magna ex parte fugienda. Nam docti viri fugiunt, vt Vir-
» gilius, — Spumas ſalis ære ruebant.
» Aequora tuta ſilent—
» Noluit hoc modo, Spumas maris, Aequora tuta tacent.
» Non placet aſpiratio repetita. Quid enim abeſt huic ho-
mini? Quædam literæ minore cum offenſione repetuntur, vt F, M, V conſonans.
» —Loca fœta furentibus auſtris.
» Velum aduerſa ferit, flūctusq; ad ſydera tollit.
» Contra Populi Ro. religionem & fidem feciſſe dicitur.
» Vtrum enim ſcientem vultis contra fœdera feciſſe, an
» inſcientem?
» Hoc metuens, molemq; & montes inſuper altos
» Impoſuit— —Vaſto cum murmure montis.
» Ingentiq; manu malum de naue Sereſti Erigit—
» Incute vim ventis—

Deformes & literæ quæ non eædem, ſed prope ſunt eædem.
» Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato.

Vna & eadem litera ſæpius inſerta, ſimile vitium commit-
» tit: vt, Ego quantum ei debeam, alio loco oſtendam. Lux
» denique alia eſt ſolis, & lychnorum. Ad mulieris libidi-
» nes & delicias depoſcitur.
» —Manent immota tuorum —Fata tibi.
» Quæ te tam læta tulerunt Sæcula—
» Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?

Quum verbum capit initium ab iis literis quæ prioris erant vltimæ, aut vltimis finitimæ, conficitur ingrata vox, & auribus

& auribus iniucunda, cuius generis hæc ſunt· Nonnulli
» literati, ac ſtudiis doctriniſq; dediti, quaſi quiddam incre-
» dibile dicere putabantur. —Da ſternere corpus
» Loricámque manu valida lacerare reuulſam.
» —Italiam læti Latiúmque petamus.
» Sibila lambebant linguis.—
» Humani nihil à me alienum puto.
» Quippe ferant rapidi ſecum, vertantq; per auras.
Eadem penè deformitas eſt in iis ſyllabis, quæ penè ſunt
ſimiles, cuiuſmodi ſunt·
» —His vnda dehiſcens, Terram inter fluctus aperit.—
» Nulla mora in Turno, nihil eſt quòd dicta retractent
» Ignaui Aeneadæ.—
» Vos imploro maria, portus, inſulæ, littora.
» Eſt enim huius ſeculi labes quædam & macula, virtuti in-
» uidere. Ad populum latum, vt is Publicius ſi domum re-
» uertiſſet, & inde Romam rediiſſet, ne minus ciuis eſſet.
» Teterrimam mortem obiret. Fugies hæc voce mutata, vt,
» Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras.
Virgilius melius fœdare quàm lacerare dixit. In hoc ge-
nere maximè vitandum κακόφατον illud, cuius eſt obſcœ-
nus intellectus. Eſt apud Virgilium,
» —Iuuat ire, & Dorica caſtra, Deſertoſq; videre locos.—
» Treis adeo incertos cæca caligine ſoles
» Erramus pelago.—
» Corpora fundit humi, & numerũ cum nauibus æquat.
Syllabas Ca & ca, Cum & na, iungito, efficies alterum
verbum ſordidum, alterum obſcœnum. illud enim ad alui
proluuiem, hoc ad pudenda referetur. Quamobrem ve-

l

teres dixere nobiſcum. ſi enim præpoſitionem antepoſuiſſent, literæ concurriſſent obſcœnius. Peccant igitur hæ commiſſiones, In arcu lethifero, me iecur alit, gallicum nomen, mare Libycum núſquam quietum. Fugiendum cum neceſſe eſt. Huiuſmodi vitia Cicero vitat interpoſitione verbi, vt in his, Cum iſto Næuio familiariter viuit. Vt cum ipſi nihil alteri ſcientes incõmodarint, nihil ipſis iure incommodi cadere poſſit. Cum hoc nouæ litis genus intenderet. Cum abſentis nomen reciperetur. Cum te nos non opinione dubia, ſed tuis veſtigiis perſequamur. Cum is non ſolùm Capuã veniſſet. Sed & idem magnus orator non ſemper hoc fugit. Indicat hæc oratio ex decimaquarta Philippica· Itaque cũ ſupplicationes iuſtiſſimas ex his literis quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Seruiliúſque decreuerit, augebo omnino numerum dierum, præſertim cum non vni ſed tribus ducibus ſint decernendæ. Idem admiſit tertio de oratore: Iis qui hæc quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur vno, quòd omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, philoſophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit. His addendum videtur quod Quintilianus annotauit. Videndum, inquit, ne ſyllabæ verbi prioris vltimæ, ſint primæ ſequentis. Id ne quis præcipi miretur, Ciceroni in epiſtolis excidit, Res mihi inuiſæ viſæ ſunt Brute. & in carmine,

O fortũnatam natam me conſule Romam.

Hactenus Fabius. Legem equidem probo, ſed non poſſum mihi perſuadere vitium tam apertum excidiſſe Ciceroni. Auris eius maximè erudita, viríque iudicium, ſenſus

item

item acutiſſimus, & exercitatio diuturna, necnon ſcripta ab eo fœliciſſimè,efficiunt vt hęc vltrò luſiſſe,non temerè fudiſſe credam. Aliud eſt cùm ex induſtria ſic loqui, aliud imprudentem effundere. Excidunt ea quæ labuntur imprudenti. Nec aſſentior illis qui quum hunc audiere verſiculum,extemplo inuitis Muſis eum feciſſe verſus exiſtimant. Ignorant quàm multos fœliciter expreſſerit,ex quibus coniecturam capere licet,non illi venam, ſed tempus & voluntatem defuiſſe. Inuiſæ & viſæ, fortunatā & natā, in eiſdem propè literis habent antitheton, atque diſſimilitudinem quandam non ingratam examinantibus pondera verborum, in qua luſit acutus vir, vt in gracili filo orationis. Idem Quintilianus ad iuncturam monoſyllaba refert, quaſi ad coagmentationem, quæ tam parua quàm magna iungit, non ad verborum delectum pertineant. Eodem refert longa breuiaq; verba,quæ eſſe numeri, non iuncturæ,ſciunt omnes Rythmici. Adiungit ſimiliter cadentia,ſimiliter deſinentia,& eodem modo declinata,quæ ſchemata ſunt interdum, & verborum figuræ. In his luminibus orationis aliquando eſt numerus ſponte fluens, & quædam venuſtas. Quamobrem ſi crebriores erũt, non qualitate, ſed quantitate peccabunt: nec erit illud commiſſuræ vitium,ſed quantitatis. Hoc potius annotandum, iuncturas aſperas eſſe quibus innectuntur multæ conſonantes,cuiuſmodi ſunt iſtæ,dolens regina, poſt meridiem, hyems frigida, pons fractus, ingens ſtridor, vrbs præclara. In his efferendis ſpiritus elaborat.obluctantur enim ac reſiſtunt,nec expediri ſe ſinunt implicatæ. Ea de cauſſa veteres dixere po'meridiem, & pomeridianas quadrigas,

Si quod vitium admittet cõpoſitio, minus erit in his quæ interſpiratione diducuntur, quàm quæ vno eodemq; conatu proferuntur. Nam mora & interuallum impedimento eſt quo minus res alioqui vitioſa audiatur.

De coagmentatione vocalium & conſonantium. Caput. 5.

IN compoſitione iuncturarum ſæpe vocalis adiungitur conſonanti, aut contrà vocali conſonans. Tumq; ferè verba de verbis aptè cadunt, & in æquabili commiſſura non admittunt hiatũ. Vt enim lapides quadrati facillimè connectuntur, ſic & eiuſmodi literæ proximè cohærent. Vtq; læue corpus & politũ ſine offenſione tranſmittit vngues, ſic & illa coagmentatio pronunciantis impetum ſinit excurrere celeriter, & ad exitum ferri: vt,

» — Tuus ô regina quid optes,
» Explorare labor, mihi iuſſa capeſſere fas eſt.
» Parce metu Cytherea, manent immota tuorum
» Fata tibi.— Pauca mihi videntur eſſe de prouinciæ
» dignitate, vetuſtate, vtilitate dicenda. Populo Romano
» iucunda ſuburbanitas eſt huiuſce prouinciæ. Excipitur M à conſonantibus, quæ præpoſita vocali non aliter abſumitur in carmine, atque vocalis obuia vocali. Id fit à poëtis propter hiatum & offenſionem quam parit hæc litera, vt hic,

» Monſtrum horrendum informe—

Sic pronuncietur, Monſtr' horrend' informe. Sed & ſic quoq; multum laborat oratio. In oratione non eximitur, ſed obſcu-

» ſed obſcuratur,authore Quintiliano.M litera,inquit,quo
» ties vltima eſt, vocalem verbi ſequentis ita contingit, vt
» in eam tranſire poſſit:etiamſi ſcribitur, tamen parum ex-
» primitur, vt, Multum ille—
» &, Quantum erat. adeò vt penè cuiuſdam nouæ literæ
» ſonum reddat. Neque enim eximitur, ſed obſcuratur,&
» tantum aliqua inter duas vocales velut nota eſt, ne ipſæ
» coëant. Vt nunc eſt pronunciatio, & ſcribitur, & exprimitur,quemadmodum vocales omnes, quas eliſiſſe veteres antea diximus:& abuſus ille frequens effecit,vt vitium minus audiamus.Nec quid hic agas, certum eſt. Sic enim pronunciare,durum videtur, & durius ab omnium more deſciſcere. Veteres elidebant M in oratione. Nam teſte Quintiliano Cato ſcripſit,die' hanc, & M in E molliuit.vnde confirmari poteſt illud dictum noſtrum de colliſione vocum,ſic latinos vt græcos vſos eſſe apoſtropho. An Cicero pronunciarit M, aliis pronunciandum relinquo: certè frequenter anteponit eam vocali, & in eadem
» ſententia, vt in hac · Reperiemus, ſi iſtum ad aliud iudi-
» cium perducere potuerimus, quibus probemus iſtum
» in quæſtura pecuniam publicam Cn. Carboni Conſ. da-
» tam auertiſſe, quibus ſuadeamus iſtum alieno nomine à
» quæſtoribus vrbanis, quod priore actione didiciſtis, pe-
» cuniam abſtuliſſe. Vaſtè ſonat ante A literam apertiorem, maximè quum vocum repetitio eſt,vt, Gn. Pompeii memoriam amiſimus. Quod ſi dixeris,Gn.Pompeii memori' amiſimus, nihil offendet, & hoc modo Ciceronem egiſſe credibile eſt. A profertur ab arteria,O ab ore cauo: itaque ab extremis labris, quibus M enunciatur, plurimum

diſtant. Ex eo fit, vt cum duabus I & V parum diſtantibus minus pugnet in occurſu, cum reliquis immanius.

Quæ figuræ coagmentationi ſubſeruiant. Cap. 6.

E FIGVRIS, quarum multus eſt numerus, quædam non aliò videntur admitti, niſi vt aptius in oratione verba cõponantur. Quod genus, quoniã verbum collocat eo quo maximè decet loco, etiamſi temporũ non numeratur quantitas, ad commiſſuram partium referendum eſſe puto. Talis eſt anaſtrophe, quæ nulla neceſſitate commutat ordinem. Ea frequentius vtuntur poetæ, vt Virgilius,

» Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
» Carthago, Italiam cõtra.— Fac ſic, Carthago, contra Italiam: ſtabit ratio verſus, ſed compoſitionis ille decor exciderit.
» Progeniem ſedenim Troiano à ſanguine duci
» Audierat. — — Maria omnia circum.
» —Magno cum murmure montis.
» Vnius ob noxam.—
» Quos inter medius venit furor.—
» Tranſtra per & remos.—

In oratione dicitur, Quócum, quícum, magna ex parte.
» Cicero pro Deiotaro, Quócum erat nõ hoſpitio ſolum,
» verumetiam familiaritate coniunctus. Fit hoc etiam, ne duo verba in eandem literam cadentia iungantur, vt
» —Magno in populo.—

» Multi illam magno è Latio totaq; petebant
» Auſonia.—
Eò nonnunquam ſpectat apocope, vt,
» —Immitis Achilli.
» —Duri miles Vlyſſi.
Immuta ſic, Immitis Achillis, Duri miles Vlyſſis, peccabit ὁμοιόπτωτον, id eſt multorum caſus idem. Bene igitur dixit Virgilius,
» —Tumidúmque ſub axe tonanti
» Sternitur æquor aquis.—
Peius erat, axe tonante. Ad huius vitii fugam nonnunquam vtimur diphthongo græca, quæ fit ex E & I, vt,
» Cogunt me Neptune preces deſcendere in omneis.
Sed & hæ literæ minus agreſtes ſunt in quibuſdam: quod A. Gellius teſtatur. Quamobrem Virgilius dixit,
» — Treis littore ceruos
» Proſpicit erranteis.—
» Deſpiciens mare veliuolum, terraſque iacenteis.
» Atque illum taleis iactantem pectore curas.
» — Triſteíſque ruinas
» Solabar— Ruſticè dixiſſet, tres ceruos errantes, & terras iacentes: quanquam pleriſque propter abutendi conſuetudinem hæc quoque dulcia videntur. Id non fit in omnibus generis eiuſdem, vt,
» Aſpice bis ſenos lætátes agmine cygnos.
hic conſulendæ ſunt aures, quemadmodum vbi continua multa eodem fine claudũtur. Nec enim ſemper offendunt audientem, vt hæc,
» Aeternis regis imperiis—

» Cui mater media ſeſe obtulit obuia ſylua.

» Itaque Pharſalico prælio facto à Pompeio diſceſſit. Mutantur aliquando caſus vt aptius ſedeant, vt,

» Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
» Includunt cæco lateri.—
» — Quorum melior ſententia menti.
» — Da flammam euadere claſſi.
» — Et claſſe ſubegit
» Amiſſa, ſocios ignotæ linquere terræ.

Inuenuſtior fuiſſet vltimus nominum caſus, Cæco latere, mente, claſſe, ignota terra. Et genus aliud alio gratius eſt, vt,

» Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Vulgus incertus dici quidem potuit, ſed odioſius. Nec ſemper in eodem numero placet eadem venuſtas.

» — Securus amorum
» Germanæ,—

pulchrius eſt, quàm, ſecurus amoris germanæ. Ad hæc, quædam affinitas eſt literarum, & quaſi neceſſitudo, quam » ſentiunt aures, os exprimere verbis non poteſt. Celſa ſe» det Aeolus arce. Cur celſa potius quàm alta? Verrântque » per auras, noluit hoc, ſpargant. Bis ſeptem præſtanti cor» pore nymphæ: non vſus eſt hoc epitheto, formoſo. Incu» buere mari, non ſalo. Alibi ſpumas ſalis, non maris. Sub» merſâsque obrue puppes: obrue naues, deterius fuiſſet. » Subducite naues, decentius quàm ſubducite puppes. hæc & ſimilia ſi referes ad animi contemplationem, diu ſuſpenſus hæſitabis: ſi ad aurem, continuò ſenties quæ probare maximè debeas.

De concinnitate numeroſa, & ſimiliter deſinentibus. Caput.7.

DE tribus commiſſuræ partibus ea diximus, vnde cætera generis eius haud magno negocio colligi poſſint. Huic autem diligenter incumbendum eſt, propterea quòd optimè iuncta coagmentatione, etiam ſi nihil aliud de induſtria factum eſt, tamen oratio videtur eſſe numeroſa. Illam ſi neglexeris, concinnitate & numero nequaquam perficies vt ornata venuſtáque ſit oratio. Sed quòd & hæc expoliunt elocutionem, & ordo rerum fecit vt eò tandem veniremus, de concinnitate pauca dicamus. Quid ſit apta concinnitas, antea deſcripſimus, & de ſententia Ciceronis partes eius quatuor fecimus, ſimiliter deſinentia, ſimiliter cadentia, paria paribus relata, & contraria. Verba quæ literis eiſdem concluſa ponuntur in clauſulis orationum proximarum, à Græcis ὁμοιοτέλευτα, à noſtris ſimiliter deſinentia vel finientia dicuntur, vt hæc,
» Bellum in Africa maximum confecit, victorem exerci-
» tum deportauit. Ille deos deorum ſpoliis ornare noluit,
» hic ornamenta Mineruæ virginis in meretriciam domum
» tranſtulit. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudi-
» nem C. Cæſar interclusam aperuiſti, & his omnibus ad
» bene de omni Repub. ſperandum quaſi ſignum aliquod
» dediſti. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, vi-
» ctoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, vir-
» tute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam
» amplificare eius priſtinam dignitatem, hæc qui faciat, non

» ego eum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum deo iu-
» dico. Nemo tum nouitati inuidebat. nemo virtutem non
» honorabat. Is enim profectò mortem attulit, qui cauſſa
» mortis fuit. Magnificè Seruius Sulpitius maiorum conti-
» nentiam diligebat, huius ſeculi inſolentiam vituperabat.
» Nam & hoc in ordine, integra re, multa de pace dixi, &
» in ipſo bello etiam cum capitis mei periculo ſenſi. Quid
» hic victor nõ audebit, qui nullam adeptus victoriam, tan-
» ta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam eius do-
» mum exhauſerit? hortos compilarit? ad ſe omnia ex his
» ornamenta tranſtulerit? cædis & incendiorum cauſſam
» quæſierit ex funere? duobus aut tribus Senatuſconſultis
» è Repub. bene factis, reliquas res ad lucrum prædamq; re-
» uocarit? vendiderit? immunitate ciuitates liberauerit? pro-
» uincias vniuerſas ex imperii populi Romani iure ſuſtu-
» lerit? exules reduxerit? falſas leges C. Cæſaris nomine, &
» falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda cu-
» rauerit? earumq; rerum omnium domeſticum mercatum
» inſtituerit? Populo Romano leges impoſuerit? armis &
» prę ſidiis populum Romanum, & magiſtratus foro exclu-
» ſerit? Senatum ſtipauerit armatis? armatos in cella Cõcor-
» diæ quum ſenatum haberet, incluſerit? ad legiones Brun-
» duſium concurrerit? ex his optimè ſentientes Centurio-
» nes iugulauerit? cum exercitu Romam ſit ad interitũ no-
» ſtrũ, & ad diſperſionem vrbis venire conatus? Multa pro-
poſuimus exẽpla, vt planũ inde fieret, in aliis eſſe breuiora membra, in aliis productiora, in aliis pauciora, in aliis plura, in aliis paria, in aliis imparia, in aliis quæſitam eſſe venuſtatem, in aliis propè naturalem. Incidunt hæc in cala-

mum,

mum,nobíſque nolentibus ita ſe offerunt,vt maior in fugiendo ſit cautio,quàm in perſequendo labor.Natura(vt mihi videtur)ſuadet voluptates honeſtas,& quantum poteſt,vocibus atque varia iucunditate reſpergit orationem, Artis eſt , quod accidit , aut probare , aut improbare , & quod deeſt,adiicere:quod ſupereſt,elimare.Dicet aliquis, Quid hoc ad numerum? Hæc cõcinnitas & conformatio in paucis eſt verbis eodem pacto finientibus,numerus autẽ inſertus eſt omnibus partibus orationis. Confitendum eſt hanc concinnitatem,& eum numerum qui eſt ex temporum ſpaciis,plurimum differre. Nec dicimus has figuras eſſe numeros,ſed eſſe numeroſas, quoniam illas ſponte numerus conſequitur. Id notius erit exemplo familiari. Videmus eos qui rhythmos gallicos ſcriptitant,ferè totos eſſe in ſimiliter cadentibus vel deſinentibus(quod mihi ieiunum & miſerum eſt,in eadem ſemper verſari figura)aſſequi tamen concinnitatum beneficio,vt & oratores & poëtæ à pleriſque dicantur.Poëtas imitãtur certo quodã ſyllabarum numero , Oratores aliquo quaſi rhythmo, ex quo ῥυθμίζειν creduntur à vulgo. Quid habent oratorium,niſi hunc forte rhythmum?& quid habent numeroſum, niſi eodem modo finitum? Oratores obſeruant pedes,non autem,vt illi,certum numerum ſyllabarum.Itaq; ſi videntur aptiores vna aut altera concinnitate, idem accedat & latinæ orationi neceſſe eſt , non quia numerantur in ea pedes,ſed quòd illa cũ voluptate quadã concluditur.Aures enim iucundũ & ſuauem quærunt exitũ,qui quũ optatus aduenit,oblectantur,& in eo conquieſcunt. Ad hæc,nõ omnia quorũ ſimilis eſt exitus, eſſe numeroſa

verũ eſt,ſed ea maximè quæ vel pari, vel penè pari longitudine porriguntur. Eſt in numero curſus & compreheſio quæ pedibus fertur ad finem.hæc eò eſt in eodem modo finitis,quòd vt optimè reſpondeant,in eandem propè menſurã concludi ſolent.Quum primus ambitus ad metam ductus erit, paulumq; ſubſtiterit,vnà cũ eo ſenſus aurium quieſcet:quum ſecũdus eodem penè curriculo circunductus aut aliter pedem fixerit, & currendi æquabilitatem,& finiendi ſimilitudinem comparando,non modò quieſcet,ſed etiam voluptate reficietur. Quamobrem illud totum eſſe numeroſum & arte modulatũ videbitur:
» vt, Accuſant ii qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſam
» dicit is,cui præter calamitatem nihil reliquerunt.Hic non eſt opus,vt ſit par numerus ſyllabarum, ſed vt ad æqualẽ, aut ad propè æqualem magnitudinem extendantur ſententiæ.Quòd ſi ambitus alter altero longior eſt,ſiue antecedit,ſiue ſubſequitur, numeroſum quiddã & hoc pacto conficit, vt dimetri verſus annexi trimetris aut hexametris. nec enim diſplicet oppoſita varietas, nec eſt ingrata
» finium conſonantia.Qui diligebãt hunc,illi fauebant:qui
» admirabantur hunc,illũ probabant:qui deniq; huius no-
» men audierant,illum eruditũ & perfectum exiſtimabant. Hæc oratio paulo iucundior eſt, quòd tertia pars prioribus eſt aliquanto productior. Hinc oſtendi poteſt partiũ æqualitatem conuenire numeroſo,& earum inæqualitatẽ eidẽ non vbiq; diſſentire.Numeroſum dico,nõ quicquid numeris conſtat, ſed quod elocutionis aliqua voluptate gratũ,refertur ad modulationẽ. Porro ſimiliter definiens modulatur extrema in quibus numerus ille dominatur.

Et quo-

Et quoniam media mediis, extremis extrema accommodata iucundius efferuntur, intermedia ſic componit, vt ſponte numerus confluere videatur. Hoc itaque ſchema curſu temperatum, aptè concluſum, nõ numerus quidem, numeroſum tamen eſt, & in orandi voluptatibus & deliciis habẽdum. Sed eo tanto parcius vtemur, quanto pulchrius eſt atque iucundius. Nec iucunditati ſemper eſt locus, nec ſuaue quod nimium, nec iucundum quod tædio coniunctum, nec pulchrum quod diligentia fucatum, nec probandum quod nimio labore infinitum affectat ornamentum. Quatenus illud continuare liceat, cum ex hiſtoricis, tum ex Cicerone ſcire poſſis, cuius eſt illud exemplum ὁμοιοπτώτῳ frequens, quod paulo antè conſcripſimus. Quũ ſponte caſus iidem in ordine conſecutionis occurſant, vt ſine vitioſa traiectione aliò reiici nequeant, ſex aut octo membra, nonnunquam plura, eodem fine
» claudere, turpe non eſt: vt, Rogat oratq; te Chryſogone;
» ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem conuer-
» tit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſũa omnia
» cõceſſit, annumerauit, appẽdit, ſi veſtitum quo ipſe tectus
» erat, annulúmque dedit, vt ſibi per te liceat innocẽti ami-
» corum opibus vitam in egeſtate degere. Nihil erat cur hęc traiiceret, quum ſponte fluerent, non quærerentur affectatè. Parciora ſint quæ ſtudio componendi quæſieris. Natuꝛæ venuſtates minus animum ſatiant.

Vt ſit oratio numeroſa ex ſimiliter cadentibus. Caput. 8.

SIMILITER

SIMILITER cadẽs ſchema fit, quum in ea-
dem conſtructione verborum duo aut plu-
ra ſunt verba, quæ ſimiliter iiſdẽ caſibus effe-
runtur. Sic definit is qui rhetorica ad Heren-
nium ſcribit, & ea ponit exempla, quibus indicari vide-
tur, ſimiliter cadens, id eſt ὁμοιόπτωτον, eſſe in caſibus qui ſi-
miles exitus habent, non in iis partibus orationis quæ neq;
declinantur, neque coniugantur. Nam differentiæ cauſſa,
ſimiliter deſinentia extendit ad omnia verba quorum ſi-
miles exitus ſunt, ſiue caſibus inflectuntur, ſiue manent in-
flexa. Sed & hæc aliter differunt. ὁμοιοτέλευτον eſt in extre-
ma parte duarum pluriúmve ſententiarum: ὁμοιόπτωτον autẽ
in principiis, aut in mediis collocatur: fitq; præſertim quã-
do caſus velut ex aduerſo ſibi reſpondent: & reddita ſuo
» loco, orationi gratiam præſtant. Si quantùm in agro lo-
» cíſque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in iu-
» diciis impudentia valeret, non minus in cauſſa cederet A.
» Cecinna Sexti Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi facien-
» da ceſſit audaciæ. Similiter cadunt agro, & foro: locis de-
ſertis, & iudiciis: audacia, & impudẽtia: cauſſa, & vi facien-
» da. Paulò pòſt. Quaſi verò non eo libentius tum audaciæ
» ceſſerimus, quo nunc impudentiæ facilius obſiſteremus.
ὁμοιόπτωτον eſt audaciæ & impudentiæ, ὁμοιοτέλευτον ceſſeri-
» mus & obſiſteremus. Non minus laborat A. Cecinna ne
» ſummo iure egiſſe, quàm ne certum ius non obtinuiſſe
videatur. Refer illum caſum egiſſe, ad hunc obtinuiſſe:
» ſchema ſenties. Quum hæc ita ſint, ſtatuite quid vos tem-
» pora Reip. de armatis hominibus, quid illius confeſſio de
» vi, quid noſtra deciſio de æquitate, quid ratio interdicti
de iure

» de iure admoneant vt iudicetis. Confeſſio, deciſio, ratio,
» cōmodè reddita pariunt concinnitatem. Ego huic cauſæ
» patronus extiti, nō electus vnus qui maximo ingenio, ſed
» relictus ex omnibus qui minimo periculo poſſem dicere.
» Nam commoditati ingeniū, grauitati ætas, libertati tem-
» pora ſunt impedimēto. Hic non ad populi Romani lau-
» dem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſeruatus.
Nonnunquam ſimiliter cadunt finis & medium, vt; Ma-
» ximas tibi omnes gratias agimus C. Cæſar, maiores etiam
habemus. Quòd hæc figura etiam pertineat ad finem, ex
» Quintiliani verbis intelligi poteſt: Eſt, inquit ὁμοιόπτωτον tā-
» tùm caſus ſimilis, etiamſi diſſimilia ſunt quæ declinantur:
» nec tantum in fine deprehenditur, ſed reſpōdent vel pri-
» ma inter ſe, vel mediis, vel extremis, vel etiam permutatis
» his, vt media primis, & ſumma mediis accommodentur,
» & quocunque modo accommodari poterunt. Hæc ſi ve-
ra ſunt, non erit ſimiliter cadens quod non accommoda-
» bitur, vt hoc, Quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi
» diligentiam comparaui. Schema non eſt hic caſus, inge-
» nio, ſubſidio. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idq́; liben-
» ter crebris vſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum impe-
» ratorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumq́;
» populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas, cum
» tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præ-
» liorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficien-
» di, nec diſſimilitudine bellorum poſſe conferri. Frequens
eſt hic patrius caſus, ſed eò non habet concinnitatem ſi-
militer cadentis, quòd non reſpondet ex aduerſo. Aequa-
bilitate membrorum iucundè cadit oratio, ſed alia virtus

eſt hæc,de qua poſtea dicetur. Nunc videamus cur ſimiliter cadens numeroſum eſſe dicatur. Quando ſimilem caſum reddimus,vt cum voluptate audiamur, propemodum metimur orationem, ac præter audientis expectationem,modum ſequimur eundem,vt ſeruata quantitate quædam requies,reducta eadem qualitate admiratio ſubſequatur.Ex illo fit vt ſimiliter cadentia dicantur eſſe numeroſa. Nam dimenſo ſpacio, quod eſt comprehenſionis, & ambitus modo ſuauiter poſito, quod eſt numeri, verba cum delectatione feruntur ad ſenſum:vt, Vicit pu-
» dorem libido,timorem audacia, rationem amentia. Hoc τρίκωλον eſt, ac πάρισον, & ὁμοιόπτωτον, id eſt trimembre, & æquale, & ſimiliter cadens; & eò numeroſum atque iucundum,quòd omnia relata ſunt quò maximè debent referri. Eodem modo cadentia iucundiores efficiunt verſus,& eorum numerum condiunt,vt,

» Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.
» Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
» Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua.

Huiuſmodi voluptate capti recentiores eò prouecti ſunt ineptiarum,vt totos libros in hoc genere cõficerent, nullumq́; verſum magnifacerent qui non haberet illud ſuum ὁμοιόπτωτον.his iudicibus hoc probare facile eſt,in hac concinnitate modulationem eſſe quandam numerorũ conſimilem,quæ dulci voluptate capiat ſenſum,propter quem repertum eſt quicquid eſt in oratione numeroſum. Quòs ſi quis errare putat, hoc animo perpendat, quanta ſit interdum in re leui iucunditas,& inquirat vnde ſit hic tantum ſuauitatis. Inueniet credo aurium ſenſum caſibus

oppoſitis

oppoſitis haud aliter recreari ſolitum, quàm oculorum intuitum paribus interuallis,& earum ſimilitudine partiū quæ conferuntur ex aduerſo. Nec mirabitur in ſonorum collocatione quiddam eſſe aptum atque iucundum, qui vno aut altero pede compoſito videat orationem cadere numeroſe. Hæc autem conformatio, ſi erunt paria membra, numeroſior & aptior eſſe videbitur audienti. Si verò imparia, ſed commodè reddita, non omnis aberit voluptas. Quapropter haud ab re â comparibus diſtincta ſunt ea quæ ſimiliter aut cadunt aut definiuntur.

De paribus membris,& eorum numero. Cap. 9.

PARIA paribus relata, ἰσόκωλα dicuntur â græcis, hoc eſt, membra quorum par eſt aut penè par numerus ſyllabarum. Nec enim duorum pluriúmve membrorū ſyllabas numero certo ſubiicimus, ſed hanc omnem æqualitatem expēdimus aurium ſenſu,& quæ parum quantitate diſcrepant, quoniam priorum ſimilia ſunt, inter paria numeramus. Eiuſmodi partes eſſe numeroſas oſtendit heroicum poëma, cuius omnes verſus in eandem propè menſuram cadunt. Carmen eſt ἔρρυθμόν, & in oratione fugiendum: ſed quod neque certos pedes, neque tempora certa metitur, aliquam tamen numeri ſimilitudinem ſeruat, inter numeroſas orationes habemus. Argumento ſunt aliquot indoctè cōditi, ſed qui tamen vocantur hymni, in quibus neque modum carminis, neque numerorum ſpacium reperies. Quòd habent quandam numeri ſimilitudinem, vulgo creduntur

eſſe verſus.Itaque paria quòd eadem ferè dimẽſione pen-
duntur,non quæſitum ſed ſecutum habere numerum vi-
dentur. Quamobrem & hac varietate conſpergitur ora-
tio,maximè quæ compoſita quidem,ſed non ſolicitè cul-
ta vult haberi. Itaque paribus Cicero frequenter eſt vſus,
quòd habent numerum quendam latentem, & inaffecta-
„ tum. Ex multis pauca docendi gratia ſumemus. Bellum
„ extrema hyeme apparauit,ineũte vere ſuſcepit,media æſta-
„ te confecit.Nõ auaritia ab inſtituto curſu ad prædam ali-
„ quam reuocauit,non libido ad voluptatem,non amœni-
„ tas ad delectationem,nõ nobilitas vrbis ad cognitionem,
„ non denique labor ipſe ad quietem. Vicit pudorem libi-
„ do,timorem audacia,rationem amentia. Vt eius ſemper
„ voluntatibus non modò ciues aſſenſerint,ſocii obtempe-
„ rarint,hoſtes obedierint,ſed etiam venti tempeſtatesq́; ob-
„ ſecundarint. Seruatum eſſe plurimi cupiunt, ſeruare ſoli
„ vos poteſtis. Hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines
„ fortiſſimis inſidiari ? ſtultiſſimos prudentiſſimis ? ebrioſos
„ ſobriis? dormientes vigilantibus ? qui mihi accubantes in
„ conuiuiis, complexi mulieres impudicas, vino languidi,
„ confecti cibo, ſertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati
„ ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum,atque
vrbis incẽdia. In his orationibus nõ omnia membra ſunt
paria,ſed quæ quibus comparari debeant,iudicare diffici-
le non eſt.Ex membris alia ſunt parua,alia mediocria,alia
magna.Item alia paria,alia imparia;in quo genere mino-
ra minoribus,maiora maioribus conferuntur. Parua ſunt
„ hæc:Gallos accerſiuit,ſeruitia concitauit,Catilinam euo-
„ cauit,attribuit nos Cethego, cæteros ciues interficiendos
Gabinio,

Gabinio,vrbem inflammandam Caſſio,totam Italiam vaſtandam diripiendamq; Catilinæ. Poſteriora lõgius paulo traxit,non modò quòd ſubiecta res,ſed etiam quòd ratio componendi ſic erat. Illa autem mediocria, Subiectos propè iam ignes circũdatosq; reſtinximus,iidemq; gladios in Rempub.diſtrictos retudimus,mucronesq; eorum à iugulis veſtris reiecimus. Reperiuntur & maiora: Mithridatem inſolita inflammatum victoria cõtinuit,& Tigranem magnis copiis minitãtem Aſiæ,retardauit. Miſcentur paria diuerſi generis,vt hæc Cuius ea ſtultitia eſt, vt eam nemo hominem:ea vis,vt nemo fœminam: ea crudelitas, vt nemo matrem appellare poſſit. Habet ἰσόκωλοις elegantiorem concinnitatem,quando iungitur aut ſimiliter deſinẽtibus,aut eodem pacto cadentibus. Tum enim concurrũt duæ virtutes, & ſimiliter exeuntia paribus æquata (ſicuti diximus) ſunt aliquanto venuſtiora. At hæc tria per ſe aliqua ex parte numeroſa , tum demum pulcherrima ſunt, quum pedibus aptis,& eorum numero iuuantur.

Quæ ſint contraria numeroſa. Caput.10.

CONTRARIA numeroſa non ſolum Cicero dicit ἐναντία, ſed & ἀντικείμενα & ἀντίθετα, hoc eſt & oppoſita, & contrapoſita. Ex illis quædam ſunt propriè contraria, vt amare & odiſſe. quædam priuantia, vt dies & nox. quædam relata, vt longum breue. quædam contradicentia, vt edere non edere. quædam repugnantia, vt lœdere & amare. quædam tantum ſeparata,& quodammodo ἀντίθετα,vt,Non noſtri

ingenii,veſtri auxilii eſt. Hæc igitur, & ſiqua ſunt generis
eius alia,adeò numeroſa ſunt, vt in verſum plerunque ca-
» dant:quod his exemplis docet Cicero· Bene quam meri-
» tam eſſe autumas,dicis malè mereri.Id quod ſcis,prodeſt:
» nihil id quod neſcis,obeſt.& addit, Semper hæc quæ græ-
» ci ἀντίθετα nominant, quum contrariis opponuntur con-
» traria, numerum oratorium neceſſitate ipſa efficiunt, &
» eum ſine induſtria. hoc genere iam ante Iſocratem dele-
» ctabantur,& maximè Gorgias,cuius in oratione plerunq;
» efficit numerum ipſa concinnitas. Nos etiam in hoc ge-
» nere frequentes, vt illa ſunt in quarto accuſationis· Con-
» ferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduen-
» tum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem im-
» puram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum
» illius continentia: ab illo qui cepit, conditas: ab hoc qui
» conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas. hæc Cicero.
Vnde excipere poſſis quænam dicantur hic cõtraria,quo-
modo numeroſè conferantur, quâque ratione conficiant
orbem. Sed vt aditus ad hoc componendi genus magis
aperiatur,alia ponemus exempla.Nec enim reperire diffi-
cile eſt apud eum qui eſt in hoc genere frequens. Neque
» enim poteſt is exercitum cõtinere imperator,qui ſeipſum
» non continet: neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios
» in ſe ſeueros eſſe iudices non vult. Imparia compoſuit
membra. Interdum penè paria componit, vt hic, Ex hac
» enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudici-
» tia,illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas,
» illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas,
» illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido. Denique

» æquitas,temperantia,fortitudo,prudentia,virtutes omnes
» certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum
» temeritate,cum vitiis omnibus. Poſtremò copiæ cũ ege-
» ſtate,bona ratio cum perdita,mens ſana cum amentia,bo-
» na deniq; ſpes cum omniũ rerum deſperatione confligit.
» Sæpius impares ſunt partes. Conferte Verrem,non vt
» hominem cum homine comparetis,nequa tali viro mor-
» tuo fiat iniuria,ſed vt pacem cum bello, leges cum vi,fo-
» rum & iuriſdictionem cum ferro & armis, aduentum &
» comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Et ſi non
» minus nobis iucundi atq; illuſtres ſunt ii dies quibus cõ-
» ſeruamur, quàm illi quibus naſcimur, quòd ſalutis certa
» lætitia eſt, naſcendi incerta conditio, & quòd ſine ſenſu
» naſcimur,cum voluptate conſeruamur. Hic veſter hoſtis
» veſtram Remp.oppugnat,ipſe habet nullam.Senatum,id
» eſt orbis terræ conſilium delere geſtit, ipſe conſilium pu-
» blicum nullum habet.Aerarium veſtrum exhauſit, ſuum
» non habet. Nam concordiam ciuium quî habere poteſt,
» nullam qui habet ciuitatem?Pacis verò quæ poteſt cũ eo
» eſſe ratio, in quo eſt incredibilis crudelitas? fides nulla?
» Quædam breuia ſunt interualla,ſed arguta.Si cõſul An-
» tonius,Brutus hoſtis.ſi conſeruator reipub.Brutus,hoſtis
» Antonius. Nonnunquam ſingula ſingulis opponuntur.
» Antonii igitur promiſſa cruenta,tetra, ſcelerata, diis ho-
» minibúsque inuiſa, nec diuturna,neque ſalutaria. Noſtra
» contrà honeſta,integra,glorioſa, plena lætitiæ, plena pie-
tatis. Neceſſe non eſt,ea quæ ſic opponuntur, omnia eſſe
verè contraria, ſed conferri ſicut aduerſa: quod & Quin-
tilianus confirmat exemplis. Quamobrem interim cum

„ aliis miſcentur contraria. Qua in re mihi ridiculè es viſus „ eſſe inconſtans, qui eundem & lœderes, & laudares: & vi- „ rum optimum, & hominem improbiſſimum eſſe dice- „ res: eũdem tu & honoris cauſſa appellabas, & virum pri- „ marium eſſe dicebas, & ſociũ fraudaſſe arguebas. de hoc „ vt exiſtimabas, prędicabas, Chęreę arbitratu cauſſam agebas. Hoc figuræ genus iucundum numeroſumque, ſæpe enthymema pulcherrimũ, ſemper acre & argutum, adeò quidam Romanorum lubenter frequentarunt, vt in Satyricos dentes inciderent. Oſtendit illud Perſianum·

„ —Crimina raſis Librat in antithetis—

„ —Doctas poſuiſſe figuras Laudatur—

Ex quo (niſi forte ſpeciem pro genere vſurpauit) probare poſſumus, non mediocrem eſſe in hac conformatione laudem, eámque nõ ſine cauſſa frequentaſſe Ciceronem. In collatione multarum partium eſt antitheton non in- „ ſuaue, vt illud Ciceronis pro Lucio Muræna· Vigilas tu „ de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas: ille, vt eò quò „ intendit, maturè cum exercitu perueniat. Te Gallorum, „ illum buccinarum cantus exuſcitant. Tu actionem inſti- „ tuis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores tui, ille „ ne vrbes aut caſtra capiantur. Ille tenet & ſcit vt hoſtium „ copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur. Ille exercitatus in „ propagandis finibus, tu in regundis. Huc non referes omnia vel contraria vel oppoſita, ſed ea tantum quæ partes partibus, & membra membris ex aduerſo conferunt.

„ Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo.

Ad numerum nihil faciunt pinguis & macer inter ſe pugnantia, nec ſi dixeris in oratione taurũ eſſe macilentum

in agro

in agro pingui. Non enim ex duobus verbis,ſed ex orationum collatis partibus numeroſum efficitur. Hactenus de concinnitate numeroſa. Tranſeamus ad numeros.

Quid numerus à concinnitate numeroſa & metro differat. Caput. II.

NVMERVS à numeroſa concinnitate, & à metro verſuq́; differt. Numerus enim ſpacia & interualla ſyllabarum lõga ac breuia metitur,& ex illorum temperata compoſitione demulcet aures. Figurarum concinnitates non ex temporibus, & quantitatum differentia, ſed aut ex æquabilitate partium, aut ſimili concentu relatorum creant voluptatem. Numerus nunc longius progreditur, & ambitu ſpacioſo,quemadmodum libero campo bellatores equi, fertur ad metam:nunc excurſione breui contentus, initium ſubinde nouum molitur. Figuræ ſi circunſcriptione longa diſtrahentur, quid cui debeat ex aduerſo comparare ſenſus,nec attendet,nec vlla reficietur voluptate. Ad hæc numerus per ſe iucundus eſt, triſtior eſt figura numero omni deſtituta. hæc quibuſdam partibus tantum,ille inſertus eſt omni comprehenſioni. hæc aperta, ille occultus. hæc rarior,ille frequentior. hæc minoris eſt artis, ille maioris. hæc etiam illorum communis, qui neſciunt artificium rhetorum, ille pauciorum,qui non modò præcepta eloquendi tenent, ſed longa exercitatione formati, aptè compoſitéque dicere, & hoc quaſi geſtu orationem mouere poſſunt. Differunt etiam numerus & verſus, hoc eſt

ῥυθμὸς ϗ μέτρον. In verſu numerantur pedes aut quatuor, vt in dimetris: aut quinque, vt in pētametris: aut ſex, vt in hexametris: aut ſeptem, aut ſeptē cum ſyllaba, vt in ſeptenariis & quadratis: aut octo, vt in octonariis. In rhythmo quot ſint omnino pedes, enumerare nihil eſt neceſſe. Nunc ſinguli collocātur, vt hic, Diximus, O ſcelus. Nunc bini, vt, O me miſerū, O me infœlicem. Aliquādo bini cum ſyllaba, vt, Teſtes dare volumus. Aliquādo terni, vt, O ſcelus incredibile. Aliquādo quaterni, vt, Valeant, valeāt, inquit, ciues mei. Sæpe ſeni, aut ſepteni, aut duodeni, aut etiam plures. Non ſunt continuandi numero pares, ne verſiculorum ſimilis eſſe videatur oratio. In verſu pedes certi ſunt, atque definiti, vt dactylus & ſpondeus heroico, iambus iambico, anapæſtus anapæſtico. In oratione nihil eſt præſcriptum quo certo debeamus vti. A pæane ducam initium ſi verba depromenti fiat obuius: ſi non occurret, à cretico: ſi ne hic quidem, à bacchio, aut eorum vno quibus vtūtur oratores. Quòd ſi idem ſæpius offeretur, nonnunquam repudiandus erit, vt abſit odium ſimilitudinis, quo nihil eſt in hac arte peius. Præterea in numero poëtico, verbis ordine conſtitutis, non alios & alios metimur pedes, vt heroico non dicimus iambum, aut trochæum, aut anapæſtum, ſed dactylum modò atque ſpondeum. In oratione licet in pedem ſumere binas ſyllabas, aut ternas, nunc has, nunc illas, & hoc modo varios efficere pedes pro metientis arbitrio. Id quale ſit, monſtremus exemplo. » Omittendæ ſunt » omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, lu- » dus, iocus, conuiuium, ſermo etiam penè omnium fami- » liarium deſerendus. Primus pes erit aut iambus, ex breui & longa,

& longa, aut bacchius ex breui & duabus longis: ſecundus, aut ſpődeus, aut certè moloſſus. nihil enim refert. Iam ſi verbi quinti, quod eſt, relinquenda, tertiam ſyllabá componas cum duabus proximis, dactylus erit: ſi cũ vna, choreus. ſi cum tribus, pæan primus. Omnia ſic erunt tibi libera dimetienti, propterea quòd orator non animaduertit quos nominaret pedes, ſed breuibus & longis quodámodo temperauit orationem. Carmen vbique numeroſum eſt, & in eo ferè neque principia mediis, neque extrema primis, ſunt compoſitiora. In proſa numerus etſi in mediis non omni ex parte negligitur, in principiis tamen & clauſulis, hoc eſt in ſententiarum finibus accuratior eſſe debet. Nam aptius eſt inſtruendum, quod initio ferit auditorem, & id quo tandem ſenſus animúſque recreantur. Ad hæc poëta numerum ſuum non ſic relaxare poteſt, vt multis in locis orator. Si quid audet in licentiam, & iambum pro ſpondeo, aut trochæum, id eſt treis breues pro dactylo ponit, nouum & inſolens & abſurdum videtur. Orator interim vnam & alteram ſententiam nő aptat numeris, aut ſponte numeroſam de induſtria diſſoluit. Nec enim delectare ſemper, vt poëta, ſed ſæpe cauſſis ac neceſſitati magis ſubſeruire contendit. Nec eſt turpe hominem ſeueris rebus occupatum, nonnũquam horridius, ſi modò grauius, præferre genus orationis, & aliũ in locum referre numeros. quod ſi faciat poëta, ſuum retinere munus nullo modo poſſit. Liberior eſt oratio, verſus his quaſi vinculis aſtrictior: illa numero ſimilis, hic totus ex numeris: illa neque ἄρυθμὸς, neque εὔρυθμός: hic εὔρυθμός, illa ſubinde variante materia alios & alios collocat pedes, nunc tardior, iam

volubilior,ſæpe iucunda,ſæpe triſtis,aliquando curta, aliquando producta.hic ſui ſimilis,nec multos ambitus circunſcribere, nec ſua tempora commutare poteſt: quod ſemel aſſumpſit,hoc legis eſt ad extremum perferendum. Quòd eſſet inter hęc diſcrimen,& aperta differentia,quæſitum eſt vtrum eſſet difficilius facere verſum, an aptare numerum? Quod ſic intelligendum mihi videtur. Propoſita vna eadémque materia, & æquatis cæteris ornādi partibus,dubitatio exoritur,vtrum ſit operoſius illam metro, quàm numero,an numero quàm metro complecti? Numero,inquit Cicero.Cur ita? Habet ille verſuum conditor, quod certum ſequatur, & à quo non facilè poſſit deuiare. Itaque ſi modò nouerit ſyllabarum quantitatem, carminiſq; legem,vt heroici,& vſu mediocri fuerit exercitatus, affabrè cudet verſiculum, quod pueris etiam frequenter accidere videmus. Non ita facilè cognoſcet quātum excurrere debeat oratio,quod numeri genus ſententia maximè velit, quos ex tam multis ordine ſtatuat pedes, vbi firmet gradum,vbi leuius inſiſtat, quo tandem modo clauſulam deponat.Nec ſi fœliciter vnam aut alteram ſententiam colligauerit,quoniam modò cæſim,modò membratim, ſæpe comprehenſè,ſæpe variè dicendum eſt,facilè mutabit numerum, & ſubinde nouum induet eloquendi genus. Quamobrem difficilius eſt intexere numerū quàm verſum, etiamſi rhythmus oratorūm ſoluto ſimilis eſt, & maiori quadam libertate prouoluitur. In vtroque tamen pedes ſunt generis eiuſdem,ex quorum poſitione modus oratorum fit,atque poëtarum.

Qui pedes orationis,& quid à numero differant. Caput. 12.

NON alii ſunt pedes in oratione quàm in verſu,ſed eſt eorum varia atque diuerſa collocatio. Qui ſint, vel grammatici norunt. Nunc qui maximè nominentur ab oratoribus,operæprecium eſt explicare, propterea quòd illis aptè compoſitis numeroſa progreditur oratio. Qui duabus ſyllabis cõſtant,recipiunt omnes,ex quibus Pyrrhichius eſt è correptis duabus,Spondeus è totidem longis,Iambus è breui & longa, Choreus è longa & breui. Recipiunt & triſyllabos,Moloſſum ex tribus longis, Trochæum cõtrarium ex totidem breuibus, Dactylum ex longa duabusq; correptis, Anapæſtum oppoſitũ ex duabus breuibus & longa, Bacchium ex breui & reliquis longis, Palimbacchiũ ex duabus longis & breui.Longam inter breues Amphibrachyn,breuem inter longas Creticum dicunt.Tres celebrant eorum quibus ſyllabæ ſunt quatuor, Dichoreum ex duobus choreis,Pæana primũ ex longa ac tribus correptis,Pæana quartũ ex breuibus tribus,& longa. Secundum & tertium referunt ad ſimplices, quemadmodum reliquos omnes quatuor & quinque ſyllabarum, præter vnum Dochimum,qui conficitur ex Choreo & Cretico, vel ex Cretico & Iambo. Hos vt in eam rem quam modò tractamus,nouiſſe ſat eſt, ita ſyllabæ cuiuſque quantitatem vnde fit pes,habere cognitam certámque, neceſſarium eſt. Quæ ſi eſſet vna cauſſa, certè nobis perſuadere poſſet, oratori non vtilem modò, ſed etiam neceſſariam eſſe poëtarum lectionem. Ex iis pedibus quos antè nu-

merauimus,alii ſunt pares,vt Pyrrhichius, Spondeus,Dactylus, Anapæſtus, Amphibrachys : dicti pares, quoniam diuiduntur in partes duas æquas. Alii duplices,vt Iambus, Choreus,Tribrachys ſiue Trochæus,Moloſſus.In his partem pars altero tanto ſuperat. Alii ſeſquipli,vt Bacchius, Palimbacchius, Creticus, Pæan. hi ſi diuidantur in duas parteis, altera tantundem & dimidium continebit, vt in Cretico quinque ſunt tempora.comparato duo cum tribus,ſecunda pars erit ſeſquimaior, hoc eſt, tantundem & dimidium complectetur. Diuiſio eſt Ariſtotelis, qua tria eſſe pedum genera demonſtrantur. Ex illis breues celeriter feruntur,vt tribrachys,& pæan:longi tardè trahuntur, vt ſpondeus,& moloſſus. temperati retinent mediocritatem,vt dactylus, anapæſtus. Celeritati propior iambus & choreus,quàm tarditati:cõtrà bacchius & palimbacchius: quanquam in dactylo choreus eſt, & in palimbacchio, ſicut iambus in anapæſto, & in bacchio. Aliud eſt omnino hoc aut illo modo ſyllabas componere.In pæane trochæus eſt:in hoc nulla dignitas, in illo vel maxima. Qui pedes à longis deponuntur in breues, volubiliter eunt,atque iucunde. Qui aſſurgunt à breuibus in longas, aſpera percuſſione feriunt aurem, ac in fine ſubſiſtunt. Pyrrhichius tenuis,ſpondeus tardus,iambus aſper,choreus volubilis,dactylus heroicus,anapæſtus exultans,trochæus leuis, moloſſus grauis,bacchius ſeuerus, ſimilis palimbacchius, creticus temperatus, amphibrachys obſcurus, dichoreus iucundus,pæan amplus, dochimus maieſtate conſpicuus. Ex illa varietate naſcuntur multæ ſpecies orationis, non ſi pes idem ſemel aut iterum collocetur, ſed ſi ſæpius aut

idem aut rationis eiuſdem alius miſceatur. Nam miſcendi ſunt & interſerendi, non continuandi pedes, ne aut efficiant verſum, aut ſimilitudine tædium pariant, & in affectatione deprehendantur. Quòd ſi quis vnus ſæpius iterabitur, alio interiecto melius iterabitur. Pes aliquando numerus à Cicerone dicitur, aut quòd pedibus numerus cõſtat, aut quòd pes habet arſin & theſin, hoc eſt elationem & poſitionẽ, vnde modulus excitatur, vt in his vel inciſis vel membris, quæ vno tantum pede ſtant, cuiuſmodi ſunt hæc, Diximus. O ſcelus. Scio. Erras. Falleris. Sed ille numerus propriè dictus, multorum concordia pedum conſtat: quemadmodum ſymphoniacorum cantus non vno aut altero tono, ſed concentu plurium vocũ perficitur. Quid enim modulationis eſt in vna percuſſione? aut quomodo quæ ſingula proferuntur, colligari ſimúlque ferri poſſunt? Vt currentibus equis, ſic & orationi opus eſt interuallo & curriculo, vt libero ſpacio recepta, liberè ſe mouere poſſit. Pes igitur à numero differt, vt à toto curſu gradus vnus, & vna proiectio. Vbi numerus, illic pedes: vbi pedes, non ſtatim numerus. quamobrem proximũ eſt exponere quo pedes ordine numerum conficiant.

Qui ſit ordo pedum in extruendo numero.

Caput. 13.

IN pedibus collocãdis tria ſunt genera locorum obſeruanda, in quibus ſunt principia, media, poſtremáque ſententiarum. Extremus ambitus diligenter accurateq; deponendus. Nam quòd periodo circunducta ad extremum quieſcit auris, & à labore exoptata numeri iucunditate recreatur, haud immeritò ſi

quid in oratione voluptatis eſt,dominatur in fine. Quòd
ſi quid in curſu claudicatum eſt,fine compoſito parum vel
nihil offenditur ſenſus . Finem dico non modò compre-
henſionum,ſed etiam inciſorum atque membrorum,quæ
numeroſè & aptè terminare iucundum eſt.His tribus cu-
ra quædam adhibenda, & clauſulæ,id eſt extremæ ſenten-
tiæ,vel maxima.Hic igitur duos aut treis numerare pedes
conceſſum eſt,vix vnquam alibi datũ:ne oratio quæ liberè
fluere debet, in numerãdis cõſtituendiſq; pedibus cõſene-
ſcat. Quamobrẽ ordo pedum in extrema circũſcriptione
certior eſt,q̃ vel in principiis,vel in intermediis: quàquam
nihil rhythmo tam certum præfixumq; eſt,q̃ in verſu poë-
tarum . Hinc igitur initium ducamus,quiq; numeri maxi-
mè clauſulam finémque ſententiæ deceant, aperiamus,&,
quod ordinis eſt,qui melius antecedant,quíque venuſtius
ſubſequantur. Dichoreus adeò præclarè cadit, vt hoc C.
Carbo concionem Pop. Romani in clamorem excitarit,
vt Hierocles & Menecles Aſiaticorum rhetorum prin-
cipes hoc modo ferè clauſerint orationem. quod impro-
» bat Cicero in Oratore , quia in orationis numero nihil
» tam vitioſum,quàm ſi ſemper eſt idem . Dichoreo Creti-
cus optimè præponitur, peius autem trochæus. Conferte
» Verrem,nõ vt hominem cum homine comparetis, nequa
» tali viro mortuo fiat iniuria , ſed vt pacem cum bello,le-
» ges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis,
» aduentum & comitatum cum exercitu & victoria confe-
ratis. Quòd autẽ ſit iambus in cretico, pyrrhichius in tro-
chæo,idẽ de vtroque ſit iudicium. Dactylus & ſpondeus,
eadem ratione bacchius cum dichoreo,ſuauiter audietur.

Haberent

» Haberent hæc oblectamēta & ſolatia ſeruitutis. Prima do-
» cuit maiores noſtros quàm præclarum eſſet exteris gen-
» tibus imperare. Det operā vt admittatur in alicuius iſto-
» rū Tuſculanū. Quum dactylus & choreus anteponun-
tur, finis eſt carminis Phalæcii: quod ſi non tam fugiendū
eſt quàm vel iambicum, vel heroicum, vel elegum, gene-
ra vulgata, tamen aliqua ex parte fugiendum. Eſt enim vi-
tioſum carmen in oratione, quia dicentis imperitiam, aut
certè componendi affectationem arguit. Vſus eſt hoc ge-
» nere Cicero, Ne ſuum ius ſuis moribus ſuis legibus obti-
» nere poſſent. Inſidet ſibiipſi admodū ſuauiter. Per triēniū
» dederūt. Adiūgitur & pæani, & anapæſto, ſed lenius pau-
» lo quàm cretico. Itaque ille M. Cato ſæpius cellam pena-
» riam reip. noſtræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam no-
» minauit. Partim retinet, Vt arare, vt paſcere, vt negociari
» libeat, vt denique ſedes ac domicilium collocare. Gratiā
» perdit ſi ad eum abruptè venitur. Hunc tu igitur diē tuis
» maximis & innumerabilibus gratulationibus iure ante-
» pones. Nullus eſt pes quo Cicero tam frequenter vtatur
& in deponenda ſententia, & in terminandis partium fi-
nibus: quāquam monet, vt quo dulcior eſt, hoc magis ſa-
tietas formidetur. Claudit ille perſæpe circunſcriptionē
choreo & moloſſo, vel cretico & ſpondeo. Nihil differt
vtrum iſtorum dixeris, quum liceat hoc aut illo modo di-
» ſtinguere pedes. Fateor me ſalutis omnium cauſſa ad eam
» partem acceſſiſſe ſubleuandæ, quæ maximè laboraret. Ne-
» ſcio cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi ob-
» iiciatur, me potiſſimùm eſſe delectum. Vltimā ſyllabam
facimus ancipitem, ſicut & ii qui cōficiūt verſus. In hoc

numero grauitatis eſt plurimum, propterea quòd oratio
temporum mora firmatur. Præcurrit aptè dichoreus. Ple-
» rique minime timendum fuiſſe ſenſerunt. Interdum tres
» chorei. Tamen ad hanc cauſſam nō ſine aliqua ſpe & co-
» gitatione venerunt. Nonnunquā dactylus. In balneum te
» ducere cœperunt. eſſe videbatur. Minus habebit authori-
tatis cum trochæo, aut pyrrhichiis duobus, vt hic, Sed ta-
» men ſunt alia maiora. Quidnam noui facinoris afferret.
Comitātur alii pedes, creticus, anapæſtus, bacchius, atque
ſpondeus. Id haud ita frequenter, quia fugiūt oratores tar-
ditatis languorem. Multus eſt & creticus in extrema ſen-
» tentia: vt in hac, Claſſes & commeatus multum iuuant.
» Duplicatur interdum. Atq; ipſe cogitans ſentio. In com-
» munionem tuorum temporum contuli. Triplicatur etiā.
» Facere enim probus adoleſcens periculoſe, quàm perpeti
» turpiter maluit. Quando choreū ſequitur, aut alium pe-
dem breui ſyllaba clauſum, tum duos continet iambos.
» Fruere cum fortuna & gloria, tum etiam natura & mori-
» bus tuis. Multorúmque innocentiū ſanguis iſtius ſuppli-
» cio luendus eſt. Illud quod alteram ſenarii partem confi-
cit, ſæpius admittere periculoſum eſt: vna pluréſve longæ
» tutius antecedent. Magnopere quod laudent, non habēt.
Quum ſubiicitur iambus, modus eſt temperatæ ſuauita-
tis. Fit enim dochimus ille pes inſignis è quinque ſyllabis,
breui, duabus longis, breui, longa: vt reipublicæ: quem Ci-
cero vetat iterari, quòd continuatus numerum apertū &
nimis inſignem facit. Simplicem frequenter vſurpat. Eos
» Martis vis perculit, non ira victoriæ. Ad reiiciendos Iudi-
» ces venimus. Reſpondit quòd eos in iudicando nimium

ſui iuris

ſui iuris ſententiæq́; cognoſceret. Infinita ſunt apud eun-
dem exempla,ſi poſtrema breuis,vt in verſibus,habetur vt
longa. Plurima ſunt & illa,& meo iudicio molliſſima,quæ
ſpondeum cum trochæo, hoc eſt tribus breuibus ſtatuūt
» in fine. Diu multumq́; Brute dubitaui. Eſſe videatur. No-
» ua quæſtio conſtitueretur. Maximus eſt fructus iucundi-
» tasq́; ſapienti. Vt finis aliquando iudiciariæ controuerſiæ
conſtitueretur. De hoc numero Quintilianus in nono·
» Minus grauis erit ſpōdeus præcedēte pyrrhichio,vt, Iudi-
» cii Iuniani. & adhuc peius priore pæane,vt, Brute dubita
ui. In alia opinione fuiſſe Ciceronem,exemplorum mul-
titudo declarat. Eius authoritatem in hoc genere compo-
nendi qui parui facit,quid melius ſequatur,non intelligo.
Quid habent vitii ſpondeus & pæan? Habet ſpondeus ſta-
bilem quendam,& non expertem dignitatis gradū,inquit
» Cicero: qui & hæc de pæane· Qui pæana prætereunt,non
» vident molliſſimum a ſeſe numerum eundemq́; ampliſſi-
» mum præteriri? Ariſtoteles eum maximè probat: ὁ δὲ παιὰν
ληπτέος, ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λαν-
θάνειν. Sumēdus eſt pæan,maximè enim latet, eò quòd ex
dictis numeris vnus eſt vnde non conficitur verſus. Tar-
dior eſt ſpondeus iteratus, ſed grauitate plenus choreo
» priore. In monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.
» Etenim palàm dictitabat,conſulatū Miloni eripi nō poſ-
» ſe,vitam poſſe. Atque etiam ſubiiciunt ſe homines impe-
» rio alterius & poteſtati pluribus de cauſis. Sæpius multo
» duobus ſpondeis iambus incumbit. Sed etiam gloriā per
» tales viros infringendam. Gloriam libens agnouiſſet. Me
» conſulem declarauit. Conſules adiuuerunt. Sed enarrare

» C. Cæſar res tuas geſtas poſſit. Reperiũtur in fine tres ſpõ-
» dei. Victoriis illuſtratæ ſunt. Tres, & ſyllaba: Hodierno die
» te ipſum viciſti. hic forte quiſpiam ſynæreſin dixerit. In-
» terdum quatuor. Sed etiam laudatorem vidiſtis. Hæc tar-
diora ſunt, quàm quæ debeant frequentari. Nec bene aſ-
» ſidebit dactylus. Domo eſt egreſſus non modò nullum
» ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli.
Finis eſt heroici carminis, eius quod temporum tardita-
te, rerum grauitatem ponderat, quale hoc eſt,

» Chara deûm ſoboles, magnum Iouis incrementum.

Quòd ſi ſpondeus erit vnus in fine, & dactylus ei proxi-
mè iungetur, tanto deterior erit huiuſmodi clauſula,
quanto heroicus verſus cuius extrema ſequitur, eſt no-
» tior. A Cicerone iungitur. Hæc tanta virtus ex hac vrbe
» expelletur, exterminabitur, eiicietur? Obſcurius eſt vitium
propter moram interiectam. Nam ſingulatim tria poſtre-
ma verba pronunciantur, & interrogatio ſuſtinet oratio-
» nem. Apertius eſt iſtud: Omnes in me meóſque redun-
» dant ex illo fonte dolores. Quam etſi ſpero eſſe falſam,
» nunquam tamẽ verbis extenuabo. Si tertius eſt à fine iam-
» bus, illa minus eſt vitioſa compoſitio. Imperatorum pe-
» nuriam commemorabit. Dactylus in extrema ſede pluri-
» mus eſt præueniente cretico. Nec ad conſilium caſus ad-
» mittitur. Belli diſſidio diſtractus à fratribus. Hic magiſtra-
» tus à populo ſumma ambitione contenditur. Si ſuſtineas
hic vltimam ſyllabã, pro dactylo creticus erit, pes in clau-
ſula frequẽtiſſimus, & ſine cõtrouerſia dactylo præferen-
dus. Inſtabilis eſt dactylus cum pæane vel anapæſto. Nul-
» lũ pietatis officiũ defuit. Non minor penè ad omnes, q̃ ad
illum

» illum ventura ſit,lætitia peruenerit. Ac primus aditus &
» poſtulatio Tuberonis,hæc (vt opinor)fuit, velle ſe de Q.
» Ligarii ſcelere dicere. Duo dactyli malè nectũtur ad extre-
mum.deſinunt in aſclepiadeum, quod & ſuâ ſponte ſub-
» ſultat. Omnis voluptas præterita pro nihilo eſt,quia poſt- »
» ea nulla futura ſit. Pòſt etiam ſtudii ſui quærebãt aliquem
ducem. Bacchius optimè claudit orationẽ: quod etiam
dichoreo probari poteſt, cuius nouiſſimæ tres ſyllabæ
bacchium efficiunt, ſi nihil refert breuis an longa ſit ex-
trema. Certè ad quantitatem nihil refert,ad ſonũ nõnihil.
» Naturam & conditionem,vt vinci poſſent, habebãt. Non
» enim iam cauſſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ comparandæ.
» Diſſolutum videri. Si nectes ſyllabas quatuor, ditrochæus
erit: ſi treis modò, bacchius. Eodem modo comparandi
» ſunt moloſſus & palimbacchius. Noli noſtro periculo ſa
» piens eſſe. Pæan ab antiquis ſtatuitur duplex, vnus ex lon-
ga & tribus productis, alter ex breuibus tribus & longa,
duo reliqui ad alios pedes reducuntur,vt ſecũdus ad iam-
bum atque pyrrhichium, tertius ad pyrrhichium & cho-
reum. Primus & vltimus quanuis dignitatem & amplitu-
dinem habeant in medio curſu, infirmi tamen & inſtabi-
les ſunt in extrema comprehenſione. Sed & in ea nõnun-
» quã collocãtur. Ego te in patria per eoſdem retinere non
» potero? Nulla deniq; exiſtimãtur eſſe iudicia. Atq; ille non
» mediocri cupiditate arripuit imperiũ. Si quid fortè præ-
» tereo,dico intra domeſticos parietes. Neq; moleſtè ferebãt
» abeſſe à foro magiſtratum, non ius dici, non iudicia fieri.
In hoc exẽplo duo pæanes ſine grauitate cõcurrũt. Quòd
trochæus autem ſit in pæane primo,ſubibit idem iudiciũ.

» Iſto enim nomine illa adhuc cauſſa caruit. Contra Cæſa-
» rem bellum gerere. Itaque ſi plures erunt breues in clau-
» ſula, oratio vaneſcet: vt hæc, Dabat ſe labori atque itineri-
bus. Nec multum probandus anapæſtus. aſſurgit enim, nec
» bene deponit orationem. Niſi ratio belli, niſi ſumma vti-
» litas moueant. Iam qui pedes optimè cadant, operæpreciũ
eſt in ſummã referre, vt eos cuique promptũ ſit excipere.
Hi ſunt igitur principes·

Creticus & dichoreus	gloriam comparauit.
Choreus & moloſſus	membra firmantur.
Dochimus.	ira victoriæ.
Creticus iteratus	vrget affinitas.
Creticus & dactylus	conſonant omnia.
Trochæus & ſpondeus.	vitia damnant.
Iambus & diſpondeus	virum condemnarunt.
Trochæus & diſpondeus	cædit armatos.

Aliis omnibus gratia varietatis vtendum. Sæpius his præ-ſtantioribus demulcet aures eloquens, atque grata viciſſi-tudine tædium vitat. Claudũt ambitum pedes omnes qui vel duabus vel tribus ſyllabis continentur. Etenim pyrrhi-chius eſt in dactylo, iambus in cretico, choreus in dicho-reo, dactylus & trochæus in pæane primo, anapæſtus in ſe-cundo, moloſſus in diſpõdeo. bacchius, ſi nihil refert bre-uis an longa ſit nouiſſima, ad dichoreum, palimbacchius ad moloſſum pertinebit. Quamobrem pes omnis duabus aut tribus ſyllabis conſtans, ambitum definit. In texendis numeris haud ſatis eſt continuationis aptaſſe finem, ſed & inciſiones & membra curã diligentiamq; deſiderant. Hic tantiſper quieſcit orator, dum ſententiæ diſtinguuntur, &

ad cætera

ad cætera pronũcianda ſpiritus à labore recreatur. Mem-
bra quæ κῶλα dicũtur à Græcis, alia ſunt longiora. Vt etiã
» filiũ ſuũ lectiſſimũ adoleſcentem foras ad propinquũ ſuũ
» quendã mitteret ad cœnam.alia breuiora,vt,Hoſpes hor-
» tatur.In omnibus lõgioribus,quia periodon illam videtur
imitari,ſeruanda eſt ea ratio pedum,quam ſuprà demon-
ſtrauimus,& eo forte ſeruãda magis,quo ſunt illa periodo
curtiora. Animus hæc tota complectitur,& illorum gau-
det ornatu.Si videt eſſe diſcincta,abruptam & interpũctã
elocutionem aſpernatur,& grauiter moleſteq; fert tãtum
ſpacii confectum fuiſſe ſine voluptate. Sin breuiora po-
nuntur,ex numeris eligendi tardiores,vt breuitatem gra-
uitate compenſent. Hic laudabitur ſpondeus, bacchius,
moloſſus, & diſpondeus:nec erit in vitio creticus, & di-
choreus. Cuius rei ſit hoc teſtimonium. Tum ciues Ro-
» mani qui Lampſaci negociabãtur, cõcurrrũt,orant Lam-
» pſacenos,vt grauius apud eos nomen legationis,quàm in-
» iuria legati putaretur.ſeſe intelligere hominem illum eſſe
» impurum ac nefarium,ſed quoniam nec perfeciſſet quod
» conatus eſſet,nec futurus eſſet Lampſaci poſtea,leuius eo-
» rum peccatũ fore,ſi homini ſcelerato peperciſſent, quàm
» ſi legato non peperciſſent. Hæc periodus multis confe-
cta membris. Sunt & breuiora quædam ex iiſdem pedi-
» bus. Non enim poteſt dicere, quum ſeditionem ſedare
» vellem,quum frumentum imperarem, quum ſtipendium
» cogerem,quum aliquid denique reip.cauſſa gererẽ,quòd
» acrius imperaui, quòd animaduerti, quòd minatus ſum.
Eadem eſt ferè inciſorum compoſitio. Nam cõponi de-

bent optimè,vt ornet elegantia paruitatem. Domus tibi » deerat?at habebas. Pecunia ſuperabat?at egebas. Hæc inciſe dicta ſunt quatuor, quæ ſpondeo ſuſtinentur. Inciſa Cicero dicit quæ Græci κόμματα:cuius verbi notatio videtur indicare particulam orationis ſpiritu pronunciantis interruptam, & ſine aliis debilem & mancam, vtpote quæ nec planè ſenſum, nec numerum habeat perfectum. Inciſa ſtatuit in ſingulis verbis,vt,Diximus.In binis,vt,Ipſi prodeant. In ternis, vt, Miſſos faciant patronos. Poſſunt eſſe plura. Membra re numeróque ſunt perfectiora, quæ tamen à corpore totius orationis auulſa, integram vim » non habent: vt, Cur clandeſtinis conſiliis nos oppu- » gnant? Et hæc quatuor, O callidos homines. O rem ex- » cogitatam. O ingenia metuenda. Teſtes dare volumus. » De inciſis Quintilianus & membris, Inciſum, inquit,erit » ſenſus non expleto numero cõcluſus, plerisq; pars mem- » bri. Membrum autem eſt ſenſus numeris concluſus, ſed » à toto corpore abruptus,per ſe nihil efficiens. Hæc anxiè diſtinguere,ad eam de qua loquimur numerorum ſcientiam nihil eſt neceſſe. Dicamus inciſum eſſe imperfectius,& quo dicto ad reliqua feſtinet orator: membrum, perfectius,ac liberioris interſpirationis.Inciſum ſæpe mē- » bri pars eſt,vt hic: Si authoritates patronorum in iudiciis » valerēt,ab ampliſſimis viris L.Cornelii cauſſa defenſa eſt. » ſi vſus, à peritiſſimis.ſi ingenia, ab eloquentiſſimis.ſi ſtu- » dia, ab amiciſſimis, & cum beneficiis cum L. Cornelio, » tum maximè familiaritate cõiunctis. Hic circuitus quinque membris conſtat, ſingula binis inciſionibus. Etenim

quum

quum partes orationis omnes aut inciſa dicãtur, aut mẽbra,aut circuitus: & circuitus, hoc eſt periodi, totam expleant ſententiam, membra ſenſus breuiores amplectantur: neceſſe eſt inciſi nomen ad eas maximè partes referre,quæ per imperfectionem iuſtum membrum conficere non poſſunt, quum tamen interuallo & interſpiratio-
» ne diſtinguantur, vt hæc ſeptem, Cui commiſit? quo ad-
» iutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum fa-
» cinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? In vno verbo numerum quærere non eſt opus, in duobus quædam concordiæ vis eſſe poteſt. Membra dicantur hæc nouem,
» Publicam dilapidabat pecuniam, ærarium exhauriebat,
» minuebat vectigalia, donabat ciuitates ex commentario,
» dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictato-
» rem creari legibus, ſenatuſconſultis ipſe repugnabat in
» ſenatu, prouincias vnus omnes concupierat. Si quid eſt hoc genere perfectius, nec tamẽ ambitus nomine dignum vocari, maiore de cauſſa membrũ debebit appellari, etiam ſi pars circuitus non ſit. Eſt oratio membratim cæſimq; diuiſa, quam dicere circunſcriptionem non poſſumus: vnde planum fit & inciſiones & mẽbra à periodo ſeparari poſ-
» ſe. Sit hoc teſtimonium · Sed quid ego de dignitate iſto-
» rum teſtium loquor? Virtutem eorum diligentiamq; co-
» gnoſcite. In balneis delituerunt. Teſtes egregios. Deinde
» temerè proſilierunt. Homines grauitati deditos. Arguit Cicero Hegeſiam quendam qui ferè ſemper hoc genere ſine circuitu vtebatur. Idẽ de compoſitione mẽbri & inciſi ſic
» præcipit · Nihil tam debet eſſe numeroſum, q̃ hoc quod

minimè apparet, & valet plurimum. & paulò pòſt· Quæ
» inciſim aut membratim efferuntur, ea vel aptiſſimè cadere debent. Non igitur verendum eſt in horum caſu optimos collocare pedes, eóſque maximè, qui ſuo pondere firmant orationem. Sic enim parua corpore, ſpaciorum ſtabilitate confirmantur. Principia quæ vacuas ingrediuntur aures, numero vacare non debent. Non enim poteſt illud placere, quod ſtatim quaſi in veſtibulo offendit.
» Creticus principiis aptiſſimus eſt. Neminem veſtrum
» ignorare arbitror iudices. Deinde pæanes duo. At bene-
» ficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina. His adiice dichoreum & bacchium & palimbacchium.
» Non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus com-
» miſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſ-
» ſedo tribunus plebis. At quanta merces rhetori data eſt? Capiunt eundem locum cæteri. Dactylus, Omnia præ-
» teribo quæ mihi turpia dictu videbuntur. Anapæſtus, Pa-
» tior iudices, & non moleſtè fero. Moloſſus, Eſt idem Ver-
» res, qui fuit ſemper. Amphibrachys, Tenéſne memoria
» prætextatum te decoxiſſe? Trochæus, Vt igitur intelli-
» geretis qualem me eſſe Conſularem profiteretur, obiicit
» mihi conſulatum meum. Dochimus, Catenas habebat
» hoſpes tuus. Omnes igitur pedes ſimplices duodecim numero principem locũ capiunt. Pyrrhichius eſt in Anapæſto & pæane quarto, iambus in Bacchio, Choreus in Dactylo & Crético, Spondeus in Moloſſo & Palimbacchio.

Ex illis

Ex illis optimi ſunt initio { Creticus. Pæan primus. Pæan quartus. Dochimus. Dichoreus. Moloſſus. Anapæſtus.

Súntne quoque boni qui continentur illis? Nihil eſt neceſſe. Quum pedi aut acceſſio aut deceſſio fit, illius natura mutatur. Nec ſi pæan habet dignitatem, propterea neceſſe eſt aut pyrrhichium aut trochæum eadem authoritate præſtare. Refert enim, longa an breuis ſubſequatur. Itaq; dicimus illos omneis in principiis non quidem probari, ſed inueniri. Cauendum ne multis breuibus exiliat, néve longiorum continuatione langueſcat iugreſſus. Maximè animaduertendum ne continuentur ii pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatiq; verſus, cuiuſmodi ſunt iambi, anapæſti, chorei, dactyli, ſpondei. Nam verſus initium ſi ponitur initio comprehenſionis, vituperatur vt ἔνρυθμον,
» vt heroici, Promitto hoc vobis, & Reip. ſpondeo. Con-
» ſeruate igitur Reipub. iudices ciuem bonarum artium. vt
» iambici, Tu conſul es renunciatus. vt anapæſtici, Veniunt
» ad eum ſocii. vt ſapphici, Si quid hic poſſum, faciam quod optas. Quæ genera carminum ſunt ignotiora, queadmodum minus deprehenduntur, ita minus in oratione reprehenduntur. Eſt tamen carmen (ſi Ciceroni credimus) orationis vitium vel maximum. Diximus quæ ſit ratio pedum in principio & in exitu ſententiarum: ſupereſt vt de

mediorum collocatione dicamus. Quoniam media ſurdius audiuntur quàm vel prima, vel extrema, paulo negligentius inſtrui ſolent. Traducitur animus impetu dicentis, & dum rerum verborúmque bonitatem conſiderat, & eorum vim ſummamq; complecti nititur, non ita vehementer numeris qui medio curſu rapiuntur, intendit. Sed eſt huic interuallo ſuum decorum. Quum celeriter ſpacium corripit generoſus equus, quàm aptè ſingula ponat veſtigia, conſpicere non poſſis. ſi fortè inſigniter aut claudicet, aut offendat, aut moretur, aut tranſiliat, aut attollatur, aut declinet, continuò diſparem cernis deformitatem. Haud ſecus quum volubiliter fertur oratio, pedum ſingulorum metiri poſitiones haudquaquam poſſumus. quàm verò conſentaneus ſit omnis curſus, iudicare facilè poſſumus. Quamobrem media initiis & clauſulis aptè reſpondere debent. Reſpondent autem, ſi ad eundem numerum & ad eandē modulationem proximè accedunt. Quod fit, ſi quo cœpiſti tenore, eodem progrediare ad extremū. Mediis in partibus ampliſſimus eſt vterque pæan primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atq; celeritatē, qua animi cōcitati affluente voluptate recreantur. Quod vt planum fiat, ex Cicerone proponemus exempla. » Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodo illa » in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur. In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis, ex quibus incitatior eſt curſus, atque magnificentior amplitudo. De pæane quarto proferamus exemplum. » Fieri enim

non

» non poteſt, vt animus libidini deditus, amore, deſiderio,
» cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam nõnunquã im-
» peditus, hoc, quicquid eſt, quod nos facimus in dicendo,
» non modò agendo, verùm etiam cogitãdo ſuſtinere poſ-
ſit. Hic octo pæanas ex ternis breuibus & ſingulis longis dimetiri queas. Non ab re dicimus, dimetiri queas. Nemo rhythmicorũ pedes enumerat in curſu, quot quive ſint, & qui debeãt aut diuidi, aut nominari: ſed occurrẽtibus verbis expẽdit animo quãta ſint interualla ſpaciaq; ſyllabarũ, hoc eſt, quænã ſit breuiũ longarũq; tẽperies, ex quibus alii atq; alii fiũt pedes. Si velit ſpõdeos, moloſſos, bacchios, palimbacchios, creticos, tum pluribus vtitur longis. Si malit dactylos, anapæſtos, trochæos, pæanas, tum breues ſyllabas copioſius inducit. Iam ſi quis obſeruare volet quid exciderit numeros expẽdenti, quoniã aut binas, aut ternas, aut plures ſyllabas aggregare cõceditur, hos aut illos pro ſentẽtia cõſtituet pedes. Quæ quum ita ſint, nihil tamẽ vetat quo minus tyrones enumerẽt præcipuos, & ternas ſingulis, aut etiam plures ſyllabas q̃ binas alligare malint. hoc multò facilius & vtilius ad cõponẽdũ. Et in tribus ſyllabis duæ ſunt, & in quatuor & quinque, vt in pæane atque dochimo. Hoc modo obſeruantes ſeligimus pæanas alióſve numeros, qui neq; cõtinuari plures, nec certa cõprehẽdi ſumma volũt, ſed aliis permiſceri, & pro ſubiecta materia aut plures aut pauciores collocari. Dicã apertius. Habes rẽ verbis explicandã minimũ viginti, non eſt opus vt rationẽ ſubducas quot illã pedibus amplectare. Verba cogitãti ſuccurrẽt. Si volubilitati ſtudebis, excipies de mul-

tis celeriora,ſi modò bona erũt,ac propria. Et quoniã duæ conſonãtes antecedentẽ vocalem etiã in oratione producunt,eo collocabis ordine, vt quæ ſunt natura breues, in eadẽ maneant quantitate. Quo facto,paucíſque longis interpoſitis,& dactylos,& trochæos,& anapæſtos,& pæanas in oratione tua vltro reperies. Quòd ſi ſcribis in ocio, quid vetat inſpicere quem pedum velis eſſe frequentiorẽ, & eum paucis interiectis ſæpius collocare? Id facies rudis. Vbi conſuetudine ſcribendi,& exercitatione dicẽdi conſecutus eris facultatem,tum curſus metieris, hanc numerandi moleſtiam relinques. Omnia tibi promptè ſuppeditabit vſus. Vt igitur iuuenes optimis aſſueſcant, cætera perſequamur. Dignitatem ineſſe dactylis oſtendit heroica maieſtas. Ex iis numerum quidam iudicant eſſe grandio-
» rem,quàm deſideret ſoluta oratio, vt Ariſtoteles. Herous
» (inquit)grauis eſt,ac magniloquentiæ accommodatus. Ci-
» cero in oratore, Iambus, inquit, frequentiſſimus eſt in iis
» quæ demiſſo atque humili ſermone dicuntur. Pæan au-
» tem in amplioribus : in vtroque dactylus. Ita in varia &
» perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi & temperandi. Hoc authore dactylum miſceamus,& magnitudinem quæ citra verſum eſt, ne repudiemus. Miſcet illum frequenter. vnum & alterum teſtimonium adducemus. In-
» telligo quàm ſcopuloſo difficilíque in loco verſer. Nam
» quum omnis arrogantia odioſa eſt,tũ illa ingenii atq; elo-
» quẽtiæ multo moleſtiſſima. Inueterauit enim iam opinio
» pernicioſa reip. vobiſq; pericoloſa, quæ non modò Ro-
» mæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſermone per crebuit,

» crebuit,his iudiciis quæ nunc ſunt,pecunioſum hominem
» quanuis ſit nocens,neminem poſſe damnari. Creticus vel nolentibus nobis ſe multus obtrudit. Id accidit, credo, quòd bona pars verborum literas breues & longas habet.quæ ratio valet & in iambis, & in choreis,qui vtrique creticis quodammodo videntur includi. Creticis maior eſt dignitas,etſi neque duos iambos, neque duos choreos proximè adiungere poſſis, quin efficiatur creticus. Creticorum eſt vſus adeò frequens,vt vna in periodo nō longiſſima vndeuiginti reperiantur.
» giſſima vndeuiginti reperiantur. Ego, qui, ſicut omnes
» ſciunt,in foro,in iudiciisq; ita verſer,vt eiuſdem ætatis aut
» nemo aut pauci plures cauſſas defenderint, & qui omne
» tempus, quod mihi ab amicorum negociis datur, in his
» ſtudiis laboribuſq; conſumam, quò paratior ad vſum fo-
» renſem,promptiorq; eſſe poſſim, tamen ita deos mihi ve-
» lim propitios,vt quum illius temporis mihi venit in men-
» tem,quo die citato reo mihi dicendum ſit,non ſolum cō-
» moueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco.
Anapæſtus in curſu,vt in oratione proxima videre eſt,nō eſt infrequens. Nam ſi longa præcedit, in dactylum referri poteſt.at ſi cōtinuaueris anapæſtos,reſilient quaſi refracti,atque tympanorum ſonum imitabuntur.Iſtud ſenties, ſi breues breuiter, longas longè pronuncies. Firmior eſt ſpondeus,& in grauitate rerum præſtātior:quod idem de
» bacchio & moloſſo iudicandum eſt. Nemo quenquam
» tam audacem,tam amentem, tam impudentem fore arbi-
» trabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis teſtibus
» euictus,ora iudicū aſpicere,aut os ſuum Populo Roma-
» no oſtendere auderet.Eſt idem Verres,qui fuit ſemper, vt

» ad audendum proiectus, ſic paratus ad audiendum. Prӕſto
» eſt, reſpondet, defenditur. Ne hoc quidem ſibi reliqui fe-
» cit, vt in rebus turpiſſimis quum manifeſtò teneatur, ſi re-
» ticeat & abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum
» quæſiiſſe videatur. Cæteros ordine referre nihil eſt neceſſe. Nullus eſt omnium, qui non aliquando intermiſceatur. Sed optimi ſunt pæanes, cretici, dochimi, dactyli, bacchii, ſpondei, moloſſi: non dico ſi continuentur, vt in verſu, ſed ſi liberalius aſpergantur. Pyrrhichii verò & iambi trochæiq; ſi frequentes erunt, minutis numeris extenuabunt orationem. Sin pauciores, obſcurè & ſurdè audientur. Miſcendi ſunt igitur & temperandi, non modò propter varietatem, cui plurimum ſtudet omnis eloquẽtia, ſed etiam propter expeditam ac celerem dicendi facultatem. Nihil eſt cur in numerandis pedibus homo conſeneſcat. hoc artis, quicquid eſt, experiatur adoleſcens. Iudicium præceptis informet. Omnia trahat in vſum. Quum plurimum ſcribendo dicendoq; profecerit, tum laxare numeros pro ſentẽtia, & liberius ſpaciari poterit. Pronius eſt ac facilius orationem quaſi laxis habenis effundere, quàm certo numerorum vinculo, & componendi moderatione frenare. Qui non cohibet ſciens, negligentia laborat: qui cohibere non poteſt, ignorantia. hoc autem multo fœdius eſt, & turpius. Ne quis igitur auidus eloquendi, recuſet illã in diſcẽdo numero moleſtiam, quam homines doctiſſimi & in obſeruando & in tradendo ſubiuerunt.

Quæ vitioſa numeri textura.
Caput. 14.

Qui pedes.

QVI pedes orationis,& artificioſam illorū collocationem tenet,ſtylum exerceat,optimū dicendi magiſtrum. Principio(vt in tyrocinio quodam)ſe numeris aſtringat,nō minutis illis & quaſi mutilatis, quibus in tenuitate rerum graciles vtuntur, ſed optimis quibuſque & ampliſſimis, à quibus procliuior erit ad ima deſcenſus,quàm ab imis ad ſumma. Vt eò multis pateret acceſſus, expoſuimus qui laudatiſſimi pedes haberentur, & quo quiſque loco ſtatui ab eloquentiſſimo ſolitus eſſet. Dicendum mihi poſtea de vitiis quæ vulgus imperitorum committit, vt illorum fuga virtus eluceat. Quòd in principiis & in finibus maximè numerus, & illa ſonorum temperantia dominatur, in illis fugienda literarum dura concurſio, & vocalium grauis hiatus.Corrumpit enim quicquid eſt in apta numerorum copula ſuauitatis. Illic Cicero vocales eliſiſſe mihi videtur,& aliter extuliſſe lingua, quàm abuſus iſte pronuncia-
„ tionis obſeruet. Res erat minim' obſcura, pro minimè
„ obſcura. Reſtricti nullo modo eſſe debemus, ſed in deli-
„ gendis idoneis iudicium & diligenti' adhibere, loco il-
„ lius,diligētiam adhibere.Iſt' homo liberalis negat ſe quen-
„ quam retinere eorum qui Petilio vellent adeſſe.Nō ignoro (dixi iam ſuperiore libro) colliſiones huiuſmodi fieri ſolitas in oratione tota,ſed iterum dico,ne quis arbitretur his locis abruptos eſſe numeros,ac hiantes,qui debeāt maximè cōponi,vtq; in hoc genere ſint parciores,quicunque cupiunt haberi compoſiti,& elegātes.Multa ſunt quæ nō oportet elidi,vt quæ cōciſa intelligēdi viā claudūt,& quæ integra nullā pariūt audienti ſonorū fœditatem. Nec ſatis

ſcio tẽpúsne patiatur in vſum vocari,quod praua loquẽtium cõſuetudine exoleuit. Alterũ vitii genus eſt in eiuſdem pedis continuatione. Aut enim verſum facit,aut partem verſus,aut tardius remoratur curſum flumenq; dicẽdi, aut celer nimia mobilitate corripitur, aut temperatus ingenerat tædium ſimilitudinis,aut certè inuiſam quãdam oſtentat affectationem. Aliud eſt,ne ſtrepitum pluſquam heroicum, & veluti ſonoram tempeſtatem & confragoſam ciere numerus iſte conetur. Vehementer errant ii qui componendi fructum conſtituunt in agreſti vaſtaq; grandiloquentiæ voce,dextri(ſi diis placet)& graues,tum cum ſonorum magnitudine rupere buccas, & horrenda toni-
» trua concitarunt:vt quidã ſic,Obſcœnitatẽ verborũ etiam
» in fulminandis vitiis deuitaui. Quanuis ſublimis & ardua, hoc tamen immani ſonitu preſſior atq; moderatior eſſe debet oratio. Aut certè Demoſthenes & Cicero, quid eſſet altũ,vehemẽs,magniloquũ,fulmineũ,neſcierũt. Vterque certè fugit extumeſcentem illã quorundã poëtarum vaſtitatem. Peccatur aliter in traiectione verborum. Sunt enim qui ſtudio componendi ſtructurã implicãt,& cõfuſione permiſcent,verba de loco ſuo longè ſummouẽt,&
» in alienũ traiiciũt,quò melius aut cadat aut voluatur ora-
» tio.hoc modo quidã,Platonis in Protagora ſentẽtia vide-
» tur eſſe, eas artes quæ ad victum pertinent humanũ,pro-
» uidentiam humanã reperiſſe. Obliquus ille caſus, Platonis, & hoc epitheton, humanum, vitioſè traiectum eſt. Quid ſi tenuiſſet hunc ordinem? Sententia Platonis eſt in Protagora,eas artes quæ ad humanum victum pertinent, humana prouidentia repertas eſſe? Tria vitia fugiſſet,vnũ traiectionis,

traiectionis,alterum conſtructionis ambiguæ,tertium numeri cadentis in verſum. Tenendum eſt id quod diximus libro ſuperiore,in ordine naturæ manendum, quoad patietur ratio componẽdi. Nihil eſt ridiculum magis, quàm inopportunas elegantias (ſi modò ineptiarum ſunt elegantiæ) affectare. His adde vitium à M. Tullio notatum, quo fracti conciſiq; numeri in quoddam genus abiectum incidunt. Id autem fit quum cæſim membratimq; dicitur, nulla interpoſita comprehenſione. Nam circuitu quaſi crepidine breuiores particulæ vinciuntur,& tædium crebræ percuſſionis quam finis multus elidit, aufertur. Magna res eſt amicitia. Amicus eſt alter ipſe. Illi conuenit tecum. Pars eſt animæ tuæ. Gaudenti arridet. Mœrentem ſolatur. Sua communicat. Tua non expetit. Non ſpoliat fortunatũ. Comitatur infœlicem. Quod odiſti,non amat. Quod amas,non odit. Quod cupis, illi cordi eſt. Quod reiicis,non admittit. Eiuſmodi ſenſiculi crebrò quatiunt aurem,& ſi continuantur,animũ & memoriam fatigant. Sunt illi quidem verſiculorum perſimiles, quibus neque dignitas ineſt,neq; voluptas. Id genus qui continuare nolet,interponet ambitum,nunc breuem,nunc longum,pro cuiuſque naturæ ſentẽtia. Sunt & qui inania verba infer-ciunt,quaſi cõplementa numerorum, vt ipſe,ipſa, ipſum, ille, quidem,certè,ſanè,profectò, hercle, loquitur dicitq;, facit & agit,taceret & ſileret,proſequitur & ſectatur, doctus eruditusq;. Sunt alia generis huius multa, quibus rimas implent ii qui ſteriles elocutionis, inani verborũ copia redundant. Reperias qui vna propè menſura ſententias æquant,eodémque modo terminant,& qui ſegni nu-

mero langueſcũt,& qui claudicãt inæqualitate,& qui capiti grãdiori tenue corpus aſſuunt,quíque perpetua verborum ſerie perfuſi, vix tandem modum inueniant longiſſimæ catenæ. Sed omnium moleſtiſſimi videntur, qui verba ambitioſe delecta contexunt numero quodã poëtico, in quo Mecœnatis illud à Quintiliano reprehenditur,Sole & aurora rubẽt plurima.Inter ſacra mouit aqua fraxinos. Ne exequias quidẽ vnus inter miſerrimos viderem meas. In hoc flagitium decidunt ii qui neſcientes rectum genus eloquendi,fruſtra ſeſe attollere conantur. Ne ſit igitur hiatu & aſpera concurſione literarũ interſeptus numerus primorũ & extremorum. Ne pes idem frequentius iteretur. Ne turgida magnitudine numerus intumeſcat. Ne moleſtiam pariat traiecta conſtructio. Sed etiam in quo peccauit Thraſymachus,& Hegeſias, & recentiorum plurimi, numerum conciſum elumbémque interiecta periodo vitabimus. Addemus interdum particulas ad explendum numerum,ſed vtiles: detrahemus aliquando, ſed otioſas. Inciſiones metiemur impares,ſi plures erunt: nec membra omnia & circuitus longitudinis eiuſdẽ eſſe patiemur. Numerum pigrum & languẽtem incitabimus breuiorum ſyllabarum interpoſitione. Claudicantem æquabilitate pedum corrigemus. Pedes æquabiles accipio, qui eodem propè tenore gradiuntur. Ad præſcripta capitis lineamenta, partes corporis efformabimus, nec tam longos circunducemus ambitus, vt neq; memoria teneri, neque auditoris animo concipi,neque cuiuſquam ſpiritu tranſigi poſſint. De circuitu poſtea,nunc imitati eloquentiæ Romanæ principẽ,moueamus quæſtiones,quibus explicatis,

plicatis,numerorum vis omnis aperietur. Etſi quæſtio primas habet in diſciplinis, non tamen inutile fuit, neque ordine præpoſterum, ea ſtatuiſſe principio, quibus dubitationum pars optima ſolueretur.

Quæ de numero quæri expediat. Cap. 15.

IN his quæ numeroſæ compoſitionis ignarus addubitet, hoc omnium primum ſit: Sitne omnino vlla numeroſa oratio.? Eſſe in oratione numerum quendam teſtificatur Ariſtoteles, Theodectes, atq; Theophraſtus, qui ſcientia philoſophiæ præclari de numero ſcripta reliquerunt. Teſtis eſt locuples Dionyſius Halicarnaſſeus, cuius opus extat egregiū tum de aliis virtutibus orandi, tum de numeris oratorum. Teſtis grauiſſimus Cicero, qui plura de numero quàm veterum quiſquam literis mandauit. Quid? fatentur & orationis inimici eſſe neſcio quid in oratione numeroſa, quod molle & effœminatum, vti lenocinio quodam, ſic blanda voluptate capiat aureis neſciorum. Ad hæc ratio oſtendit, quemadmodum numerus in verſu pedum collocatione perficitur, ſic & eorum artificioſa conſtructione citra verſum oratorium numerum confici poſſe. Sed primus author eſt ſenſus, ſenſus inductionis ac rerum ſingularium magiſter. Sentiunt aures in oratione compoſita voluptatem, quam in diſſoluta reperire non poſſunt: quarum monitus qui reſpuunt, initium doctrinæ mihi videntur aſpernari. Aures igitur audiant orationes Iſocratis, audiant Demoſthenis, audiant Ciceronis, & aliorum quicunque eloquentia

floruerunt:in illis vim eſſe modulatam,& quoddam muſicæ genus, vnde recreentur ipſæ, conſtanter affirmabunt. Quòd ſi quis arbitratur eam delectationẽ à bonitate verborum ac figurarũ moueri, diſſoluat orationem aptè conditam, rem omnem ſeruet ac verba, figuras teneat eaſdem, ordinem paulum commutet, vniuerſus decor abſceſſerit. Commutetur hæc oratio, Nulla eſt enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangiq; poſſit. fac ſic, quæ non ferro ac viribus poſſit debilitari frangiq;: venuſtas omnis excidit. Quid ita? In locum dichorei ſucceſſit ſpondeus & palimbacchius. Id ſentiunt aures, aut ſi ne ſentiunt quidem, aſini ſunt ad lyram, non hominis. Eſt igitur in oratione quidam numerus ex apta pedum compoſitione. Quis inuenit illum? Thraſymachus Chalcedonius, Iſocrates expoliuit. Nam quum Thraſymachus minuta, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiumq; depicta prodidiſſet, & id Iſocrati non probaretur, primus inſtituit dilatare verbis, & mollioribus numeris explere ſententias. Scribit hæc Cicero in oratore. Repugnare ſibi videtur in
» Bruto. Ante hunc, inquit, verborum quaſi ſtructura, &
» quædam ad numerum cõcluſio nulla erat. Non repugnat tamen, quia Thraſymachi numeri neque perfecti neque concluſi fuerunt. Quæ cauſſa numerum effecit? id eſt, quo duce inuenit illum Thraſymachus? Natura, atque ſenſu. Illa parens vt in agro ſine opera noſtra, ſic & in animo multa ſponte fundit. Naturam imitatur ars, & obſeruatione præcepta gignit. Itaque quum priores agitante natura aliquid concluſè aptéque dixiſſent, & homines ætatis eius aliquid etiam caſu præclarè dicerent, idq; aures & animum

animum acerrimi viri pelleret, paulatim genera notauit, & obſeruando confecit artem. Eadem ratione, hoc eſt cognitione aurium, obſeruatione prudentiæ, inuentus eſt ambitus, & vſu notatum eſt, quæ cóprehenſiones aut immoderatius excurrerent, aut citius æquo terminarentur, aut modicè laberentur ad æquam dimenſioné. Nec enim mathematica demonſtratione, vel neceſſitate concluſionum, cognitus eſt numerus & circuitus, ſed è ſeminario naturæ profectus, aurem titillauit amica voluptate, & illapſus in animum, quodammodo ſe iuſſit obſeruari. Mens (quam veteres numerum dixere) ſuauibus affecta modis, quid eſſet quod tantopere delectaret, propius inſpexit. eo quod fortuitò exciderat, táquam regula quadá appoſito, rudem materiá in eandem rationem menſuramq́; direxit. Vna, altera, tertiaq́; ſic expolita, quum haud minus oblectaret atq; prima, ſignatus eſt locus: & hæc fuit origo præcepti. Quærendum deinceps, quid ſit numerus, quaq́; debeat ratione finiri. Numerus eſt orationis apta modulatio ex interuallorũ breuium longorumq́; varietate. Interualla dicimus, vt antea, tempora ſyllabarum, & ſpacia quæ in efferendis verborum partibus tranſigũtur. Quæ breuibus & longis oratio temperata, & ad aurium menſurá terminata, iucundè progreditur, & aptè cadit, ea dicitur eſſe numeroſa. Quæ verò breues & longas, ſed intéperatè & incompoſitè mixtas habet ſyllabas, quia nullius eſt aptioris modi, carere numero, & errare vagè fertur. Ex quibus intelligitur id eſſe numerum in oratione, quod eſt metrum in verſu: eumq́; conſtare pedibus non temere abiectis, ſed pulchrè & decenter incedétibus, donec aurium imperio

iubentur inſiſtere. Non eſt numerus ea ſententia de qua agitur, non ipſa verba, non concinnitates & figuræ, non ii qui tropi nominantur, non pedes, & eorum tépora, non inciſa, aut membra, aut ambitus, ſed pedum ordine poſitorum quidã pulcher inceſſus, & veluti quædam orationis expolitio, & palæſtra. Sit tanquam palæſtra, quoniam decenter mouet orationẽ. Sit expolitio, quia excolit elocutionem. Sit quidam modus, propterea quòd menſura quadam continetur. Sit modulatio & quædam muſica, quandoquidem obſcuro cõcentu delectat aures. Sit vinculum verborum, eò quòd ligat atq; connectit dictionis partes. Sit ornamentum, quo veſtita ſententia, nõ expeditior modò, & accincta magis, ſed pulchrior atq; venuſtior habeatur. Eſt'nè numerus vnus, an plures? Plures quidem certe. Nam ſi pedes ſunt numeri, quo nomine non ſemel à Cicerone donantur, totidem erunt numeri, quot incedunt pedes in oratione. Omnes autem ſimplices ingredi ſuprà demõſtrauimus. Sin numeri compoſiti, multiſq; dimenſionibus aptè quadrati fuerint, plures quoq; erunt, aut quãtitate aut qualitate aut alia ratione diſtincti. Quantitate, vt breuis longus, par impar, magnus paruus, continuus interruptus. Qualitate, vt triſtis iucundus, ſuauis aſper, anxius ſeuerus, elegans inuenuſtus. Alia ratione, vt celer, tardus. Vbi numeri ponuntur? In omni parte, totáque continuatione verborum. Nullus eſt locus in oratione compoſita, qui numero omnino vacare debeat. At initia & cõcluſiones ſicut attentius audiuntur, ita accuratius quàm media componi volunt. Non dico media ſemper oportere negligentius aptari, ſæpe enim quàm optimè collocantur,

cantur, ſed ſi quis incompoſitior eſſe velit, habere illum media, vbi malit occultare negligentiam. Quádo numeris vtimur? Semper. Memini me dixiſſe antea, non vti ſemper oratores, qui vel aliis rebus occupati, vel bonitate rerum verborúmque contenti, vel ſponte diſſoluti relaxant hoc vinculum. Illud eſt non funditus auferre, ſed paucis in verbis connectere ſecurius. Cæterum nemo peritus huiuſce cônexionis artifex, ſic reſoluit vniuerſum opus, vt ſine lege ſolutum feratur. Ad quid vtimur? Ad aurium voluptatem, quibus orator, vt ſine tædio perferatur, aliquid oblectationis adminiſtrat. Hoc officium quàm ſit vtile, multis antè verbis apertè monſtrauimus, ne quis vel natura, vel moribus ſeuerior bellum huic generi voluptatis inferret. Quemadmodum numerus adhibitus aliquid voluptatis affert? Eo modo ſenſum animumq; delectat, quo verſus & carmen. Natura capitur modis. In numeris autem modus eſt quidam & concẽtus obſcurus, tum ex cuiuſque vocis accentu, tum ex interuallorum breuitate & longitudine. Quid opus verbis? Non eſt anxiè diſcutiendum quemadmodum voluptate afficiat animũ noſtrum, quum omnibus qui hominis aliquid habent, ſuauem eſſe conſtet atq; iucundum. Quærẽdum potius, qua ratione componatur, & quibus rebus debeat accommodari. Sed horũ alterum iam diximus, alterum poſtea dicemus. Interea de ambitu, in quo maximè rhythmus cõſpicitur, quot habeat parteis, quantamq; recipiat longitudinem, paribus an imparibus efficiatur particulis, quando maximè deceat, explicanda nobis ſententia eſt.

De ambitu. Caput. 16.

AMBITVM græci περίοδον,latini aut circuitum,aut comprehéſionem, aut continuationem, aut conuerſionem, aut circunſcriptionem appellitant. Nam quòd huiuſmodi circuncurrens oratio ſuum numeris explet orbem , & continuato curſu non antè requieſcit, quàm totũ circuli ſpacium confecit, hæc eiuſdem rei nomina multa ſuſcepit.
„ Deſcribitur ab Ariſtotele hoc modo: Circuitus dictio eſt
„ quæ per ſe principium & finem & conſpicuam habet ma-
„ gnitudinem . Duobus autem modis intelligitur. Oratio
longiuſcula, quanuis incompoſita membris, ambitus ali-
„ quando nominatur, vt, Animaduerti iudices,omnem ac-
„ cuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes.Stetit ſo-
„ leatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tu-
„ nicáque talari,muliercula nixus in littore. Sed hoc genus
orationum diuidi poteſt,ac in plura inciſa partiri: quamobrem tutius eſt affirmare circuitum duabus pluribúsve
„ conſtare particulis, nunc confuſioribus, vt, Depreſſam,
„ cæcam,iacentem domum pluris quàm te, & quàm fortu-
„ nas tuas æſtimaſti. Nunc diſtinctioribus,vt,Antequam de
„ Repub.P.C.dicam ea quæ dicéda hoc tempore arbitror,
„ exponam vobis breuiter conſilium & profectionis & re-
„ uerſionis meæ. Eſt igitur breuiſſima cóprehéſio ex dua-
„ bus partibus. Is enim profectò mortem attulit,qui cauſſa
„ mortis fuit.Sunt interim membra paulo fuſiora , vt hæc,
„ Grati ſimus in eius morte decoranda , cui nullam aliam
„ gratiam referre iam poſſumus. & hæc,Ac de hac quidem
„ diuina atque immortali laude Bruti ſilebo, quæ gratiſſi-
„ ma memoria omnium ciuium incluſa, nondum autho-

ritate

» ritate publica teſtata eſt. In hac oratione tria quidẽ membra ſunt, ſed ea in duo longiora conflamus, propterea quòd duo poſteriora quaſi fuſa ſunt in vnum. Quod in ſimilibus faciundum cẽſeo, ne minimas quaſq; totius corporis, ſed maiores ac præcipuas numeremus partes. Com-
» ponitur etiam periodus ex tribus membris. Etenim quum
» legatio ipſa mortis cauſſa fuiſſet, eius monumentum ex-
» tare voluerunt, vt in bellis periculoſis obirent homines
» legationis munus audacius. Miſcentur aliquãdo partes, vt
» in his duabus orationibus· Cæteris autem, ſi errorẽ ſuum
» depoſuerint, in Reip. gratiam redierint, veniam & impu-
» nitatem dandam puto. Hanc ego epiſtolam P.C. nõ quò
» illum dignum putarẽ, recitaui, ſed vt confeſſionibus ipſius
» omnia patefacta eius parricidia videretis. Pulchrior eſt ambitus ex partibus quatuor. Author eſt Cicero. Conſtat,
» inquit ille, ambitus & plena comprehenſio è quatuor ferè
» partibus, quæ membra dicimus, vt & aures impleat, & ne
» breuior ſit quàm ſatis ſit, neq; longior: quanquam vtrunq;
» nonnunquam, vel potius ſæpe, accidit, vt aut citius inſiſtẽ-
» dum ſit, aut longius procedendum, ne breuitas aures de-
» fraudaſſe videatur, néve longitudo obtudiſſe. Sed habeo
» mediocritatis rationem. Nec enim loquor de verſu, & eſt
» liberior aliquanto oratio. Quatuor igitur quaſi hexame-
» trorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat ferè plena com-
» prehenſio. hæc Cicero. Eiuſmodi circuitus hoc ſit exem-
» plum· Si quãtum in agris locíſque deſertis audacia poteſt,
» tantum in foro atq; in iudiciis impudentia valeret, nõ mi-
» nus in cauſſa cederet A. Cecinna Sexti Ebutii impudẽtiæ,
» quàm tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Nõ vbiq; ſeruatur

hæc longitudo.Nunc enim curtiora,nunc longiora mem
» bra componuntur.Curtiora ſunt hæc· Quaſi verò aut in
» iudicio poſſit idem improbitas,quod in vi confidẽtia:aut
» non eo libentius tum audaciæ ceſſerimus, quo nunc im-
» pudẽtiæ facilius obſiſteremus. Productiora quæ ſequun-
» tur·Quæ fama nõ idcirco ſolum emanarat,quòd iſte cer-
» tè ſtatuerat ac deliberauerat non adeſſe, verùm etiã quòd
» nemo quenquam tam audacem , tam amentem, tam im-
» pudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus,
» tam multis teſtibus cuictus, ora iudicum aſpicere , aut os
» ſuum pop.Romano oſtendere auderet. Sæpe cõprehen-
» ſio quinque partibus conſtat. Videte igitur quàm iniquè
» accidat, quia res indigna ſit, ideo turpem exiſtimationem
» ſequi:quia turpis exiſtimatio ſequatur, ideo rẽ indignam
» non vindicari. Porrectior eſt hic ambitus ex totidẽ mem-
» bris· Venit mihi in mentem M.Catonis hominis ſapien-
» tiſſimi,qui quum ſe virtute,non genere,populo Romano
» commẽdari putaret,quum ipſe ſui generis initium ac no-
» minis ab ſe gigni & propagari vellet, hominum poten-
» tiſſimorum ſuſcepit inimicitias, & maximis in laboribus
» vſque ad ſummam ſenectutem ſumma cum gloria vixit.
» Procurrit ambitus in ſex particulas.Nam quum hic Sex.
» Roſcius eſſet Ameriæ, Titus alter iſte Roſcius Romæ,
» quum hic filius aſſiduus in prædiis eſſet, quúmque ſe vo-
» luntate patris rei familiari vitæq; ruſticæ dediſſet, iſte autẽ
» frequens Romæ eſſet, occiditur ad balneas Palatinas re-
» diens à cœna Sex Roſcius. Progreditur & longius,vt hic·
» Poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armíſque receſſi-
» mus, quum proſcriberentur homines, atque ex omni re-
gione

» gione caperentur ii, qui aduerſarii fuiſſe putabantur, erat » ille Romæ frequens, atq; in foro, & in ore omnium cot- » tidie verſabatur, magis vt exultare victoria nobilium vi- » deretur, quàm timere ne quid ex ea calamitatis ſibi acci- deret. Aliquando colligatur res in longam catenã, quod ſicut hiſtoricis eſt familiare, ita non alienũ oratoribus, vt » M. Tullio. Quum autem hic de rheda reiecta penula de- » ſiluiſſet, ſeq; acri animo defenderet, illi qui erant cũ Clo- » dio, gladiis eductis, partim recurrêre ad rhedam, vt à tergo » Milonem adorirentur: partim, quòd hunc iam interfectũ » putarent, cædere incipiunt eius ſeruos, qui pòſt erant: ex » quibus qui animo fideli in dominum erant, & præſentes » fuerunt, partim occiſi ſunt: partim quum ad rhedam pu- « gnari viderẽt, domino ſuccurrere prohiberentur, Milonẽ » occiſum eſſe etiam ex ipſo Clodio audirent, fecerunt id » ſerui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis cauſſa, » ſed vt factum eſt) neque imperante, neq; ſciente, neq; præ- » ſentẽ domino, quod ſuos quiſq; ſeruos in tali re facere vo- luiſſet. Eſt igitur in circũſcriptione varietas, quæ tũ par- tium multitudine, tum diſpari longitudine creatur. Eam qui commodè interſeret vt rerum natura poſcet, & ſua- uiores explebit numeros, & tædium ſatietatis effugiet. In- terim tam multæ particulæ, tot verba diſſoluta, hoc eſt ἀσύνδετα, tot interpoſitiones veniunt in vnam continuatio- nem, vt neque facilè ſeparari, neque diſtinctè numerari queant. Quod quum accidet, illam minutatũ rerum ver- borumq; congeriem in pauca referre membra expediet, vt ambitus partes modumq; tenere poſſis. Quicquid eſt tam fuſum, tamq; multiplex, quia vix tandem capit finem,

animum fatigat,& implet ſatietate: quamobrem ſuauitate numeroſa caret,etiamſi pedes neque ſunt inconditi,neque diſſipati. Vt in aliis rebus,ſic & in orationis excurſu modus eſt tenendus, vt ne breuior néve longior ſit,quàm qui aurium ſeueritate probari poſſit. Nimia breuitas, & rurſum redundans effuſio, offendit audientem. Hic itaque dubitet aliquis, quot neceſſe ſit concurrere pedes ad explendam circunſcriptionem? Fruſtra profectò numerum quærat. Perficiunt interdum decem pedes,quod triginta coniuncti non efficiunt. Nec cur ita ſit, quiſpiam rationem inuenit. Senſus eſt iudex,qui mutila ac redundantia deprehendit, moderata cognoſcit, & ad id quod mediocre eſt,inſito deſiderio fertur. Exercendus eſt igitur in concinendis ambitibus oratorum principum, vt longa conſuetudine ducat habitum, & expeditè parem tenere curſum poſſit. Exercendus in ſcribendo dicendóque multa, quorum menſura ſit æquata periodis eloquentiũ virorũ. Non omnes acerrimo ſunt iudicio. Exercendæ ſunt igitur aures vti muſicorum, quò percipiant emenſo ſpacio, vbi debeat extrema fieri percuſſio, & pulmo anhelans interſpiratione recreari. Nulla ſunt hac de re præcepta, nullæ conditæ leges. In obſeruatione & vſu poſitũ eſt hoc negocium. Confirmat Quintilianus his verbis: Enimuero ſpacia ipſa, quæ in hac quidem parte plurimum valent, quod poſſunt niſi aurium habere iudicium? Cur alia paucioribus verbis ſatis plena, vel nimium, alia pluribus breuia & abſciſſa ſunt? Cur in circũductionibus etiam quum ſenſus finitus eſt, aliquid tamen loci vacare videatur? Vtitur ad hoc Ciceronis exemplo: Neminem

vestrum

» veſtrum ignorare arbitror iudices, hũc per hoſce dies ſermonem vulgi, atq; hanc opinionẽ populi Romani fuiſſe, C. Verrem altera actione reſpõſurum non eſſe, neque ad iudicium affuturũ. Cur hoſce potius quàm hos? Neque enim erat aſperum. Rationem fortaſſe non reddam, ſentiam eſſe melius. Cur non ſatis ſit, ſermonem vulgi fuiſſe? Compoſitio enim patiebatur. Ignorabam, ſed ita, vt audio, hoc animus accepit, plenum ſine hac geminatione non eſſe. Ad ſenſum igitur referenda ſunt. hæc ille. Cicero in Bruto· Nam & aures ipſæ quid plenum, quid inane ſit, iudicant, & ſpiritu quaſi neceſſitate aliqua comprehenſio terminatur: in quo non modò defici, ſed etiam laborare turpe eſt. Omnes ferè longitudines quæ iucundè cadunt in aurem, proditæ ſunt à poëtis. Nec pares orationes ducere, peccatum eſt, ſi modò compoſitio poëtica vitetur. Sunt orationes pares dimetris, vt, Minuebat vectigalia. Pares trimetris, vt, O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores. Pares tetrametris, vt, Si extitiſſet in rege fides, nihil ſapientius Poſthumo. Pares hendecaſyllabis, vt, Calceos & veſtiméta mutauit. Sunt ex duodecim ſyllabis, ſicuti aſclepiadei, vt, O cogitationes inanes meæ. Sunt æquales pentametris, vt, Publicani dilapidabat pecuniam. Sunt & æquè longæ atque heroicus verſus cum elego, vt, Fide ſapientiáque veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo. Quid moror? Nullum carmen eſt, cui non aliqua oratio ſoluta poſſit æquari, vel numero ſyllabarũ, vel temporum quantitate. Heroici poëtæ ſententiam vnã cõplectũtur aut hemiſtichio, aut integro verſu, aut verſu cum pede, aut verſu cum hemiſtichio, aut duobus verſi-

bus,aut duobus verſibus cum pede, aut totidem cum hemiſtichio,aut tribus,aut pluribus. Quæ res apertè demonſtrat non eſſe certum terminum finemq́ comprehenſionis,orationem extẽdi pro rerum magnitudine, & aurium iudicio. Quum ſenties in orationibus doctiſſimorum plures circuitus imperfectos eſſe atque ſuſpenſos, adiungito proximas partes, & continuato voce quod ſequitur: niſi fortè tam alienum ſit, vt nihil omnino ſuperiorum vim perficere videatur. Partes ambitus ſunt inciſiones & mẽbra,de quibus antè mentionem fecimus: quæ vt varientur in circuitu, paucis quæſtionibus agendum eſt. Quantos circuitus facere decet? Quantos ſubiecta res patitur, & ſpiritus indefeſſus ſuſtinere poteſt. Nunc enim breuiores fiunt,nunc longiores:vt exempla quæ paulò antè produximus,oſtendunt. Decẽtne æqualiter particulas incidere?an facere alias breuiores,alias longiores? Vtrunque loco decet. Aequalitas in exacto numero pulchra eſt, ſed & inæqualitas in illo non erit turpis. Cauendum tamen eſt ne quum priora membra procera fuerint,poſteriora attenuentur in anguſtum. Eiuſmodi comprehenſio excreſcet in caput,ac cœptum nullo modo perficiet. Cõtrà decebit poſteriorum longitudo porrectior,quæ à capite mediocri iuſtum corpus extendet,& ſpeciem modulationis hac ratione faciet auctiorem. Quando breuiores, & quando longiores trahentur? Quando res id poſtulabunt. Res breuis explicanda verbis eſt: quid opus eſt illam onerare verbis ocioſis?aut dilatandi ſtudio confundere ſententias? Si tenue genus eſt,& paruum,quod facilitatem quærit, & vſitatum loquendi morem,quid eſt neceſſe cõtexere longas pe-

gas periodos ex membrorũ prolixitate? Videndum quid res velit,& propoſitum dicendi genus tenendum eſt. Res eſt copioſa? Auge verba quibus exprimatur. Quòd ſi genus aut ſuaue eſt,aut temperatum ; aut fuſum & hiſtoricum,fac illi membra tractiora reſpondeant. Cur aliquando minora fiunt,aliquando verò grandiora ? Rerum varietas,generis obſeruatio,delectationis aucupium peperit hoc diſcrimen. Vtris partibus vtendum eſt? an inciſis,an membris? Vtriſque miſcenda eſt oratio. Nihil enim peius quàm vnam & eandem tenere formam . Cæſim dixeris, conſtitues membra , poſt membra concluſionem . Nullum tædium gignet illa variandi iucunditas. Pluribus,an ſingulis partibus vtendum? Vtimur ſingulis quum cæſim membratimve dicimus , pluribus quũ duas pluresve particulas circunducimus in orbem : his & illis promiſcuè vtuntur oratores. Alia de vſu comprehenſionis huc adiici poſſunt,ſed opportunius aliquando dicentur. Veniẽdum eſt tandem ad figuras formasq; dicendi. Exprimendus eſt ille character omnium difficillimus , vt planum fiat quæ cuiq; generi verba,quæ iunctura,quæ concinnitas,qui numeri conueniant. Alioqui inutilia videntur ea verborum genera , quæ libro primo ad hunc vſum diſtinximus : & alia ornamenta quam potiſſimum veſtiant orationem,incertum ac indefinitum relinquitur.

Tria genera eloquẽdi,qui characteres dicũtur. Cap.17.

VETERES omnes ab Homero tria fecere genera dicẽdi,ἰσχνὸν,id eſt gracile: μέσον,medium: ἁδρὸν,plenũ & copioſum. Gracili venuſtatem, medio ſuauitatem,vberi vim am-

plitudinémque tribuerunt. Primum à Cicerone dicitur aut acutum, aut tenue, aut enucleatũ, aut ſubtile, aut preſſum, aut callidum, aut ſummiſſum, aut humile, aut gracile. Alterum aut interiectum, aut intermedium, aut ſuaue, aut temperatum, aut mediocre, aut æquabile. Aliud grandiloquum, amplum, graue, vehemens, acre, robuſtum, ardens, copioſum. Hanc tripertitam formarum diuiſionem rerum ipſarum natura monſtrauit. Omnia quæ dicenda ſubiiciuntur oratori, aut ſublimia, aut humilia, aut intermedia ſint neceſſe eſt. Vt id confirmetur, quod ſatis per ſe conſtat: nulla opus eſt demõſtratione. Quum autem verba & eloquendi genera rebus aptari debeant, & elocutionem citra rerum decórum contemnat orator, tot ſtylorũ ſpecies eſſe, quot rerum dicendarum genera ſunt, oportet. Præterea ratio ſonorum quibus omnis accommodatur actio, treis ſtatuendos eſſe characteres aperte dicentibus oſtendit. Nam quum voces aliæ ſint graues, aliæ acutæ, aliæ temperatæ, non deceat acria & acuta pronunciare ſummiſſè, ſummiſſa peracutè, media vel abiectè vel elaté. Nec enim ſenſus patitur voces à compoſitione, cõpoſitionem à materia diſſentire. Quamobrẽ ſummiſſioni vocis rerum tenuitatem, clamori magnitudinem, mediocritati temperãtiam accommodauit ars eloquendi: & tot orationum, quot erant ſonorum, ſtatuit figuras. Deinde videbantur inter oratores, qui non ita longè vulgus & rerum gracilitate, & verborum trita conſuetudine ſuperarent: & alii contrà, qui dignitate ſententiarum, & grauium maieſtate verborum, communem diſertorum eloquentiam longo interuallo præcederent: & alii multi, qui

medium

medium quoddam teneret iter,illis ornatiores, his autem ſummiſſiores. Ex quibus omnibus facilè depreheſum eſt quot duce natura florerent omnino genera dicendi. Ad hæc,quum extrema duo certum & definitū cepiſſent locum,media autem eſſent incerta & infinita, quumq́ genera pauca cōſtitui oporteret, ad docendū nihil fuit neq; melius neque certius, quàm(vt fit in quantitate finita) ſic facere duos fines,& medium:& quæ proxima finibus eſſent,ad fines referre:quæ medio verò,ad medium reducere. Poſitæ ſint ergo nobis tres figuræ formæq́; dicendi,humilis,media,ſublimis:& ad ſingulas exprimēdas ex ordine ſermo cōferatur, ſi prius ſatisfecerimus iis,qui plures eſſe elocutionū ſpecies arbitrātur. Enumerant ſcriptionū mille formas,in quibus ſunt epiſtolæ tam variæ,q̃ quæ tabellis cōmitti ſolēt, panegyrici, laudationes, deliberationes, conciones,cauſſæ iudiciariæ,annales,hiſtoriæ,fabulæ,apologi,apophthegmata,annotationes,cōmētarii,interpretationes,artium liberaliū & illiberalium deſcriptiones, comœdiæ,tragœdiæ, mimi, ſatyræ, bucolica,georgica, epigrammata, epitaphia,næniæ,elegi,argumenta,ſyluæ,odæ, heroica, & alia carmina generis diuerſi. Contendunt tot tantáſque res tribus illis figuris haud poſſe comprehendi, ſingulis earū propriā quandā rationē conuenire,qua quidem abſente nomen ſuum retinere non poſſint. Confirmant eſſe totidem vel dicendi vel ſcribendi ſpecies, quot fuerunt aut ſunt idonei ſcriptores. Omnes certè quidem probari, nec duos vnquam per omnia ſimiles inueniri. Hæc ſi vera ſunt,vt ſunt, manifeſtò colligi plures eſſe characteres, quàm vulgus imperitorū exiſtimet. Verū quidē

loquuntur, varias eſſe materias & carminibus,& orationibus,& neminem vnquam ſcribendo alteri cuiquã ſimilem fuiſſe:ſed hoc non efficit illam rerum multitudinem in tria genera cadere non poſſe. Innumerabiliũ rerũ pauca genera ſunt;vt aquarum fontes.Singulorũ,vti ſcriptorum(partes imas intelligo)nulla conditur ars, quoniã ars eſt cõmunium,vt generum atq; formarum. Partes ſingulæ referuntur ad ſenſum, & norma communiũ diriguntur,hoc eſt,notione generis & formæ iudicantur. Singulis ſcriptoribus aliquid eſt peculiare,quod non à diſciplina, ſed ab ingeniorum varietate proficiſcitur. An iccirco innumerabilia ſtylorũ genera perſequemur? Nũm quòd ora hominũ diuerſa ſunt, infinitas illorum ſpecies diſtinguimus? Nũm equorum? Nũm animantium cæterorum? Illa quæ dicuntur συμβεβηκότα,ſpecies nõ immutãt. Quod ſi poëtarum materiæ & ornamenta plurimum differunt, ſi oratio ſoluta in rebus & verbis multas habet facies, fateamur eſſe multas ſpecies ſcriptionum,quæ ex trium generum cognitione,quid habeant commune, quid autem proprium,vſu & exercitatione patefiunt. Si omnia mandentur arti, nullus erit ſcribendi diſcendique modus. In artem redigantur illa,vnde cætera minimo negocio intelligi iudicarique poſſint.

De humili ſtylo. Cap. 18.

PRimum videndũ quod ſit gracile & tenue filũ orationis. Et quoniam oratio conſtat rebus & verbis, & primas habent ſubiectæ res, ſine quibus inanis eſt & inutilis verborũ cõpoſitio

tio,dicendum principio quæ ſententiæ humili ornatu ve-
ſtiantur ab iis qui non omnia eodem modo ſubtiliter,ſed
grandia elatè, media temperatè, parua tenuiter dicunt.
Qui perpetuò terit vnam eãdémque viam, & in vno ge-
nere gracili verſatur, non eſt is contemnendus orator,
non magis quàm Lyſias ſcriptor ſubtilis, & alii permul-
ti:ſed maior eſt ille qui ſe in rerum formas dicendo tranſ-
mutare poteſt, & ſententiis imparibus imparem ornatum
» circundare.Gracili filo texũtur partitiones,vt hæc,Oſten-
» dam primò cauſſam non fuiſſe cur à prætore poſtulares vt
» bona P. Quintii poſſideres, deinde ex edicto te poſſidere
» non potuiſſe, poſtremò non poſſediſſe. Eadem textu-
ra definitiones aut deſcriptiones; vt quæ ſequuntur.
» Nonne, ſi verbum ſequi volumus, hoc intelligamus ne-
» ceſſe eſt, eum detrudi, cui manus afferantur? Neceſſe eſt
» inquam, ſi ad verbum rem volumus attingere, nemi-
» nem ſtatu detruſum, qui non adhibita vi,manu demotus,
» & actus præceps intelligatur. Deiectus verò quî poteſt
» eſſe quiſquam,niſi in inferiorem locum de ſuperiore mo-
» tus? Quid eſt enim tumultus, niſi perturbatio tanta, vt
» non maior timor oriatur? Deſcriptionibus adde expoſi-
» tiones earum, qualis eſt hæc: Maiores noſtri tumultum
» Italicum, quòd erat domeſticus: tumultum Gallicum,
» quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum
» nominabant. Huc refer interpretationes edictorum,teſti-
moniorum,legum,epiſtolarum,& id genus rerũ. Ad ean-
dem tenuitatem referũtur diſtinctiones,vt ea quã aſcripſi-
» mus. Aliud eſt iudicium,aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt
» pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc mo-

„ do venimus,vt totam litem aut obtineamus, aut amitta-
„ mus. Ad arbitrium hoc animo adimus,vt neq; nihil,neque
„ tantum quantum poſtulauimus,cóſequamur. Eodem ornatu veſtiuntur colloquia, & leuium rerum narrationes.
„ Age verò,quæ erat aut qualis quæſtio? Heus vbi Ruſcio?
„ vbi Caſca?Clodius inſidias fecit Miloni?Fecit·Certa crux.
„ Nullas fecit· Sperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Illud colloquium, hæc rei leuioris narratio. Milo
„ autem quum in ſenatu fuiſſet eo die quoad ſenatus di-
„ miſſus eſt, domum venit, calceos & veſtimenta mutauit.
„ Pauliſper dum ſe vxor(vt fit) comparat, commoratus eſt. In leuibus narrationibus ferè ſunt ea,quæ iocãtur. Quum
„ autem ver eſſe cœperat (cuius initium iſte non à Fauo-
„ nio,neque ab aliquo aſtro notabat,ſed quum roſam vide
„ rat, tunc incipere ver arbitrabatur) dabat ſe labori, atque
„ itineribus,in quibus vſque eò ſe præbebat patientem, atq;
„ impigrum, vt eum nemo vnquam in equo ſedentem vi-
„ deret.Nam (vt mos fuit Bithyniæ regibus) lectica octofo-
„ ro ferebatur,in qua puluinus erat perlucidus Melitenſi ro-
„ ſa farctus. Ipſe autem coronam habebat vnam in capite,
„ alteram in collo, reticulumq; ad nares ſibi apponebat te-
„ nuiſſimo lino,minutis maculis,plenũ roſæ. Narrationes eius rei in qua maximè cauſſa verſatur, quæ res niſi apertè demonſtrata fuerit, officiet cauſſæ vel plurimum, à Cicerone oratione tenui ſolét explicari: vt prima narratio pro Sexto Roſcio. Quas igitur numerauimus partitiones,definitiones,deſcriptiones, diſtinctiones, narrationes, confabulationes perſonarum, ideo potius gracilitate gaudent, quòd nihil aliud volunt,quàm purè & dilucidè & vſitato

ſermone

ſermone monſtrari. In quo genere ſunt argumenta ſubtilia, quæ acutè colligunt, clamores & tragœdias non excitant. Quid ſtultius eſſet illo, qui relicto probandi more, longam & ſubtilem argumentationis continuationem grandi veſtiret oratione? Id neque dialectici veri, neque eloquentiæ principes committunt, vt acumen diſſerendi, & rationum abſtruſam minutámque naturam, lenocinio verborum molliant, & carnem candidam malint quàm neruos & oſſa. Pugnant acriter, & ab vſitato more
» diſputandi non recedunt, vt hîc Cicero: Patrem occidit
» Sextus Roſcius. qui homo? adoleſcentulus corruptus, &
» ab hominibus nequam inductus? annos natus magis qua-
» draginta? vetus videlicet ſicarius? homo audax, & ſæpe in
» cæde verſatus? At hoc ab accuſatore ne dici quidē audiſtis. &c. Nihil refert confirmationem an refutationem intelligas, ſi modò teneas alias argumentationes fieri magis ad probandum, alias autem ad mouendum: illas eſſe tenues, has verò graues & ardenteis. Ne quis autem putet eſſe diſſentaneum & abſurdū, in cauſſa graui atque ſublimi partes inueniri humiles & leues, id efficit earum rerum quæ dicuntur, impar & inæqualis ratio, quæ ſubinde ſtylum mutaret, ſi aut ars, aut artis optimus imitator haberet orationem. Quod ſi Trapezuntius intellexiſſet, nunquam pronunciaſſet, omnes M. Tullii dictiones arduas ac ſublimes videri. Sunt enim cauſſæ totæ graciles, vt pro Quintio de ſocietate, pro Cecinna de fundo, pro Roſcio Comœdo de debito. Venerant in quæſtioné paruæ res, & indignæ ſummis eloquentiæ viribus. Quum fama & caput ſaluum eſt, res familiaris aliqua ex parte ve-

nit in diſcrimen, multo magis decet callidè & enucleatè dicere, q̃ tonitrua Periclis in re leui concitare. In omni oratione quædam figuræ ſunt, quæ multo melius tenuiter ac preſſè dicuntur; quàm grauiter & elatè, vt extenuatio ſui· Verùm ita ſe res habet, vt ego, qui neq; vſu ſatis, & ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſſimo cõparer. Extenuatio alterius ridicula· Nõ quò ei deeſſet ingeniũ, nam neq; parum facetus ſcurra Sextus Næuius, neque inhumanus præco eſt vnquã exiſtimatus. Diſſimulatio ſine amarore· Sæpe (vt fit) quũ ipſe te confirmaſſes, quũ ſtatuiſſes de pecunia mentionẽ facere, quũ paratus meditatusq; veniſſes, homo timidus virginali verecundia ſubitò ipſe te retinebas, excidebat repente oratio: quum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. Id erat profectò. Ridet Næuium impudentem. Subiectio· Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Interrogationes minutæ, non illæ graues atq; acerbæ· Quid enim nunc agit Sextus Næuius? qua de re cõtrouerſia eſt? quod eſt hoc iudicium, in quo iam bienniũ verſamur? quid negocii gerit, in quo ille tot & tales viros defatigat? Summiſſæ altercationes· Pecuniam petit. Nunc deniq;? Verũtamen petit? audiamus. De rationibus & cõtrouerſiis ſocietatis vult diiudicari? Serò. verùm aliquando tamen, cõcedamus. Trãſitus ad docilitatẽ cõparatus· Docui quod primũ pollicitus ſum C. Aquili, cauſſam omnino cur poſtularet, nõ fuiſſe, quòd neq; pecunia debebatur: & ſi maximè deberetur, commiſſum nihil eſſe quare ad iſtã rationẽ perueniretur. Attẽde nũc ex edicto

prætoris

» prætoris bona P. Quintii poſſidere nullo modo potuiſſe.
» Attentionis petitio· Quod abs te C. Aquili,& à vobis qui
» adeſtis in conſilio,quæſo vt diligenter attendatis.Iocus· O
» hominem fortunatum, qui eiuſmodi nuncios, ſeu potius
» pegaſos habeat. Acutæ ac tenues ferè ſunt dicacitates &
facetiæ. Fictiones leuium perſonarum, vt fratris Clodiæ·
» Quid tumultuaris ſoror?quid inſanis?quid clamore exor-
» ſa & verbis paruam rem magnam facis? Vicinum adole-
» ſcentulum aſpexiſti, candor huius te,& proceritas, vultus
» oculiq́; perpulerũt.Sæpius videre voluiſti, fuiſti nonnun-
» quam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier. Illum filiumfa-
» milias patre parco ac tenaci habere tuis copiis deuinctum
» non potes. E Cicerone ſumito quæ ſequuntur. Ingreſſus
» ad parandum·Atque vt facilius intelligere poſſitis Iudices
» ea quæ facta ſunt,indigniora eſſe, quàm hæc quæ dicimus,
» ab initio res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus.
» Diſtributio,Tres ſunt res,quãtum ego exiſtimare poſſum,
» quæ obſtent hoc tempore Sexto Roſcio,crimen,aduerſa-
» riorum & potentia,& audacia.Criminis confictionem ac-
» cuſator Erucius ſuſcepit, audaciæ partes Roſcii ſibi po-
» poſcerunt: Chryſogonus autem is,qui plurimum poteſt,
» potentia pugnat.Blanda reprehẽſio·Queſo Eruci, vt hoc
» in bonam partem accipias,non enim exprobrandi cauſſa,
» ſed commonendi gratia dicam.Si tibi fortuna non dedit,
» vt patre certo naſcerere,ex quo intelligere poſſes qui ani-
» mus patrius in liberos eſſet,at natura certè dedit,vt huma-
» nitatis non parum haberes.Significatio leuitatis· Nam illa
» opinor tu quoque concedis leuia eſſe atque inepta·Con-
» uiuia cum patre nõ inibat, quippe qui ne in oppidũ qui-

„ dem niſi perrarò veniret. Domum ſuam iſtum non ferè
„ quiſquam vocabat. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret,
„ neque rure vocaturus eſſet. Verùm hæc quoque tu intel-
„ ligis eſſe nugatoria. Secura cōceſſio. Eſto, cauſſam proferre
„ non potes: tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure
„ decedam, & tibi quod in alia cauſſa non concederem, in
„ hac concedam, fretus huius innocentia. Vereor ne in numerandis tam multis figuris ſim moleſtus. Ex his quas diximus, alias generis eiuſdē intelligere promptū eſt. Quicquid humile eſt ita, vt neque dignitate ſententiæ præcellat, neque compoſitam & ornatam elocutionem magnopere deſideret, neq; clamores velit, neq; vehemētes impetus, ſed ſit ferè è ſermone populari, & ea ratione tū ſentiendi, tum loquendi, quam videmus in grauioribus comœdiis: in eam formam de qua nunc agitur, optimo iure includendum puto. ſi tota cauſſa propoſita ſit eiuſmodi, vt de finibus regundis, de ſtillicidiis, de ſeruitute prædiorū, tota ſubtiliter agenda. ſi pars à parte diſſentiat, aliter & aliter exponēda. Vnà cum re verba & figuræ & compoſitio creſcunt.

De elocutione tenui. Caput. 19.

SVMMISSVS orator cōſuetudinem imitatur, & ab indiſertis re plus quàm opinione differt. Illi ſermo purus eſt, & emendatus, non ita fœdus & enormis, vt ad barbariſmum ſolœciſmumq; deueniat. Eſt enim flagitium quoddam barbarè loqui, & indignum viro liberaliter inſtituto. Quod qui affectāt, vt quaſi familiares eſſe videantur, ex oratorum numero

numero ſua ſe voluntate eximunt. Ex illis verborum generibus,quæ priore libro in ordines deſcripſimus, vt quũ opus eſſet, in vſum vocarentur, aſſumit latina, quoniam fruſtra petuntur ornamenta prodigioſæ linguæ, quæ primis ingreſſibus omnium diſciplinarũ ſit excluſa. Aſſumit humilia multa, nempe quibus ad explicandã rem tenuem in hominum cœtu citra deformitatẽ poſſit vti. Vrbani eſſe debent,& ingenui moris,nõ illius ruſticanæ vaſtitatis,quæ ab humanitate ſemota eſt. Deligit pudica, nitida, vſitata, propria. Priſcis & nouis vtitur raró. Illa ad grandiloquentiam,hæc ad ſuauitatem potius accommodantur. Sæpius exilia quàm ſonantia,parua quàm grãdia, volubilia quàm tarda,lenia quàm aſpera inducit. Nunc integris,nunc conciſis agit,vt vſitata loquendi cõſuetudo perſuadet. Id quò facilius rudes intelligãt,agemus exemplo. Operæprecium erat,ſi animaduertiſtis Iudices, negligentiam eius in accuſando conſiderare. Credo quum vidiſſet qui homines in hiſce ſubſelliis ſederent, quæſiiſſe, num ille aut ille defenſurus eſſet: de me ne ſuſpicatum quidem, quòd antea cauſſam publicam nullam dixerim. Poſtquam inuenit neminem eorum qui poſſunt & ſolent,ita negligẽs eſſe cœpit, vt quum in mentem veniret ei, reſideret, deinde ſpaciaretur,nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret,prorſus vt veſtro conſeſſu & hoc conuentu pro ſumma ſolitudine abuteretur. Audis hic puram & inaffectatam loquendi conſuetudinem,ſermone populi terſiorem,ſumma grauitate multo ſummiſſiorem,verba nec impudica, nec ſordida, nec inuſitata, nec impropria, nec ſtrepentia grauiter, nec incedentia ſuperbè, nec tardè

repentia, nec concurrẽtia aſperè. Humilia quædam, vt hæc,
» Nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam
» imperaret. Reliqua de medio ſumpta, quæ omni dicendi
formæ, ſed aliter & aliter compoſita, & figuris, & grauioribus verbis ornata conueniant. Tenuis orator (inquit
» Cicero) modò ſit elegans, nec in faciendis verbis erit au-
» dax, & in transferendis verecundus & parcus: & in priſcis
» reliquíſque ornamentis & verborum & ſententiarum de-
» miſſior, tranſlatione fortaſſe crebrior, qua frequentiſſimè
» ſermo omnis vtitur, non modò vrbanorum, ſed etiam ru-
» ſticorum. Idem paulò pòſt. Vtatur verbis quàm vſitatiſſi-
» mis, tranſlationibus quàm molliſſimis. Habito verborum delectu, qua ratione iungat illa, dicendum eſt. Ne tantum laboret in coagmentatione, quantum ſolent ii, qui molliter velut per æquabile ſpacium feruntur. Si fortè compoſitio lenis occurrit, cur illam recuſet oblatam, non video. Sin illa (quod frequenter accidit) remoratur abire cupientem, partem componit, partem coagmentare negligit. Duæ pluréſve hiant vocales, aliquot etiam conſonantes rixantur horridè: ferat, ſi modò ſententia bona ſit, & illi propria atque dilucida verba reſpondeant. Non
» eiuſmodi compoſitionis Ciceronem puduit. Simul atque
» ego in Siliciam veni, mutatus eſt. Venerat ad eum illo bi-
» duò Letilius quidam, homo non alienus à literis. Itaque
» eò iſte tabellario ſemper vſus eſt. Is epiſtolas complures at-
» tulerat. In his vnam domo, quæ totum immutaret ho-
» minem. Repente cœpit dicere ſe omnia Verris cauſſa
» velle, ſibi cum eo amicitiam cognationémque eſſe. Vides vt in hoc ſermone frequens ſit hiatus è concurſu vocalium,

lium, vt paulò pòſt aſpera commiſſura conſonantium.
» Erant qui putarent Letilium legatum à Verre veniſſe, qui
» gratiam, amicitiam, cognationémque commemoraret.
Sint breues periodi, ſi non ſemper, plerunq; tamen: membra parua, numerus tenuis, vt qui fit ex iambo frequente, ex pyrrhichio, choreo, trochæo. Non intelligo hos ſolùm congredi pedes (omnes enim reperiuntur in tenuitate dicendi) ſed cæteris grauioribus multò frequentiores eſſe;
» vt in hac oratione: Si me villicus tuus ſolus deieciſſet, non
» familia deieciſſet, vt opinor, ſed aliquis de familia. Rectè
» igitur diceres te reſtituiſſe? Quid enim facilius eſt, quàm
» probare iis qui latinè ſciant, in vno ſeruulo familiæ no-
» men non valere? Si verò ne habeas quidem ſeruum, præ-
» ter eum qui me deiecerit, clames videlicet: ſi habeo fa-
» miliam, a familia mea fateor te eſſe deiectum. In gracili figura (quoniam linguæ cottidianæ finitima eſt atque proxima ſubtilitas) non circunducuntur in pompam numeroſæ comprehenſiones, nec grãdia membrorum corpora fundũtur, nec frequentantur ampliores numeri qui plena modulatione ſenſum demulceant. tantum cõpoſitio ſuperat attritũ latinè loquentium moré, & paulo ornatius atq; lautius accipit audiẽtes. Aſſueſcẽdum igitur optimo generi ſermonis, & lingua ſic vtẽdum iam ſub præceptoribus, vt latinè, purè, propriè, dilucidè, compoſitè loquaris. Quum ſermo fuerit incorruptus & proprius, vt illorum qui & expeditè & elegãter confabulantur, ad exprimendum charactérem humilem, parũ admodũ laborandũ eſt. Inueniendæ ſunt multæ & acutæ ſententiæ, quales edunt

prudentes & exercitati,ne leuitate rerum oratio tota eleuetur. De medio verba ſumenda ſunt,ac diligentius paulo metienda quàm in familiarium ſermone. Quicquid exturgeſcit, quicquid ampulloſum eſt & affectatum, quod priſcum & inuſitatum, quod audacter nouatum, quod audaci figura modificatum,quod inſolens,quod nimium graue,quod effœminatum & elumbe, quod diſſimile ſui, quod obſcurum & abditum,quod infinitum immenſúmque,hoc eſt, nimia tractum circunductione, fugiendum eſt. Illum dicendi puriſſimum candorem multis in locis habuit eloquentiæ latinæ princeps,habuit & Cæſar in hac parte(meo iudicio)Ciceroni vel æquandus, vel præferendus. De viribus eloquentiæ non dico,de linguæ proprietate, & recta quadam venuſtate loquor, in qua vel iudice Tullio ſummus fuit Cæſar. Hoc genere floruit temporibus noſtris Deſiderius Eraſmus, cuius opera multa ſunt acutè ſubtilitérque conſcripta, pauca verò ſenilia, quæ ex induſtria deiecit infra dignitatem puræ & candidæ tenuitatis. Apud eum copioſus & enucleatus eſt ſermo,ſententiæ crebræ ac minutæ, ioci multi, nec ingrati ſales: verba bona atque vſitata: figuræ plurimæ, nec abhorrentes ab vſu frequenti. Ambitus ita contracti,vt ſpiritum maiorem non deſiderent. Numerus ſæpe nullus, ſæpe preſſus ac venuſtus. Omnia quæ ſuſcepit, docet, & dilucidiora nō ampliora facit.Laudabilia ſunt hæc omnia in oratore, cui ſtatutum eſt,humilem, ſed tutam dicendi rationem conſectari. In acutis oratoribus alii fuerunt impoliti, vt Lyſias quum ſcriberet orationes quas haberent

pro ſe

pro ſe rudes & illiterati. Alii (cum Cicerone dicam) in eadem ieiunitate concinniores, id eſt faceti, florentes etiam & leuiter ornati, qui in hoc ſolum genere verſabantur. Alii qui nihil cedebant his elegantia, & quum vellent, aut medium genus, aut ſupremum facilè rapiebant: quorum facultas eloquendi, quia maior eſt, & rerum varietati decentior, ingenuis animis potius capeſſenda eſt. Opus eſt imitatione, quæ quod præceptis deeſt, implet: & quod habent præcepta, confirmat. Quos tibi propoſueris imitandos, ab vna aut altera ſententia non iudicabis aut enucleatè, aut temperatè, aut grauiter egiſſe: tua te ratio falleret: à toto corpore, vel à tota parte iudicanda eſt forma dicendi. An ideo Virgilium tenuiter cecinisse bucolica dices, quòd verſiculus eſt tenuis,

" Fronde ſuper viridi ſunt nobis mitia poma?

Haudquaquam, ſed illorum bonam partem humili materia & elocutione confecit. Interiecit aliquádo optimos verſus, qui in canenda heroum maieſtate non dedeceant. Nolo igitur leonem æſtimes ab vnguibus. Perpende quátum ſit earum rerum de quibus agitur, pondus, ſint'ne graues, an leues. vide quàm verba ſint quæſita: an ſumpta de ſermone vulgari, an longius altiúſve ad ornatum petita. Contemplare qui ſit habitus figurarum, ſint'ne cottidianæ formæ, an raræ & eximiæ. Conſidera quæ ratio componendi, an contexta ſit firma coagmentatione, & numeris expleta, an verò dehiſcat iunctura, & ſubinde numerus abrumpatur. Hoc modo facilè cognoſces in quo genere collocanda ſit omnis oratio. *Sed* & nos iuuádi gratia referamus ad exilem tenuitatem quæ repunt humi, nó orato-

ria quidē,ſed vel ſoluta, vel poëtica. Sic enim planius fiet quale ſit delineamentum macilentæ figuræ. Ad hanc formam pertinent epiſtolæ familiares, quæ aliquam modò artem limámque ſubierunt. Sunt enim tres ſpecies epiſtolarum. Aliæ de rebus magnis & grauibus agunt ornatè & copioſè, & ab orandi facultate, quas poſſunt, accipiunt vires, eóque dignitatis attolluntur, vt ad hunc quaſi plebeium ordinem referri non debeant. Aliæ ſunt tam viles & abiectæ, vt nullo ordine cenſeantur. Aliæ cultæ & elegantes, tenues tamen & expreſſæ, quæ in elegantium poſtremo loco ſederunt, quippe quæ non alio conduntur artificio, quàm leuiores cauſſæ, & controuerſiæ minores. His adde rerum geſtarum narrationes, non omnes quidem, ſed quæ rectè & nudè quod volunt perſequuntur, quales ſunt commentarii Cæſaris. Alii commentarii, cuiuſmodi fuere M. Varronis, & antiquorum, quibus exponebantur elegantiæ ac opes linguæ latinæ, ſimplices erant & faciles, quod adhuc fragmenta demonſtrant: & nouiſſimo ordine contenti, non aucupabantur pueriles delicias, & voluptates illas effœminatas, quibus exarſerunt poſteri. Relinquebant illam floridam ſuauitatem Gelliis, Auſoniis, Politianis, Rhodiginis, Beroaldis, Crinitis, & id genus ſcriptoribus, qui antequam ad rem veniant, quantum poſſint in arte dicendi, in pompa ac proludio oſtentant, & inani digladiatione morantur indoctos. Malim veterum compoſitionem maſculam & frugiferam, quanuis aliquando tenuem, quàm iſtorum bellas petitiones, & artificioſam, ſed ſæpe inutilem palæſtram.

lem palæſtram. Qui verecundiore fuerunt ingenio, vt Donatus & Seruius, atque interpretes multi, eas ediderunt annotationes, & ea commentaria, quæ ſummiſſe narrarent quam haberent ipſi de verbis & rebus alienis ſententiam. Stylus ille mea ſententia decet interpretem, rhetoricantem venuſtior æqualitas, & oratio paulo compoſitior, vt quæ vel medium attingit, vel mediocritati quàm extremæ gracilitati propior eſt. Ex poëmatis gracilia ſunt bucolica, comœdiæ, mimi, epigrammata de rebus minutis, Ampliora quædam par eſt aſſurgere, odæ quæcunque canunt amores, molles riſus, blandas voluptates, conuiuia, iocos, luſúſque iuuentutis. Quibus eſt materia grauior, vt deus, vt diui, vt heroës, vt pugiles victores, vt certamina, ſi rebus æquari volunt, tantum debent aſſurgere, quantum rebus ipſis dignitatis accreſcit. Lyricis carminibus iuueniliter laſciuientibus addantur elegi, & vnà cum illis in extremis ordinibus ſedeant. Item epiſtolæ amatoriæ, cuiuſmodi ſcripſit Ouidius Naſo, Syluæ depreſſioris argumenti, Satyræ magna ex parte, quanuis in illis mira ſit inæqualitas. Ad hæc batrachomyomachiæ, culices, mulæ gallicæ, hortuli, & ſiqua ſunt opuſcula iocoſa quidem, ſed non indigna quæ legantur, vix eam de qua loquimur, excedunt gracilitatem, etiamſi verborũ magnitudine nõnunquã tumeſcunt. Nec heroici, nec tragici poëtæ ſemper alta capiũt ſublimes. Homerus aliquãdo repit, vt quum facit induentem membra Telemachũ: & Euripides in colloquio viliũ perſonarum, comico ſæpe ſimilis eſt. Eſt quum boni poëtæ res humiles, at ſolertes, vt apes, exornant honore verborum: quod quũ accidit, ad mediã

propè dignitatem character aſſurgit. Sæpenumero audio qui dicant in Virgilianis carminibus nullum ſe reperire diſcrimen, omnia grande quiddam ſonare, bonis verbis ſchematiſq; variis ſcatere, in omnibus authorem eodem conatu laboraſſe. Iſti mihi non videntur habere neq; ſenſum, neque rationem, qui de rebus ac vocibus tam abſurdum ferunt iudicium. In Aeneide ſunt deſcriptiones locorum, temporum, perſonarum, conuiuiorum, ludorum, præliorum, magnifici apparatus, euentus acerbi, orationes Iouis & numinum, legationes, conciones, querelæ, conſolationes. quid quæſo tale tantumq; in agricultura, aut in humilitate paſtorali? Vter eſt ſublimior? an qui ruſticorũ ſermones refert, an qui deorum, heroum, magiſtratuum, rerumq; maximarum decora alta perſpicit & obſeruat? In Aeneide verba ſplendida, tranſlata, figuris innouata, lõgè petita, ſublimia, ornata, ſcitè contexta, ſonantia, & (in ſumma dicam) tantum excultis ingeniis, & totius humanæ vitæ peritis familiaria. In Aeglogis quid eſt quod opilio nõ intelligat, præter illa pauca quæ poëtæ ſibi indulgent vel vt à doctis legantur, vel vt veterum morem referant, vel vt ſeruẽt temporum decorum? Conſtat enim rem paſtoralem quondam in honore maximo fuiſſe, & in ea verſatos eſſe viros egregios, qui non ignorarent ſcientiam naturæ: qua ratione motus Virgilius (vt mihi videtur) intexuit non expoſuit multa quæ Phyſici diſputata ſuis libris reliquerunt. Sunt hæc maiora vulgo ruſticorum, quod ſignificat hoc verſiculo Maro.

» Sicelides Muſæ paulo maiora canamus.

Quamobrem vt rara ſunt, non efficiunt artem pecuariam

eo ma-

eò maieſtatis aſcendere, quò heroicæ grauitatis amplitudo peruênit. Errant igitur qui per ignorantiam ſic iudicant. Errant etiam verſificatores illi,qui omnia canũt eodem modo,& quantum poſſunt, tantum vbique conantur, & idcirco exiſtimant falſò pari virtute ſummos niti poëtas. Quæ ſit cuiuſque generis proprietas, hic dicerem ſi de arte poëtica ſcribere ſtatuiſſem:ſed aliud eſt propoſitum negocium: quapropter ad mediam eloquendi formam venio.

De media figura. Cap. 20.

QVAE temperatæ mediæ'que elocutioni materia ſupponatur, quæ verba, & quæ ſpecies compoſitionis deceat illam materiam,paucis exponemus deinceps,& ſi fuerit opus,ad eam rem vtemur exemplis. In hoc genere ſunt aut totæ controuerſiæ,aut membra cauſſarũ. De partibus primùm loquamur, quibus cognitis difficile non erit de cauſſa tota iudicare. Exordium,quo dicenti conciliantur auditores, nec concitatum & ardens eſſe vult, ne bacchari videatur inter ſobrios: nec contrà languidũ ac frigidum & iacens, ne ſtatim initio auertat illos, quorum mentes admouere cauſſæ debuerat. Amat igitur quietum & temperatum, ſed elegans & compoſitum dicendi genus. Quòd ſi non oſtentat ſuas opes, quoniam illud principio ſit odioſum, attamen vt ſit aliquid quo moueantur animi,ſentẽtias bonas exornat occultius,& verecũda moderatione ſibi quærit authoritatem.Id eſſe verum demonſtrãt exordia Ciceronis,quæ ſi non omnia cadunt in eandem formam(nam ſunt alia verecundiora, vt pro Sexto Roſcio:alia auden-

tiora,vt in Verrem : alia ſolicita magis, vt pro Milone,& pro Cluentio : alia ſecura, vt pro Cecinna: alia alio modo compoſita)tamẽ nullum eſt in omnibus,ſi iuſtam magnitudinem ſeruat,quod non gracilitate maiorem præ ſe ferat dignitatem. Nec ſi cõfirmat idem totas ſibi cauſſas ſubtiles & tenues fuiſſe, propterea exiſtimandum eſt omnia ab illo ſubtiliter eſſe dicta, id pro dignitate fieri non potuit,ſed multo maiorem partem controuerſæ humili ornatu fuiſſe contentam. Nam principium orationis pro Cecinna multo numeroſius eſt,quàm pro eodem argumentatio:quúmque medium non ſit in hac arte punctum, quod pari interuallo diſtet ab extremis, ſed longè pateat oratorum medium:quod diximus principium,medio vero quàm termino demiſſo propius eſt. Quamobrẽ ad illud genus eſſe referendum videtur.Non ignoro procœmia maiorum cauſſarum longis ambitibus expleri ſolere,& ad grandiorem quandam eloquentiam perduci: ſed liceat mihi quæ medio proxima ſunt,aut nõ ita certè procul abſunt,ad medium referre.In exordiis optimos quoſque plurimum niti,argumento ſunt illorum præfationes, qui cogitationes ſuas monumento literarum tradiderunt. Siqua pars operis apud illos culta & expolita,ſuum oſtẽdit artificem, illa vel maximè oſtendit. Nemo eſt ferè qui neſciat malum eſſe gubernatorem, qui ſtatim impegit in portu. An non impingit ille, qui principio quietas aures procella horridulæ orationis offendit?Id ne quiſpiã cõmittat,Cicero præcipit in Oratore, vt ſummus orator veſtibula honeſta,aditusq; ad cauſſam faciat illuſtres. Ne moueat illud,In prĩcipia nõ venire pulcherrimos ornatus,

qui

qui locis communibus adhibentur.Non efficit vt ſint hu-
miles ingreſſus, ſed quodammodo frugi, & verecundi.
Non deſunt tamen initia quæ ex abrupto incipiant, &
grauiſſimè commoueant aduerſarium: vt Ciceronis illud
» in Catilinam: Quouſque tandem patientia noſtra abu-
têre Catilina? Pertinent hęc ad ſublime genus,in quo ſum-
mas eloquentiæ vires effundit orator. Summiſſiora in or-
dine ſecundo ponuntur, non omnia quidem perſimilia,
ſed interuallo modico ſegregata.Sunt quidam aditus per-
anguſti, ideóque humiles appellandi: quos ſi quis inter
proœmia conſtituit, longè extendit proœmii nomen.
» Sunt autem huiuſmodi: Antequam de Repub. P.C. di- «
» cam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror,exponam vo-
» bis breuiter conſilium & profectionis & reuerſionis meę. «
» Paruis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur.P.C. «
» de Appia via & de moneta cõſul,de Lupercis tribuni ple-
bis referunt. In hoc genere ferè ſunt illa parua exordia,
quæ in mediis cauſſis perſæpe reperiũtur.Non enim fiunt
ad alliciendos animos, ne abhorreant à cauſſa, ſed ad di-
ſtinguendas partes orationis, & ad colligendos ſenſus, vt
remiſſa attentione cætera patientius exaudiant. In media
ſuauitate ſunt & multæ narrationes, vt quæ plus dignita-
tis deſiderẽt,quàm doloris.Eſt enim quum vel perſonam,
vt egregium virum,vel rem, vt locum, vrbem, ſitum, re-
gionem,præclarè facta dictáve exornare exponendo con-
tendat orator. Non abiicit orationem,ne rerum dignitati
multum detrahat humilitas.Non mouet tonitrua & tem-
peſtates acerbæ dictionis, quia non ea res ad dicendum
propoſita eſt,quæ concitare velit aſperas amplificationes,

& tragœdiarum querelas. Ornatum querit & ſuauitatem, cui mirum in modum quadrat æquabilis & profluens ora-
» tio, qualis eſt hæc· Fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrũ
» Dianæ, tum ſumma atq; antiquiſſima præditum religione,
» tum ſingulari opera artificioq; perfectum. Hoc tranſlatum
» Carthaginem, locum tantum hominesq; mutarat: religio-
» nem quidem priſtinã conſeruabat. Nam propter eximiam
» pulchritudinem, etiam hoſtibus digna quam ſanctiſſimè
» colerent, videbatur. Aliquot ſeculis pòſt P. Scipio bello
» Punico tertio Carthaginem cepit: qua in victoria (videte
» hominis virtutem & diligentiam) vt & domeſticis præcla-
» riſſimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio di-
» gnam iſtius incredibilem audaciam iudicetis, conuocatis
» Siculis omnibus, quòd diutiſſimè ſæpiſſimeq; Siciliam ve-
» xatam à Carthaginenſibus nouerat, iubet omnia cõquiri,
» ſibi pollicetur magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus quę
» cuiuſquã fuiſſent, reſtituerentur. Plurimæ ſunt aliæ apud authorem eundem, in quibus viua medii generis imago expreſſa eſt. Eas autem facilè cognoſcet, qui non modò rem de qua agitur, cuius ſit dignitatis, ſed etiam numeroſum & affluens eloquendi genus explorabit. Aliæ ſunt expoſitiones, quæ ſine graui motu rem aliquam inculcant iudicibus, quæ ſi non fuerit intellecta, nec cauſſa bene agi, nec argumentationes inſtitui poterunt. Illa referimus ad tenuem formam, propterea quòd maximè docere volunt, non animos permouere affectibus, quod eſt ſummæ grauitatis: non delenire voluptate, quod proprium eſt temperatæ elocutionis. Diſſentire Quintilianus videtur. *Sic*
» enim ait quarto libro Inſtitutionum, Ego verò (neque

enim

" enim diſſimulabo iudicium meum) quanquam id quod
" ſum dicturus, exemplis magis quàm præceptis vllis con-
" tinetur,narrationem, vt ſi vllam partem orationis, omni
" qua poteſt gratia & venere exornandam puto. Non diſſentit autem. Eſt in Cæſare gratia & venuſtas, eſt in Terentio multa, etiam in narratione, vt quum facit exponentem Simonem Pamphili vitam. Vterq; tamen in imo. genere verſatur. Sunt & ſubtilitati ſuæ venuſtates. Ergo
" idem in nono ſic iudicat · Membratim plerunq; narrabi-
" mus,aut ipſas periodos maioribus interuallis, & velut la-
" xioribus nodis reſoluemus,exceptis quæ nõ docendi gra-
" tia,ſed ornandi narrantur,vt in Verrẽ Proſerpinæ raptus.

Quid eſt narrare mẽbratim,aut periodos reſoluere,niſi ſuaue & tractum dicendi genus in ſummiſſius magíſque familiare deducere? Quòd ſi quis opinatur eũ in alia ſententia fuiſſe,& illi ſuffragatur, licet quidem per me:aliter tamen dixiſſe Ciceronem comperiet etiam in cauſſis publicis, ſiquãdo maximè cuperet docere iudices quid eſſet in controuerſia. Itaque narrationes aliæ ſunt graciles & preſſæ,aliæ graues & atroces, aliæ vberes & affluentes.harum diſcrimina fecere primùm materiæ diuerſæ, deinde rerum varietatem induit ornatu vario eloquentiæ decorum.In confirmationẽ & refutationem, cui ſæpius acuta ſubtilitas adhibetur, etiam cadit res charactere medio ſignanda,vt quum officia demonſtrat orator,quum ſpaciatur in loco communi, & auditoribus ſubminiſtrat voluptatem,quum teſtem, aut litigatorẽ, aut amicum magnificè commendat,quum laudat illuſtres perſonas,& egregia facta,quum dat authoritatem aduocatis,quum gratu-

latur alicui, quum extollit veterum inſtituta, quum mitigat iram vel iudicum, vel aliorũ, quum argumentationes munit ſententiarum dignitate, quum aſſeuerationibus dicta roborat, quum honeſta præfatione inducit alioquin acerba & amara dictu, quum deſcribit aliquid non vt hiſtoricus, ſed vt exornator earum rerum quæ cauſſam faciunt ampliorem, quando ſimilitudines confert ad ornãdum magis quàm ad probãdum, quum illuſtrat exempla rerum geſtarum, quum deprecatur addito colore, quum pulchritudine verborum tegit rerum deformitatem: in ſumma dicam, quotieſcunque res vtilius eſt aut decentius, æquabiliter, temperatè, ornatè, copioſè, ſuauiter dici: intermedio generi materia reperta eſt. Hæc omnia patefacerẽ exemplis, niſi me moleſta prolixitas retardaret. facile eſt à Cicerone excipere. Refertæ ſunt orationes eius omnium rerum varietate, nec ſinunt alumnum ſuum eſurire exemplorum inopia. „ Quod, inquit, in accuſationis „ ſeptẽ libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in „ Cornelii? quod in plurimis noſtris defenſionibus? Quæ exempla ſelegiſſem, niſi vel nota arbitrarer, vel poſſe eli„ gere qui quæreret. Nulla eſt enim vllo in genere laus ora„ tionis, cuius in noſtris orationibus non ſit aliqua ſi nõ per„ fectio, at conatus tamen atq; adumbratio. Hac figura totas ferè delineauit orationes, vt pro lege Manilia, pro M. Marcello, pro Sulpitio in legatione mortuo, ex quibus quantum voles exemplorũ, tantũ licebit excerpere. Habes encomia, laudationes, panegyricos, orationũ parteis præter leues iocos ad delectationem comparatas: quæ omnia tametſi nonnihil differunt, vt parciore & abundantiore cultu,

cultu,tamen in vnam propè formam tendunt omnia.Habes ſententias graues dictas in Senatu, habes perorationes non illas dico lugubres miſerabiléſque, non ardentes accuſatoris incendio,ſed quæ voce moderata dignitate qua-
» dam propoſitum cõficiunt,vt,Non debeo C.Cæſar,quod
» fieri ſolet in tantis periculis, tentare quonam modo di-
» cendo miſericordiam tuam commouere poſſim. Nihil
» opus eſt. Occurrere ipſa ſolet ſupplicibus & calamitoſis,
» nullius oratione euocata. Propone tibi duos reges, & id
» animo contemplare, quod oculis non potes: dabis pro-
» fectò miſericordiæ,quod iracundiæ negauiſti. Multa ſunt
» clementiæ tuæ monumenta, ſed maximè eorum incolu-
» mitates, quibus ſalutem dediſti. Quæ res mediam quærant vbertatem, ſatis dictum puto. Quibus verbis & quo genere componendi debeant exprimi, tandem mihi dicendum eſt. Verba legantur honeſta, vrbana, vſitata, grauia,ſonantia,grandia,volubilia,lenia. In illis quædam antiqua,& noua quædam,plura tamen maximè propria,quorum omnium rationes ſuperiore libro copioſè diximus. Schemata quædam pulcherrima (niſi quãdo verecundius & ſummiſſius agitur,vt in exordiis frequenter) adſciſcantur.Sint crebræ tranſlationes, quibus nihil eſt iucundius, niſi quum longius petuntur. Frequentetur hypallage, & allegoria,& (vt cum Cicerone dicam) ex contrariis ſumpta verbis, crebra crebris, paria paribus reſpondeant: relatáque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, conſtructióque verborum tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.Sic iungantur in coagmentatione,vt neque

aſperos habeant concurſus, neque diſiunctos atque hiantes. Nam iũctura lenis & æquabilis habet ſuaue quiddam, quo maximè commendatur hæc forma. Expleantur numeri, & ad aurium voluptatem circunferantur ambitus multo crebriores, quàm vel in humili vel in ſublimi genere dicendi. Subiiciamus exemplum, in quo ſi quæ diximus, non ſunt omnia (quis enim tam breuiter amplectatur omnia?) non pauca tamen generis huius ornamenta licet » intueri. Multas quidem C. Cæſaris virtutes, magnas incre- » dibileſq; cognoui. Sed ſunt cæteræ maioribus quaſi thea- » tris propoſitæ, & penè populares, caſtris locum capere, » exercitum inſtruere, expugnare vrbes, acie͂ hoſtium profli- » gare, hãc vim frigorum, hyemẽmque, quam nos vix huius » vrbis tectis ſuſtinemus, excipere, his ipſis diebus hoſtem » perſequi, tum quum etiam feræ latibulis ſe tegant, atque » omnia bella iure gentium conquieſcant. Sunt ea quidem » magna. Quis negat? Sed magnis excitata ſunt præmiis ad » memoriam hominum ſempiternam. Quo minus admi- » randum eſt eum facere illa, qui immortalitatem concu- » piuerit. hæc mira laus eſt, quæ non poëtarum carmini- » bus, non annalium monumentis celebratur, ſed pruden- » tum iudicio expenditur. Equitem Romanum, veterem » amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſeruantem ſui, non » libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque iactu- » ris, ſed experientia patrimonii amplificandi labentem ex- » cepit, corruere non ſiuit, fulſit & ſuſtinuit, re, fortuna, fi- » de, hodiéque ſuſtinet: nec amicum pudentem corruere » patitur, nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui no- » minis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ & gloriæ.

» & gloriæ. Sint ſanè illa magna, quæ re vera magna ſunt:
» de iudicio animi mei vt volet quiſque ſentiat: ego enim
» hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in ſuos,
» memoriam amicitiæ, reliquis virtutibus antepono. Quam
» quidem vos Iudices in nouo genere bonitatem inuſita-
» tam claris ac præpotentibus viris, non modò non aſper-
» nari & refutare, ſed complecti etiam & augere debe-
tis. Hic ſi dicentis artem inſpicere voles, contemplator vt in iunctura verba verbis cohæreant, non omnia quidem, ſed, quod ſatis eſt, plurima. Deinde voce modulator ambitus, vt auribus ſentias quàm prona volubilitate decurrant. Iam animaduertito, vt magna ex parte verba ſint grandia, ſonantia, ſuauia, plena maieſtatis, alia propria, alia tranſlata. Videto etiam figuras. Reperies paria paribus relata, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, repetitiones verborum, & quæ græcè dicuntur ἀσύνδετα, ſententias, imagines, ſimilitudines, amplificationes crebras, comparationes maiorum & minorum. Quid? Orationem omnem ſic probabis, vt non quæras neque ſuauiorem, neque pulchriorem, niſi fortè cupis effœminatum quoddam genus recentiorum, qui ne quid vſitato more dicant, toti exundant diminutionibus verborum, adiunctionibus nouis & inſolentibus (intelligo ſimplicium & compoſitorum figuras) deriuationibus inauditis, itemque metaphoris & tranſlationibus tam ridiculis, vt non tam ſeuerè loqui, quàm cum pueris infantibus, aut ſannionibus blandiuſculè molliterque balbutire videantur. Nolumus hunc characterem, qui viro graui ſit indignus. Seruent eandem rationem loquendi vtentes

populi lingua,ab omnibus fatui & dementes habebuntur. In media figura ſuauitas optima eſt, ſi modò retinet maſculam dignitatem. Quod dulce qui ſine fuco retinere neſcit,vtatur compoſitione aſpera & virili potius,quàm æquabili, & euirata. Qui dulciores eſſe volunt, hoc aſſequuntur molli coagmentatione, volubili numero, verbis lenibus & vrbanis. Quibus magis arridet amara oratio,illa quæ dixi,parcius deguſtant. Inde fit vt hæc forma nonnunquam ſit aptior & cultior, nonnunquam horridior,& inculta magis:id quod ex iis quæ proximè dicemus,intelligetur.In medio ſedent encomia,& panegyrici, in quibus eſt dulce orationis genus,& ſolutũ, & effluens, & verbis ſonorum.In eadem ſede ſtatuuntur hiſtoriꝗ eloquentia veſtitæ,quæ ſæpe aſperè bellicum quiddam ſonãt, vt Liuianæ.Statuuntur epiſtolæ, quæ vltra ſpeciem tenuitatis aſſurgunt: cum his ornati & diligenter exculti ſermones rerum maximarum, quales ſunt M.Tullii de philoſophiæ partibus,& Plinii de hiſtoria naturali.Item quædam commentaria rebus & verbis illuſtria, Epigrammata digniora,Odæ argutiores,vt quę diuûm & heroum nomina celebrãt,Satyrarum loci graues de moribus,ſi modò ſine contentione tranſiguntur, carmina de natura, vt Lucretii de arte phyſica, vt Heſiodi & Virgilii de agricultura. Aeneis eſt vt opus Homeri, in quo ſi quis opinatur vnum modò genus eſſe ſublime (quod plerique ſunt arbitrati) à recta via recedit,& turpiter aberrat. Treis eloquẽdi ſpecies imitatus eſt Homerus,in Menelao tenue,in Neſtore medium, vt idem poſtea Cicero in Catone ſene, in Vlyſſe arduum & copioſum. Idẽ facere conatus eſt Virgilius,

gilius,apud quẽ Drances callidè dicit & veteratoriè more ſubtilium , Rex Latinus vtitur oratione temperata & ſenili,Turnus ardet impetu & atrocitate. Apud eundem Venus & Iuno orationes habent ad Iouem. hæc inflammata cõtendit acriter,illa blandior ſummiſſius agit. Eandémne formæ rationem putabimus? An Aeneas, Sinon, & Dido,eodem modo loquuntur? Sunt in illo poëmate verſus humiles,vt illi,

» Et ſimul his dictis faciem oſtentabat,& vdo
» Turpia membra fimo:riſit pater optimus olli.—

Alii intermedii & compoſiti, vt hĩ,

» Hæc finis Priami fatorum,hic exitus illum
» Sorte tulit, Troiam incenſam,& prolapſa videntem
» Pergama,tot quondam populis terriſque ſuperbum
» Regnatorem Aſiæ.—

Alii graues atque peracerbi,vt

» —Num linquere caſtra
» Hortati ſumus?aut vitam committere ventis?
» Num puero ſummam belli,num credere muros?
» Tyrrhenámve fidem,aut gentes agitare quietas?
» Quis deus in fraudem,quæ dura potentia noſtra
» Egit?vbi hic Iuno?demiſſa've nubibus Iris?

Subinde magnus hic poëta pro rerum varietate mutat figuram,nec vlla eſt bona atq; laudabilis,qua ſuo loco non vtatur. Quamobrem tam varia poëmata in vnã aliquam formam reduci non debent. Illam ſtyli mutationẽ poëtis
» eſſe pronunciauit optimus iudex M.Tullius.An ego Ho-
» mero,inquit, Ennio, reliquis poëtis, & maximè tragicis
» cõcederẽ vt ne omnibus locis eadẽ cõtentione vterentur,

» crebroq; mutarent,nonnunquã etiam ad cottidianum ge-
» nus ſermonis accederent, ipſe nunquam ab illa acerrima
» contentione diſcederem? De poëtis hactenus. Nec enim illud eſt noſtræ contemplationis:quamobrem omittamus in præſentia,& veniamus ad ſummum dicendi genus.

De ſummo genere dicendi. Cap.21.

SVMMVM genus orationis aliud eſt eloquẽtiæ Romanæ principi,aliud hominibus parũ & illiberaliter artibus inſtitutis. Hi quicquid ſententiarum dignitate conſpicuum, verborum flore iucundum, figuris inſignibus pictum, iunctura molli & numeris pulchrè fluentibus aptum eſt,grandiloquum ac ſublime eſſe falſò crediderunt. Totus Cicero, totus Liuius,totus Virgilius ſublimis eſt iſtis. Accedat & quicunq; nomine literarum celebrem famam extendit in multos. Neſciunt turpe eſſe paruo pedi circundare calceum magnum, ſimiles pictoribus ineptis, qui reges viridi colore, ruſticos auro circunlinunt. Ergo Iſocrates rhetor ſuauiſſimus grandior Pericle, & Demoſthene fulminibus orationis Græciam permouẽte:& Cicero quum dictione ardenti perturbat inimicos, laudatoribus cedit, & fortis vir ac ferox in armis proluſione gladiatorum minor eſt. Quæ ſi quis abſurda putat,ſummo credat oratori operoſioren eſſe pugnam quàm palæſtram, ſeria quàm ludos,ſecuritatem quàm anxios tumultus.Arduum genus eſt (vt ille iudicat) grandiloquum, amplum, vehemens,ornatum,varium,copioſum, graue, acre, ardens, ad permouendos & conuertendos animos inſtructum & paratum. Hoc intonat, hoc fulminat, hoc commouet ſenſum,

ſenſum, hoc animum perfringit, quod vult inſerit, quod cupit euellit, grauia accumulat, humilia & modica aſpernatur, plurima frequentat, verbis pugnat acerbis, & figuris atrocibus. Illi ſæpe multus literarum hiatus, dura coagmentatio ſyllabarum, ambitus pauci & ſonantes, inciſa ac membra longè plura, numerus minus ſuauis quàm vehemens, actio tragica, tota dictio atrox & concitata. Quid opus eſt pluribus? Tantum diſcrimen eſt inter hoc & duo genera ſuperiora, quantum inter leues cōflictus, & cruentum periculoſumq; prælium. At nō omnis habitus grauis eſt huiuſmodi. Nam quum duæ ſint affectuum ſpecies, vna mouētium indignationem, altera miſericordiam, quumq; ſublimis oratio in vtraque dominetur, dulcior eſt ad miſericordiam, amarior ad indignationem: hæc accuſatori, illa defenſori magis accommodata. Vtraque forma in exordium cadit. Vt enim accuſator, ſic quoque defenſor delibat affectus. Accuſatorem eum dico, quicunque crimen obiicit, etiam ſi defenſoris partes ſuſtinet. Defenſorem, qui purgat obiectum. De indignatione ſit hoc exem-
» plum ex tertia actione in Verrem· De impudentia ſingu-
» lari, quòd adeſt, quódque reſpondet, ſunt qui mirentur.
» Mihi propter eius audaciam, atque amentiam, ne hoc
» quidem mirandum videtur. Multa enim & in deos, &
» in homines impiè nefariéque commiſit, quorum ſcele-
» rum pœnis agitatur, & à mente conſilióque deducitur.
» Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorū, quos
» partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, par-
» tim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem ſuſ-
» tulit. Rapiunt eum ad ſupplicium dii patrii, quòd iſte

» inuentus eſt qui è complexu parentum abreptos filios ad » necem eiiceret, & parentes precium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones verò cæremoniæque omnium » ſacrorum fanorúmque violatæ, ſimulacráque deorum, » quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacẽt » in tenebris ab iſto retruſa atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore atque amentia non ſinunt. Alia facies eſt miſeriordiæ. tractior enim, & languidior, qualis eſt hæc, » Hoc profectò tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, vt ſtatuatis, vtrum nos, qui ſemper veſtræ authoritati » dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati à » perditiſſimis ciuibus, aliquãdo per vos, ac veſtram fidem, » virtutem ſapientiamq; recreemur. Quid enim nobis duobus laborioſius, iudices? quid magis ſolicitum, magis exercitũ dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum præmiorum ad Rempu. adducti, metu crudeliſſimorum exitiorum carere non poſſumus. Eſt atrox & inuidioſa narratio, quæ graui imprimitur charactere, qualis eſt hæc. » Ipſe inflammatus ſcelere & furore in forum venit. Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Expectabant » omnes quò tandem progreſſurus, aut quidnam acturus » eſſet: quum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri iubet. Clamabat ille miſer ſe ciuem eſſe Romanum, municipem Coſanum, meruiſſe ſe cum L. Precio ſplendidiſſimo equite » Romano, qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres » ſcire poſſet. Tum iſte ſe comperiſſe ait, eum ſpeculandi » cauſſa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum eſſe miſſum: » cuius rei neque index, neque veſtigium aliquod, neque

ſuſpicio

» ſuſpicio cuiquam eſſet vlla. Deinde iubet vndique homĩ-
» nem proripi, vehementiſſiméque verberari. Cædeba-
» tur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudi-
» ces, quum interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius mi-
» ſeri inter dolorem crepitumq; plagarum audiebatur, niſi
» hæc, Ciuis Romanus ſum. Hac ſe commemoratione ciui-
» tatis, omnia verbera depulſurum, cruciatumq; à corpore
» deiecturum arbitrabatur. Is non modò hoc non perfecit,
» vt virgarum vim deprecaretur, ſed quum imploraret ſæ-
» pius, vſurparétque nomen ciuitatis, crux, crux inquam
» infœlici & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem vi-
» derat, comparabatur. O nomen dulce libertatis. O ius exi-
» mium noſtræ ciuitatis. O lex Porcia, legesq; Semproniæ.
» O grauiter deſiderata, & aliquandò reddita plebi Roma-
» næ tribunitia poteſtas. Aliquando rei acerbitate com-
motus orator in media narratione acriter exclamat. Nu-
» bit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis authoribus, fune-
» ſtis ominibus omnium. O mulieris incredibile ſcelus, &
» præter hanc vnam in omni vita inauditum. O libidinem
» effrenatam & indomitam. O audaciam ſingularem, non
» timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominúmque famam, at
» illam ipſam noctem, facésque illas nuptiales? non limen
» cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſu-
» periorum teſtes nuptiarum? Perfregit ac proſtrauit omnia
» cupiditate ac furore. Vicit pudorẽ libido, timorem auda-
» cia, rationem amentia. In confirmationibus ſæpe regnat
hæc vis. Poſteaquam rem omnem probauit orator, quæ-
rit agentis affectum, vehementer amplificat, & totus arde-
ſcit, vt Cicero quarto libro in Verrẽ agens de re Sopatri.

„ Etenim ſi illud eſt tam flagitioſum (quod mihi omnium „ rerum turpiſſimum, maximeq; nefarium videtur) ob rem „ iudicandam pecuniam accipere, precio habere addictam „ fidem & religionem: quanto illud flagitioſius, improbius, „ indignius, cum à quo pecuniam ob abſoluendum acce- „ peris, condemnare? vt ne prædonum quidem Prætor in „ fide retinenda conſuetudinẽ conſeruaret. Scelus eſt acci- „ pere ab reo, quanto magis ab accuſatore? quanto etiam „ ſceleratius ab vtroque? Fidem quum propoſuiſſes vena- „ lem in prouincia, valuit apud te plus is qui pecuniam ma- „ iorẽ dedit. Concedo, forſitan aliquis aliquando eiuſmodi „ quippiam fecerit. Quum verò fidem ac religionem tuam „ alteri addictam pecunia accepta habueris, pòſt eandẽ ad- „ uerſariis tradideris maiore pecunia, vtrunq; falles? & tra- „ des cui voles? & ei quem fefelleris, ne pecuniam quidem „ reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum? quod „ vnquam huiuſmodi mõſtrum aut prodigium audiuimus „ aut vidimus? Qui cum reo tranſigat, pòſt cum accuſatore „ decidat: honeſtos homines qui cauſſam norint, ableget, „ conſilióque dimittat: ipſe ſolus reum abſolutum, à quo „ pecuniam acceperit, cõdemnet, pecuniamq; non reddat: „ hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella cõ- „ mittetur, quam iſte non modò cera, verùm etiam ſangui- „ ne, ſi viſum erit, notabit? In hac oratione ſi vim pondusq; rerum, ſi crebras amplificationes, ſi verba grauia & copioſa, ſi figuras acres, ſi cæſim pugnantem numerum iterum atq; iterum inſpicies, videbis expreſſam ſummæ eloquentiæ imaginem, & nihil in hoc genere præſtantius deſiderabis. Similem grauitatem interim capiunt arguměta,

vt illa

» vt illa pro Sexto Roſcio·Quid ſi accedit eodē, vt tenuis
» antea fueris? quid ſi vt auarus?quid ſi vt audax?quid ſi vt
» illius qui occiſus eſt,inimiciſſimus? num quærenda cauſſa
» quæ te ad tantū facinus adduxerit? Addeſis quæ ſequun-
tur. In cōmunibus locis frequens eſt hæc ardens conten-
tio.Amplificatio enim in illis maximè excellit,quibus ci-
tra perſonas in vitia moris eſt perorare, vt illa Ciceronis
tantopere laudata de ſupplicio parricidarum. Vis eadem
» eſt quibuſdā perſonarū fictionibus,vt huic, Mulier, quid
» tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid
» cū alieno?Quid aut tā familiaris huic fuiſti,vt aurū cōmo-
» dares:aut tam inimica,vt venenum timeres? Non patrem
» tuum videras,non patruum,nō auum, proauum,atauum
» audieras conſules fuiſſe?non deniq; modò te Q. Metelli
» matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſſimi & fortiſſimi vi-
» ri,patriæq; amantiſſimi ? qui ſimul ac pedem limine extu-
» lerat,omneis propè ciues virtute,gloria,dignitate ſupera-
bat.Reliqua petes ex fonte.Eadem ratio eſt ſi muta quæ-
dam loquentia inducat,ſi interpellatorem coërceat,ſi ira-
ſcatur,ſi obiurget,ſi execretur,ſi rem atrocē dicendo ſub-
iiciat oculis,ſi rem ſuprà ferat quàm fieri poſſit,ſi inſignē
vel improbitatem vel calamitatem perſequatur affectu.
Ad hæc perorationes multæ grauiſſimæ ſunt,quoniam in
illis conſumuntur affectus.Suppeditat exēpla Cicero pro
Flacco,pro Sylla, pro Milone, pro Rabirio Poſthumo.
» Quid, inquit, de miſerationibus loquar? quibus eò ſum
» vſus pluribus,quòd etiam ſi plures dicebamus,peroratio-
» nem mihi tamen omnes relinquebāt. Idem de altero ge-
» nere concitato· Quo genere nos modiocres, aut multo

» etiam minus,ſed magno ſemper vſi impetu,ſæpe aduerſa-
» rios de ſtatu omni deiecimus. Si legas actiones in Verrē, orationē pro Cluētio, & pro Rabirio perduellionis reo, conciones in Seruiliū Rullū,dictiones in Catilinā, in Piſonē,in Clodiū,in Antoniū:tantā vim,tantā copiam, tot cōtentiones,tot amplificatiōnes,tot ardores eloquēdi reperias,vt nō modò ad intelligēdū,ſed etiā ad imitādū ſatis ſupraq; eſſe putes. Sæpenumero atrocitate facti accēdit irā iudicibus. Sæpe tāto dolore perfundit,vt in mœrorem lachrymaſq; ſoluātur. Frequēter inuidiā excitat verbis,frequēter excitā cōtraria facultate reſtinguit. Aliquādo trahit eos in ſummū aduerſarii cōtemptū. Idem nec rarò cōtēptū euellit, in eius locū exiſtimationē dignitatēq; reſtituit. Nemo inflāmat maiores odii faces, nemo ardentiorē charitatē parit alitq; animis. Spe cōfirmat abiectos. Metu cōprimit audaces. Quos vult implet ſatietate. Satiatos iritat cupiditate. Nullo modo (ſic ipſe de ſe loquitur) animus audiētis aut incitari,aut leniri poteſt,qui modus non ab ipſo ſi nō perfectus,tamē tētatus ſit. Quærat aliquis,an in omnibus his affectibus cōmouēdis vtēdū ſit ardua cōtentione?deinde an in his duntaxat vtendum? Affectus eſt lenis, qui græce dicitur ἦθος,ad naturā, & ad mores, & ad omnem vitæ cōſuetudinē accōmodatus. Huic exprimēdo aptior eſt illa ſuauitas æquabilis, quā mediā colloca-
» uimus. Eius rei ſit hoc teſtimoniū· Hoc onus ſi vos aliqua
» ex parte alleuabitis,ferā vt potero ſtudio & induſtria Iu-
» dices. ſin à vobis(id quod nō ſpero)deſerar, tamen animo
» nō deficiam,& id quod ſuſcepi,quoad potero,perferam.
» Quod ſi perferre non potero, opprimi me officii onere

malo,

" malo,quàm id quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt,
" aut propter perfidiam abiicere, aut propter infirmitatem
" animi deponere. Quieta oratione patefacit ſuos mores. Indignationis & miſericordiæ perturbatio, niſi leuiſſima eſt,ac citò prætercurrit, vim grauitatis, & amplum dicẽdi modum quærit. Sunt alia quæ dicuntur & grauiſſimè, & copioſiſſimè,vt ſententiæ quædam philoſophorũ, vt deorum laudes,ac virorum illuſtrium, vt cõſilia de rebus maximis:quæ ſi quis alta atque ſublimia faciet,haud equidem repugnabo:diſſiliet tamen ab opinione Ciceronis,qui iudicet hæc & ſimilia, etſi omneis flores orationis, & ornamenta inſignia recipiunt,quia tamen ſecura ſunt atq; tranquilla,& componere animos potius quàm perturbare volunt,in media ratione formarum collocanda. Nec ſtatuet ille diſcrimen inter ſummum pugnæ forenſis incendium, & pompam celebrium ludorum. Deinde non animaduertet in ſummis oratoribus habitum neminem, qui ſic ornatè & copioſè dixiſſet,ſed qui cœtum totúmque conſeſſum perturbaſſet affectibus, & in admirationem ſtuporémque duxiſſet. Genus illud quietum,& omnibus rebus excultum,niſi comparatus fuerit hic fortis & acer orator, ſummum,& dignitate primum videbitur. At vbi pedem fecerit,& atrociter pugnauerit,facilè obtinebit primas, & quietè certantes cum ſuis armis aureis relinquet in medio. Non enim eſt ſummum, quo ſublimius aliud inuenitur. Sublimius in oratione,quod omnibus præripit victoriam. Fuerunt oratores acerbi, qui omnia traherent in contentionẽ,& iccirco graues vbiq; viderentur:ſed iſtud erat potius aſperæ naturæ, quàm doctæ & artificioſæ facultatis.

Hactenus de materia contentionis,in qua amplificatio do
» minatur. Ad amplificandũ(teſte Cicerone) maximè defini
» tiones valent conglobatæ,& cõſequentium frequentatio,
» & contrariarũ & diſſimiliũ & inter ſe pugnantium rerum
» cõflictio,& cauſſę,& ea quę ſunt de cauſſis orta,maximeq́;
» ſimilitudines & exempla,fictę etiam perſonę,muta deniq;
» loquantur. Omninoq́; ea ſunt adhibenda,ſi cauſſa patitur,
» quæ magna habentur. Hæc ille. Verba ponẽda ſunt ſubli-
mia,grauia,trãſlata,ſonantia,aſpera ac volubilia in cõmo-
uendo, lenia & tarda in mitigando. Figuræ autem, relata
verba,iterata,duplicata, gradationes, frequentationes ſine
coniunctione, exclamationes, interrogationes plurimæ,
cõmorationes in eadẽ ſententia,ironiæ acerbæ,deſcriptio-
nes quæ rem atrocem ſubiiciant oculis,proſopopœię,hy-
perbolæ, & ſi quæ ſunt aliæ conformationes, quæ magnis
lateribus accõmodantur. Coagmentatio in cõmiſeratione
minimè hiulca ſit & aſpera. Nam modi flebiles declinant
ad ſuauitatẽ,ideoq́; ferunt mẽbra atq; circuitus paulo pro-
» ceriores,q̃ indignãtiũ fulmina. Vos,vos appello fortiſſimi
» viri,qui multũ pro rep. ſanguinẽ effudiſtis: vos in viri & in
» ciuis inuicti appello periculo,Centuriones, vosq́; milites:
» vobis non modò inſpectantibus,ſed etiam armatis,& huic
» iudicio præſidentibus,hæc tanta virtus ex hac vrbe expel-
» letur,exterminabitur, eiicietur? Quanto magis dolor ac-
» creſcit,tanto crebrior eſt reſpiratio. Quod in me tantum
» facinus admiſi iudices, quum illa indicia communis exitii
» indagaui,patefeci,protuli, extinxi? quid me reducem eſſe
» voluiſtis? an vt inſpectante me expellerentur ii per quos
» eſſem reſtitutus? Petit commiſeratio numeros amplos, &

graues

graues, vt dactylos,ſpondeos, creticos, pæanas, bacchios, palimbacchios,dochimos,& alios,ſi qui ſunt generis huius pedes,qui voce plena querelas,tarditate ſpaciorũ languorem metiantur. Id quale ſit,perſpice in hac oratione·
» Sed vt omniũ vel ſuſpicioni,vel maleuolétiæ,vel crudeli-
» tati ſatiſfiat,occultat pecuniã Poſthumus,latent regiæ di-
» uitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii
» Poſthumi nũmo ſeſtertio ſibi addici velit? Sed miſerum
» me,quãto hæc dixi cum dolore?Hem Poſthume, túne es
» Curii filius,C.Rabirii & iudicio & volũtate filius, natura
» ſororis filius?túne ille in omnes tuos liberalis?cuius mul-
» tos bonitas locupletauit:nihil profudiſti,nihil vllam in li-
» bidinem cõtuliſti. Tua Poſthume nummo ſeſtertio à me
» addicuntur?O meum miſerũ acerbumq; præconium. At
» hoc etiã optat miſer,vt cõdemnetur à vobis,ita bona ve-
» neant,vt ſolidũ ſuum cuiq; ſoluatur. Nihil iam aliud niſi
» fidem curat,nec vos huic,ſi iam obliuiſci veſtræ mãſuetu
» dinis volueritis, quicquã præterea poteſtis eripere. Quũ mouetur indignatio,pedes aſperi,vt qui à breuibus aſſurgunt in longas,aptiores ſunt:cæſim membratímque dicitur,rara interiacet cõprehenſio,concurrũt vocales,copu-
» lãtur quædã inimicæ cõſonãtes. Indignum hoc video vi-
» deri omnibus Iudices, & id iam priore actione, quũ hæc
» teſtes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere
» iura libertatis, non modò hic,vbi tribuni plebis ſunt,vbi
» cæteri magiſtratus,vbi plenum forum iudiciorum,vbi ſe-
» natus authoritas, vbi exiſtimatio populi Romani & fre-
» quentia, ſed vbicũq; terrarum ac gentium violatum ius
» ciuiũ Romm.ſit, ſtatuitis id pertinere ad cõmunem cauſ-

„ ſam libertatis & dignitatis. In externorũ hominũ,& ma-
„ leficorum, ſceleratorumq́;, in prædonũ hoſtiumq́; cuſto-
„ dias tu tantũ numerũ ciuium Romm.includere auſus es?
„ Nunquámne tibi iudicii,nunquã cõcionis, nunquã huius
„ tantæ frequẽtiæ,quæ nunc animo te iniquiſſimo infeſtiſſi-
„ moq́; intuetur,venit in mentẽ?Nunquam tibi populi Ro.
„ abſentis dignitas, nunquã ſpecies ipſa huiuſcemodi mul-
„ titudinis in oculis animoq́; verſata eſt?nunquã te in horũ
„ conſpectũ rediturũ,nunquam in forum populi Ro.vẽtu-
„ rum,nunquã ſub legũ iudiciorumq́; poteſtatẽ caſurũ eſſe
putaſti? Multus in trãſcribẽdis exemplis fui,vt indoctiores, qui falſo putant generi ſummo quærenda eſſe verba neſcio quæ noua,inſolẽtia,inaudita, abſtruſa, admiranda, obſtupeſcenda,cælo poſita, intelligerent de medio verba legi,& pro rerũ natura cõponi ſolere. Audiãt hæc verba
„ Ciceronis in perſona Craſſi· Non ſunt alia ſermonis,alia
„ contentionis verba,neq; ex alio genere ad vſum cottidia-
„ nũ,alio ad ſcenam pompamq́; ſumũtur, ſed ea nos quum
„ iacentia ſuſtulimus è medio, ſicut molliſſimã cerã ad no-
„ ſtrũ arbitriũ formamus, & fingimus. Itaq; tum graues ſu-
„ mus,tum ſubtiles,tum mediũ quiddã tenemus. Prima ſeueritas eſt in rebus,altera in figuris,alia in pondere verborũ,proxima in copia,quinta in reſpiratione crebra,& numero vehemẽti.Nec omnia quærẽda ſunt in omnibus,nec in paucis aut rebus aut verbis ſtatuenda vis vniuerſa eloquẽtiæ primæ.Toti loci peruolutãdi inſpectãdiq́; ſunt.Et quoniã multa ſunt omniũ orationum verba cõmunia,ab iis quæ principatũ tenẽt,appellatio ducẽda eſt In arduam formã conſpirant epiſtolæ inuectiuæ, recriminatoriæ, lamentatoriæ,

mentatoriæ,& exhortatoriæ quædam. Item permultæ hiſtoricorum conciones, ex quibus aliæ grauiter accuſant, aliæ vehementer exhortantur, aliæ deplorant calamitates aliæ mitigãt infenſos. Item bona pars tragœdiarum, à quarum motu,qui cum impetu feruntur affectibus,tragœdias excitare dicuntur. Tandem quicquid eſt in aliis poëmatis ſimile tragœdiarum, poterit eodem genere comprehendi. Dico ſimile tragœdiarum, quod re grauiſſimum, perſonis conſpicuum,ſimili tractatur apparatu.

Quæ genera locis, temporibus, artibus, ingeniis, conditionibus mutata ſint. Caput. 22.

QVONIAM tribus formis omnem eloquendi rationem includi volumus,ſtatuendũ quò reduci debeat genus Aſianum,Rhodium,Laconicum,Atticum,antiquum,nouum, robuſtum,naturale,acerbum,diligens,ſanctum,ſeuerum,come, ſophiſticum,philoſophicum,hiſtoricũ, aridum, cãdidum, ſanum. Hæc & ſimilia dici conſtat aut à loco, vt Rhodiũ: aut à tempore, vt antiquum: aut ab artibus, vt dialecticũ: aut à conditione vitæ, vt vmbratile: aut ab ingenio, vt diligens. Aſianum pingue fuit & opimum ac redundans. pingue quidem & adipale illiberali ſono vocum, redundans & inflatũ ocioſa rerũ & verborũ repetitione vel copia, cuius veſtigia adhuc agnoſcas in Galeno celebri medico,cui patria fuit vrbs Aſiæ Pergamus. Is digreſſionibus longis,parúmque frugiferis,& eiſdem ſententiis inculcandis penè obtundit aures, bonus & inſignis medicus, ma-

lus ac vitioſus orator.Laconicum ſumma breuitate compēdioſum fuit,nec tam oratorium, quàm imperioſum & ſuperbum.Laudanda breuitas quędā,vt Salluſtiana,nō illa quæ nihil vnquam niſi rerū ſummas leuiter attingit. Eloquentia enim ampla & copioſa & illuſtris eſſe vult,quorū nihil eſt in laconiſmo. Vtemur interdū quū multa paucis amplecti volemus,ſiue temporis anguſtiæ id facere cogēt, ſiue perſtringemus hiſtoriam,ſiue agemus ſentētioſè, ſiue in aliquo nolemus immorari, ſiue putabimus eſſe eiuſdē artificis, idem dilatare verbis, & in verbum contrahere. Atticum omnium primū eſt atque optimum. Nam quicquid eſt in oratione ſanum, ſyncerum, venuſtum, rotundum atque perfectum, id ſiue humile, ſiue ſublime, ſiue medium ſit,ab Athenienſium lepôre vocatur Atticum.Id quale ſit,orationes Demoſthenis oſtēdunt, quo ne Athenas quidem ipſas magis credit fuiſſe atticas Cicero. Inter Atticum & Aſianum fuit Rhodiū, illo deterius & inurbanius,hoc verò melius,& minus ocioſum. Nam Rhodi quondā magna ingenia ac magnæ artes floruerūt,ſed quæ Atticæ facundiæ facilè darēt primas. Antiquū Latini dicūt illud quo veteres vtebantur,vt Cethegus, Gracchi, Cato, & alii multi aduſque tēpora Antonii & Craſſi. In eo verenda quædam maieſtas antiquitatis, quam etiamnum videmus in fragmentis quibuſdam: cæterùm verba horrida, cōpoſitio hiulca,numerus ferè nullus, ſententiæ graues & ſanctæ,non tamen affluētes & copioſæ.In illo genere fuerūt alii tenues,alii mediocres,alii grauiū ſimiles & arduorum: quāquam eloquētia tum Romæ ſuā habebat infantiā,nec ſatis erat inſtituta Græciæ præceptis. Excelluerunt

poſtea

poſtea Craſſus,Antonius, Hortenſius, Cicero: vſi omnes eloquentia maiore,quæ tum noua,nunc autē antiqua nobis videtur. Quę ſubſecuta eſt,plus habuit tumoris & inſolentiæ,candoris autem & puræ linguæ minus. Robuſtum etiam neruoſum dicitur,& forte.Sententias habet validas & graues,& quæ vehementer vrgēt aduerſarium, affectus multos, verba lecta & bona , nec tam compta molliter,q̄ comminus in aduerſarium pugnātia , compoſitionem virilem,& quæ nō elumbat ſententias.Cōtrarium eſt molle, imbelle & ſolutum,quali vſus eſt Iſocrates in Encomiis & Panegyricis.quod ſi eſt(iudice Tullio)pōpę quàm pugnę aptius,gymnaſiis & palæſtræ dicatū, ſpretu & pulſum foro:valet in exornationibus,& locis amœnis:robuſto cedat in forenſi & ſenatoria ſeueritate. Eſt aliquando blandè ſoluteq; dicendum,& rebus ad voluptatē comparatis ſuum reddendū genus. Quamobrem tametſi ſæpius,non tamen ſemper eſt robuſto locus, niſi robuſtū vocetur quicquid non eſt fractū & effœminatū.Hoc enim modo robuſtum fortéque eſt,quod Iſocrates optimus rhetor ſcriptum reliquit . At robur & vires maximè ſunt in acuta ac pugnaci argumētatione,& in affectuū perturbationibus: quæ duo ad afficiendos animos voluptate minimè neceſſaria ſunt. Naturale dicimus quali vtebatur Antonius.Præclarè quidē & acutè diſſerebat, ſed eius oratio nō ſapiebat ſcholas & doctrinam.Erat inſtructa popularibus ſententiis.Multa cōmuni ſenſu perficiebat,& vſu dicendi. Quæ hauſerat à fontibus ſciētiarū,ſic fundebat diſſimulās,vt à natura profecta viderētur. Verba erant vſitata,ſermo propè cottidianus.Tota dictio aut naturalis,aut quaſi naturalis.Eſt etiam

naturale in oratione laudabili,quicquid ab arte nō gignitur.Multa autē parit natura citra diſciplinā,ſicuti terra fœcūda citra cultū. Quū acceſſit ars vt cultus,nō cuiuis prōptū eſt iudicare, quid naturæ,quid arti tribuēdum ſit,& eò minus,quòd ſcriptores artis omnia redigunt in præcepta. Hinc fit vt pleriq; nihil nō referāt in artē,quod Cicero dixerit ſcripſeritve in orationibus.Sed hoc nihil ad negociū præſens.Illud eſt inſtituti noſtri,omnem elocutionē artificialē eſſe,ſed illā videri naturalem, quæ rectā & inaffectatā loquēdi conſuetudinē propius imitatur.Quid eſt quod Ciceronē dicimus habere naturæ plurimum? Multa gignit vt vena diues,genita veſtit habitu quodam expreſſiore, & ſic mittit in lucem,vt captu populari colligi poſſint. Hoc dictionis genus etſi meræ cuiuſdam artis eſt, dicimus tamen eſſe naturale,quia à conſuetudine (quæ altera natura eſt) nō abhorret. Diſſimile eſt illi quod res in medio poſitas odit,& longè abditas obſcuraſq; petit ſentētias,quodq; verbis inſolentibus & ordine præpoſtero gaudet,vſitatum loquendi morem,ordinemq; rectum tanquam infantilem & ineptum fugit. Acerbum & amarum ex trāſlatione dicitur aut quod ruſticū eſt atq; durum, aut quod maximè pungit & vrget aduerſantem. Quod fit vel quum ſummo iure agitur,vel minimæ quæq; res amplificātur in ſummū ſcelus,vel dignitati non parcitur,vel dictio & eloquēdi ratio inſuauis eſt,& aſpera auditu.Ruſtico nō eſt vtēdū,niſi fortè per imitationem. Alioqui acerbo vtuntur oratores quādo recedūt à ſuauitate,& horridius quod volunt inſequūtur.Aduerſatur huic ſuauis oratio & dulcis,ex elegātia & iucūditate verborū ſonantiū & leniū,& ex eorū cōiunctione

iunctione,quæ neq; aſperos habeat cócurſus, neq; diſiunctos atq; hiãtes.Itemq; ex rerũ noua & inaudita copia,vel ea quæ voluptate animũ capere poteſt. Diligens oratio, quæ faciũt ad rem,ſedulò colligit,accuratè collocat, pulchrè & aptè loquitur,leuia reiicit, confuſionem & ſegnitiem vitat. Negligens ſtylus ex contrario prætermittit etiã optima,neq; in rebus neq; in verbis quantũ poteſt elaborat.Sanctum nó violatur vlla colluuione populariũ opinionũ,ſed puram ſynceráq; veritatem ſine diſſimulatione, ſine fuco,ſine ambagibus detegit,& nó tam lingua quàm incontaminata mente ſibi quærit authoritaté. Hoc genus penè à cauſidicis relegatũ eſt ad philoſophos atq; ſapientes.In eius locũ ſucceſſit callidũ,vafrum,aſtutum,fallax & doloſum quoddam ſimulachrũ ſanctitatis antiquæ,quod ſimplicitatem præ ſe fert,occultat inſidias. Seuerũ & come diuerſam habere naturã videntur.Seuerum nihil facilè códonat,come propenſius eſt ad clementiam. Hoc rerum diſcrimen videas in orationibus Cæſaris & Catonis apud Salluſtiũ.Cæſar vt eſt ad lenitatem propenſior,ita in pœnam coniuratorum mollior eſt. Vitæ parcit,cuſtodias decernit.Cato natura ſeuerus,labentes animos reſtituit in fortitudinem,& remp.à perditis ciuibus liberandam eſſe cenſet.Vidésne vt Cicero multis in locis ſuos mores amabiles conetur oſtendere ? qui ardeat amore ciuium ſuorum,qui nihil non ſuſcipiat de repub.qui contemnat impetus malorum, qui tueatur bonos , qui perſequatur improbos, hoc eſt qui hæc & alia generis eiuſdem oratione ſignificet?Nihil eiuſmodi ſibi faciundum exiſtimet Cato. Alios alia decent, & hinc variatur eloquendi genus. So-

phiſticũ,eſt genus orationis omnibus ornamentis coloribuſq; depictum,quo veteres vtebãtur rhetores,vt Gorgias & Iſocrates, quos ætas illa appellauit ſophiſtas. Hi ab eo qui medio genere vtitur in foro,nihil differunt,niſi quòd in omnem apparatũ magnificum ſunt profuſiores. Iudicialis orator parcius & verecũdius adhibet delicias & ornatum. Hoc quale ſit,intelliges ſi cõtuleris Iſocratis orationes cũ orationibus Demoſthenis. Illum cultũ & quietũ,hunc expeditũ & pugnacem reperies. Illũ certantis in põpa ſimilẽ,hunc autẽ manũ cõferentis in prælio. Philoſophicũ genus,vt Platonicũ,deſcribit hoc modo Cicero·
» Mollis eſt oratio philoſophorũ,& vmbratilis,nec ſenten-
» tiis nec verbis inſtructa popularibus, nec iuncta numeris,
» ſed ſoluta liberius:nihil iratũ habet,nihil inuidum,nihil a-
» trox,nihil mirabile,nihil aſtutũ,caſta,verecunda,virgo in-
» corrupta quodammodo.Itaq; ſermo potius quàm oratio dicitur.De hiſtorico ſupra diximus. Aridũ autẽ ieiunum eſt & attenuatum inopia tum ſententiarũ , tum verborũ. Reſpõdet ex aduerſo ſucculentũ & exundans tum rerum copia,tum orationis vbertate. Candidum eſt quod integritatem linguæ latinæ retinet. Item quod purum ingenuũq; ſentẽtiarum colorem præ ſe fert. Non ita diſſimile eſt ſanum,quod nulla infirmitate debile eſt,ſed oſtẽdit cõſentientem omnium tẽperiem,in qua nihil in perniciẽ alterius excedit.Poſſunt aliæ quædam ſtylorum proprietates inueniri,quæ nõ faciũt vt plura ſint eloquendi genera, quàm quæ prima diuiſione conſtituimus. Accidunt illis quidem,alium ſpecie characterem non efficiunt.

FINIS.